

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

REFAH DEVLETİNE YÖNELİK TUTUMLAR VE VERGİ ADALETİ ALGISI:

TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

Mehmet Hanefi TOPAL

ARALIK - 2011

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

REFAH DEVLETİNE YÖNELİK TUTUMLAR VE VERGİ ADALETİ ALGISI

TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

Mehmet Hanefi TOPAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

ARALIK - 2011

TRABZON

ONAY

Mehmet Hanefi TOPAL tarafından hazırlanan “Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma” adlı bu çalışma, 12 / 12 / 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oy birliği / oy çokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

.....
Prof. Dr. Ersan BOCUTOĞLU

.....
Prof. Dr. Haydar AKYAZI

.....
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ

.....
Prof. Dr. Fevzi DEVRİM

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. / /

.....
Doç. Dr. Yusuf ŞAHİN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mehmet Hanefi TOPAL

16.11.2011

ÖNSÖZ

Günümüzün “*çağdaş*” demokrasilerinin tamamı sosyal refah devletidir. Temel esprisi sosyal adalet olan refah devletlerinin en güçlü araçlarından biri kuşkusuz vergilerdir. Vergilerin daha yüksek sosyal refah için adalet temelleri üzerine kurulu olması zaruridir. Ancak sosyal refah devletlerinin ve politikalarının halk nezdinde meşru görülmesi ya da talep görür olması için bu durum tek başına yeterli değildir. Yurttaşların mevcut vergilendirmeyi adil buluyor ve ona uyum sağlıyor olmaları da refah devleti taleplerinin canlı tutulması için oldukça önemlidir. Gelişmiş demokrasilerde, halkın bu noktadaki eğilimlerinde yaşanan değişimler hassasiyetle takip edilmektedir. Bu durumu, söz konusu alanda yapılan akademik çalışmalardaki yoğunlukta da görmek mümkündür. Ülkemizde ise sözü edilen alanda yapılmış çalışmaların niceliğinin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durum, böyle bir çalışmanın hazırlanması için temel teşvik nedeni olmuştur. Dolayısıyla mevcut çalışmalardan farklı olarak bu çalışma; halkın devlete ve vergilendirmeye yönelik eğilimlerini dikkate almakta; konuya sosyolojik ve psikolojik açıdan farklı bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan ve desteklerini esirgemeyen kişilere müteşekkirim. Tezin ana fikrinin ortaya çıkmasında ve yürütülmesi sürecinde değerli görüşlerini ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Osman Pehlivan’a ve sayın Prof. Dr. Ersan Bocutoğlu’na; çalışma için rahat ve akademik bir çalışma ortamı sunan sayın Prof. Dr. İhsan Günaydın’a ve sayın Prof Dr. Haydar Akyazı’ya; çalışmaya yaptıkları katkı ve desteklerinden ötürü sayın Yrd. Doç. Dr. Salih Yıldız’a, sayın Yrd. Doç. Dr. Mahmut Erdoğan’a ve sayın Arş. Gör. Orkun Demirbağ’a; metni boğucu cümlelerden kurtarıp daha akıcı hale getirmemde bana yardımcı olan sayın Arş. Gör. Ufuk Özer’e ve sayın Arş Gör. M. Kemal Bostan’a ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Elbette ki bugünlere gelmemde üzerimde büyük emeği olan ve özellikle çalışmanın manevi külfetini çeken canım aileme; göstermiş oldukları sabırlarından ötürü özellikle teşekkür ediyorum.

Trabzon, Kasım 2011

Mehmet Hanefi TOPAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V-IIIX
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI-XIX
ŞEKİLLER LİSTESİ	XX
KISALTMALAR LİSTESİ	XXI
GİRİŞ	1-9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL REFAH DEVLETİNİN KURAMSAL TEMELLERİ	10-54
1.1. Refah Kavramı	10
1.2. Refah Devleti Kavramı	12
1.3. Refah Devletinin Amaçları	17
1.3.1. Sosyal Güvenlik	19
1.3.2. Gelirin Yeniden Dağıtımı	21
1.3.2. Fırsat Eşitliği	25
1.4. Refah Devletlerinin Sınıflandırılması	26
1.4.1. Eski Sınıflandırmalar	26
1.4.2. Gosta Esping-Andersen'in Refah Devletleri Tipolojisi	28
1.4.3. Esping-Andersen'in Sınıflandırmasına Eleştiriler ve Katkılar	35
1.4.4. Türkiye'nin Refah Rejimi	45

İKİNCİ BÖLÜM

2. REFAH DEVLETİNE YÖNELİK TUTUMLAR	55-103
2.1. Refah Devletine Yönelik Tutumların Belirleyicileri	55
2.1.1. Bireysel Düzeyde Açıklayıcı Faktörler	57
2.1.1.1. Kişisel Çıkar Teorisi	57
2.1.1.2. Siyasal İdeoloji (Sembolik Tutum) Teorisi	69
2.1.2. Ulusal Düzeyde Açıklayıcı Faktörler	76
2.2. İlgili Ampirik Çalışmalar ve Bulguları	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VERGİ ADALETİ ALGISI	104-145
3.1. Adalet Algısı ve Vergi Adaleti Algısının Belirleyicileri	104
3.1.1. Eşitlik Teorisi	105
3.1.2. Dağıtım Adaleti Teorisi	110
3.2. İlgili Ampirik Çalışmalar ve Bulguları	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE REFAH DEVLETİNE YÖNELİK TUTUMLAR VE VERGİ ADALETİ ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	146-258
4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi	146
4.2. Araştırmanın Modeli, Hipotezleri ve Değişkenleri	148
4.2.1. Araştırma Modeli	148
4.2.2. Araştırmanın Hipotezleri	150
4.2.3. Araştırmanın Değişkenleri	151
4.3. Araştırmanın Metodolojisi	154
4.3.1. Araştırmanın Ana Evreni ve Kısıtları	154
4.3.2. Örnekleme Süreci	155
4.3.3. Bilgi ve Verilerin Analizi	156

4.4. Araştırma Bulguları.....	157
4.4.1. Araştırma Örneğinin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri	157
4.4.2. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizleri..	161
4.4.2.1. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenirlilik Analizleri	161
4.4.2.1.1. Vergi Adaleti Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	163
4.4.2.1.1.1. Genel Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	165
4.4.2.1.1.2. Karşılıklı Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	166
4.4.2.1.1.3. Yatay Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	167
4.4.2.1.1.4. Diket Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	168
4.4.2.1.1.5. Ceza Adaleti Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	169
4.4.2.1.1.6. Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	170
4.4.2.1.2. Refah Devleti Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	171
4.4.2.1.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlilik Analizinin Özet Sunumu	173
4.4.2.2. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Geçerlilik Analizleri	174
4.4.2.2.1. Vergi Adaleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	175
4.4.2.2.1.1. Genel Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	179
4.4.2.2.1.2. Karşılıklı Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	179

4.4.2.1.2.3. Yatay Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	180
4.4.2.1.2.4. Diket Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	180
4.4.2.1.2.5. Ceza Adaleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	181
4.4.2.1.2.6. Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	181
4.4.2.2.2. Refah Devleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi	182
4.4.2.2.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerlilik Analizinin Özet Sunumu	184
4.4.3. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi	185
4.4.3.1. Araştırmaya Katılanların Vergi Adaleti Algıları ve Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Fark Testleri	185
4.4.3.1.1. İkili Sosyal Grupların Vergi Adaleti Algılarına ve Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Fark Testleri Bulguları	185
4.4.3.1.2. İkidenden Fazla Sosyal Grupların Vergi Adaleti Algılarına ve Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Fark Testleri Bulguları	199
4.4.3.1.3. Araştırmaya Katılanların Vergi Adaleti Algılarının Refah Devletine Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi İle İlgili Çoklu Regresyon Analizi ve Sonuçları	251
4.4.3.2. Araştırmada Yer Alan Hipotez Testi Bulgularının Özet Sunumu	255
SONUÇ VE ÖNERİLER	259-273
YARARLANILAN KAYNAKLAR	274-299
EKLER	300
ÖZGEÇMİŞ	306

ÖZET

Bu çalışma geniş bir saha araştırmasıyla; Türkiye’de sosyal sınıf farklılıklarına göre refah devletine yönelik tutumların ve vergi adaleti algısının değişip değişmediğini, vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumlar üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma modeli kurulurken ISSP’nin devletin rolü ölçeği ve genişletilmiş haliyle Gerbing (1988)’in vergi adaleti algısı ölçeği kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında, 1272 denekten elde edilen veriler dikkate alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlikleri Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi ile test edilmiştir. Ölçeklerin geçerliliklerinde ise, Faktör Analizi yöntemi kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenirlik ve geçerlilikleri belirlendikten sonra araştırma hipotezleri, Fark Testleri (ikili gruplarda bağımsız örneklem t-testi, üç veya daha fazla gruplu özelliklerde ise tek yönlü Anova testi, parametrik olmayan verilerin analizinde Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney testleri) ve Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda, Türk halkının devletçi ve dayanışmacı yapısını korumaya devam ettiği ancak refah devletine yönelik tutumlarının ve vergi adaleti algılarının sosyal sınıflara göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca vergi adaleti algısı arttığında refah devletine yönelik tutumlar da artmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Refah Rejimleri, Refah Tutumları, Kişisel Çıkar, Vergi Adaleti Algısı, Dağıtım Adaleti

ABSTRACT

This study argue that according to class differences stances are based on welfare state and change of tax fairness perception in Turkey. Besides this thesis was prepared through a broad range of field study which examines effects of tax fairness perception on attitudes toward welfare states. The role of government (ISSP, 2006) and Gerbing (1988)'s tax fairness perception scale as an extended format was used in the research model.

Interviews were conducted with a study group of 1272 Turkish people in this scope of this study. The reliability of scales that are being used in survey has been tested by Cronbach's Alfa Method and the validity of scales has been tested by Factor Analysis. In addition hypotheses of survey have been tested by difference tests (for testing differences of two groups independent samples t-test, for testing differences of three or more groups one way Anova test and for analyzing non-parametric datas Kruskall-Wallis and Mann-Whitnet tests) and by multiple linear regression analysis. The results of this survey suggest that Turkish people proceed to preserve their statist and solidarist structure but social classes' attitudes toward welfare state and perceptions of rax fairnes are still changing. In conclision positive attitudes toward welfare state increase when tax fairnes perception increases.

KEYWORDS: Welfare Regimes, Welfare Attitudes, Self-Interest, Tax Fairness Perception, Distributive Justice.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Esping-Andersen'in Sınıflandırdığı Refah Rejimlerinin Temel Özellikleri.....	34
2	Sosyal Sigorta Modelleri	37
3	Bonoli (1997)'in Avrupa Refah Devletleri Sınıflandırması	38
4	Castles ve Mitchell (1993)'in Refah Devleti Sınıflandırması	39
5	Sosyal Koruma Kurumlarının İdeal Modelleri.....	40
6	Esping-Andersen'in Son Sınıflandırması	45
7	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yardımları	52
8	Güney Avrupa Refah Devletlerinde Bazı Göstergeler	53
9	Araştırmanın Hipotezleri	150
10	Araştırmanın Değişkenleri.....	152
11	Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler	154
12	Araştırmaya Katılanların Yaşları İtibariyle Dağılımları.....	157
13	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetleri İtibariyle Dağılımları.....	157
14	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumları İtibariyle Dağılımları.....	158
15	Araştırmaya Katılanların Sahip Oldukları Çocuk Sayısı İtibariyle Dağılımları.....	158
16	Araştırmaya Katılanların Aylık Gelir Düzeyi İtibariyle Dağılımları.....	158
17	Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumları İtibariyle Dağılımları.....	159
18	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumları İtibariyle Dağılımları	159
19	Araştırmaya Katılanların Konut Mülkiyeti İtibariyle Dağılımları	160
20	Araştırmaya Katılanların Otomobil Mülkiyeti İtibariyle Dağılımları	160
21	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşünceleri İtibariyle Dağılımları	160
22	Vergi Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	163
23	Ölçek İstatistik Değerleri.....	164

24	Vergi Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değer	164
25	Genel Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	165
26	Ölçek İstatistik Değerleri.....	165
27	Genel Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değer	166
28	Karşılıklı Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	166
29	Ölçek İstatistik Değerleri.....	166
30	Karşılıklı Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değer	167
31	Yatay Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	167
32	Ölçek İstatistik Değerleri.....	167
33	Yatay Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değer	168
34	Dikey Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	168
35	Ölçek İstatistik Değerleri.....	168
36	Dikey Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değerleri	169
37	Ceza Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	169
38	Ölçek İstatistik Değerleri.....	169
39	Ceza Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değerleri	170
40	Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	170
41	Ölçek İstatistik Değerleri.....	170
42	Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değerleri.....	171
43	Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine	

	İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	171
44	Ölçek İstatistik Değerleri.....	171
45	Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistiki Değerleri	172
46	Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi Sonuçlarının Özet Sunumu	173
47	Vergi Adaleti Ölçeği İçin KMO Örneklemeye Uygunluk Ölçümü ve Barlett's Test.....	176
48	Vergi Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonuçları	177
49	Vergi Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	178
50	Genel Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	179
51	Karşılıklı Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	180
52	Yatay Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	180
53	Dikey Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	181
54	Ceza Adaletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	181
55	Kişisel Çıkar Adaletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	182
56	Refah Devleti Ölçeği İçin KMO Örneklemeye Uygunluk Ölçümü ve Barlett's Test.....	182
57	Refah Devletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonuçları	183
58	Refah Devletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans	183
59	Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerlilik Analizi Sonuçlarının Özet Sunumu.....	184

60	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	185
61	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	186
62	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	187
63	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	187
64	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	188
65	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	189
66	Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	189
67	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	190
68	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	191
69	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	191
70	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	192
71	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	192
72	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	193
73	Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	194
74	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	194
75	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	195
76	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre	

	Yatay Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları.....	196
77	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları.....	196
78	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	197
79	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları	198
80	Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	198
81	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Genel Adalet Algılarına Anova İlişkin Testi Sonuçları	200
82	Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	201
83	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	201
84	Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	202
85	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	203
86	Araştırmaya Katılanların Yatay Adalet Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	204
87	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	205
88	Araştırmaya Katılanların Yatay Adalet Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları.....	205
89	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	205
90	Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	206
91	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	207
92	Araştırmaya Katılanların Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	208

93	Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	209
94	Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	210
95	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	211
96	Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	212
97	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	212
98	Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	213
99	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	213
100	Araştırmaya Katılanların Yatay Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları	214
101	Araştırmaya Katılanların Gelir Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları	215
102	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	215
103	Araştırmaya Katılanların Dikey Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	216
104	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	217
105	Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	217
106	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	218
107	Araştırmaya Katılanların Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	219
108	Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	219
109	Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına	

	İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	220
110	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	221
111	Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Çalışma Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	222
112	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	223
113	Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Çalışma Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	224
114	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	224
115	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	225
116	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Kruskall-Wallis-H Testi Sonuçları	225
117	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları	226
118	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	227
119	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Kruskall-Wallis-H Testi Sonuçları.....	227
120	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları	228
121	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	229
122	Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	229
123	Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Çalışma Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	230
124	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	231
125	Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	232

126	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	232
127	Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	233
128	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	234
129	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Kruskall-Wallis-H Testi Sonuçları	234
130	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları.....	235
131	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	235
132	Araştırmaya Katılanların Dikey Adalet Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	236
133	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	236
134	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Kruskall-Wallis-H Testi Sonuçları.....	237
135	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları.....	237
136	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	238
137	Araştırmaya Katılanların Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	239
139	Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	239
140	Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları.....	240
141	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	241
142	Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	242
143	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre	

	Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	243
144	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	243
145	Araştırmaya Katılanların Yatay Adalet Algılarına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	244
146	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	245
147	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları	246
148	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	246
149	Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	247
150	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları	248
149	Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	248
150	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	249
151	Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları.....	250
152	Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları	251
153	Refah Devletine Yönelik Tutumlar Bağımlı Değişken Olmak Üzere Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi.....	253
154	Hipotez Testi Bulgularının Özet Sunumu	255

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr</u>
1	Refah Rejimleri ve Kadının Konumu.....	41
2	Araştırma Modeli.....	149

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANOVA	: Varyans Analizi
Bkz	: Bakınız
CA	: Ceza Adaleti
DA	: Dikey Adalet
ESS	: Avrupa Sosyal Araştırmalar
EVS	: Avrupa Değerler Araştırması
GA	: Genel Adalet
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
H	: Hipotez
ISSP	: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Programı
KA	: Karşılıklı Adalet
KÇA	: Kişisel Çıkar Adaleti
KDV	: Katma Değer Vergisi
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
RD	: Refah Devleti
SH	: Sosyal Harcamalar
SPSS	: Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi
SS	: Sosyal Sigorta
vb	: ve benzeri
vd	: ve diğerleri
vs	: ve saire
YA	: Yatay Adalet

GİRİŞ

Toplum, yaradılış gereği birbirine muhtaç olan ve birlikte yaşama mecburiyetinde bulunan bireylerden oluşmaktadır. İnsanların birlikte yaşamak mecburiyetinde oluşu varlığın devamlılığı açısından kaçınılmaz olan üretim ve bu üretimin bölüştürülmesi süreçlerinde, toplum üyeleri arasında bazı çatışma ve ayrışmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Temelde bir siyaset kurumu olan devlet, evveliyatında sosyal sınıflar biçiminde tabakalaşmış olan toplum kesimlerinin kendi aralarında ortaya çıkan ayrılıkları makul bir çözüme kavuşturma sorumluluğuyla yine insanlar tarafından vazifelendirilmiş soyut bir kurum olarak sosyal hayatta var olmuştur. Günümüzün çağdaş devletleri hem bu işlevi yerine getirmeye çalışmakta hem de bazen toplumun baskın sınıfları lehine ekonomik nimetleri dağıtmakta ya da yaptıkları ve yapamadıkları ile sosyal sınıflar arasındaki ayrışmaların temel kaynağı da olabilmektedirler.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal sınıflar arasında ortaya çıkan ayrışma ve çatışmaların devlet tarafından uzlaştırılmaya çalışılması gayretlerinin yükselişini 19. yüzyılın sonlarına doğru Sanayi Devrimi'nin belirginleştirdiği üretim ve bölüşüm sorunlarında çok açık bir şekilde görebilmek mümkündür. Devrim sonrasında devletin toplumsal alana ve özellikle de kendiliğinden işleyince bir takım sorunlar ortaya çıkaran piyasa mekanizmasının işleyişine müdahalesinin bir gereklilik olduğunun kabul edilmesi, bugün için belki de oldukça ilkel uygulamalar olarak görülseler bile izleyen yüzyılda şekillenecek olan sosyal refah devletlerinin temellerini oluşturan bir takım uygulama alanlarını ortaya çıkarmıştır.

Refah devletlerinin şu anki modern görünülerinin geçtiğimiz yüzyıldan kalan birer mirasları olduğu literatürün genel kabulüdür. II. Dünya Savaşı'ndan Petrol Krizi'ne kadar süren bu modernleşme dönemi, pek çok yazar tarafından refah devletlerinin olgunluk evresi ve kapitalist iktisadi sistemin altın çağı olarak nitelendirilmektedir. Altın çağ döneminde özellikle Keynesyen ekonomi politikalarının pek çok ülke tarafından uygulamada kabul görmesi ve pek çok alanda devlet müdahalesinin artması, toplumların

refahını hedef alan kamu harcamalarının ve onun finansmanı için gerekli olan vergilerin önemli ölçüde artışını beraberinde getirmiştir. Ekonomik etkinliği, sosyal adaleti ve ekonomik istikrarı hedef alan uygulamalar, devletin harcama ve vergilendirme anlayışını değiştirmiş, yaşanan değişimler çağdaş kamu maliyesi fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde çağdaş kamu maliyesi görünümleri ile müdahaleci sosyal refah devletleri, gelir dağılımında adalet, ekonomik büyüme, sosyal haklarda genişleme ve yoksulluğu azaltma gibi pek çok ekonomik ve sosyal alanda iyileşmeler sağlamayı başaramamışlardır.

1970'lerin ortalarına gelindiğinde refah devleti uygulamaları ve müdahaleci refah devleti düşüncesinin ahlaki boyutları sorgulanmaya başlanmıştır. Uygulamaların ve düşüncelerin sorgulanmasındaki temel neden altın çağ döneminde aşırı şekilde büyüyen kamu sektörünün, küreselleşmenin zirve çağı olarak nitelendirilen bu yeni dönemde oluşmuş olan rekabet düzeyi yüksek ekonomik düzene kendilerini adapte edemeyecekleri endişesinden kaynaklanmaktadır. Kaygı aslında daha önce de bilinen ekonomideki etkinlik ve adalet çelişkisinin yeniden izahı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Altın çağdan miras kalan müdahale temelli refah devleti anlayışı, sosyal adaleti ön plana çıkarırken uygulamada rekabeti ve büyümeyi zayıflatan, özellikle de sermaye faktörü üzerindeki vergi yükünü arttıran bir müterakkileşmiş (progresif) vergi yapısı ile aşırı büyüyen ve verimsiz alanlara yönelen kamu harcamaları sorunu ortaya çıkarmıştır. Kamu sektörünün bu görünümü piyasa ekonomisi içerisinde sosyal refah için temel bir ilke olarak görülen kaynak dağılımında etkinliğin tehdit edilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim, özellikle Neo-liberal ve Yeni Sağ düşüncelerin bu noktada öngördüğü çözüm, piyasa ekonomisinin refah tesis edebilme kabiliyetine yeniden işlerlik kazandırılabilmesi için büyüyen kamu sektörünün kaynak dağılımında etkinlik adına yeniden küçültülmesidir.

Bu yeni dönemde Neo-liberal ve Yeni Sağ düşüncelerin de etkisiyle, refah devleti düşüncesinin özellikle ideolojik bir bakış açısından paradigma değişimi yaşadığı, devletin sosyal hayattaki ahlaki yükümlülüklerinin ne olması gerektiği yönündeki düşüncelerde eskisi gibi bir fikir birlikteliğinin olmadığı açıkça görülmektedir. Ancak uygulamaya dönülüp bakıldığında pek çok refah devletinin önceki yüzyıldan miras kalan çoğu kalıtsal özelliklerini halen devam ettirdikleri, küreselleşme olgusunun ortaya çıkardığı yeni sosyal talepler ile mevcut refah yapılarını tekrardan şekillendirmeye gayret ettikleri görülmektedir. Özellikle bu konuda yapılmış ampirik çalışmaların bulguları da, çoğu refah

devletinde altın çağ döneminden miras kalan kamu sektörünün ekonomideki yüksek paylarını korumaya devam ettiklerini ortaya koymaktadır.

1980 sonrasında refah devletlerinde bir yandan kamu sektörünün ekonomideki büyüklüğünün küçültülmesi yönünde radikal bir değişimin yaşanmadığı görülürken öte yandan bu devletlerin ideolojik baskıların da etkisinde kalarak sosyal yönlerini koruma içgüdüleriyle ve olgunlaşan yeni şartların gerektirdiği farklı sosyal politikaların finansman yükünü göğüsleyebilmek adına yeni bir takım tedbirler içerisine girdikleri görülmektedir.

Her şeyden önce refah devleti olgusu adalet temelleri üzerine kuruludur. Dolayısıyla refah devletinin öngördüğü sosyal adalet prensibinin ekonomik etkinlik ile çoğu noktada çelişmesi doğal bir sonuç gibidir. Refah devletinin sosyal adaleti tesis ederken refahın dağıtımını için kullandığı araçlar ekonomide kaynakların etkin kullanımını önleyebilmekte ve kaynak dağılımını tercihlerini değiştirebilmektedir. Kuşkusuz bu araçlar içerisinde en güçlü olanları sosyal içerikli kamu harcamaları ve vergilerdir. Her iki araç birbirlerine mali bir bağ ile bağlı olmakla birlikte sosyal refah üzerinde farklı işlevler görmektedirler. Kamu harcamaları doğrudan refahın el değiştirmesine hizmet ederken vergilerin refahın dağılımındaki etkisi kamu harcamalarına göre daha dolaylı bir biçimde gerçekleşmektedir.

Uygulamaya bakıldığında günümüz refah devletlerinin ekonomide kaynak dağılımında etkinlik adına bir kısım verimsiz sosyal kamu harcamalarının görünen kalemlerini azaltma yönünde bir tercihte buldukları görülürken diğer kalemlerdeki harcama düzeylerini korumayı sürdürdükleri de görülmektedir. Özellikle sosyal güvenlik harcamalarının ve emekli aylıklarının kamu harcamaları içerisindeki nispeten daha yüksek olan payları halen kamu bütçeleri üzerindeki en önemli mali külfetlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla seksenli yıllardan sonra kamu maliyesinde yaşanan düşünsel ve pratik dönüşümün etkinlik ve adalet sarkacında oluşturduğu kaygıların açık sonuçlarını harcamalardan daha çok diğer bir araç olan vergi yapılarındaki değişimde görebilmek mümkündür.

Devletler, sosyal adaletin tesisi için bir yandan toplumun sınıfları arasında ortaya çıkan çatışmaları yatıştırmaya çalışırken öte yandan daha çok toplum halinde yaşamının

ortaklaşa yapılmasını zorunlu kıldığı kamu hizmetlerini de yerine getirmek durumundadırlar. Kamu hizmetlerinin üretimi ve toplum içerisinde adil dağılımı devletlerin en temel görevlerinden biridir. Adalet, iç ve dış güvenlik gibi devleti var kılan hizmetlerde olduğu gibi çoğu sosyal kamu hizmetlerinde de temel finansman kaynağı vergilerdir. Dolayısıyla yeterli düzeyde vergi gelirin varlığı sosyal kamu harcamalarının sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir. Bu bağlamda her şeyden önce vergilerin kamu hizmetleri için yeterli düzeyde olması gerekliliğini ifade eden vergilendirmenin mali amacının başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi refah devletlerinin vergilendirme ile ilgili öncelikli kaygısını oluşturmaktadır.

Diğer kaygı ise vergilendirmenin sosyal amacı ile ilgili olup kurulu vergi yapısının geliri ne kadar yeniden dağıtabilme kabiliyetine sahip olduğuyla ilgilidir. Refah devletinin gelir dağıtımında adaleti sağlıklı bir şekilde tesis edebilmesi için vergi yapısının vergilendirme ilkelerinden adalet ilkesine uygun şekilde düzenlenmiş olması gereği genel kabul gören bir düşüncedir. Adalet ilkesi, ödeme gücüne göre vergilendirmenin yapılması gereğini şart koşmaktadır. Bireylerin ödeme gücünün göstergesinin ne olduğu tartışmalı olmakla birlikte gelir ve servet gibi dolaysız vergi kaynaklarının tüketim gibi dolaylı vergi kaynaklarına göre ödeme gücüne ulaşmada daha sağlıklı ekonomik unsurlar olduğu yaygın bir kanaattir. Özellikle dikey ve yatay adaletin sağlanabilmesi için vergilendirme biçimi açısından şart olan progresif vergi yapısının kurulması; en az geçim indirimi, artan oranlı vergi tarifesi ve ayırma prensibi gibi uygulamaların en azından vergi sistemi içerisinde yer almasını gerektirmektedir.

Vergilendirmenin diğer bir ilkesi olan etkinlik ilkesi ile çelişik olan durumundan ötürü bu uygulama ve yöntemleri içeren vergi sistemiyle sağlanan adalet ilkesi seksenli yıllardan sonra yükselen Neo-liberal baskılar nedeniyle ciddi bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştır. Bu baskılar daha çok kaynak dağılımında etkinlik kaygısıyla piyasa merkezli bir gelir dağılımının daha adil olduğu söyleminden kaynaklanmaktadır. Oysa piyasanın başarısız dağıttığına inanılan gelirin kamu eliyle yeniden dağıtımının sağlanması ve piyasa ekonomisinin işleyişine refah devletinin müdahalesinin korunabilmesi için adalet ilkesinin vazgeçilmez bir vergilendirme ilkesi olduğu gerçekliği halen canlılığını korumaktadır. Ülke uygulamalarına bakıldığında ise pek çok refah devletinin adalet ilkesinden tamamen

olmasa da kısmen uzaklaşarak vergi yapılarının sosyal görünümünü zayıflattıkları görülmektedir.

Günümüz refah devletlerinin kamu harcamaları, vergiler ve diğer araçlar ile yürütmekte oldukları sosyal politikalarının birbirinin aynısı olduğunu söyleyebilmek güçtür. Dünya üzerinde sosyal politika alanındaki uygulama farklılarına göre farklı şekillerde örgütlenmiş birbirinden ayrı refah devleti modelleri bulunmaktadır. En asgari görünümünden en kapsamlı görünüme kadar refah devletleri, refah devleti modelleri (rejimleri ya da dünyaları) adıyla pek çok çalışmaya konu edilmiş durumdadırlar. Bu çalışmalardan en iyi bilineni hiç kuşku yok ki Esping-Andersen (1990) tarafından yapılmış olan refah devletleri sınıflandırmasıdır. Refah devletlerinin üçlü bir skala içerisinde sınıflandırıldığı bu çalışmada, en zayıf sosyal kaygılara ve buna yönelik politikalara sahip refah devletleri liberal ülkelerde iken en kapsamlı sosyal refah politikaları Kuzey Avrupa ülkelerindeki refah devletlerinde uygulanmaktadır.

Bu sınıflandırmaya, daha sonra yapılan yeni araştırmalar ile farklı refah devleti modelleri ilave edilmiştir. Bu refah modelleri içerisinde en popüler olanlarından biri de Güney Avrupa refah devleti modelidir. Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz ile birlikte Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı bu refah devleti modeli, dünyada demokrasiyle idare edilen refah devleti modelleri içerisinde zayıf refah yapısına sahip olan ve çağdaşları ile kıyaslandığında oldukça ilkel bir görünüm arz eden refah devletleri grubunu oluşturmaktadırlar. Bu refah modelindeki ülkelerde temel refah sunucuları aile ve devlettir. Ekonomide piyasanın yapısı ve piyasanın refah üretebilme kabiliyeti zayıftır. Diğer yandan refah devletince kurulan sosyal güvenliğin dağınık ve parçalı olması, yolsuzluğun ve kayıt dışılığın yüksek oluşu, piyasa ekonomisinin güçsüzlüğü, siyasal anlamda yeterli sivil ve yerel katılımın kurulamamış olması, refah devletinin refahı topluma bir sosyal hak olarak garanti etme gücünü zayıflatırken, refahın arttırılmasında özellikle enformel sosyal ilişkilerin ve yine enformel bir kurum olan ailenin ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Esping-Andersen'in dünya üzerindeki refah devletlerini kümelendirmeye çalışması aslında 1980 sonrasında refah devleti düşüncesinin dönüşümü üzerine başlayan tartışmalar içerisinde bir değerlendirmedir. Yazar çalışmasında, refah devletlerinin dönüşüm öncesi tarihsel deneyimlerini halen devam ettirdikleri –yol bağımlılığı teorisinin- iddiasını

araştırmasıyla doğrularken, öte yandan ortaya koyduğu refah devleti modelleri ile daha sonra konu ile ilgili yapılmış olan pek çok tartışmanın da önünü açmaktadır.

Refah devleti modellerinin karakterlerini ve sayılarının ne olduğunu araştıran bu çalışmaları üslup ve içerik açısından iki kısma ayırmak mümkündür. Bu çalışmalardan bazıları refah devletlerinin yürütmekte oldukları sosyal politikaların refah üretebilme kabiliyetlerine ve tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri değişimlere dikkat çekerek Esping-Andersen'in üçlü refah devleti modeli dışında başkaca refah devleti modellerin bulunup bulunmadığını açıklığa kavuşturmak istemektedirler. Bu çalışmaların araştırma kısımlarında yararlanılan sosyal politika değişkenleri ve çalışmaya konu ülke sayısı Esping-Andersen'in çalışmasından farklıdır ve genelde daha fazla sayıdadır. Bu çalışmaların araştırma bulgularına göre dünyadaki refah devleti modellerinin sayıca sekize kadar çıktığı görülebilmektedir.

Diğer bir kısım çalışmalar ise aynı tartışmalar çerçevesinde, mevcut refah devletlerinin 1980 sonrasında önemli değişim geçirmelerine karşın halklar nezdinde meşruiyetini halen korumaya devam edip etmediğini ve daha önce yapılmış olan refah devleti modellemelerinin geçerli olup olmadığını, halkların refah devletine yönelik psikolojik tutumları ile sorgulamak istemektedirler. Tutumların araştırma değişkeni olarak kullanıldığı bu çalışmaların izlediği üslubun da iki yönlü olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Çalışmaların bir kısmı herhangi bir refah modeline mensup ülkenin o refah modelinin ortaya çıkardığı iddia edilen sınıf ayrılıklarının tutumlara yansıyor yansımadağını dolayısıyla sınıf ayrılıklarına yönelik iddiaların geçerli olup olmadığını incelemektedirler. Yapılan tutum çalışmalarının pek çoğu iddiaları doğrularken kimi araştırmalar refah devletlerinin daha farklı sınıf ayrılıkları ortaya çıkardığını ve buna bağlı olarak farklı refah modellerinin de olduğu yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

Tutum incelemesi yapan diğer araştırmalar ise incelemelerini makro (ulusal) boyutta ele alarak mensup olunan refah modelinin karakterlerine göre ülke halkların tutumlarının birbirine yakınsayıp yakınsamadığını tespit etmeye çalışmakta ve daha önce ortaya konmuş olan refah devleti modellerinin geçerli olup olmadığını test etmek

istemektedirler. Yine bu çalışmaların araştırma bulgularına bakıldığında kimi bulgular Esping-Andersen'in modellerini desteklerken kimi bulgular ise yine daha farklı refah modelleri ortaya çıkarmaktadırlar.

Türkiye'nin refah yapısında ve refah devleti rejiminde 1980'li yıllardan sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak gerçekleşen dönüşümün sonuçlarını ve seyrini sorgulayan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların tutum incelemesi ile konuyu ele almadığı, daha çok sosyal politikalarının özelliklerini sorguladıkları görülmektedir. Çalışmaların niceliği hususunda kısıtlı oldukları yönünde bir değerlendirme yapmak mümkündür. Bununla birlikte, çalışmalarda Türk refah rejiminin uygulanan sosyal politikalar ve refahın kaynağı açısından Güney Avrupa refah devleti modeline oldukça yakın karakterler taşıdığı yönünde tespitlere yer verilmektedir.

Halkların vergileri adil algılayıp algılamadıkları ile ilgili husus refah devletine yönelik tutumlar gibi psikolojik bir olgudur. Mali psikoloji alanında yürütülen vergi adaleti araştırmaları, özellikle konuyu vergi uyumu bağlamında ele almaktadırlar. Vergi uyumu sorunu aslında vergilerin varlığı kadar eski bir konudur. Bununla birlikte mükelleflerin vergiye nasıl uyumlu kılınacakları hususu çalışmalara özellikle 1960'lı yıllardan sonra konu olmuştur. Bu konuda yapılan öncül çalışmaların kabulüne göre vergi mükelleflerinin vergi ödeme ya da ödememe kararlarının diğer ekonomik kararlardan hiçbir farkı yoktur. Dolayısıyla araştırmalar bireyleri rasyonel ve homo-economicus olarak kabul etmektedir. İddiaya göre; diğer ekonomik kararlarda olduğu gibi bireyler vergi ödeme ya da ödememe kararı alırken fayda-maliyet analizi yapmakta, vergi kaçırmanın (ya da vergiden kaçınmanın) faydasının maliyetinden yüksek olduğu durumlarda böyle bir eylemden çekinmemektedir (vice versa). Dolayısıyla çalışmaların daha yüksek vergi uyumu için uygulayıcılara önerdikleri politikalar; denetimlerin sıklaştırılması ve cezaların arttırılmasıdır.

Vergi uyumunun psikolojik yönden ele alan çalışmaların sayısı ise son çeyrek yüzyılda artmıştır. Yapılan araştırmaların temel dayanağı herhangi bir ülkede yüksek vergi cezaları ve sık denetimler olmasa bile vergilerin halk nezdinde meşru kabul edilmesi vergi uyumunu arttırmaktadır. Özellikle halkın eğilim ve tutumlarının siyasal süreçler ile uygulamaya doğrudan yansıtıldığı demokratik ülkelerde vergi adaleti algısı gibi psikolojik

eğilimlere özel bir hassasiyet gösterilmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde sıklıkla vergiye yönelik psikolojik eğilimler araştırması yapılmakta ve halkın eğilimlerindeki değişimler titizlikle incelenmektedir.

Türkiye’de ise mali psikoloji alanında yapılan çalışmaların oldukça zayıf olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle saha araştırmalarının 2000’li yıllardan sonra yaygınlaştığını ancak mevcut araştırmaların halen sınırlı kaldığı görülmektedir. Bunu çok açık bir nedene bağlamak mümkün olmamakla beraber, gelişmiş demokrasilerde olduğu gibi halkın psikolojik eğilimlerin siyasal mekanizmalar yoluyla uygulamaya yansımalarının Türkiye’nin kurulu demokrasi kültüründe henüz zayıf olması, böyle bir ilgisizliğin bir nedeni olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Yapılan ilgili araştırmalara bakıldığında, vergi adaleti algısı ile ilgili araştırmaların hususu genel hatları ile ele aldığı, adalet algısının farklı boyutlarını inilmediği ve vergilemede adalet algısının vergi uyumu dışında vergilendirme ile ilgili diğer hususlara ya da kamu politikalarına nasıl etki ettiğini sorgulanmadığı görülmektedir.

Refah devletinin başarılı sosyal politikaları ve gelirin yeniden dağıtımını vergi adaleti algısını olumlu yönde etkilediğini bulan araştırmalar yabancı literatürde mevcuttur. Ancak belirtmek gerekir ki çoğu zaman vergi adaleti algısını araştıran yazarlar ile refah devletine yönelik tutumları araştıran yazarlar farklı disiplinlerden kişiler olduğu için araştırmacılar bu iki psikolojik olguyu birbirinden bağımsız şekilde ele almaktadırlar. Oysa adalet hususu bu iki psikolojik olguyu birbirlerine paydaş konumuna getirmektedir. Refah devletinin sosyal adaleti tesis ederken sahip olduğu en önemli araçlardan biri de vergidir. Refah devletinin vergi uygulamalarının halk nezdinde adil algılanıyor olması psikolojik olarak uygulamaları halk nezdinde meşru kılarken öte yandan vergi mükelleflerinin vergiye olan uyumunu yükseltmekte ve refah devletlerinin daha yüksek vergi geliri elde etmek gibi kaygılarını da hafifletmektedir.

Bu çalışma ise mevcut literatürde yer alan eksiklikleri de dikkate alarak geniş bir saha araştırmasıyla; Türkiye’de sosyal sınıf farklılıklarına göre refah devletine yönelik tutumların ve vergi adaleti algısının değişip değişmediğini, vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumlar üzerinde etkisinin olup olmadığını sorgulamayı

amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma dört bölüm ile sonuç ve eklerden oluşan bir yapı içerisinde hazırlanmıştır.

Birinci bölümde refah devletinin kuramsal temelleri verilmektedir. İlkel de olsa Türkiye'nin bir refah devleti olduğu, yürütülen araştırmanın ön kabulü olduğundan, bu ön kabulün gerekçeleri bu bölümde verilmek istenmiştir. Refah olgusu, refah devleti, dünya refah devletleri ve Türk refah devleti ile ilgili tartışmalar bu bölümde ele alınarak Türkiye'nin dünya refah devletleri içerisindeki konumunun ne olduğu daha önce yapılmış çalışmalar ile ortaya konulmak istenmiştir. *İkinci* bölümde, refah devletine yönelik tutumlar ile ilgili olarak geliştirilmiş olan kişisel çıkar ve sembolik tutum teorileri ile ilgili bilgiler verilmekte ve bu teoriler bağlamında ileri sürülen iddiaları test eden ampirik çalışmaların bulgular sunulmaktadır. *Üçüncü* bölümde, vergilendirmede adalet konusunda mali psikoloji literatüründe geliştirilmiş olan eşitlik ve dağıtım adaleti teorileri ile ilgili bilgiler verilmekte ve bu teoriler bağlamında ileri sürülen iddiaları test eden ampirik çalışma örnekleri verilmektedir. *Dördüncü* ve son bölümde ise Türkiye üzerine yapılan araştırma ve bu araştırmanın bulguları yer almaktadır. *Sonuç ve Öneriler* kısmında ise ulaşılan bulgular literatürdeki diğer araştırmaların bulguları ile karşılaştırılmakta, ileriye yönelik uygulamalar için bir takım politika önerileri oluşturulmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SOSYAL REFAH DEVLETİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

1.1. Refah Kavramı

Refah (*welfare*), günümüzün en muğlak kavramlarından biridir (Greve; 2008: 68). En yalın, ancak oldukça soyut haliyle refah; bireysel ve toplumsal düzeyde sıhhat (health), keyif (pleasure), saadet (well-being), mutluluk (happiness) ve memnuniyet (satisfaction) gibi insani hallerin (human-being) iyiye (well) ulaşmasının (fare) ön koşulu olarak tanımlanmaktadır (Akalin, 1986: 45; Gough ve diğerleri, 2007: 4; Durmuş, 2008: 25). Dolayısıyla, refahın özü itibariyle ekonomik bir kavram olmaktan daha çok ruhla ilgili bir olguyu açıkladığını söyleyebilmek mümkündür (Giddens, 2000: 131). Easterlin (2001: 465), refah ile ilişkilendirilmesi mümkün olan bu kavramların aslında birbirleri yerlerine kullanılabilecek olan kavramlar olduğunu ileri sürerken Gasper (2004: 1) ise insani halleri, yalnızca bu olgular ile sınırlandırmanın mümkün olmadığını, bireylerin kişisel, sosyal veya kimliksel farklılıklarına bağlı olarak değişen farklı sebep kurma, anlamlandırma ve tasavvur etme deneyimlerinin bu kavramlara farklı anlamlar yüklenilmesine neden olduğunu ileri sürmektedir¹.

Cambridge Üniversitesi'nin sosyoloji sözlüğüne göre sosyolojik anlamda refah, insanın temel ihtiyaçları ile ilgili bir memnuniyet düzeyini ifade eden ve derin değer yargıları barındıran bir kavramdır. İnsanların temel ihtiyaçlarının neler olduğu ve bunların piyasa, devlet ve aile gibi temel refah tesis edici birimlerce nasıl karşılandığı ise tamamen tartışmalı başka bir alandır (Turner, 2006: 666-667). Ayrıca sosyolojik anlamda refah, bazen araç kurgusuna bağlı olarak da tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşımda refah, kimi zaman özellikle bir toplum içerisinde daha iyi konumda bulunanlara göre daha fazla sosyal korumaya muhtaç şekilde yaşam sürdüren kimselere (çocuklar, hastalar, yaşlılar vd.)

¹ Bir başka tartışmada Dasgupta (2001: 15), huzurun (well-being), refah (welfare)'a göre daha geniş bir kavram olduğunu belirtmekte ve kavramın özgürlük, hak gibi refah dışı unsurları da içerdiğini ileri sürmektedir.

yönelik asgari bir yaşam güvencesi sağlayan hizmetler dizisine işaret ederken (Özdemir, 2007: 16), kimi zaman da sosyal güvenlik sistemlerinin bir amacı ya da uygulanan sistemlerin, planların ve programların bir performans ölçütü olarak da tanımlanabilmektedir (Greve, 2008: 54).

İktisatçılar, refah olgusunun soyut yönlerinden daha çok nasıl ölçülebildiğiyle ve nasıl arttırılabildiğiyle ilgilenmektedirler. Dolayısıyla Ortodoks iktisat geleneği refahı daha somut ölçü birimleri ile tanımlamaktadırlar. Belirtmek gerekir ki, iktisatta refah ile ilgili öncelikli soru(n) onun ölçülebilir olup olmadığı hususudur. Tinbergen (1991: 7)'e göre refah ölçülebilir bir olgudur. Refahın ölçülebilir olduğu kabul edildiğinde arkasından gelecek olan diğer bir soru ise refahın somut nasıl ölçüldüğü ve dolayısıyla nasıl tanımlandığı hususudur.

Ortodoks iktisat anlayışında refahın temel ölçü birimi faydadır (Durmuş, 2008: 27). Her şeyden önce iktisat, sınırsız insanoğlu ihtiyaçlarının var olan sınırlı kaynaklar ile nasıl karşılanacağını araştıran bir bilim dalıdır. Tüm ihtiyaçlarını karşılaması mümkün olmayan, dolayısıyla ihtiyaçları arasında kati surette tercihte bulunması gereken birey, elindeki mevcut sınırlı imkânlarıyla ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamaya çalışmaktadır. Temel yaşam kurgusunu yansıtan bu kabule göre klasik anlamda bireysel ve sosyal refah, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde paranın kullanımı (Pigou²; 2009: 10-11) ve mal ya da hizmet tüketimi ile oluşan fayda düzeyi ile yakından ilgilidir. Fayda ve dolayısıyla kişisel refah düzeyi, kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte sürekli yükselmekte; faydanın ölçülebilir olduğu yaklaşımında sosyal refah ise kişisel refahların bir toplamı kabul edildiğinden kişilerin refah seviyeleri arttığında sosyal refah da artmaktadır³ (Walker, 2005: 7).

Bununla birlikte iktisatta faydanın ölçülebilmesinin zor olduğu, ancak insan ihtiyaçlarına dönük mal ya da hizmetlerin faydalarına göre karşılaştırılabilir oldukları yaklaşımı, gününüzün daha baskın yaklaşımıdır (Lamont, 2004: 224). Buna göre faydanın ölçülebilir olmadığını savunanlar, ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin faydaları

² Refah iktisadi alanındaki ilk iktisatçılardan olan Pigou'a göre refah kapsamlı soyut boyutları olan bir olgudur. Yazara göre iktisadi manadaki refahın arttırılabilmesinden söz edebilmek için onun muhakkak somut bir unsur ile açıklanıyor olması gerekmektedir. Pigou'a göre bu ölçüm birimi parasal gelir, yani karar biriminin elinde bulundurduğu paradır (Pigou, 2009: 10-11).

³ Dolayısıyla makro düzeyde ülkeler, refah seviyelerine ve yaşam standartlarına göre karşılaştırılırken en sıklıkla kullanılan gösterge, ülkelerin kişi başı milli gelirleridir (Dasgupta, 2001: 29; Greve, 2008: 63).

ölçülemezse bile bu unsurlar, soyut (sübjektif) fayda düzeylerine göre sıralanabilmektedir. Fayda somuttan soyuta indirildiği durumda yukarıda ifade edilen tartışmaların iktisat bilimi için de geçerli tartışmalar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Wilson, 2010: 367).

1.2. Refah Devleti Kavramı

Refah devleti, sosyal bilimciler ve iktisatçılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla refah devletinin tanımlanması noktasında da ortak bir uzlaşımın olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir (Veit-Wilson, 2000: 2; Starke, 2006: 112). Tanımlamalar tıpkı refah kavramında olduğu gibi dikkat çekilmek istenen değer yargılarına göre farklılaşmaktadır. İktisadi kalkınma düzeyi, devletin siyasal yapısı, ulusal iktisadi yapı ve tarihsel süreç içerisinde devletin yetkilerinde ve siyasal biçimlerinde yaşanan değişimler, sosyal dayanışmanın, adaletin ve birlikteliğin ahlaki ve düşünsel temelleri gibi birbirleri ile oldukça ilgili ancak birbirinden epeyce farklı unsurların yazarlarca dikkate alınması, farklı tanımlamalara ve bir tanım karmaşasına neden olmaktadır ⁴ (Moon, 2004: 210; Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 509-510). Hatta ne iktisatçıların ne de sosyal politika araştırmacılarının devletin yurttaşlarına bir refah ögesi olarak hangi ekonomik ya da ekonomik olmayan menfaatleri sunması, hangilerini sunmaması gerektiği noktasında da teoride bir uzlaşımın sağlandığını söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir.

Bununla birlikte, refah devleti kavramının içeriği oluşturulurken genel olarak yurttaşların bir takım ekonomik ve sosyal sorunlardan korunması ve bu sorunlara karşı onlara bir takım güvencelerin garanti edilmesi amacıyla çeşitli yasal ve ekonomik düzenlemeleri yürütme, ekonomide aktif rol üstlenme, çeşitli sosyal politikaları belirleme ve uygulama noktasında da etkin bir rolün kendisine tanındığı bir devlet biçimi ifade edilmek istenmektedir (Briggs, 2006: 16). Aslında yaşamda devlet dışında bir takım refah tesis edici birimler de mevcuttur. Sosyal sunucular (social providers) olarak ifade edilen aile, dini kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve kar amacı gütmeyen bir takım örgütler de sosyal sorunlarla mücadele edilmesi noktasında bazı roller üstlenmekle (Özdemir, 2004a) birlikte refah sunucuları içerisinde devlet, bu rolün asıl ya da tamamlayıcı bir ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Orloff, 1993: 304; Gilbert ve Terrel, 1998: 3; Luhman, 2002: 6).

⁴ Etimolojik ve kavramsal açıdan doyurucu bir tartışma için, Veit-Wilson (2000). “*States of Welfare: A Conceptual Challenge*”, *Social Policy and Administration*, Vol. 34, No. 1, ss. 1-25’e bakılabilir.

Esping-Andersen (1990) refah devletlerini kümelendirdiği çalışmasında, refah devleti ifadesinin ancak gelişmiş-kapitalist sanayi toplumları için kullanılabilecek bir kavram olduğunu ileri sürmektedir (Esping-Andersen, 1990: 4). Dolayısıyla çalışmasında devlet dışındaki diğer kurumların sosyal ihtiyaçlara yönelik kapsamlı roller üstlendiği toplumların, refah devleti olarak sınıflandırılmadığı görülmektedir. Bu sınırlandırma bazı yazarlar tarafından daha da ileri götürülmektedir. Robson (1976: 14-15), kişilerin refahından “tamamen” devletin sorumlu olduğu toplumlar için refah devleti kavramının kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. Açıkçası Robson, refah devletini demokratik bir hukuk sistemi olan ve refahın tamamen devlet eliyle tesis edildiği bir toplum biçimi için uygun görmektedir. Kollektif bir sosyal güvencenin garanti edildiği ve bununla eş zamanlı olarak da kapitalist üretim sisteminin devam ettirildiği bir toplum yapısına sahip devletler, refah devletleridir. Robson’un önerdiği demokratik toplumda kollektif görünümlü devlet, toplumun ekonomik ve sosyal yapısının şekillendirilmesinde oldukça etkin bir mekanizmadır.

Eisenstaedt ve Ahimer (1997: 13) biraz daha ekonomik bakış açısını veren tanımlamalarında refah devletini, “ekonomik rant” (economic surplus) bağlamında ele almaktadırlar. Yazarlara göre, Batı refah devletlerinin tarihsel gelişimi, bu ülkelerin demokrasi ve kapitalizm deneyimleri ile yakından ilişkilidir. İddiaya göre bir refah devleti öncelikle, kapitalist piyasa ekonomisinde ortaya çıkarılan ekonomik rant ile ilgili olup mevcut iktisadi yapıda bu rant temel hukuki güvenceler ile korunmaktadır. İkinci olarak, refah devleti aynı zamanda bir siyasal uzlaşya da dayanmaktadır ve bu uzlaşya ülkelerin baskın demokrasi kültürlerini yansıtmaktadır. Kısacası yazarlar refah devleti tanımlamalarını verirken daha önce Atherton (1990: 41) tarafından vurgulandığı gibi ekonomik rantın bir takım siyasal aktörler arasındaki paylaşımının, devlet tarafından nasıl örgütlendiğine dikkate çekmek istemektedirler.

Esping-Andersen de refah devleti tanımını verirken aslında bu ekonomik ve siyasal alanları bir araya getirmektedir. Yazar tanımlamasında refah devletini, sosyal bir hak temelinde ele almaktadır ve sosyal güvencelerin tesisinde rol alan piyasa ve aile yanında devletin bu birimler ile kendisini nasıl kenetlemesi gerektiğini bilmeden bu devlet yapısını anlamının mümkün olmadığını iddia etmektedir (Esping-Andersen, 1990: 21). Dolayısıyla yukarıdaki tanımlamalardan açıkça refah devletinin, toplum –sınıf- ilişkilerini düzenleyen kollektif bir örgüt olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Esping-Andersen’in yaklaşımından

hareket edilirse ancak demokratik bir yönetim biçimi olan ve üretim sisteminin kapitalist yapıya uygun olduğu toplumlarda, refah devleti üstlenmek zorunda kaldığı sosyal yükümlülükler gereği güvence sağlayan bir takım refah sunumlarını yerine getirmektedir.

Furniss (1988: 112); ulusal hâsılasının yüzde 10 gibi düşük de olsa belli bir kısmını eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarına ayıran ülkelerin bu özelliğinin bulunuyor olması o ülkelerin refah devleti olarak nitelendirilmesi için yeterli olduğunu iddia etmektedir.⁵ Kaufmann (2001: 15) ise refah devletinin, kendisine ayrıcalıklı bir alanın tanındığı devlet biçimi olarak tanımlamak gereksizdir. Yazara göre refah devletini, yalnızca sivil toplumu bulunan bir devlet şeklinde tanımlamak yeterlidir. Ayrıca herhangi bir refah devleti teorisinin, refahın üretim birimleri olan hane halkı ve firmaların üretim süreçlerini ve bu kesimlerin kendi aralarındaki mevcut siyasal ilişkileri dikkate alması bu bağlamda gereklidir. Marsh (1964: 12-13); refah devletini, kişilerin maddi çıkarlarını koruyan bir devlet olarak tanımlamakta ve bu devlet biçiminin sağlık güvencesi, eğitim, sosyal sigorta ve gelir dağılımı gibi aktif ekonomik görevleri bulunduğuna dikkat çekmektedir. Furniss, refah devletini oldukça basit bir sorumluluk düzeyine indirgemekte iken; Kaufmann ve Marsh, refah devletinin ulusal bir ekonomide yurttaşlar ile ekonomik kaynaklar arasındaki ilişkileri örgütleyen bir devlet olarak ele almakta aynı zamanda devletin sağlık güvencesi, eğitim ve sosyal güvenlik gibi alanlarda temel roller üstlenmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler. Öte yandan yazarlar bu sosyal malların sunumunda sadece devlet sorumlu görmemekte, aynı zamanda sivil toplum ve aileye de burada bazı sorumluluk alanları tanımaktadırlar.

Koray (2005: 35-36), ulusal hâsılasının bir kısmını sosyal harcamalara ayıran bir ülkenin ancak dar anlamda bir refah devleti olarak ifade edilebileceğini ve dar anlamdaki bir sosyal boyutun hemen hemen her toplumda görülen bir durum olduğunu belirtmektedir. Koray'a göre, çağdaş demokrasilere özgü daha geniş anlamdaki bir sosyal refah devleti, büyük ölçüde belli bir siyasal ve ekonomik gelenek içerisinde ortaya çıkmıştır. Yazara göre; çağdaş refah devleti ifadesinin ancak, piyasa ekonomisi, devletin sosyal refahı arttırmak için piyasaya müdahalesi ve çoğulcu demokrasi gibi temel olgular arasında bir dengeyi kurabilmiş toplumlar için kullanabilmesi mümkündür.

⁵ Benzer bir tanımlamaya giden Therborn (1983) ise GSYİH'nın % 50'sini sosyal harcamalara ayıran bir devletin refah devleti olabileceğini iddia etmektedir (aktaranlar: Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 510).

Marshall [1950], sivil (medeni), siyasal ve sosyal hakları hukuk sisteminde barındırmayan ve vatandaşlarına bu hakları tesis edemeyen bir ülkenin refah devleti olarak nitelendirilemeyeceğini ileri sürmektedir (Marshall, 2009: 149). Marshall, kapitalist Batı toplumlarında sosyal hakların ortaya çıkışını 3 aşamalı bir sürecim nihai görünümü olarak değerlendirmektedir. Marshall'a göre özellikle sosyal haklar, "yurttaşlık" kavramının ortaya çıkarılmasında yaşanan üç aşamalı ilerleme sürecinin üçüncü ve son aşamasını oluşturmaktadır. Marshall, İngiltere tarihini dikkate alarak (Özkazanç, 2009: 254) yurttaşlık kavramının oluşum sürecini açıkladığı çalışmasında, modern yurttaşlık olgusunun önce medeni hakların 18. yüzyılda, bunun devamı olarak siyasal hakların 19. yüzyılda ve refah devleti ile sosyal hakların da 20. yüzyılda kazanılmasıyla tamamlandığını ileri sürmektedir (Marshall ve Bottomore, 2006: 6-9). Dolayısıyla yurttaşlarına, sivil ve siyasal hakları yeterince tanıyamamış, özellikle temelde ekonomik yönden güçsüz olanların korunmasını ve öncelikle korunmaya gereksinimi bulunan sosyal sınıflara, elverişsiz konumdaki kişilere, gruplara ya da kesimlere yönelik olan, ekonomik ve sosyal adaleti ve eşitliği gerçekleştirmeyi amaçlayan sosyal hakları (Gülmez, 2009: 10) tesis edemeyen bir ülkenin refah yapısının güçlü olamayacağını iddia etmektedir (Harris, 1999: 916).

Moon (2004: 211)'a göre çağdaş bir refah devleti dört temel unsuru kendi içerisinde barındırmaktadır. Bunlar; (1) demokratik siyasal yapı, (2) geniş bir piyasa ekonomisi, (3) maddi destekleri ya da sosyal hakları içeren ve uygulama alanı oldukça geniş bir takım kamu programları ve sosyal hizmetler ile (4) ekonomide görülen konjonktürel dalgalanmaların yıpratıcı etkilerini yumuşatan ve iktisadi faaliyetlere müdahalelerde bulunan aktif ekonomi yönetimidir. Benzer bir şekilde, Orloff (1996); refah devletini dar ve geniş anlamda tanımlarken refah devletinin sorumluluk alanlarına ve bu devlet biçiminin müdahale gücüne vurgu yapmaktadır. Yazara göre dar anlamda refah devleti; işsizlik, iş kazaları, emeklilik, engellilik, hastalık, ölüm ya da tek kişinin ailenin geçimini devam ettirmesi gibi gelir güvencesizliğine ve yoksulluğa yol açan bazı sosyal risklere karşı güvence sağlamak amacıyla sosyal sigorta ve yardım programları ile işlev kazanan bir sosyal örgütlenme biçimidir. Nitekim, dar anlamda refah devletinden burada söz edilirken refah devletinin özellikle sosyal güvenlik amacına vurgu yapılmak istenmektedir. Geniş anlamda refah devleti ise sosyal güvenliğe ilave olarak bir takım sosyal hizmetleri de barındıran, sosyal güçleri kontrol edebilmek için sivil topluma müdahale eden ve aile

içerisinde de erkeğin egemen konumunu korumaya çalışan⁶ yaptırma dayalı bir yapılanma şeklinde yazar tarafından tanımlanmaktadır (Orloff, 1996: 52).

Başka bir dar ve geniş anlamda refah devleti tanımı da Asa Briggs (2006)'e aittir. Briggs'e göre herhangi bir devlet, yürüttüğü sosyal politikalarıyla ve politika yönetimiyle en az üç yönden piyasa güçlerinin rollerini tamamlamak ya da tazmin etmek için örgütlü ve müdahaleci bir girişim içerisinde bulunuyorsa, o devlet refah devleti olarak nitelendirilmelidir. Bu müdahale alanlarından ilk ikisine sahip olan devletler, dar anlamda refah devleti kabul edilirken her üçüne de sahip olan ülkelerin geniş anlamda refah devleti oldukları kabul edilmektedir. Bu müdahale alanları; (1) çalışma durumlarının ve gelir düzeylerinin ne olduğuna bakılmaksızın tüm bireylere ve ailelere asgari bir yaşam standardını garanti eden gelir güvencesinin sağlanması, (2) bireylerin ve ailelerin yüz yüze kaldıkları hastalık, yaşlılık, işsizlik vb. sosyal risklere karşı onlara bir takım güvencelerin sağlanması ve (3) toplumun tüm bireyelerine statülerinin ve sınıflarının ne olduğuna bakılmaksızın, sosyal hizmetlerden en iyi düzeyde yararlanma fırsatının sunulmasıdır (Briggs, 2006: 16). Açıkçası Briggs'in bu tanımında dar anlamda refah devleti onun sosyal güvenlik amacına işaret ederken, geniş anlamda refah devleti ise Marshall'ın "sosyal yurttaşlık" kavramı ile özdeşleşen dayanışmacı toplum modeline dikkat çekmektedir.

Farklı refah devleti tanımlamalarının ortaya konması, sanayileşmiş Batı toplumlarının devletin ekonomik hayatı düzenlemesi, demokratik siyasal kuralların kurgulanması ve sosyal hakların tüm yurttaşlara garanti edilmesi deneyimlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde kurumsal olarak güçlü bir refah devleti, sosyal politikaları iyi örgütleyebilmiş bir devlet ile ifade edilmek istenmektedir (Clasen ve Clegg, 2005: 1). Tarihsel süreç içerisinde refah devletleri farklı sosyal politika biçimleri ortaya çıkarmışlardır. Tarihsel deneyimler ve aktif sosyal güçler refah devletlerinin ortaya çıkışına ve güçlenmelerine öncülük etmişlerdir (Steinmetz, 1993: 15). Dolayısıyla günümüz refah devletlerinin bugünkü sosyal politika uygulamalarının köklerini tarihi geçmişlerinden almaktadırlar (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 510; Köppe, 2008: 8-9). Köklü tarihi

⁶ Feminist bir yazar olan Orloff (1993, 1996) Kuzey Avrupa refah devletleri hariç olmak üzere, günümüzdeki çoğu refah devletinin isteyerek (Kıta Avrupa ve Akdeniz ülkeleri) ya da istemeyerek (liberal devletler) geleneksel aile yapısını ve cinsiyet eşitsizliklerini korumayı devam ettiklerini de iddia etmektedir.

geçmişi olan refah devletinin kapsamından yahut biçiminden söz edilirken özetle şu olgulara vurgu yapılmak istenmektedir (O'Brein ve Penna, 1998: 8; Cousins, 2005: 19);

- 1- Refah devleti bir mutlakiyetçi, federalist, kapitalist ya da totaliter devlet değildir.
- 2- Refah devleti; demokratik, çoğulcu, sosyal bir hukuk devleti olup kendine özgü politikaları ve siyasal aktörleri barındırmaktadır.
- 3- Refah devleti sanayileşmenin ve kapitalizmin ortaya çıkardığı ihtiyaçların bir sonucu, toplumların ve hukuki sistemin çağdaşlaşmasının bir ürünüdür.
- 4- Refah devleti bir takım politika biçimlerinin ve uygulamalarının örgütlenmesini kapsayan, parlamenter meclisi, sivil ve yerel yönetim biçimleri bulunan bir devlet biçimidir.
- 5- Refah devleti, sosyal refahın sunumu için bir takım kaynakları, güçleri ve ortaya çıkarılan üretimi kontrol eden ayırıcı bir güce sahip devlettir.
- 6- Refah devleti bazen de, cinsiyete, etnisiteye, siyasal çatışmalara dayalı özel güçlerin temsili bir aracı olarak kabul edilmektedir. Nitekim özel olarak bazı refah devletleri siyasi ve sosyal sınıfların mücadelesi ile şekillenmişlerdir.

1.3. Refah Devletinin Amaçları

Refah devletinin tarihsel seyrinin başlangıcı, 16. yüzyıl İngiltere'sinde uygulamaya konan Yoksulluk Yasalarına (Poor Laws)⁷, kameralist geleneğe⁸ ve 19. yüzyıl Almanya'sında Bismarck tarafından geliştirilen sosyal sigorta sistemine kadar götürülmekle birlikte, bu devlet biçiminin çağdaş görünümü 20. yüzyılın bir eseridir (Skocpol ve Amenta, 1986: 132-133; Myles ve Quadagno, 2000: 156; Özbek, 2002: 12; Tepe, 2005: 262). Refah devleti kapitalist iktisadi sistemin ortaya çıkardığı ya da yeterince tölere edemediği bir takım sosyal risklerle mücadele etmek ve bu risklere karşı koruyucu sosyal güvence sağlama rolüyle ortaya çıkmış bir devlet biçimidir (Myles ve Quadagno,

⁷ Polanyi (2009: 129), İngiltere'de modern kapitalizmin başlangıcını 1834 tarihinde uygulamaya giren ikinci Yoksulluk Yasalarına dayandırmaktadır.

⁸ *Kameralizm*, 17. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkan mutlakiyetçi bir devlet geleneğidir. Bu gelenek devlete, çalışma hayatını aktif şekilde düzenleme, ticareti ve ekonomik büyümeyi (diğer bir ifadeyle ortak refahın arttırılmasını) teşvik etme gibi yükümlülükler vererek, kolektif Aristotelyan devlet anlayışını yeniden aktif hale getirmeye gayret etmektedir. Bu bağlamda uygulamada devlet, sağlık güvencesinin tesisi, eğitimin yaygınlaştırılması ve yoksulluğun azaltılması gibi amaçları kapsayan bir takım sosyal politikaların ilk halleri ile yetkilendirilmiştir (Steinmetz, 1993: 21).

2000: 157; Cousins, 2005: 20). Bu devlet biçimi, uygulama farklılıklarına göre hangi yapıya yakın olduğu kesin olmamakla beraber, siyasal anlamda liberal-kapitalist devlet biçimi ile sosyalist devlet biçimi arasında bir görünüm sergilemektedir (Özbek, 2002: 9-20).

Bu devlet biçiminin ortaya çıkmasına etki eden üç adet iktisadi ve siyasal gelişmeden bahsedebilmek mümkündür. Birincisi, 1929 iktisadi buhranın ardından liberal devlete olan güvenin sarsılması ve yeni bir devlet biçimi arayışının yaygınlaşmasıdır (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 524; Yılmaz, 2009: 26). İkincisi, II. Dünya Savaşı sonrasında artan sosyalizm tehdidinin önüne geçebilmek için onun alternatif olabilecek bir sistem getirilmesi gayretleri bağlamında liberal-kapitalist iktisadi sisteme sosyal içerik kazandırılma çabalarıdır (Wedderburn, 1965: 142; Skocpol ve Amenta, 1986: 134; Ulutürk ve Dane, 2009: 120). Üçüncüsü, kapitalist üretim sisteminin temel aktörleri olan emek ve sermaye arasındaki çatışmaların azaltılmak ve yükselen işçi hareketlerinin kontrol altında tutulmak istenmesidir (Skocpol ve Amenta, 1986: 135; Özbek, 2002: 14; Seguna-Ubiergo, 2007: 6). Bu bağlamda refah devleti, bir yandan bireycilik esasına dayalı liberal-kapitalist sistemin yalnızlaştırdığı/dışladığı insanların yanında olmak diğer taraftan sosyalist-merkezi planlamacı sistemin dikte ettiği kollektif yaşam içerisindeki kişileri devletin tahakkümü altından kurtarmak amacıyla bir takım sosyal politikalarla bazı sorumlulukları üzerine almış olan, iki iktisadi sistem arasında kalan, “karma” iktisadi yapı arz eden ve üçüncü yol şeklinde karşımıza çıkan özel iktisadi ve siyasal bir örgütlenme biçimidir.

Refah devleti, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, eğitim, sağlık, gelir dağılımı, konut, çevre, kentleşme vb gibi pek çok kapsamlı alanın üreticisi ve düzenleyicisi konumundadır (Moon, 2004: 215; Çoban ve Özbesler, 2009: 33). Çağdaş refah devletlerinin istihdamı arttırma, konut edindirme, çevre kirliliği ile mücadele etme ve sağlıklı kentleşme gibi amaçları olmakla birlikte iktisadi gelişme seviyeleri ne düzeyde olursa olsun, her refah devletinin en temel ve asgari amaçlarını/sorumluluk alanlarını⁹ üç

⁹ Lindbeck (2006) dar ve geniş anlamda refah devletlerinin sorumluluk alanlarını şu şekilde ifade etmektedir. Dar anlamda refah devletleri iki tip kamu harcamasını kapsamaktadır. Bu kamu harcamaları (1) hane halkına sağlanan bir takım nakit yardımlar. Sosyal transferler ve zorunlu sağlık sigortası bu kapsamda değerlendirilmektedir. (2) devletin yaptığı bir takım mali sübvansiyonlar ve beşeri sermayeye yönelik hizmet sunumları. Çocuk bakımı, okul öncesi eğitim, tedavi güvencesi ve yaşlı bakımı gibi sosyal hizmetler bu grupta değerlendirilmektedir. Geniş anlamda refah devleti ise ayrıca kira kontrolleri ve tarımsal fiyat destekleri gibi fiyat kontrollerini,

grupta toplayabilmek mümkündür. Bu temel sorumluluk alanları; sosyal güvenliğin (sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal tazmin ve sosyal teşvik) sağlaması, gelirin yeniden dağıtılması suretiyle sosyal adaletin sağlanması ve fırsat eşitliğinin tesis edilmesidir (Özdemir, 2007: 85).

1.3.1. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik en genel haliyle, sosyal risklerin kişiler üzerinde oluşturduğu yıpratıcı etkileri ortadan kaldırma girişimidir (Walker, 2005:6). Sosyal güvenliği, sosyal risklerin kişiler üzerinde oluşturduğu geçimeye ve yaşama dair ihtiyaçların karşılanamama sıkıntısının ortadan kaldırılması yükünü kadere ya da diğer fertlerin lütuf, atıfet veya yardımlarına terk etmeksizin, kollektif bir şekilde bu ihtiyaçların karşılanması şeklinde de tanımlamak mümkündür (Tuna ve Yalçıntaş, 1999: 129). Dolayısıyla sosyal güvenlik, insanların yaşamsal devamlılığını sağlamak ve onurlarını korumakla mükellef olan refah devletinin, bu doğrultuda kişileri kimseye muhtaç bırakmadan onlara yaşamsal özgürlük alanları tanıma çabasıdır (Özdemir, 2007: 88). Refah devletinin hangi sosyal risklere karşı güvence sağlayacağı ise Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1944 tarihli Konferansı'nda, hastalık, meslek hastalığı, iş kazaları, sakatlanma, işsizlik, yaşlılık, ölüm, analık ve çocuk sayısının artması şeklinde belirlenmiştir (Şenocak, 2009: 414). Bu sosyal risklerin o zamanın şartlarında beliren riskler olduğu düşünüldüğünde, günümüzde ortaya çıkan/yaygınlaşan yeni sosyal risklerin (yaşlanma, madde bağımlılığı, çevre kirliliği, bulaşıcı hastalıklar, vs) sosyal güvenliğin kapsamını daha da genişlettiğini söyleyebilmek mümkündür.

Dünya uygulamalarında farklılıklar olmakla birlikte sosyal güvenlik sistemleri günümüzde ikili bir yapı içerisinde işlemektedir. Sistemin en temel ayağını sosyal sigortalar oluştururken diğer ayağını sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sosyal tazmin ve sosyal teşvikler oluşturmaktadır (Özdemir, 2007: 89; Ulutürk ve Dane, 2009: 121). Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı da iki farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu finansman yöntemlerinden ilki dağıtım sistemidir (pay as you go). Bu yöntemde, sosyal güvenlik sistemine prim ödeyenler ile bu sistemden faydalananlar arasında bir denge kurulması

iş ve çalışma hayatının düzenlenmesini, konut ve çevre politikalarını da kapsamaktadır (Lindbeck, 2006: 2)

amaçlanmaktadır. Mevcut faydalandırma döneminde, sistemden istifade etmenin maliyetleri o yıl ya da daha önceki yıllarda ödenen prim gelirlerinden karşılanmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemde kuşaklar arasında bir mali kaynak aktarımı söz konusu olabilmektedir. İkinci finansman yöntemi ise fon sistemidir. Fon sisteminde bir kuşaklar arası kaynak aktarımı söz konusu olmayıp her nesil, yalnızca kendi sosyal güvencesini karşılamak için gerekli olan tasarrufu yapmaktadır (Güneş ve Yakar, 2004: 129-132).

Sosyal sigorta, belirli ve hesaplanabilir olan bir takım risklere maruz kalan kişilerin sosyal güvenlik sistemine pirim ödemesi yapmaları şartına bağlı olan, risklerin ortaya çıkardığı zararın ortadan kaldırılmasına yönelik, kamu karakterli ve devletçe yürütülen bir güvence mekanizmasıdır (Tuna ve Yalçıntaş, 1999: 131). Sosyal sigorta, yalnızca formel işgücü piyasasında aktif çalışan olarak yer alan nüfusun geniş bir kesimini kapsamaktadır. Bu kişilerin gelir elde edebilme yeteneklerini kaybetmesi, ölüm ve işsizlik gibi sosyal risklerle yüz yüze kalmaları durumunda ortaya çıkan risklere yönelik bir güvence mekanizmasıdır (Şenocak, 2009: 429). Uygulamada ülkeler arasında farklılıklar olmakla birlikte genel olarak çalışanların sisteme üyelikleri zorunludur. Ancak özellikle liberal ülkelerde bu alan piyasaya açılmaktadır ve sistemden istifade etme gönüllülük esasına dayanabilmektedir (Bedük ve Mete, 2006: 28).

Yalnızca çalışan kesimi kapsayan, zorunlu olan ve prim ödeme şartına bağlanan ilk sosyal sigorta sistemi, 19. yüzyılın sonlarında Bismarck öncülüğünde Almanya'da uygulanmıştır (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 509; Güzel, 2005: 63). Bismarck sigorta modeli, çalışan kesimin hastalık, iş görmezlik ve yaşlılık gibi risklere karşı güvence altına alınmasını ve çalışanların emeklilik döneminde emekli aylığı almalarına hak kazanmalarını öngörmektedir (Şenocak, 2009: 432). Daha sonra refah devleti kavramının da ilk kez yer aldığı 1942 tarihli Beveridge Raporu'nda, sosyal sigorta kapsamı, çalışan sınıfın dışında kalanları da kapsayan, kapsamlı sosyal güvenlik taahhüdünde bulunan ve özellikle de yoksulluk risklerine karşı çeşitli güvenceler öngören bir takım önerilerin de gündeme taşınmasını sağlamıştır (Güzel, 2005: 64).

Sosyal yardım, mutlak yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi olsa sürdürmekte güçlük çeken kişilere ya da ailelere, karşılıksız olarak sağlanan aynı ve nakdi desteklerdir. Dolayısıyla sosyal

yardımlar yeterli geçim kaynaklarına sahip olmayan “muhtaç” durumdaki kimselerin talep ettiği sosyal bir hak gibi görünmektedir. Uygulama biçimleri ve çeşitliliği ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, en yaygın şekilde Bismarck tarzı sosyal sigorta sistemine sahip olan ülkelerde uygulanmaktadır. Sosyal sigorta kapsamında olan ya da olmayan muhtaç kesimleri hedef alan ve finansmanı vergilerle sağlanan bir sosyal güvenlik uygulamasıdır (Özdemir, 2007: 96-97). Bazı durumlarda da sosyal sigorta sistemi oldukça zayıf olan ABD gibi liberal refah devletlerinde de, derinlemesine yapılan bir takım varlık araştırmaları sonrasında toplumun en muhtaç olan kesimlerine yönelik olarak aktif şekilde uygulanabilmektedir (Arts ve Gelissen, 2002: 142). *Sosyal hizmetler*, sosyal yardımlardan farklı olarak yalnızca toplumda muhtaç olan kesimleri hedef almayan, yoksullar da dahil aileler, çocuklar, gençler, yaşlılar, özürllüer, kadınlar, göçmenler, evsizler, alkolikler, uyuşturucu bağımlıları vd gibi çok geniş bir alanda, devletin hizmet desteği sağladığı bazı uygulamaları ifade etmektedir. Sosyal hizmetlerin en temel amacı, kişilerin refah düzeyleri ile toplumun refah düzeyi arasında bir dengenin kurulmasıdır (Bahar ve Parlar, 2007: 35; Şenol, 2008: 192-193).

Sosyal yardım ve sosyal hizmetler dışında diğer sosyal sigorta dışı güvence uygulamaları, sosyal tazmin ve sosyal teşviklerdir. *Sosyal tazmin*, sivil ve kamu görevlilerinin, kamu görevini yerine getirirken uğramış oldukları zararın devlet tarafından telafî edilmesini ifade etmektedir. Örneğin ülkemizdeki terör ya da savaş nedeniyle şehit olanların dul ve yetimleri ile gazilerin insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesini devam ettirmesini sağlayıcı kamusal uygulamaları bu bağlamda değerlendirebilmek mümkündür. *Sosyal teşvikler* ise kişilere belli bir yaşam kalitesini taahhüt etmeyen ancak kişilerin mevcut yaşam standartlarının daha da yükseğe çıkarılmasını sağlayan çocuk, kira, eğitim, mesleki gelişme gibi yardımlardan oluşan çeşitli kamusal uygulamaları ifade etmektedir (Özdemir, 2007: 103-104).

1.3.2. Gelirin Yeniden Dağıtımı

Refah devletinin ikinci amacı ulusal *geliri yeniden dağıtarak* bu çerçevede gelir dağılımı adaletsizliklerini hafifletmek, toplumdaki yoksulluk düzeyini azaltmak ve sosyal adaleti tesis etmektir (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 513). Çeşitli gelir dağılımı

tanımlamaları¹⁰ olmakla birlikte refah devletinin hedef aldığı gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımı, belirli bir dönem zarfında, üretim faaliyetleri sonrasında ortaya çıkarılmış olan ulusal gelirin yurttaşlar arasında nasıl dağıtıldığını ifade etmektedir (Yüksel-Arabacı, 2011: 118). Varsayımsal olarak gelirin kişiler arasında eşit dağıtıldığı kabul edilmekte ve gelir düzeyine bağlı sosyal sınıf farklılıkları dikkate alınmamaktadır. Ancak ortada bir adaletsizlik olup olmadığının belirlenebilmesi için nüfus, en düşük gelirlilerden en yüksek gelirlilere doğru yüzde 20'şerlik beş eşit gelir grubuna ayrılmaktadır. Daha sonra, her grubunun ulusal gelir içindeki payları karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma neticesinde, nüfusun en düşük ve en yüksek gelirli yüzde 20'lik kesimlerinin ulusal gelirden aldıkları payların birbirinden çok uzak olduğu yönünde bir tespit yapıldığında, gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek olduğu kanaatine varılmaktadır (Kirmanoğlu, 2009: 200-201).

Gelir dağılımı adaletsizliğinin ciddi olması durumunda refah devleti, vergi, vergi benzerleri (sigorta primleri gibi), kamu harcamaları ve fiyat kontrolleri gibi çeşitli mekanizmalarla bu adaletsizliğin ortadan kaldırılması için aktif müdahalelerde bulunmaktadır (Sinn, 1995: 495). Bununla birlikte, devletin geliri yeniden dağıtma¹¹ sorumluluğunu üstlenmesinin gerekliliği noktasında teoride görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ultra-minimal devleti savunan Hayek (1944) ve Nozick (1974) gibi liberteryenler, devletin piyasa mekanizmasının gerçekleştirdiği dağılıma müdahale etmesine karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşü savunan iktisatçılar, piyasa mekanizması

¹⁰ Kişisel gelir dağılımı dışında literatürde yaygın biçimde kullanılan diğer gelir dağılımı tanımlamaları; fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımıdır. Her gelir dağılımı türü kendine has dağılım adaletsizliliğine işaret etmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim faktörlerinin belirli bir dönem içerisinde ortaya çıkarılan ulusal gelirden aldıkları payları ifade etmektedir. Sektörel gelir dağılımı ulusal gelirin ekonomideki sektörler arasında nasıl bölüştürüldüğünü ifade etmekte olup, ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili bilgiler vermektedir. Bölgesel gelir dağılımı ise ülkede farklı bölgelerde yaşayan kişilere ulusal gelirin nasıl dağıtıldığını ifade etmekte olup bölgesel gelişmişlik düzeyi ile ilgili bilgiler vermektedir (Kirmanoğlu, 2009: 197-208).

¹¹ Sosyal politika sistemlerinin izlediği üç tip geliri yeniden dağıtım şekline bahsedebilmek mümkündür. (1) *yatay yeniden dağıtım* ile kişilerin ya da hane halklarının elde ettiği/edeceği geliri, yaşamın çeşitli evrelerine dengeli şekilde dağıtmak istenmektedir. Böylelikle kişilerin çalışma kapasitesi ile ihtiyaçlarının karşılanması arasında bir denge kurularak yoksulluk riski ile karşılaşmalarını amaçlanmaktadır. (2) *dikey yeniden dağıtım*da, vergi ve kamu harcamaları gibi bir takım sosyal politika araçları yardımıyla zenginler ile yoksullar arasındaki gelir düzeyi farklılıklarının azaltılması istenmektedir. Bazen de izlenen politika uygulamaları nedeniyle (3) *tersine yeniden dağıtım biçiminde* çoğu zaman gayri ihtiyari olarak gelirin yoksullardan zenginlere doğru el değiştirmesi durumunun ortaya çıkması söz konusu olmaktadır (Palme, 2006: 389).

içerisinde işleyen görünmez elin, en adil gelir dağılımını kendiliğinden sağladığını iddia etmektedirler (Lamont, 2004: 228; Sallan-Gül, 2006: 61-62; Köppe, 2008: 4). Sınırlı devlet anlayışını savunan liberaller ve sosyal liberaller, yalnızca piyasa başarısızlıklarını tölere/tazmin edebilen¹² devlet müdahalesini uygun görürlerken (Rosanvallon, 2004: 58), Keynesyen görüşe göre aktif müdahaleler ile devletin, piyasanın ortaya çıkardığı yoksulluk ve gelir adaletsizliği gibi iktisadi sorunlarla mücadele etmesi gerekmektedir. Refah devleti olgusunun ortaya çıkmasında en etkili görüş olan bu iktisadi yaklaşımda devlet, geliri tüketim eğilimi düşük olan yüksek gelirlilerden tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirlilere doğru dağıttığında ülkenin tasarruf eğilimi azalmakta ve toplam talep artmaktadır. Keynes ve onun iktisadi yaklaşımını savunanlar, devletin aktif müdahalesi sonrasında, kendiliğinden tam istihdama ulaşması mümkün gözükmeyen ekonominin karşı karşıya olduğu darboğazdan çıkarak tam istihdama doğru hareket ettiğini ve fiyat istikrarını sağladığını iddia etmektedirler (Rosanvallon, 2004: 44).

Öte yandan günümüz refah devletlerinin en temel sorunlarının başında, bu devlet biçimlerin daha önce izledikleri aktif geliri yeniden dağıtma politikaları sonrasında ortaya çıkmış olan daha da büyük gelir dağılımı adaletsizlikleri ve refah devletinin finansmanı sorunu gelmektedir (Klein, 1980: 27; Köppe, 2008: 9). Refah devletlerini bu adaletsizlik durumu ile yüz yüze kalmaya iten çeşitli nedenlerin en başında, küreselleşme sürecinin getirdiği yeni koşullar gelmektedir. Küreselleşme, özellikle ulusal ekonomilerin artan rekabetçi ortama nasıl adapte olabilecekleri sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunun bir sonucu olarak yüksek kamu harcamalarının ve geniş kamu sektörünün sorgulanması yine küresel ölçekte gündeme gelmiştir (Castles, 2001: 195).

Ancak ülkelerin ve siyasal iktidarların, adil gelir dağılımı açısından ciddi bir öneme ve önceliğe sahip olduğunu düşündükleri sosyal harcamaları azaltmaya pek sıcak yaklaştıklarını söyleyebilmek gerçekçi gözükmemektedir (Alesina ve Rodrik, 1994: 479; Pierson, 1996: 173-175; Castles, 2001: 200-201). Aksine araştırmalarda küreselleşme ve onun bir görünümü olan ülkelerin ticari açıklık düzeyleri ile refah devletinin sosyal

¹² Örneğin bu geleneğin siyasal bir yansıması olan sağ düşünceye göre demokratik refah devleti ne piyasa mekanizması ne de sermayenin makul karlılığı için bir tehdit değildir. Aksine sosyal sigorta sistemi bir takım piyasa kusurlarına cevap verebilmekte, çalışanlara ve orta sınıfa gelir güvencesi garanti ederek onların satın alma gücünü korumaktadır. Korunan satın alma gücü piyasa mekanizmasının daha sağlık işlemesine de yardımcı olmaktadır (Atherton, 1990: 44).

harcamaları arasında pozitif ilişki olduğu yönünde bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin 16 ülke üzerinde yaptıkları araştırmalarında¹³ Iversen ve Cusack (2000: 324), küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni sosyal risklerin ülkelerin sosyal harcama düzeylerini daha da arttırdığı bulgusuna ulaşmışlardır.¹⁴ Palme (2006) ise O'Connor (1973)'e atfen refah toplumları için eşitsizlik-yeniden dağıtım talebi sarmalının kaçınılmaz bir durum olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, bir yandan refah devletlerinin “tekelci kapitalizmi” yaşatmak adına sermaye birikiminin artırılması üzerinde yoğunlaşmaları eşitsizliklerin artmasına hizmet etmekte, öte yandan eşitsizliklerin artışı toplumda vergiler ve sosyal transferler yoluyla bu sermaye birikimin kişiler arasında yeniden dağıtım taleplerini güçlendirmektedir (Palme, 2006: 388).

Oysa günümüz refah devletleri daha çok küresel sermayeyi ürkütmemek ve kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla da vergi yükünün üretim faktörleri üzerindeki dağılımında farklı bazı yapılandırmalara gitmektedirler ve vergi tabanının mobilize olarak aşınmasına neden olmaktadır (Lindbeck, 2006: 11-12). Bu çerçevede refah devletleri, kişiler ve kurumlar üzerindeki gelir ve servet vergisi yükümlülüklerini hafifletirken, daha çok tüketime dayanan dolaylı vergilerin yükünü ve işgücünün bir maliyeti olan sosyal sigorta pirimlerini arttırmaktadırlar¹⁵ (Alesina ve Perotti, 1997: 921; Garret ve Mitchell, 2001:

¹³ Garret ve Mitchell (2001: 157-158) tarafından yapılan benzeri başka bir araştırmada, 90'lı yıllarda 18 OECD ülkesinde refah devleti harcamalarının altın çağ döneminden daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır.

¹⁴ Pierson (2000) ise refah devletlerinin ayakta durmaya devam etmesini ve kapsamlı uygulamaları halen devam ettirmesini, küreselleşmeden daha çok sanayi sonrası toplumlarında görülen bazı yapısal değişimlerin ortaya çıkardığı baskılar ile açıklamaktadır. Pierson, refah devletinin devamına yol açan bu baskıları 4 başlık altında toplamaktadır. (1) İmalat sanayi kadar katma değer ortaya çıkarmayan ve ülkelerin ekonomik büyümelerinin yavaşlamasına neden olan hizmetler sektörünün genişlemesi işgücü piyasasının yapısını değiştirmiştir. Buna bağlı olarak öncelikle piyasanın işgücüne sağladığı güvence zayıflamıştır. Öte yandan ekonomik büyümedeki yavaşlamalar ise vergi gelirlerini azaltarak refah devletinin finansmanını güçleştirmiştir. (2) Özellikle sağlık güvencesi ve emekli aylıkları gibi olgunlaşmış refah devletlerinin sosyal güvenlik uygulamalarının toplumsal ve siyasal anlamda kabulünün yerleşmesi ülkelerin bu uygulamalardan geri dönem arzusunda olmamalarına yol açmıştır. (3) Nüfusun yaşlanması, evliliklerin, doğum oranlarının ve genç nüfusun azalması yaşa bağlı demografik yapıların değişmesine neden olmuştur. Bu durum da özellikle sosyal güvenliğin finansmanı için gerekli olan genç nüfusun istihdam düzeylerini aşağı çekmiştir. (4) Kadınların işgücüne katılımlarının artması, hane halkının geçimini erkeğin temin ettiği geleneksel aile yapısını sarsmıştır ve bu durum da ilave refah uygulamaları talebi ortaya çıkarmıştır. Bu taleplere çocuk ve yaşlı bakımı gibi sosyal hizmetler örnek olarak verilebilir (Pierson, 2001: 82-99).

¹⁵ Alesina ve Perotti (1997)'e göre 90'lı yıllara gelindiğinde işgücü üzerindeki mali yükün GSYİH'a oranı % 60'lara kadar çıkmıştır. Oysa 18 OECD ülkesi üzerinde yaptıkları

159-162; Tanzi, 2002: 123-124; Korpi ve Palme, 2003: 430). Diğeri bir finansman tedbiri de ülkelerin, daha kolay olması açısından bir takım sosyal yardımların görünmeyen kalemlerinde kesintilere gitmeleridir (Özdemir, 2007: 115).

1.3.3. Fırsat Eşitliği

Refah devletinin diğeri bir amacı da *fırsat eşitliğini* sağlamaktır (Moon, 2004: 215). Fırsat eşitliğini konu olan sosyal alanlar, daha çok eğitim ve sağlık ile ilgilidir (Eikemo ve Bamba, 2008: 4; Norheim ve Asada, 2009: 2; Ferreira ve diğeri, 2010: 3). Eğitim ve sağlığın ortak özelliği, topluma ve ekonomiye yönelik önemli ölçüde pozitif dışsallıklar barındıran faaliyetler olmalarıdır (Kar ve Taban, 2003: 164). Eğitim, beşeri sermayenin üretkenlik kabiliyetini yükselterek işgücünün verimliliği yükseltmekte ve iktisadi büyümeye olumlu katkılar yapmaktadır (Forbes ve diğeri, 2010: 16). Eğitim, yoksulluğun azaltılması açısından da kilit roller üstlenmektedir. Eğitim işgücünün verimliliğini arttırdığından, işgücünün piyasada katma değeri yüksek olan daha iyi gelir getirici işlerde bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Böylelikle o toplumda daha iyi eğitim ile daha adil gelir dağılımının da önü açılmaktadır (Tinbergen, 1957: 496).

Hemen hemen her ülkede bir sosyal sınıftan diğeri sınıfa geçişi sağlayan en önemli faktör eğitimidir (Öztürk, 2005: 11). Dolayısıyla, zorunlu eğitimin ücretsiz kamusal sunumu, gelir düzeyi düşük kesimlere burs ve kredi sağlanması, yoksul kesimlerin de eğitim imkânlarından yararlandırılması gibi refah devletinin eğitim politikası uygulamaları, gelir düzeyi düşük kesimlerin sosyal hareketliliğini arttırmakta ve o toplumda sosyal adalet ile fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir (Gylefasson ve Zoega, 2003: 559; Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 520).

Sağlık hizmetlerinin de eğitim hizmetleri gibi yarı kamusal mal olma niteliğinden ötürü piyasada alınıp satılabilen hizmetlerden oldukları kabul edilmektedir. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere bu tür hizmetlerin pozitif dışsallıklarının yüksek olması nedeniyle refah devletinin müdahale etmesi gereken alanlar içerisinde değerlendirilmektedirler (Akalin, 1986: 270). Sağlık politikaları, doğrudan insanların

araştırmalarında ulaştıkları bulgulara göre bu mali yükün artışı, ülkelerin rekabet düzeylerini daha da zayıflatmaktadır (Alesina ve Perotti, 1997: 936).

yaşamları ile ilgilidir. Tüm politikaların odağı olan insanı mümkün olduğunca uzun ve sağlıklı yaşatabilmekten önemli başka bir şeyin bulunmadığı görüşü, ülkelerin ciddi kaynaklarını bu alana aktarmalarına neden olmaktadır. Düzgün işleyen bir sağlık sistemi oluşturmanın yolu da bu hizmetlerin sunumunun gerçekleştirildiği piyasanın genişliğini iyi ayarlamaktan ve sağlık piyasasını iyi örgütlemekten geçmektedir.

Uygulamada sağlık sistemleri, refah devletlerinin yapılarına göre farklılık arz etmektedir. Üç tip sağlık sistemi uygulaması olduğundan söz edebilmek mümkündür. Birincisi Bismarckçı sağlık sistemi olarak nitelendirilmekte ve bu sistemde sağlık sigortası kapsamındaki yurttaşların ücret bordrolarına hizmetin masrafları yansıtılmakta ve finansmanı ödenen primlerden karşılanmaktadır. İkincisi İskandinav modeli olarak ifade edilen sağlık sistemi olup bu sistemin finansmanı toplanan vergilerden karşılanmakta ve bu hizmetler ülkedeki tüm yurttaşlar için sosyal yurttaşlık hakkı olarak görülmektedir. Bu ülkelerde sağlık hizmetleri ya ücretsizdir ya da çok düşük ücret karşılığında yurttaşlara sunulmaktadır. Özellikle ABD’de gibi liberal ülkelerde uygulanan üçüncü sağlık sistemi örneğinde ise bu hizmetlerin sunumunda genelde piyasa aktiftir ve bu ülkelerde özellikle ticari kaygılarla sağlık hizmetleri sürdürülmektedir (Özdemir, 2007: 108-109).

1.4. Refah Devletlerinin Sınıflandırılması

Refah rejimleri ile ilgili literatür, ülkelerin refah yapılarıyla ilgili bazı anahtar bilgileri vermektedir. Ayrıca, sosyal refahın sunumunda ülkelerde hangi temel aktörlerin (aile, piyasa, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, vd.) ne gibi roller üstlendiği ve bu rollerin bu birimler nasıl arasında paylaştırıldığı ile ilgili fikir edinmemize yardımcı olmaktadır. Özellikle de devletin refah güvencesi rolünü anlayabilmek için onun diğer sosyal aktörler ile karşılaştırılması gerekmektedir. Dolayısıyla devletin ekonomideki rolünü ve sosyal refah sorumluluğunu anlayabilmek için refah rejimlerinin karakterlerine bakmakta fayda vardır

1.4.1. Eski Sınıflandırmalar

Refah devletlerinin sınıflandırılmasıyla ilgili literatüre bakıldığında çalışmaların ne zaman başladığı tam belirgin olmamakla beraber, Esping-Andersen (1990)’in çalışması ile

popülerlik kazandığı (Cousins, 2005: 34) ve araştırmacıların refah devletlerini ikiden sekize kadar çok farklı rejimler altında sınıflandırdıkları görülmektedir (Özdemir, 2004b: 234). Bu alanda yapılmış en eski çalışmaların, Wilensky ve Lebeaux (1958) ile Tittmuss (1958)'a ait olduğunu¹⁶ söyleyebilmek mümkündür (Watson, 1980: 145, Esping-Andersen, 1990: 13-14 ve 20, Özdemir, 2004b: 235; Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 511).

Wilensky ve Lebeaux (1958) refah devletlerini kalıntı (residual) ve kurumsal (institutional) şeklinde ikiye ayırırken Tittmuss (1958), kalıntı, endüstriyel başarı-performans (industrial achievement performance) ve kurumsal yeniden bölüşümcü (institutional redistributive) modeller şeklinde üçe ayırmaktadır. *Kalıntı* refah rejimi altındaki ülkelerde refah tesis etmekle yükümlü kurumların öncelikli olarak aile ve piyasa olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu kurumlar işlevlerini yeterince yerine getiremediği durumlarda, ailenin ve piyasanın eksik kaldığı noktalarda devlet refah tesis etme göreviyle sınırlı ölçüde de olsa başarısızlık alanlarına müdahil olmaktadır. Söz konusu rejimde, aile ve piyasa refahın doğal sunucusu olarak görülmektedir. Devletin sunumu ise sürekli olmayıp kısa vadeli bir müdahaledir (Sainsbury, 2003: 10-11). *Kurumsal* refah rejimi altındaki ülkelerde ise refahın sağlanması piyasa ya da diğer sosyal kurumlara bırakılmamakta, en temel sosyal sorumlunun devlet olduğu kabul edilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 13).

Tittmuss (1958)'un tasnifinde de yukarıdaki çalışmada olduğu gibi *kalıntı* modelde refah devletleri, devletin piyasaya olan müdahalesini oldukça sınırlandırmaktadır (Orloff, 1993: 310). Bu devletler, yalnızca yoksullar ve toplumun en muhtaç kesimleri için, asgari ölçülerde müdahil olan ve temel yardım veya hizmetler şeklinde geçici araçları bulunan minimal devletlerdir (Özdemir, 2007: 128). *Endüstriyel başarı* modelinde refah devletleri topluma asgari sosyal güvenceyi tesis etmektedir. Refahın kamusal sunumu söz konusu modelde piyasa ekonomisinin tamamlayıcısı durumundadır. Ancak toplum fertlerin bu sunumdan yararlanabilmeleri için o anda ya da daha önce işgücü piyasasında aktif rol almış olmaları gerekmektedir. Zira devletin sosyal sigorta şeklinde sunduğu refah, kişilerin işgücü piyasasında gösterdikleri gayretler sonucu elde ettikleri kazançlarından sisteme

¹⁶ Harold Wilensky and Charles N. Lebeaux, (1958). *Industrial Society and Social Welfare*. New York, Russell Sage Foundation; Richard M. Tittmuss, (1958), *Essays on 'The Welfare State'*, George Allen & Unwin, London.

yapacakları/yaptıkları aidat/prim gibi ödemelerine bağlıdır (Sainsbury, 2003: 10). Nitekim bu sistemde kişilerin elde edecekleri refah menfaatleri onların ne kadar sisteme katkı yaptıklarına bağlı olmakta, refah devleti statükoyu ve var olan ayrıcalıkları korumaktadır (Özdemir, 2004b: 236). *Kurumsal yeniden bölüşüm* modelinde ise belli bir toplum kesimi ya da kişilerin yapacakları maddi katkılar dikkate alınmadan doğrudan sosyal eşitliğin amaçlandığı ve yurttaşların tamamına çeşitli hizmetlerin sunulduğu kurumsal bir yapı mevcuttur. Dolayısıyla bu modelde yer alan refah devletleri gelirin dağıtımında oldukça aktif roller üstlenmektedirler. Piyasa ve diğer sosyal kurumlar ne öncelikli ne de zaruridirler (Orloff, 1993: 310). En temel refah sunucusu ise kuşkusuz devlettir (Watson, 1980: 145).

Lewis (1998: 85)'e göre Titmuss'un refah rejimi sınıflandırmasında sosyal sorumluluk ya da dayanışma temel dayanaklardır. Titmuss çalışmasında, piyasa mekanizmasının temel sosyal refah sunucusu haline gelmesinin sosyal dayanışmayı zayıflattığına dikkat çekmektedir. Diğer yandan Titmuss, sanayileşmiş toplumlar için sınırlandırıldığı çalışmasında refah sunucusu olarak yalnızca piyasayı ve devleti temel aktörler olarak ele almakta aile ve gönüllü kuruluşlar gibi diğer sosyal sunucuları ise göz ardı etmektedir (Korpi ve Palme, 1998: 664).

1.4.2. Gosta Esping-Andersen'in Refah Devletleri Tipolojisi

Esping-Andersen, refah devleti ve refah rejimleri alanında yapmış olduğu karşılaştırmalı çalışmaları ile ünlenmiş sosyal bilimcidir. Refah devletlerini karşılaştırdığı iki çalışması¹⁷ içerisinde özellikle ilki bu alandaki en klasik yapıt olarak görülmektedir (Arts ve Gelissen, 2002: 139; Geist, 2005: 25; Özdemir, 2007: 131; Gal, 2010: 285). Esping Andersen (1990) "*Refah Kapitalizminin Üç Dünyası*" isimli sözü edilen eserinde, 18 gelişmiş sanayi ülkesinin sosyal politikalarını incelemiştir. Esping-Andersen, yalnızca sosyal harcamalarını dikkate alarak ülkelerin refah boyutlarının belirlemeye çalışılmasının eksik ve yanıltıcı olacağını iddia etmekte (Esping-Andersen, 1990: 19), çalışmasında

¹⁷ Gosta Esping-Andersen (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge ve Gosta Esping-Andersen (1999), *Social Foundation of Postindustrial Economies*, Oxford University Press, New York

ülkeleri de-komüdifikasyon ve sosyal tabakalaşma düzeylerine göre kümelemektedir (Kennett, 2001: 78; Arts ve Gelissen, 2002: 140).

De-komüdifikasyon, temel gereksinimlerin ve sosyal hakların ne kadar piyasadan bağımsız kılınabildiğini ifade etmekte olup özellikle emeğin metalaştırılmasının¹⁸ sınırlandırılma düzeyini vermektedir (Esping-Andersen, 1990: 22 ve 37; Orloff, 1993: 317; O'Connor, 1993: 513; Kennett, 2001: 79; Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 511; Eikemo ve Bamba, 2008: 4). Esping-Andersen ülkelerin de-komüdifikasyon skorlarını hesaplarken, uyguladıkları emekli aylıkları, sağlık yardımları ve işsizlik yardımları gibi sosyal programlarının geliri ne derece yeniden ikame ettiğini (replacement rates)¹⁹ ve bu sosyal programların kişilere ne gibi gelir ayrıcalıkları tanıdığına dikkat çekmektedir (Esping-Andersen, 1990: 49-52 ve Tablo 2.1). Sosyal tabakalaşma ise toplumdaki mevcut eşitsizliklerin ortaya çıkardığı sosyal bir görünümdür (Berber, 2003: 223). Genel olarak bir arada yaşam sürdürmek zorunda olan insanların, yaşadıkları toplumda yüz yüze kaldıkları eşitsizlikler, o toplumu çeşitli sosyal tabakalara ayırmaktadır (Gencer, 2009: 3). Mülkiyet, cinsiyet, gelir, eğitim ve meslek gibi unsurlara bağlı olarak toplumlarda farklı sosyal tabakalar oluşmaktadır (Edlund, 1999: 354; Şengönül, 2008: 178-187; Sachweh ve Olafsdottir, 2010: 5). Esping-Andersen çalışmasında, kamu-özel aylık düzeyleri, kamu-özel sağlık güvenceleri ve çeşitli hizmetler ile nakit sosyal yardımlardan oluşan sosyal harcama düzeyleri gibi göstergeleri, ilgili ülkelerin tabakalaşma düzeyini hesaplayabilmek için kullanmıştır (Esping-Andersen, 1990: 70 ve Tablo 3.1).

Esping-Andersen, yirminci yüzyılın ilk üç çeyreğinde piyasanın bireyleri işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi sosyal risklerden koruyan en temel birim olduğunu, devletin ve ailenin ikincil düzeyde refah sunucusu olarak kaldığını iddia etmektedir (Ellison, 2005: 21). Esping-Andersen (1990: 26); günümüzde ise “...ülkelerdeki sosyal hakları ve refah yapılarını araştırdığımızda devlet, piyasa ve aile arasında şekillenmiş niteliksel olarak farklı uygulama alanlarının olduğunu görmekteyiz.... Dolayısıyla refah devleti farklılıklarının dağılımı doğrusal olmamakla beraber belirli bir rejim kümesi altında

¹⁸ Emeğin piyasa sürecinde metalaşmasının sonuçlarını ilk kez Karl Polanyi (1944) “*Büyük Dönüşüm*” isimli eserinde ele almıştır (aktaranlar: Hicks ve Esping-Andersen, 2005: sh. 511, dipnot 2).

¹⁹ Gelirin yeniden ikame edilme oranı (replacement rate); kişilere temel tüketim ihtiyaçlarını karşılama imkânı veren gelir düzeyinin ne kadar mevcut programlarla karşılandığını hesaplamak için kullanılan özel bir ölçüm birimidir (Biggs ve Sprinstead, 2008: 1).

toplanması mümkündür” şeklindeki ifadesiyle 18 ülkenin de-komodifikasyon ve tabakalaşma düzeylerine göre üç farklı refah rejimi (kapitalizmi) altında kümelenebildiklerini ileri sürmektedir. Araştırmasında bu refah rejimlerini; (1) Liberal (Anglo-Sakson, kalıntı) refah rejimi, (2) Muhafazakâr (korporatist, Kıta Avrupası, sosyal sigorta, kurumsal, Bismarck, Alman, Hristiyan demokrat) refah rejimi ve (3) Sosyal Demokrat (evrensel, İskandinav, modern, İsveç) refah rejimi şeklinde kategorize etmektedir.²⁰

Liberal refah rejimine ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi Anglo-Sakson ülkeler örnek olarak verilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 27). Bu rejimde yer alan ülkelerde temel refah sunucusu piyasadır (Orloff, 1993: 210) ve yurttaşlar da piyasa mekanizmasının bireysel aktörleridir (Myles ve Quadagno, 2002: 40). Bu rejimde devlet, sosyal sorunları telafi edici son merciidir (Sainsbury, 1999: 256). Dolayısıyla devlet, piyasanın aksaması nedeniyle ortaya çıkan sosyal sorunların varlığı durumunda piyasa mekanizmasına sınırlı düzeyde müdahale etmektedir. Bu müdahale yalnızca ihtiyaç-temelli (need based) yardımlarla sınırlandırılmaktadır (Powell ve Barrientos, 2004: 86). Ayrıca liberal rejimde, devletin ne tam istihdam gibi bir hedefi ne de sosyal sorunlarla karşılaştığında bu sorunlarla muhatap olan kimseleri doğrudan tazmin etme ya da sorunları tamamen ortadan kaldırmak gibi öncelikli bir görevi vardır (Özdemir, 2004b: 243).

Öte yandan liberal rejimde devlet, başat aktör olan piyasayı aslında iki açıdan da teşvik etmektedir. Öncelikle devlet piyasanın sunduğu özel refah programlarını sübvansede etmektedir. Diğer desteği ise pasif bir destektir. Devlet yürüttüğü sosyal refah programlarını sınırlı düzeyde tutmakta ve bu programlar da toplumda ancak en fazla muhtaç durumda olan kesimleri hedef almaktadır. Bu programların finansmanı vergilerle karşılanmaktadır. Programlardan yararlanma koşulları ağırdır ve prosedürleri de oldukça zorlayıcıdır. Kişilerin şahsi gelir/servet kaynaklarına kadar yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda, sosyal yardım için başvuruda bulunan kişilerin kamusal fonlardan yararlanıp yararlanamayacağını tespiti yapılmakta ve bu bazı amaçlara yönelik programlara muhatap kılınan “olanak-varlık testinden” (means-tested) geçmiş kişiler ortaya çıkarılmaktadır

²⁰ Parantez içerisindeki ifadeler Esping-Andersen’in çalışmasını daha sonra ele alan ve genişleten diğer çalışmalarda rejimler için kullanılan alternatif isimlerdir (Özdemir, 2004b: 238-250).

(Myles ve Quadagno, 2000: 159). Nitekim sosyal haklar bu rejimde, sınırlı bir gelir dağılımı ile garanti altına alınmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak söz konusu ülkelerde sosyal hakların piyasadan de-komüdiye edilme düzeyinin oldukça zayıf kaldığı da görülmektedir (Arts ve Gelissen, 2002: 142).

Esping-Andersen'e göre liberal refah rejimi "kalıntı" refah yapısının doğal bir görünümüdür. Söz konusu rejimde sosyal refah yardımları risklerle ilişkilendirilmekte ve sosyal yardımlar da ancak ihtiyaç sahibi olan ve toplumda en yüksek riski taşıyan bireyler için geliştirilmektedir. Esping-Andersen, piyasanın bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan temel bir birim olarak kurgulanmasının ve devletin piyasa başarısızlıklarını sınırlı ölçüde telafi etmesinin, toplumda ikili bir ayrışma ortaya çıkardığını da ileri sürmektedir. Bu ayrımın bir tarafını piyasanın kendi başına çözebildiği iyi risklerle yüz yüze kalan kişiler, diğer tarafını ise devlete bağımlı kalan kötü risklerle yüz yüze kalmış refah müşterileri oluşturmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 27 ve 1999: 76). Ellison (2005: 21) da bu iddiaya dikkat çekerek aslında "refah" ve "devlet" kavramlarının liberal rejimde bir araya gelmesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Yazara göre bu rejim, oldukça katı yardım sistemlerine veya sigorta programlarına sahiptir ve rejim kümesinde yer alan toplumlarda eşitsizlik düzeyleri oldukça yüksektir. Ayrıca, bazı sosyal mallar ve hizmetlerin devletten bağımsız gönüllü kuruluşlar ya da özel sektör tarafından yerine getirilmesinin ve bu durumun da devlet tarafından destek görmesinin eşitsizliklerin devamını sağladığını da iddia etmektedir.

Muhafazakâr refah rejimine örnek olarak Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya gibi ülkeler verilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 27). Rejimin temel karakterleri, orta düzeyde bir de-komüdiye düzeyine sahip olmalarıdır (Arts ve Gelissen, 2002: 142). Katolik-muhafazakâr sosyal politika ve korporatist-devletçi gelenek bu rejimin temel tarihi miraslarıdır. Söz konusu geleneksel unsurlar, piyasanın önceliğini reddeden, devlet yardımlarına vurgu yapan ve refahın merkezi olarak aileyi önceliğine alan bir refah yapısı ortaya çıkarmaktadır (Özdemir, 2007: 138). Katolik inancına dayalı doktrinler, geleneksel aile yapısının korunmasını teşvik ederken, korporatist yönetim geleneği gelir ilişkili yardımların devlet tarafından işgücü piyasasındaki mesleki konuma bağlı olarak sürdürülmesini teşvik etmektedir (Haney, 1998:758; Geist, 2005: 26).

Dolayısıyla sosyal dayanışmanın varlığı aslında sınırlı ve oldukça korporatisttir²¹ (Esping-Andersen, 1990: 22). Devlet, ancak aile kurumunun yetersiz kaldığı durumlarda koruma güdüsüyle boşlukta kalmış olan sosyal alanlar için müdahil (tamamlayıcı) olmaktadır. Aslında devlet, aile ile bir takım sosyal rolleri paylaşırken tamamen sübsidiarite ilkesi²² çerçevesinde de hareket etmektedir (Sainsbury, 1999: 255; Kennett, 2001: 80).

Vergilerden daha çok zorunlu sigorta primleri ile finanse edilen ve tamamen istihdam ile bağlantılı olan sosyal sigorta sistemi, kişilere bir takım sosyal güvenceler sağlamaktadır. Ancak sosyal sigorta sisteminin kişileri nasıl ve ne şekilde koruyacağı, tarafların (çalışanların ve işverenlerin) sisteme yaptıkları sosyal güvenlik katkılarının düzeylerine ve emek sahiplerinin işgücü piyasasında aktif olup olmadıklarına bağlıdır (Esping-Andersen, 1999: 82; Koçak ve Tiryaki, 2011: 55). Öte yandan bu rejimde devlet, geliri ve serveti yürüttüğü sigorta programı ile aktif bir şekilde yeniden dağıtmak yerine daha çok toplumdaki statü ve sınıf farklılıklarını muhafaza etmektedir (Kennett, 2001: 80; Sainsbury, 2003: 129; Acar, 2008: 132, Gökbunar ve diğerleri, 2008: 161)

Muhafazakâr rejimin diğer bir klasik özelliği de aile kurumunu güçlü bir şekilde desteklemeleridir. Zira bu kümede yer alan ülkelerde, hane halkı fertlerine sosyal güvence sağlamakla sorumlu en temel birimin aile olduğu kabul görünürken aileyi daha sonra Kilise izlemektedir (Geist, 2005: 26). Katolik inancın aile kurumuna verdiği önemden ötürü, söz konusu rejimde geleneksel aile yapısı özellikle korunmak istenmektedir (Walker, 2005: 17). Dolayısıyla mevcut geleneksel aile yapısında, ailenin geçimini temin etmekle yükümlü kişi erkek iken ailenin devamlılığının güvencesi olan kişinin kadın olduğu kabul görmektedir (Lewis, 2001: 153). İşgücü piyasasının cinsiyete göre şekillendirilmesinde, geçimin erkek tarafından yerine getirildiği bir istihdam modeli (evine ekmek götüren erkek

²¹ *Korporatizm* (birliktelikçilik), 19. yüzyıl Avrupa'sında Liberalizme tepki olarak doğmuş muhafazakâr bir düşünce geleneğidir. Liberalizme bir tepki olarak ortaya çıkmasına karşın günümüzde kapitalist sistemin kurumsal yapısı ile oldukça barışık bir sistemdir. Temel özelliği ise çeşitli korporasyonlar ile toplumda sınıf çatışmalarının ve mücadelelerinin engellenmesi ve sınıflar arası işbirliğinin kurumsallaştırılmasıdır (Berger, 2000: 132-133; Durmaz, 2006: 56-81).

²² *Sübsidiarite ilkesi*, aile ve diğer sosyal sunucuların (Kilise, kar amacı gütmeyen kuruluşlar vs) sosyal sorunlarla mücadele etme noktasında temel (öncelikli) işlevler görmesi, bu örgütlerin yetersiz kaldıkları noktada devletin müdahil olmasını ifade etmekte olup bu ilkenin işletildiği toplumlarda özellikle geleneksel aile yapısı da korunmak istenmektedir (Sainsbury, 1999: 255).

modeli: male bread-winner model²³) devlet tarafından açık bir şekilde teşvik edilmektedir (Geist, 2005: 26; Dedeoğlu, 2007: 86). Böyle bir durumun bir sonucu olarak da evli kadınların işgücü piyasasına katılımının belli bir ölçüde sınırlandırıldığı görülmektedir (Esping-Andersen, 1999: 183).

İsveç, Norveç ve Danimarka gibi İskandinavya ülkeleri *Sosyal Demokrat* refah rejimine uygun örnekler verilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 28). Bu rejimdeki ülkelerin temel özellikleri; izlenen sosyal refah programlarının evrensel olması, tam istihdamcı politikaların benimsenmesi, sosyal refahın sunumunda temel biriminin devlet olduğunun kabulü ve vergi yüklerinin aşırı yüksek olmasıdır (Esping-Andersen, 1990: 28; Sainsbury, 2003: 12; Powell ve Barrientos, 2004: 87; Greve, 2007: 43-45). Söz konusu rejimde, sosyal dayanışma yüksektir, toplum eşitlikçidir ve sosyal tabakalaşma ise asgari düzeydedir (Sainsbury, 2003: 129-130). Piyasanın üstlendiği ya da piyasaya bırakılan herhangi özel bir sosyal alan yoktur ve evrensel sosyal yurttaşlık hakları ciddi ölçüde piyasadan de-komüdiye edilmiştir (Kennett, 2001: 82). Devlet çocuklara, yaşlılara ve özürllülere kapsamlı ve yüksek standartlarda sosyal hizmetler sunmaktadır ve bu hizmetlerden yararlanmak için kişilerin herhangi bir katkı yapması zorunlu kılınmamıştır (Arts ve Gelissen, 2002: 142).

Yürütülen sosyal yardımların ve hizmetlerin tamamı eşitlikçidir ve toplumun ilgili tüm fertlerine eşit düzeylerde sunulmaktadır (Orloff, 1993: 311; Hicks ve Esping-

²³ Bu istihdam modelinde, yalnızca sosyal güvenlik sistemine dâhil olan kişiler sosyal güvenlik hizmetlerinden ve yardımlarından faydalanabilmektedir. Ailenin temin ettiği sosyal güvence ise aileye olan bağımlılık düzeyine bağlıdır. Bu modelin özgün halinde hane halkı geliri devletin sunduğu bir kısım aile yardımları ile desteklenmektedir (örneğin geçimi temin eden erkeğin aldığı aylığın belli bir yüzdesi çocuk yardımı olarak verilmektedir). Dahası, vergi sistemi ile aile tek bir birimmiş gibi dikkate alınmakta ve ailelere bazı özel vergi ayrıcalıkları tanınmaktadır (örneğin eşlerin her ikisi de çalışıyorsa kazançlarının ayrı ayrı vergilendirilmekte, kadın çalışmıyorsa kocanın ücret kazancı bazı vergi indirimlerine muhatap edilmektedir). Kadının geleneksel rolünü devam ettirmesi özellikle teşvik edilmektedir. Bu destek biçimi, evlilik boyunca sağlanan bir takım yüksek nakit yardımlar ve dulluk aylığı gibi cinsiyete dayalı sigorta güvenceleridir. Şayet kadın işgücü piyasasına katılırsa aile içerisindeki geleneksel rolünü devam ettirebilmesi adına kendisine kısmi-zamanlı çalışma fırsatı tanıyacak bazı ayrıcalıklar da tanınmaktadır. Kısmi zamanlı çalışan kadınlar sosyal güvenlik sistemine prim ödememekte ancak yararlanma açısından sigorta kapsamında kabul edilmektedirler. Devletin ailenin geleneksel olarak devam ettirdiği alanlardaki nüfuzu zayıf iken çocuklar ve yaşlıların bakımına ilişkin roller sübsidiarite ilkesi çerçevesinde aileye bırakılmaktadır (Palme, 2006: 392; Grütjen, 2008: 125-126; Pfau-Effinger ve Smidt, 2011: 222-224).

Andersen, 2005: 512). Sosyal eşitlik, işgücünün yüksek standartlarda sosyal haklar ile donatılması ve aktif tam istihdam politikalarıyla sağlanmak istenmektedir (Korpi ve Palme, 2003: 428). Bunun özel bir görünümü olarak kadın-erkek arasında eşitliğin sağlanması adına kadınların işgücü piyasasına katılımları pro-aktif bir şekilde refah devletince desteklenmektedir (Orloff, 1993: 312-314; Sainsbury, 2003: 145). Esping-Andersen, bu rejimde çalışan, memur, işsiz gibi işgücü piyasasının ortaya çıkardığı meslek grupları ayrıştırılmasına izin verilmeden sosyal hakların tüm işgücü gruplarına benzer düzeylerde sağlandığını ifade etmekte ve tüm yurttaşların devlet tarafından yürütülmekte olan, toplumun tüm fertlerini kapsayan (evrensel), ve tek olan sosyal sigorta sistemi ile güvence altına alındığına vurgu yapmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 72-73). Esping-Andersen'in üçlü refah devletleri tipolojisinin temel bazı karakteristikleri Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Esping-Andersen'in Sınıflandırdığı Refah Rejimlerinin Temel Özellikleri

	Liberal	Sosyal Demokrat	Muhafazakâr
Rolleri:			
Aile	Marjinal	Marjinal	Merkezi
Piyasa	Merkezi	Marjinal	Marjinal
Devlet	Marjinal	Merkezi	Tamamlayıcı
Refah Devleti:			
Dayanışmanın baskın görünümü	Bireysel	Evrensel	Akrabalık Korporatist Devletçi
Dayanışmanın temel odağı	Piyasa	Devlet	Aile
De-komüdfikasyon düzeyi	Asgari	En Yüksek	Yüksek (eve eklemek götürebilen için)
Örnek Ülkeler:	ABD, Kanada, Avustralya, Kanada, Yeni Zellanda ve İrlanda	İsveç, Norveç, Danimarka, Avusturya, Belçika ve Hollanda	Almanya, Japonya, İtalya, Fransa, Avusturya, Finlandiya ve İsviçre

Kaynak: Esping-Andersen, 1990: 52; 1999: 85, Tablo 5.4.

1.1.4.3. Esping-Andersen'in Sınıflandırmasına Eleştiriler ve Katkılar

Refah devletlerinin sınıflandırılması noktasında en kapsamlı çalışmalardan olan Esping-Andersen'in üçlü tipolojisi, daha sonra karşılaştırmalı sosyal politika çalışanları tarafından bazı noktalarda eleştirilmiş ve bir takım çalışmalar ile daha da genişletilmiştir. Bu eleştirileri dört başlık altında toplamak mümkündür.

- 1- Refah devleti rejimlerinin çeşitliliği yetersizdir.
- 2- Refahın sunumunda cinsiyetin ve ailenin rolü çalışmada yeterince işlenmemiştir.
- 3- Yalnızca sosyal güvenlik sistemine odaklanmak yetersizdir.
- 4- Refah rejimi yaklaşımının kendisi tartışmalıdır.

İlk eleştiri, Esping-Andersen'in çalışmasında ele aldığı 18 ülkeden bazılarının doğru olmayan refah devleti sınıfına (tipolojisine) konulduğuna yöneliktir. Bu bağlamda eleştiri yönelten bir kısım yazarlar farklı analiz göstergeleri ile Esping-Andersen'in tipolojisini yeniden ele almışlardır. Yapılan araştırmalar sonucunda, 18 ülkeye ilave başka ülkeler ve farklı araştırma göstergeleri neticesinde, mevcut sınıflandırma sayısı arttırmıştır ve yeni refah rejimi isimleri ortaya çıkmıştır. (Leibfried, 1993; Ferrera, 1996; Bonoli, 1997; Castles ve Mitchell, 1993; Korpi ve Palme, 1998).

Esping-Andersen'in çalışmasında İtalya, muhafazakâr refah devleti şeklinde sınıflandırılmıştır. Leibfried (1993), Ferrera (1996) ve Bonoli (1997) gibi yazarlar ise yapmış oldukları araştırmalarda, İtalya ve diğer Akdeniz ülkelerinin Kıta Avrupası muhafazakâr refah devletlerinden farklı karakterler taşıdıklarını tespit etmişler ve bu ülkeleri *Güney Avrupa* (Akdeniz, Southern, Mediterranean, Latin Rim) refah devleti gibi farklı bir refah rejimi altında değerlendirmişlerdir. Katrougalos ise buna karşı çıkmaktadır. Güney Avrupa refah devletlerinin, nispeten daha az olgunlaşmış sosyal koruma sistemleri, benzer toplum ve aile yapıları ile ancak muhafazakâr rejimin yeterince gelişmemiş bir alt türü ya da çok farklı bir görünümü olduğunu ileri sürmektedir (Katrougalos, 1996: 43). Ancak yine de "ilkel" (rudimentary) de olsa Akdeniz ülkelerinin farklı bir refah yapısının olduğu görüşü günümüzde daha da yaygın olan yaklaşım tarzıdır.

Leibfried (1993) çalışmasında, yoksulluk, sosyal sigorta ve yoksullukla mücadele politikalarına göre Avrupa devletlerinin dört rejim altında toplanabileceğini ileri sürmektedir. Çalışmasında kullandığı refah rejimi isimleri; İskandinav refah devletleri, Bismarck ülkeleri, Anglo-Sakson ülkeler ve Latin ülkeleridir. Yoksullukla mücadele noktasında en çağdaş refah devletleri İskandinav (modern) ülkeler iken en zayıf-ilkel politika araçlarına (rudimentary) Akdeniz ülkeleri sahiplerdir. Yoksullukla mücadelede Anglo-Sakson ülkelerde kalıntı bir sorumluluk mevcut iken Kıta Avrupası ülkeleri kurumsal politika modelleri ile bu mücadeleyi gerçekleştirmektedirler. Yazar tarafından yapılan bu sınıflandırma, aslında Akdeniz refah devleti dışındaki diğer üç rejimi ile Esping-Andersen'in sınıflandırması ile aynıdır. Dolayısıyla bu çalışmada aslında daha önemli olan husus, Akdeniz refah rejiminin dördüncü rejim tipi olarak ele alınmasıdır.

Leibfried (1993) ile benzer şekilde Ferrera (1996) da Güney Avrupa (Akdeniz) sosyal politika modelinin diğer sosyal politika modellerinden farklı olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini ele aldığı araştırmasında, sosyal güvenlik sisteminin kişilere sağladığı ayrıcalıkların ne olduğu, hangi sosyal güvencelerin sağlandığı, sosyal korumanın mali boyutunun nasıl karşılandığı ve sosyal güvenlik uygulamalarının nasıl yönetildiği gibi bir takım değişkenleri analizinde kullanmıştır (Ferrera, 1996: 18). Bu boyutları dikkate alarak, dünyada dört farklı sosyal güvenlik sisteminin uygulandığı ülke gruplarının bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu ülke grupları, İskandinav, Anglo-Sakson, Bismarck ve Güney Avrupa ülkeleridir. İskandinav ülkeler, yaşama dair çoğu risklerin evrensel bir sigorta sistemi ile güvence altına alındığı ülkeler şeklinde belirtilmektedir. Bu tip ülkelerde, sosyal korunmadan faydalanma bir sosyal yurttaşlık hakkıdır. En sınırlı sosyal güvence, Anglo-Sakson ülkelerde mevcuttur. Sosyal güvenlik, yalnızca sağlık güvencesi ile sınırlıdır. Söz konusu ülkelerde sabit oranlı ve açıkça tespit edilmiş olan özel bazı kişilere yönelik bir takım sağlık yardımları mevcuttur. Bismarck sigorta tipine sahip olan ve tamamı Kıta Avrupası ülkesi olan devletlerin sosyal sigorta sistemi ise oldukça kurumsaldır. Ancak İskandinav ülkelerde olduğu kadar yurttaşlarına sağladığı hak yetkilendirmeleri (entitlements) ne geniştir ve eşitlikçidir. Uygulamada herkesin sosyal güvenceye sahip olma hakkı varmış gibi gözükse bile sosyal sigorta sisteminden ancak işgücü piyasasında aktif bulunanlar ve ailenin geçimini temin eden (bread-winner) kişiler faydalanabilmektedir. Öte yandan sosyal güvenlik sisteminin finansmanı da genelde bu sisteme yapılan zorunlu ve yüksek meblağlı sosyal güvenlik

primlerinden karşılanmaktadır. Akdeniz ülkelerinde ise sosyal güvence (Portekiz hariç) oldukça parçalı yapıdadır ve karmaşıktır. Herkese asgari bir sosyal güvence sağlanmamıştır ve mevcut olanlar da oldukça zayıftır. Yalnızca yaşlılara verilen emekli maaşı düzeyleri yüksektir. Bu ülkelerde sağlık güvencesi kurumsal bir yurttaşlık hakkı gibi düzenlenmiştir. Genelde devletin refah alanına müdahalesi de sınırlıdır. Öte yandan devletçe sunulan nakit sosyal yardımlar evrensel olmayıp yalnızca ihtiyaç sahiplerini hedef alan, mesleki konumlarına göre belirlenmiş ve kurumsal anlamda parçalı olan bir takım yardım türlerinden oluşmaktadır.

Akdeniz refah devleti ayrımı ile ilgili diğer bir çalışma da Bonoli (1997)'e aittir. Bonoli (1997); dünyadaki refah devletleri arasında bir sınıflandırmaya gidilirken bu devletlerin yurttaşlarına sağladığı sosyal sigortanın kimler tarafından finanse edildiğini konu alan Bismarck-Beveridge tipi bir ayrımın böyle bir sınıflandırmayı yapmak için yeterli olmadığını, bu ayrıma daha farklı sınıflandırma kriterlerinin ilave edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 2: Sosyal Sigorta Modelleri

	<i>Bismarck Tipi Model</i>	<i>Beveridge Tipi Model</i>
Amaç	Gelir güvencesi	Yoksullukla mücadele
Yardım Tipi	Kazanç-ilişkili	Tek oranlı
Ayrıcalık	Katkı yapanlara	Hane halkları-ihtiyaç sahipleri
Sigorta kapsamı	Çalışanlar	Nüfusun geniş bir kısmı
Finansman	Sosyal sigorta katkıları	Vergiler

Kaynak: Bonoli, 1997: 357.

Bismarck ve Beveridge tipi sosyal sigortanın temel özellikleri ve aralarındaki farklar Tablo 2’de verilmektedir. Yeniden yaptığı sınıflandırmasında kullandığı ilave iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki Anglo-Sakson ülkeleri ilgilendiren bu tip ülkelerin sosyal sigorta büyüklüğünün ne kadar olduğu ile ilgili iken ikinci yaklaşım ise Kıta Avrupası ülkelerini konu almakta ve bu ülkelerdeki sosyal politikaların özellikle genişlikleri ile ilgilenmektedir.

Araştırmasında, ilk yaklaşım için sosyal harcamaların gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) içerisindeki payını, ikinci yaklaşım için de yurttaşlar tarafından yapılan sosyal güvenlik primi ödemelerinin sosyal harcamalara olan oranını bir gösterge olarak ele almıştır. Bu göstergeler doğrultusunda dört tip sosyal sigorta modeli olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bu modeller; İngiliz modeli, Nordic modeli, Kıta Avrupası modeli ve Güney Avrupa modelidir. Bu modeller için kullanılan ilgili rasyolar ve araştırmanın bulguları ise Tablo 3'deki gibidir.

Tablo 3: Bonoli (1997)'in Avrupa Refah Devletleri Sınıflandırması

	SS Katkıları/SH < % 50	SS Katkıları/SH > % 50
SH/GSYİH > % 25	Nordic (Beveridge) * Danimarka * Finlandiya * Norveç * İsveç	Kıta Avrupası (Bismarck) * Belçika * Fransa * Almanya * Lüksemburg * Hollanda
SH/GSYİH < % 25	İngiliz (Beveridge) * İrlanda * İngiltere	Güney Avrupa (Bismarck) * Yunanistan * İtalya * Portekiz * İspanya * İsviçre

SS: Sosyal Sigorta, SH: Sosyal Harcamalar

Kaynak: Bonoli, 1997: 361, Şekil 1'den uyarlanmıştır.

Esping-Andersen, üçlü refah sınıflandırmasında Avustralya ve Yeni Zellanda gibi ülkeleri liberal refah rejimi olarak değerlendirmektedir. Ancak bazı yazarlar (Castles, 1998; Castles ve Mitchell, 1993; Korpi ve Palme, 1998), bu ülkelerin de farklı refah yapılarına sahip olduklarını iddia etmektedirler ve bu ülkeleri de farklı bir rejim ismi altında dikkate almaktadırlar. Castles ve Mitchell (1993); refah harcamaları, sosyal yardımların eşitlikçi yapıları ve vergilendirme gibi göstergeleri dikkate alarak yaptıkları araştırmada dört farklı refah modelinin olduğunu ileri sürmektedirler. Bu refah modelleri ve bazı temel özellikleri Tablo 4'deki gibidir. Öte yandan Avustralya ve Yeni Zellanda'yı

yazarlar ilke kez “*radikal*” refah rejimi ismi altında farklı bir sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır.

Tablo 4: Castles ve Mitchell (1993)’in Refah Devleti Sınıflandırması

Gösterge/Boyutlar	Refah Devleti Modelleri ve Temel Özellikleri
1) Refah harcamaları (sosyal harcamalar/GSYİH)	<i>Liberal:</i> düşük sosyal harcamalar ve herkese eşit düzeyde yönelmeyen sosyal politika araçları.
2) Eşitlikçi yapı (Ortalama yardım eşitliği)	<i>Muhafazakâr:</i> yüksek sosyal harcamalar ve eşitlikçi olmayan sosyal politika araçları.
3) Vergilendirme (Vergi gelirleri/GSYİH)	<i>Sağ Egemen Olmayan:</i> yüksek sosyal harcamalar ve güçlü eşitlikçi sosyal politika araçları.
	<i>Radikal:</i> vergi öncesi ve sonrası gelir eşitliğini hedefleyen sosyal politikalar, sosyal harcamalar.

Kaynak: Castles ve Mitchell, 1993, (aktaran: Arts ve Gelissen, 2002: 142-147).

Castles (1998), Avustralya ve Yeni Zellanda’nın liberal modele göre sosyal koruma noktasında kendine özgü ve kapsamlı uygulamalarının bulunduğunu ileri sürmektedir. Sosyal yardım düzeyleri liberal ülkelere göre bu ülkelerde daha yüksektir ve çoğu özel refah programları nüfusun daha geniş bir kesimini kapsamaktadır. Ayrıca bu ülkeler, en kapsamlı nakit gelir destekleri içeren özel refah programlarına sahiptirler. Gelirin yeniden dağıtımı, sosyal programlardan daha çok geleneksel bir takım ücret kontrolleri ve istihdam güvenceleri gibi piyasa regülasyonları ile tesis yapılmaktadır. Piyasanın regüle edilmesi suretiyle sağlanan gelir garantileri, söz konusu ülkelerin kurumsal refah yapısının en temel karakteridir.

Korpi ve Palme (1998)’in çalışması ise refah devletinin yürüttükleri sosyal politikaların kurumsal yapısı üzerine odaklanmaktadır. Yazarlar bir yandan sosyal politikaların kurumsal yapısını etkileyen faktörlerin neler olduğunu dikkate alırken, diğer yandan da kurumların sosyal eşitsizliklere ve yoksulluğa etki eden çıkarların, tercihlerin ve kimliklerin görünümü üzerinde ne gibi etki yaptığını dikkate almışlardır. Yazarlar, kurumsal yapıların toplum içerisindeki farklı sosyal grupların kendi aralarındaki çatışmalara bağlı olarak değişebildiğini iddia etmektedirler (Korpi ve Palme, 1998: 662).

Dolayısıyla gelir dağılımı ve yoksulluk noktasında etkili olan sınıf koalisyonlarını da çalışmalarına konu etmişlerdir.

Tablo 5: Sosyal Koruma Kurumlarının İdeal Modelleri

Model	Yetkilendirme Temelleri	Yararlanma Şekli	Yönetimde Temsiliyet
Hedefe Yönelik	İhtiyaç sahibi olduğu doğrulanmış kişiler	Asgari	Hayır
Gönüllü Devletçe-Sübvans Edilmiş	Üyeler, katkı yapanlar	Sabit oranlı veya kazanç ilişkili	Hayır
Korporatist	Meslek sınıflarına göre ve işgücü piyasasında aktif olmak	Kazanç ilişkili	Evet
Temel Güvence Sağlayan	Yurttaşlar veya katkı sağlayanlar	Sabit oranlı	Hayır
Kuşatıcı	Yurttaşlar ve işgücü sahipleri	Sabit oranlı ve kazanç ilişkili	Hayır

Hedefe yönelik (targeted): Avustralya, *Gönüllü Devletçe Sübvans Edilmiş (Voluntary State-Subsidied)*:ülke yok, *Korporatist (Corporatist)*: Japonya, Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya ve İtalya; *Temel Güvence Sağlayan (The Basic Security)*: İngiltere, İrlanda, Danimarka, Hollanda, İsviçre, Kanada, ABD ve Yeni Zellanda; *Kuşatıcı (Encompassing)*: Finlandiya, Norveç ve İsveç.

Kaynak: Korpi ve Palme, 1998: 665-668.

Kurumsal yapıyı ise iki tür sosyal güvence programı ile açıklamaktadırlar: emekli aylıkları ve nakit sağlık yardımları. Bu iki sosyal programın kurumsal yapısını 18 ülke için aşağıdaki üç ilkeye dayalı olarak incelemişlerdir (Korpi ve Palme, 1998: 667-668) ve Tablo 5'deki bulgulara ulaşmışlardır.

1) Salahiyet-yetkilendirme (entitlement) temelleri (yalnızca ihtiyaç sahiplerine ayrıcalık tanıyıp tanımadığı, yararlananların katkı yapması gerekip gerekmediği, mesleki konuma göre olup olmadığı ya da sosyal yurttaşlık hakkı görülüp görülmediği).

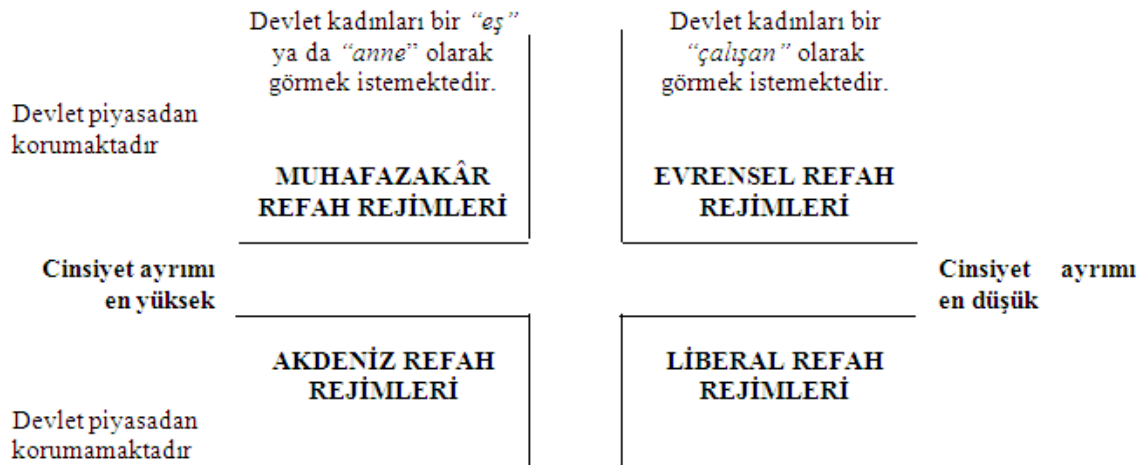
2) Yararlanma şekli ve düzeyi (asgari yardım, sabit oranlı yardım ya da kazanç ilişkili yardım olup olmadığı).

3) Yönetim biçimi (çalışan ve işverenlerin sosyal programın yönetim sürecinde temsil edilip edilmediği).

Esping-Andersen'in sınıflandırmasına yönelik diğer bir eleştiri de feminist yazarlardan gelmiştir. Feminist yazının cinsiyetle ilgili ileri sürdüğü tezlerin

önemsenmemesi ve kadınların aile ve toplum içerisindeki rollerinin çalışmada yeterince dikkate alınmaması feminist yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Cinsiyete dayalı analizler özellikle refahın ve korumanın temininde piyasa ve devlet dışında ailenin konumu da daha ayrıntılı ele alan bazı sistematik ilişkileri incelemektedir. Bir kısım feminist yazının temsilcileri (Siaroff, 1994; Gornick ve Jacobs, 1997; Trifiletti, 1999; Daly ve Lewis, 2000) istihdamın, sosyal güvencenin, eşitsizliğin cinsiyete dayalı görünüşleri ile refah tiyolojileri arasındaki bağları araştırmışlardır.

Daly ve Lewis (2000: 289), farklı sosyal politika uygulamalarının farklı sosyal güvence şekilleri ortaya çıkardığını belirterek bazı refah devletlerinde bu sosyal güvencelerin nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadırlar. İskandinav refah devletlerinde hem yaşlılar hem de çocuklar için kurumsallaşmış güçlü bir sosyal güvence sistemi mevcuttur. Akdeniz refah devletlerinde güvence aile özelinde sağlanırken Almanya’da güvence daha çok gönüllü hizmet sunucuları tarafından yerine getirilmektedir. Fransa’da çocuklara ve yaşlılara sağlanan güvence arasında net bir ayırım mevcutken bu güvence ayırımı daha çok kolektif sektör yapısı ve zayıf gönüllü hizmet birimlerince yerine getirilmektedir. İngiltere ve İrlanda gibi Beveridge tipi refah devletlerinde çocuklara ve yaşlılara sunulan güvence farklılığı daha fazla belirgindir ve kolektif güvenceler söz konusu ülkelerde oldukça zayıftır.

Şekil 1: Refah Rejimleri ve Kadının Konumu

Kaynak: Tirifiletti, 1999: 54

Tirifiletti (1999) ise Esping-Andersen'in tipolojisine Akdeniz refah devletlerini de ilave ederek, ülkelerin kadınları bir çalışan, eş ya da anne olarak mı görmek istediklerini, cinsiyet ayrımcılığının yüksek olup olmadığını araştırmıştır. De-komüdfikasyon seviyelerine göre kümelenmiş olan refah devletlerinde kadının görölmek istenen rollerine göre nasıl konumlandırıldıkları Şekil 1'deki gibidir. Buna göre cinsiyet ayrımcılığı en yüksek muhafazakâr ve Akdeniz refah devletlerinde iken bu rejimde kadınların geleneksel rolleri daha önceliklidir. Bunun aksi durum ise sosyal demokrat ve liberal ülkeler için geçerlidir.

Gornick ve Jacobs (1997: 36-39)'e göre, Esping-Andersen'in tipolojisi aslında çağdaş refah devletleri arasındaki farklılıkları önemli ölçüde ortaya koymaktadır. 7 ülke üzerinde yaptıkları araştırmanın bulgularına göre, bu ülkelerin kamu sektörü büyüklüğüne, kadınların istihdam düzeylerine, ödenen prim düzeylerine ve kamu sektörünc ödenen ücretlerin cinsiyete göre değişimi üzerindeki etkilerine bağlı olarak rejimler arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Kadınların kamu sektöründe istihdamı en yüksek sosyal demokrat ülkelerde iken en zayıf liberal ülkelerdedir. Prim düzeyleri en yüksek liberal ülkelerde iken en düşük sosyal demokrat ülkelerdedir. Öte yandan ücret dağılımı açısından bakıldığında tüm rejimlerde kamu sektörünc ödenen ücretler özel sektörden daha yüksektir.

Siaroff (1994: 88-99) ise sosyal politika ve refah devleti yazınının yeterince cinsiyet eşitsizliğini ele almadığını ifade ederek çalışma ve refah alanında ortaya çıkan cinsiyet eşitsizliği bağlamında yeni bir refah tipolojisi ortaya koymuştur. Refah devletlerindeki aileye dayalı refah eğilimleri, kadının çalıştırılma istekliliği ve aile yardımlarının genişliği gibi değişkenler ile cinsiyet eşitliğini ölçmeye çalışmış ve araştırmasının bulgularında dört tip refah devleti tipine ulaşmıştır. Bu sınıflandırmada yer alan ülkeler, Protestan sosyal demokrat, Protestan liberal, gelişmiş Hristiyan demokrat ve kadının sonradan mobilize olduğu refah rejimleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Protestan sosyal demokrat refah rejiminde kadınlar için yüksek refah ve çalışma istekliliği göze çarpmaktadır. Bu tip ülkelerde aile yardımları oldukça yüksektir ve kadınlara dönük yüksek sosyal hizmetler ve ücretler söz konusudur. Protestan liberal refah devletlerinde aile temelli refah yapısı zayıftır. İşgücü piyasasında kadın ve erkeğin istihdam edilme şansları oldukça eşitlikçidir; ancak kadınlar lehine teşvikler yine de yetersizdir. Gelişmiş

Hristiyan demokrat refah devletlerinde kadının istihdamına yönelik herhangi bir güçlü teşvik bulunmazken kadınların aile içerisindeki geleneksel rollerinin devam ettirilmesi ciddi düzeyde destek görmektedir. Bu üç refah biçimi Esping-Andersen'in sınıflandırması ile neredeyse aynıdır. Araştırmanın bulgularını Esping-Andersen'den farklı kılan nokta ise kadının geç mobilize olduğu Akdeniz refah yapılarının ortaya çıkardığı dördüncü refah rejimidir. Bu tip refah devletlerinde genelde aile yardımları aile reisi babaya yönelik olup kadınlara yönelik yardımlar göreceli olarak zayıftır; ancak yine de yeni gelişen bir refah alanıdır.

Esping-Andersen'in tipolojisine yönelik diğer bir eleştiri, çalışmasında sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki koruma politikalarında yalnızca formel yapılara odaklanması bir kısım enformel güçlerin sağladığı sosyal güvenceleri göz ardı etmesidir. Pereira (1997: 198-200)'a göre Esping-Andersen'in yapmış olduğu modellemesinde özellikle sosyal güvenlik sistemine odaklandığından yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadeleye yönelik diğer uygulamaların önemini yeterince dikkate almamıştır. Öte yandan yazar, sosyal koruma harcamalarına odaklanmanın oldukça dar bir çerçeve sergilediğini belirtmekte ve Esping-Andersen'in tipolojisindeki iki sınırlılığa dikkat çekmektedir. Öncelikle formel iş piyasasında işçilerin haklarına odaklanılmışken kayıt dışı sektör çalışmada göz ardı edilmektedir. İkincisi, sivil toplumun dayanışma mekanizmalarının başarısızlığına bakılırken enformel kurumların yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadele etme rolleri önemsiz kılınmaktadır. Martin (1997: 25) de Esping-Andersen'in tipolojisinde sosyal koruma ağı içerisindeki bazı enformel yapıların eksik bırakılmasının refah devletlerinin modellenmesinde bazı sınırlılıklar ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Yazara göre, geleneksel Bismarck ve Beveridge ayrımları üzerinden yapılan sınıflandırma ya da karşılaştırmaların ülkelerin kendilerine has özelliklerinin ortaya çıkarılmasını eksik bırakmaktadır. Bu eksikliklerin başında aile, din ve akrabalık ilişkilerinin sosyal korumadaki rollerinin değerlendirmeye alınmaması ya da öneminin zayıf gösterilmesi gelmektedir.

Esping-Andersen'in tipolojisine yönelik eleştiriler içerisinde en sert olanı ise Kasza (2002)'a aittir. Kasza, eleştirilerini refah rejimi kavramı üzerinden yürütmüştür ve karşılaştırmalı araştırmalarda önemli bir kavram haline gelen bu ifadenin bizzat kendisinin aslında sorunlu bir yapı içerdiğini iddia etmektedir. Kasza, her rejim tipinin ve onun

altında yer alan ülkelerin bu rejim karakterini taşıdığını söyleyebilmek ve sağlıklı bir değerlendirmeler yapabilmek için değerlendirmelerin iki unsuru karşılıyor olması gerektiğini ileri sürmektedir; (1) rejimlerin yürüttüğü ortak ve temel sosyal politikalar, sosyal refah tesisinde benzer karakterleri taşınmalıdır, (2) sosyal politikaların kendi arasındaki içsel tutarlılığın bir takım ilkeler²⁴ ile iyice ortaya konması gerekmektedir (Kasza, 2002: 272). Dolayısıyla Kasza, Esping-Andersen'in yaptığı sınıflandırmanın, söz konusu noktalarda eksik olduğunu ve sınıflandırmasının yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan yazar, aynı rejim altında toplanan her ülke ile refah rejimi arasında içsel tutarlılığın sağlanabilmesinin, beş adet sınırlılıktan ötürü mümkün olmadığına da dikkat çekerek böyle bir sınıflandırma yapmanın aslında güç olduğunu da vurgulamaktadır. Belirtmiş olduğu sınırlılıklar ise şunlardır (Kasza, 2002: 282);

- 1- Her refah politikası zamanla değişme eğilimi gösterir.
- 2- Refah politikaları birbirlerine benzeseler bile tarihsel kökenleri farklıdır.
- 3- Refah politikaları her ülkede farklı politika aktörleri ortaya çıkarır.
- 4- Ülkelerin politika yapma, yürütme süreci farklılıkları politikaların özünü etkiler.
- 5- Diğer refah modellerinden yapılan bir takım uyarlamalar olsa bile yine de bir takım uygulama ve normatif değerlendirme farklılıkları ortaya çıkarır.

Esping-Andersen yapılan eleştirilerin önemli bir kısmını kabul etmemekle birlikte 1999 yılında tipolojisini yeniden ele aldığı araştırmasında, özellikle ailenin rolü ile ilgili yöneltilmiş olan eleştiriler doğrultusunda farklı bir sınıflandırma yapmıştır. Esping-Andersen, Avustralya, Japonya ve Güney Avrupa ülkelerinin refah kapitalizminin üç dünyası ile uyuşmadığını kabul etmektedir. Bununla beraber bu ülkelerin özel refah rejimi olduğunu yine de kabul etmemektedir. Özellikle kimi yazarlarca Akdeniz refah devletlerine ayrı bir önem gösterilmesine karşın bu ülkelerde ailenin rolünün farklı olmasından ötürü özel bir refah rejimi gibi görünmelerine neden olduğuna dikkat çekmek istemektedir. Esping-Andersen'e göre bu ülkeler yine de özel bir refah rejimi altında toplanamamakta, diğer Kıta Avrupası refah devletleri ile karşılaştırıldıklarında anlamlı bir farklılık taşımamaktadırlar (Esping-Andersen, 1999: 93). Esping-Andersen yeni

²⁴ Kasza (2002: 272), Esping-Andersen'in çalışmasına konu aldığı ülke grupları için sosyal politikaların tutarlılığını sağlayan bu ilkelerin, kurumsal-resmi siyasi ideoloji, dini anane ve gelenekler ve seküler kültürel değerler olması gerektiğini ifade etmektedir.

sınıflandırmasında ülkelerin dört farklı özelliklerini kullanmaktadır. Bu özellikler devletin rolü (merkezi, marjinal ya da telafi edici), refah karışımında piyasa ve ailenin rolü, dayanışma yapısı ve de-komüdifikasyon düzeyidir. Refah devletlerinin ailenin rollerine (de-familiazation düzeyine) göre sınıflandırıldığı üç farklı rejim Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6: Esping-Andersen'in Yeni Sınıflandırması²⁵

Refah Devleti Modelleri			Ailenin Rolü	
Kalıntı	Evrensel	Sosyal Sigorta	Aileye Dayalı	Aileye Dayalı Olmayan
Avustralya	Danimarka	Avusturya	Avusturya	Avustralya
Kanada	Finlandiya	Belçika	Belçika**	Kanada
Yeni Zelanda	Hollanda	Fransa	Fransa**	Danimarka
ABD	Norveç	Almanya	Almanya	Yeni Zelanda
İngiltere*	İsveç	İtalya	İtalya	Finlandiya
	İngiltere*	Japonya	Japonya	Norveç
		İspanya	Hollanda	İsveç
			Portekiz	İngiltere
			İspanya	ABD

* Belli bir düzeye kadar, ** Oldukça zayıf

Kaynak: Esping-Andersen, 1999: 85-86

1.4.4. Türkiye'nin Refah Rejimi

Türkiye'nin refah rejimi oldukça karmaşık özelliklere sahip bir yapı sergilemektedir. Öte yandan Türk refah rejimi ile ilgili yapılan araştırmaların da oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmaların ortak bulgusu ise Türk refah yapısının Güney Avrupa (Akdeniz) refah devletlerine benzer karakterler taşıdığı yönündedir. Dolayısıyla Türk refah yapısını inceleyen çalışmalar Türkiye'yi Güney Avrupa refah devletleri içerisinde ve bu devletlerin refah özellikleri bağlamında ele almaktadırlar (Buğra ve diğerleri, 2003; Saraceno, 2004; Buğra ve Keyder, 2006; Grütjen, 2008; Gough, 2008; Günal, 2009; Gal, 2010).

²⁵ Bir önceki çalışmada yer alan İrlanda ve İsviçre yerine 1999 yılındaki çalışmada İspanya ve Portekiz'i araştırmasına dâhil etmiştir.

Türk refah rejiminin özelliklerine geçmeden önce Güney Avrupa modelinin bazı temel özelliklerini belirtmekte fayda vardır. İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Malta ve İsrail, belli bir noktaya kadar Fransa Güney Avrupa refah devleti modellerini oluşturmaktadır (Günel, 2009: 6; Gal, 2010: 285). Bu ülkelerde, sosyal refah hakkı vatandaşlık temelinde oluşmuş bir sosyal hak değildir. İşgücü piyasasına girme ve piyasadan gelir güvencesi sağlama açısından liberal refah devletleri ile benzer özellikler taşımakla birlikte işgücü piyasasının önemli ölçüde tarıma dayalı olduğu görülmektedir (Gal, 2010: 288). Yine sosyal demokrat refah devletlerinde olduğu gibi tam istihdama yönelik işgücü piyasasını düzenleyen sosyal güvenlik sistemleri bulunmamaktadır. Aksine mevcut korporatist sosyal güvenlik sistemi işgücüne oldukça sınırlı bir sosyal güvence sağlamaktadır (Şenkal ve Sarıipek, 2007: 156; Günel, 2009: 32). Sosyal güvenlik sistemi yalnızca kayıt altında olan işgücüne, mesleki konumlarına ve statülerine bağlı olarak temel bazı gelir güvenceleri sunmaktadır. Sosyal yardım programlarına bakıldığında bu programların oldukça parçalı yapısının olduğu görülmekte ve hedef aldığı kişilere, ancak bazı koşulları yerine getirmeleri durumunda yararlanabilme hakları tanımaktadır (Saraceno, 2004: 21).

Kayıt dışı ekonomi, Güney Avrupa'nın temel karakterlerinden birisidir (Gal, 2010: 289). Sosyal politika uygulamalarının sıkıntılı bir yapı arz etmesinde etkili olan durumların başında bu enformel alanın genişliğinin büyük olması gelmektedir. Tarım sektöründe çalışanlar, kendi payına çalışanlar ve hane halkı içerisindeki ücretsiz işçiler, kayıt dışı alanın çalışan kesimini oluşturmakta ve bu kesimler formel sosyal sigorta kapsamının dışında kalmaktadırlar (Buğra ve Keyder, 2006: 212). Öte yandan kayıt dışı sektörün geniş olması, gelir kaynaklı sosyal yardım programları vasıtasıyla ulusal gelirin bireyler arasında sağlıklı ve etkin bir şekilde yeniden dağıtılmasını ciddi ölçüde engellemektedir (Castles ve Ferrera, 1996: 179-180).

Nakit gelir destekleri de sosyal güvenlik sisteminde olduğu gibi işgücünün mesleki konumlara dayandırılmakta ve kendi içerisinde oldukça parçalı bir görünüm arz etmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin ve gelir ilişkili sosyal yardım programlarının formel ekonomi yapısına ve mesleki konuma göre yürütülmesi rejim içerisinde ikili bir yapı sorununun ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Ferrera, 1996: 24). Bu yapının bir tarafını kamu ve özel sektör çalışanları arasındaki destek düzeyi farklılıkları

oluşturmaktadır. Kamu sektöründe çalışanlar özel sektörde çalışanlara göre daha cömert sosyal güvencelerle muhatap kılınmaktadır. Hastalık, doğum, geçici işsizlik gibi kısa vadeli riskler olarak değerlendirilen bazı durumlarda kamu çalışanlarının daha ayrıcalıklı haklara tabi kılınması, yine bu kesimlerin emeklilik dönemlerinde daha yüksek emekli aylığı almaları uygulama farklılığına örnek olarak verilebilir. İkili yapının diğer yönünü ise ekonominin kayıt dışı sektörlerinde bulunan ve sosyal güvenlik sisteminden yeterince gelir güvencesi göremeyen kesimlerin mevcut durumu oluşturmaktadır. Uzun süreli çalışmayanlar (işsizler ve ev hanımları) ile düzensiz çalışan bireyler (tarım sektöründe çalışanlar ve kendi payına çalışanlar) bu kesimin mensuplarını oluşturmaktadır (Buğra ve diğerleri, 2003: 16-17).

Güney Avrupa refah devletlerinde sosyal güvenlik sisteminin tesis ettiği gelir güvencesi, kişilerin formel işgücü piyasasına katılımına ve mesleki konumlarına bağlıdır. Buna karşın ülkelerin sağladığı sağlık güvenceleri sosyal güvenlik sisteminden farklı olarak tüm yurttaşları kapsayan evrensel ya da ona yakın bir özelliğe sahiptir (Gal, 2010: 283). Öte yandan ülkelerin sağlık sistemlerinin evrensel özelliğinin bulunmasına karşın bu güvencenin yurttaşlar arasındaki dağılımının işgücünün mesleki ve sektörel konumlarını göre düzenlenmesi, uygulamada bir takım çarpıklıklara da yol açmaktadır. Söz konusu refah rejiminde, sağlık güvencesinin finansmanı liberal ve sosyal demokrat ülkelere farklı şekilde muhafazakâr refah devletlerinde olduğu gibi genel olarak sosyal güvenlik primleri ile sağlanmaktadır. Ancak yine de Güney Avrupa'da vergilerle sağlık güvencesinin finanse edildiği ülkeler de mevcuttur. Sağlık sistemlerinin diğer bir özelliği de bu alanın, kısmen de olsa kamu-özel ortaklığıyla (Yunanistan ve Portekiz hariç) yürütülmesidir. Kamu kesimi, özel sektör için bir takım avantajlar ve karlılık sağlayan uygulamalar yürüterek bir anlamda iki sektör arasında bir ortaklık kurmaktadır. Yine de bu ortaklıkta devlete kalan payın oldukça yüksek olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Güney Avrupa refah devletlerinin diğer ve belki de en çarpıcı özelliği, ailenin sosyal güvence sağlama noktasında oldukça aktif rol almasıdır (Grütjen, 2008: 112; Gal, 2010: 281). İşsizlik, sosyal dışlanma, yoksulluk gibi sosyal refah ile ilgili hemen her risk alanında, ailenin ve akrabalık ilişkilerinin ciddi düzeyde koruma sorumluluğuna sahip olduğu ve bu sorumluluk alanlarının da devlet, din ve diğer kurumsal yapılar tarafından desteklendiği görülmektedir (Gal, 2010: 289). Bu ülkelerde geleneksel aile yapıları

korunmak istenmektedir. Doğum oranları dini gerekçeler nedeniyle (özellikle Türkiye ve İsrail’de) diğer refah devletlerine göre daha yüksektir (Buğra ve Keyder, 2006: 292). Boşanmalara, evlilik dışı doğumlara ve çocuksuz ailelere bu ülkelerde diğer rejimlere göre daha az rastlanmaktadır (Günel, 2009: 54).

İstihdam modeli de diğer refah devletlerinin istihdam modellerinden farklıdır. Aile ve akraba dayanışmasına dayalı istihdam modeli (Family-kin solidarity model), geleneksel aile kurumunun, akrabalık ilişkilerinin ve diğer enformel sosyal ilişkilerin sosyal koruma alanında aktif roller üstlenmesine neden olmaktadır. Muhafazakâr refah devletlerinin “evin geçimini erkeğin temin ettiği” istihdam modelinde olduğu gibi bu istihdam modelinde de benzer cinsiyet rolleri ve aileye bağımlılık anlayışı mevcuttur. Bununla birlikte iki istihdam modeli arasında pek çok açıdan farklılıklar bulunmaktadır.

Öncelikle Güney Avrupa’da muhafazakâr refah devletlerinden farklı olarak devletin sunduğu sosyal sigorta programından hane halkı fertlerinin tamamı istifade edebilmektedir. Bu ülkelerde de işgücü piyasasının şekillendirilmesi tam istihdamcı bir ilkeye dayanmadığından devlet hane halkı gelirinin sürekliliğini sağlayıcı bir takım stratejiler izlemektedir; ancak iki rejim arasında bu alandaki uygulamalar birbirinden yine de farklıdır. Güney Avrupa’da, aile yardımları ve vergi tarhiyatı bireysel özellikler dikkate alınarak yürütülmemektedir. Muhafazakâr refah devletlerinde olduğu gibi evli çiftler ya da çocuklu aileler için öngörülen herhangi bir vergi indirimi uygulaması mevcut değildir. Evin idarecisi ve güvencesi gibi kadının geleneksel rolleri kabul edilmekte birlikte devlet, bu rollerinin devamlılığını evlilik boyunca yaptığı nakit destekler ile teşvik etmemektedir. Kadınların işgücü piyasasına katılımlarını caydırıcı özel uygulamalar yoktur. Ancak işgücü piyasasına katılsalar bile kadınlar, aile içerisinde geleneksel yükümlülükleri de sürdürmeye zorlanmaktadır. Dolayısıyla muhafazakâr rejimin istihdam modelindeki kısmi-zamanlı çalışma teşvikleri, bu ülkelerin uygulamalarında mevcut değildir. Sosyal riskler ile daha yakından yüz yüze olan çocuklar, yaşlılar ve bakıma muhtaç kişiler gibi aile fertleri için yürütülen gelişmiş kamusal bakım hizmetleri de mevcut değildir. Bu kişilerin bakım hizmetleri de kadınlara bırakılmıştır. Neticede bu istihdam modeli çerçevesinde devlet özel uygulamalar ile ailenin özel alanına müdahale etmemekte ve muhafazakâr devletlerin benimsediği süsidiarite ilkesini işletmemektedir (Grütjen, 2008: 126-127; Engster ve Stensöta, 2011: 83).

Aile fertlerinin sosyal risklerden korunması için devletin aileye yönelik özel bir müdahale uygulamasının olmaması, ailenin kendisinin, akrabalarıyla olan ilişkilerinin ya da siyasal güçler ile kliyental ve patrimonyal²⁶ ilişkiler kurulmasının ön plana çıkmasına yol açmaktadır (Pereirinha, 1997: 200). Öte yandan kurulmaya zorlanan geleneksel aile ve akrabalık ilişkileri, kurumsal sosyal güvenlik sisteminin ve sosyal yardımların yeterince güvence tesis edemediği kayıt dışı alandaki bireylere belli bir noktaya kadar sosyal güvencenin sağlanmasında, bu kurum ve ilişkilerin çeşitli rolleri üzerine almasına yol açmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006: 212). Ancak ailenin sosyal anlamda koruyucu, üretici ve sosyal sorunların üzerini örtücü roller üstlenmesi, kısa vadede sosyal güvence sistemine yardımcı olmakla birlikte uzun vadede sosyal refah devletinin daha etkin ve çağdaş şekilde çalışabilmesini sağlayacak olan mekanizmalardan mahrum kalmasına ve ülkede sivil toplumun gelişmemesine neden olmaktadır (Günel, 2009: 55-56).

Güney Avrupa modelinde olduğu gibi Türk refah rejiminde de en baskın sosyal refah sunucuları devlet ve ailedir (Buğra ve Keyder, 2006: 212; Grütjen, 2008: 113). Piyasa mekanizmasının, sivil toplumun ve yerel yönetim birimlerinin sosyal sunum yönleri ise oldukça zayıftır. Devletçe yürütülen sosyal güvence sistemi eşitlikçi yapıda değildir. Devletin sunduğu sosyal güvence sisteminden, ancak toplumun bazı sosyal grupları istifade edebilmekte, kayıt dışında kalan kesimler bu güvenceden mahrum kalmaktadırlar (Buğra ve Keyder, 2006: 212). Sosyal güvenlik sistemiyle birlikte diğer resmi sosyal koruma mekanizmaları (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, belediyeler, vakıflar ve dernekler, sivil toplum örgütleri vs.) da toplumun yalnızca yoksul kesimlerine, aynı ve nakdi destekler ile çeşitli tedavi güvenceleri sağlamaktadır (Metin, 2011: 188). Türk aile yapısı, geleneksel rollerini sürdürmeye devam etmektedir ve bu müessese aile fertlerinin, akrabaların-komşuların sosyal risklerden korunmasında önemli roller üstlenmektedir. Ailenin bu rollerinin devam ettirilmesi devlet tarafından da teşvik edilmektedir. Dolayısıyla istihdam yapısı, formel sosyal politika yapısı ve enformel sosyal korunma ağı ilişkileri açısından Türk refah rejimi, Güney Avrupa refah modelinin tipik özelliklerini barındırmaktadır (Gough, 2001; Buğra

²⁶ *Kliyentalizm ve patronaj*, bireylerin sosyal yardımlardan istifade edebilme adına siyasal güçler ile hak-yükümlülük ilişkisi kurmak yerine patron-müşteri ilişkisi kurmasını ifade etmekte olup (Çelik, 2010: 69) bu ilişkilerin yaygın olduğu ülkelerde, sosyal yardım usulsüzlüklerinin ve yolsuzluklarının yüksek olduğu görülmektedir (Gough, 2008: 232).

ve diğeri, 2003: 11; Buğra ve Keyder, 2006: 212-213; Saraceno, 2004: 21; Grütjen, 2008: 113; Gough, 2008: 247).

Türkiye’de nüfusun üçte birlik kesimi halen tarım sektöründe çalışmaktadır (Buğra ve diğeri, 2003: 16). Tarım sektöründe çalışanlar, işsizler, ev hanımları ve geçici sürelerle çalışan kişilerden oluşan resmi işgücünün toplam istihdam içerisindeki payı ise % 50’dir. Bu kesimin, Türkiye’de kurulu resmi sosyal güvenlik sisteminden yeterince istifade edebildiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Söz konusu kesim, ailenin ve diğeri enformel ilişkilerin kurduğu sosyal güvence açısından ancak istifade edebilmektedir (Buğra ve Keyder, 2006: 212, 216-217).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi, merkezi hükümet tarafından yürütülmekte, çalışan-işveren ve devlet tarafından ödenen primler ile finanse edilmekte ve oldukça dağınık bir yapı sergilemektedir. Merkezi hükümet tarafından yürütülen sosyal güvenlik sisteminden yalnızca sisteme kayıtlı olan bireyler, işgücü piyasasındaki mesleki konumlarına (kamu-özel, çalışan-işsiz), statülerine ve ödedikleri sosyal güvenlik primlerine bağlı olarak farklı düzeylerde istifade edebilmektedirler (Grütjen, 2008: 113). Diğeri yandan, aynı sosyal güvenlik sistemi altında emeklilik ve sağlık sigortası birbirleri ile entegre edilmiş durumdadır (Buğra ve diğeri, 2003: 17).

İşgücü piyasasına hiç girememiş olanların, işgücü piyasasına girip daha sonra işsiz kalanların ve işgücü piyasasında aktif çalışan olarak kayıtlı olanların, sosyal güvenceden istifade etme şekilleri birbirinden farklıdır. İşgücü piyasasına hiç katılmamış olan işsizlerin sistemden istifade etme şekli belirsizdir. Bu kişilerin sosyal güvenlik sisteminden istifade etme biçimleri, gelir düzeylerine, aile yapılarına, sosyal ilişkilerine bağlı olarak değişmektedir. 2000 yılında uygulamaya giren, yararlanma koşullarının zorlayıcı, sunduğu güvencelerin ise mütevazı olduğu (Günel, 2009: 103) işsizlik sigortası da sisteme kayıtlı olma şartını gerektirmekte ve hiç işgücü piyasasına girmemiş olanları kapsamamaktadır. İşsizlik sigortasının sağladığı sosyal güvence, yalnızca geçici süreyle olmak kaydıyla, daha önce çalışan olup sonradan işsiz kalanların uğradıkları gelir kaybının telafi edilmesini kapsamaktadır (Benli, 2004: 306). İşgücü piyasasında aktif çalışan olarak görünen aile fertlerinden herhangi birisinin sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olması, diğeri aile fertlerin için de sistemden belli ölçülerde yararlanabilme imkânı tanımaktadır. Zira sosyal güvenlik

sistemine kayıtlı olan aile bireylerinin sosyal güvencesi, bakmakla yükümlü oldukları diğer aile fertlerini de kapsamaktadır.

Sisteme kayıtlı olma şartı, çoğu durumda kayıt dışı sektörlerde çalışanların primlerinin nasıl toplandığını ve sosyal güvenlik sisteminden nasıl istifade ettiklerini belirsizleştirmektedir (Karadeniz, 2007). Bu belirsizliğe rağmen sosyal güvenlik sisteminden istifade edenlerin düzeyi, resmi rakamlara göre oldukça yüksek gözükmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun verilerine göre nüfusun % 90'a yakın bir kesimi bir şekilde sosyal güvenceye sahiptir. Hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan kesim ise yalnızca % 10'dur (Buğra ve diğerleri, 2006: 16).

Sağlık sigortası, Güney Avrupa'da olduğu gibi evrensel bir görünüme sahiptir. Yakın dönemde yapılan reformlar sonrasında, hiçbir sosyal güvencesi bulunmayan 18 yaş altındaki yurttaşlar, primleri devlet tarafından karşılanmak üzere sosyal güvence kapsamına alınmıştır. Sağlık güvencesini evrenselliğe yaklaştıran başka bir uygulama da yeşil kart uygulamasıdır. Bu uygulama örneği, yeterince geliştirilememiştir ve uygulama sağlıklı bir şekilde yürütülemeyen “olanak-varlık testi (means-tested)” araştırmaları sonrasında, toplumun en muhtaç kesimlerini hedef almaktadır. Uygulamadan yaklaşık 10 milyon kişi yararlanmaktadır. Uygulamanın güvence kapsamı ise çeşitli sağlık hizmetleriyle sınırlıdır²⁷ (Uçar, 2011: 79; Er, 2011: 149-151).

2001 yılında uygulamaya konan bireysel emeklilik yasası ile sosyal güvenlik alanında kamu sektörü ile piyasa arasında bir ortaklığın kurulmasının ilk adımları atılmıştır. Bu yasa çerçevesinde, emeklilik ve sağlık hizmetleri gibi bazı sosyal güvenceler çalışma şartına bağlanmadan belirli ölçülerde piyasaya açılmıştır. Yine yakın dönemdeki reformlar neticesinde, kamusal sağlık güvencesine sahip kişilere, finansman yükü kamu kesiminde kalmak üzere özel sektörün sunduğu sağlık hizmetlerinden yararlanabilme imkânı tanınmıştır.

²⁷ Yeşil kart uygulamasından yalnızca, hiçbir sosyal güvencesi olmayan, asgari ücretin üçte biri kadar aylık kazancı olan Türk yurttaşları istifade edebilmektedir Uygulama, tedavi giderleri yanında ilaç giderlerini de kapsamaktadır (Orhaner, 2006: 8). Bir takım aksaklıklar ve usulsüzlükler nedeniyle uygulamaya son verilmesi, uygulamadan yararlananların genel sağlık sigortası kapsamına alınması tartışmaları halen devam etmektedir (Vatan Gazetesi, 30.06.2011).

Türkiye’de, sosyal güvenlik sistemi gibi sosyal yardımlar da dağınık ve parçalı bir yapı sergilemektedir (Grütjen, 2008: 114). Türkiye’de sosyal yardımlardan sorumlu temel kamu kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Genel Müdürlüğü’dür. Sosyal yardımlar, bu genel müdürlük altında oluşturulan Fon tarafından muhtaç kişilere tevdi edilmektedir. Fon kapsamında yürütülen yardım türleri ve bu yardımlardan yararlanan kişilerin sayısı Tablo 7’deki gibidir.

Tablo 7: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yardımları

Yardım Türleri	Yaralanan Kişilerin Sayısı (2008)
Şartlı Nakit Transferleri	
Gebelik Yardımı	38.478
Eğitim Yardımı	1.951.420
Sağlık Yardımı	1.026.725
Tedavi Yardımları	
Engelli İhtiyaç Yardımı	1.353
Tedavi Destek Yardımı	2.243
Eğitim Yardımları	2.125.278
Aile Yardımları	
Gıda Yardımı	2.106.466
Yakacak Yardımı	2.347.728
Barınma Yardımı	27.501
Aşevi Yardımları	53.391
TOPLAM	9.681.591

Kaynak: Metin, 2011: 190

Sosyal yardımlaşma alanında, merkezi hükümetin yanında derneklerin, vakıfların, sivil toplum örgütlerinin ve yerel idarelerin de sınırlı bir takım roller üstlendiklerini söyleyebilmek mümkündür. Öte yandan, sivil toplum örgütlerinin ve yerel idarelerin sosyal yardımlaşma ve dayanışmadaki rollerinin zayıf kalmaya devam etmekle birlikte yeni bir ivme kazanması çok yakın bir döneme denk gelmektedir. Kimi yazarlar, devlet ile bu birimler arasında sosyal güvencenin paylaşımının düzenlenme şekillerinin ve ilişkilerin işleyişinin, toplumdaki kliyental ve patrimoniyal ilişkileri yükselttiğini iddia etmektedirler

(Buğra ve Keyder, 2006: 219; Metin, 2011: 196-198). Ayrıca sosyal yardımlaşmanın devlet, sivil toplum ve yerel idareler arasındaki işbirliği çerçevesinde devam eden konumu bir yana; evliliğin, aile, akrabalık, komşuluk ve hemşerilik ilişkilerinin sosyal yardımlaşmada diğer sosyal ilişkilere nazaran daha aktif işlevler üstlendiğini söyleyebilmek mümkündür (Grütjen, 2008: 126).

Tablo 8: Güney Avrupa Refah Devletlerinde Bazı Sosyal Göstergeler

Sosyal Göstergeler (oranlar % olarak verilmiştir)	Türkiye	İtalya	İspanya	Portekiz	Yunanistan
Kişi başı milli gelir (bin dolar)	9,2	31	27	20	22,5
Sosyal Harcamalar/GSYİH	11,6	24,2	20,3	23,5	21,3
Yaşlılara dönük sosyal harcamalar/GSYİH	5,5	13,8	8,2	13,5	12,3
Sağlık harcamaları/GSYİH	4,8	6,2	5,2	1,4	5
Özel sağlık güvencesi olan çalışanlar	4,4	0,9	3,9	0	0
Sosyal güvenlik primleri/GSYİH	5,8	12,3	12,2	8,7	11,5
Aile yardımları/GSYİH	i.e	0,5-1	0,5	0,5-1	0,5-1
Vergi indirimleri/GSYİH	0	6,1	3,3	9,7	0,3
Kadın istihdamı/Toplam istihdam	22	47	53	61	48
Kayıt dışı ekonomi/GSYİH	34	23	20	20,4	22
Gini katsayısı	0,41	0,33	0,34	0,37	0,33
İşsizlik oranları	12	8,4	20,1	10,8	12,6
Yoksul kişiler/Toplam nüfus	26	20	20	19	20
Yardım öncesi-sonrası yoksulluk düzeyleri	31-26	23-20	24-20	24-19	26-20
Dinin önemi (1=hiç önemli değil, 9=çok önemli)	8,3	7,8	5,3	7,9	7,2

i.e: ihmal edilebilir düzeydedir.

Kaynak: Grütjen (2008) , Gal (2010) ve OECD Stats (2011)²⁸ den derlenmiştir.

Tablo 8'den beş adet Güney Avrupa refah devletinin yürüttüğü sosyal politikaların sonuçlarını izleyebilmek mümkündür. Sosyal göstergeler toplu olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin diğer Güney Avrupa ülkelerinden farklı bir sosyal yapısı varmış gibi bir algı oluşabilmektedir. Zira pek çok göstergede Türkiye'nin durumu diğer ülkelere göre daha olumsuz gibi görülmektedir. Yalnızca, sağlık harcamaları düzeyi, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, yoksullukla mücadeledeki başarı(sızlık) seviyesi, işsizlik oranları ve dinin sosyal politikadaki önemi gibi noktalarda Türkiye ile Güney Avrupa ülkeleri arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. Aslında sosyal göstergelerdeki bu farklılığı pek çok iktisadi, sosyal, siyasal ve hukuki tecrübe farklılıklarına bağlamak mümkündür. Ancak Türkiye'nin demokrasi düzeyinin ve sosyal devlet yapısının bu ülkelere göre biraz daha zayıf olması, diğer ülkeler birer Avrupa Birliği (AB) ülkesi iken Türkiye'nin halen Avrupa

²⁸ Güncel OECD verilerine <http://stats.oecd.org/Index.aspx> web adresinden ulaşılabilir.

Birliği'ne aday ülke statüsünde bulunması gibi bazı olgular deneyim farklılıklarına yol açan en öncelikli durumlardandırlar. Bununla birlikte, yukarıda vurgulanan bilgiler de dikkate alındığında, Türk refah yapısı ile Güney Avrupa refah modelinin ortak özelliklerini Şu Şekilde özetleyebilmek mümkündür;

- 1- Temel sosyal sunucular devlet ve ailedir.
- 2- Sosyal güvenlik sistemi ve sosyal yardım programları zayıf, oldukça dağınık ve parçalı bir yapı arz etmektedir.
- 3- Sosyal güvenlik sistemi pirim esasına dayanan korporatist-Bismarck karakterler taşımaktadır.
- 4- Resmi-formel sosyal güvenlik sisteminin kişilere sağladığı sosyal güvence, bu kişilerin işgücü piyasasına katılım biçimlerine ve mesleki farklılıklarına bağlı olarak değişmektedir; sosyal güvenlik sistemi işsizleri ve enformel sektörlerde çalışanları yeterince kapsayamamaktadır.
- 5- Sağlık sigortası uygulamaları resmiyette tüm yurttaşları kapsayan evrensel bir yapı sergiliyor gibi gznmektedir. Öte yandan sağlık güvencesi alanında özel sektör ve kamu sektörü ortaklığının kısmen de olsa var olduğu da görülmektedir.
- 6- Çağdaş refah devletlerine göre, kayıt dışı ekonomi, tarım ve diğer, kayıt dışı sektörlerde istihdam, yoksulluk, yolsuzluk düzeyleri yüksektir, bununla birlikte kadın istihdamı ve sosyal harcama düzeyleri ise bu ülkelere göre daha düşüktür.
- 7- Sivil toplumun ve yerel idarelerin sosyal (güvence) yönleri oldukça sınırlı düzeydedir.
- 8- Devletten sonra sosyal güvence sağlayan en temel müessese ailedir. Öte yandan kurumsal sosyal örgütlenme biçimi ve istihdam kalıpları, kadının aile içindeki geleneksel rolünü ve ailenin temel bir sosyal sunucu olma işlevini sürdürmesini teşvik etmektedir.
- 9- Sosyal güvenlik sisteminin, demi merkezietliğin ve sivil örgütlenmenin zayıf olması ve aile, akrabalık ile hemşericilik ilişkilerinin güçlü olması toplumda kliyental ve patrimonyal ilişkilerin yaygın olmasına neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. REFAH DEVLETİNE YÖNELİK TUTUMLAR

2.1. Refah Devletine Yönelik Tutumların Belirleyicileri

Refah devletinin meşruluğunun pek sorgulanmadığı, sosyal refah programlarının çeşitlendiği, sosyal hakların geliştiği ve refah devletlerinin kurumsal kimlik kazandığı, “altın çağ” (1945-75) döneminin ardından bir meşruluk (legitimacy) tartışması başlamıştır. Tartışmaların başlamasına etki eden pek çok neden bulunmaktadır. Özellikle refah devletlerinde işsizlik oranlarının artması, yüksek enflasyon ve büyüme oranlarının düşmesi bu devletlerin yürüttüğü sosyal refah programlarının iktisadi ve sosyal maliyetlerinin arttırmasına neden olmuştur.

Haliyle, çoğu refah devletinde sosyal harcamalarda yeniden yapılandırmaya ve bazı harcama kalemlerinde kesintilere gidildiği görülmektedir. Bu durum çoğu refah devletinin ekonomik, siyasal ve sosyal temellerinde hızlı bir değişime neden olmuştur (Starke, 2006: 105-106). Öte yandan sosyal politika üzerine araştırma yapan yazarlar arasında 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana refah devletlerinin yaşadığı bu gelişmelerin tanımlanması noktasında net bir uzlaşa sağlayamamıştır (Green-Pedersen, 2004: 7-12). Kimi yazarlarca refah devletlerinin bu değişimi bir “daralma” (Esping-Andersen, 1990; Pierson, 1996; Korpi, 2003), kimi yazarlarca “yeniden yapılanma” (Brooks ve Manza, 2006) ve bazı yazarlarca tam anlamıyla bir “kriz” (Rosanvallon, 2004) süreci olarak nitelendirilmiştir.

Refah devletine yönelik tutumlara yönelik araştırmalar bu değişimin ortaya çıkardığı bir alandır. Toplumların refah devletlerine yönelik tutumları yalnızca bu devlet biçimlerinin yaşadığı dönüşümler kapsamında irdelendiğini söylemek yine de eksik olur. Refah devletlerine yönelik tutumlar ile ilgili araştırmaların kırılmanın yaşandığı 1980’li yıllara kadar götürmek mümkün olmakla birlikte, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren

yaygın şekilde konuyu çeşitli yönleri ile ele alan ampirik çalışmalar ile farklı teorilerin de test edildiği görülmektedir (Bonoli, 2000: 433).

Tutumlar, aslında yapıları gereği doğrudan siyasal sürece katılım sağlayan olgular değildirler. Ancak siyasal aktörler vasıtasıyla, bu tutumların mevcut siyasi yapı içerisinde toplandığı, bir araya getirildiği ve ortak siyasi bir dile çevrildiği görülmektedir (Blöme ve Müller, 2007: 7). Özellikle izlenen iktisat politikası gelenekleri, toplumun refah devletinin kendisine ve yürüttüğü sosyal koruma politikalarına yönelik tutumlarının şekillenmesinde önemli roller üstlenmektedirler (Bonoli 2000: 446-447). Öncelikle, sosyal ve ekonomik düzenlemelere yönelik normatif görüşler ortaya çıkarıldığında, bireyler gündelik yaşamlarında bunlardan nasıl etkilendiklerine bakmaktadırlar. Mevcut uygulamalardan hoşnut olmayanlar ekonomik güvenlikleri için uygulamaların değişmesini arzu etmekte ve buna yönelik tutumlar sergilemektedirler. İkinci olarak kişilerin söylemlerinde etkili olan husus inandıkları farklı değer yargılarıdır. Politikacılar da yürütmeyi planladıkları politikaları tasarlarırken halkın mevcut yargılarını dikkate alarak hareket etmektedirler. Dolayısıyla tutumlar ile izlenen politikalar arasında karşılıklı bir değişimin olduğunu söylemek mümkündür (Page ve Shapiro, 1983: 187; Brooks ve Manza, 2006: 824).

Daha çok gelişmiş refah toplumları üzerine yapılan uygulamalı çalışmalarda, refah devletlerine yönelik tutumları belirleyen faktörlerin oldukça karmaşık bir yapıyı içerdiği görülmektedir (Gelissen, 2000: 285; Andreb ve Heien, 2001: 238-239). Yapılan araştırmaların önemli bir kısmında tutumlar bireysel (mikro) ve ulusal (makro) düzeyde; farklı iddialar ve faktörler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Refah devleti rejimlerinin açıklayıcı bir faktör olarak alındığı ulusal düzey çalışmalarda ulaşılan bulgular, refah devleti karakterlerinin tutumların şekillenmesine önemli yönde etki ettiğini ortaya koymaktadır. Ulusal düzeyde, ülkelerin mevcut iktisadi yapısı, tarihsel tecrübeleri ve ideolojik geçmişleri tutumları açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Açıkçası, toplumdan topluma değişmekle birlikte ulusal sorunlar, bireyler arası, bireyler ile devlet ve diğer kurumlar arası ilişkiler açısından farklı sosyal değerler ortaya çıkarmaktadır. Gerek yurttaşların kişisel düzeydeki bazı karakteristikleri, gerekse kurumsal refah kimlikleri toplumların farklı inanç ve değerlere sahip olmasını, devletin ne tür sosyal politikalar izleyeceğini ve sosyal politikalardan hangi toplum kesimlerini faydalandıracağını kendiliğinden şekillendirmektedir (Edlund, 1999: 343). Diğer yandan refah devletlerine yönelik tutumların güçlü oluşu sosyal politikaların meşruluğunun ve

devamlılığının önemli bir gerekliliği olarak kabul edilmektedir (Jaeger, 2004: 2; Reutter, 2002: 297).

Tutumların kişisel karakterlere ve refah rejimlerine göre nasıl farklılaştığını ve refah devletlerine ne ölçüde etki ettiğini araştıran karşılaştırmalı çalışmalarda verilerin yaygın bir şekilde Uluslararası Sosyal Araştırma Programı (ISSP: International Social Survey Program), Avrupa Değerler Araştırması (EVS: European Values Study), Dünya Değerler Araştırması (WVS: World Values Study), Avrupa Sosyal Araştırmalar (ESS: European Social Survey) ve Uluslararası Sosyal Adalet Projesi (ISJP: International Social Justice Project), Eurobarometer gibi bu alanda sosyal araştırma ölçekleri geliştirmiş olan uzmanlaşmış çalışma kurullarından temin edildiği görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde refah devletine yönelik tutumların (RDYT) açıklayıcı değişkenlerinin neler olduğu, bu değişkenlerin nasıl açıklandığı, refah devletine yönelik tutumların önemi ve tutumların farklılaşmasına etki eden faktörler ile ilgili yapılmış olan bir takım çalışmalara ve bu çalışmaların araştırma bulgularına yer verilmektedir.

2.1.1. Bireysel Düzeyde Açıklayıcı Faktörler

Refah devletine yönelik bireysel düzeydeki tutumlar farklı yaklaşım tarzlarıyla ele alınmaktadır. Bu yaklaşım biçimlerini iki grupta toplamak mümkündür (Fraile ve Ferrer, 2005: 461; Blekesaune, 2007: 394-95). İlk grupta yer alan çalışmalar, refah devleti politikalarına yönelik kişisel tutumlar üzerinde bireylerin bazı özelliklerinin ne derece etki ettiği ile ilgilenmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmında, bireysel özellikler “*rasyonel*” ve “*kişisel çıkarıcı*” birey yapısının açıklayıcıları olarak sunulmaktadır. Diğer gruptaki çalışmalarda, bireylerin kişisel değer yargılarının ortaya çıkardığı “*ideolojik*” tutumları ile refah politikalarına olan destekleri ya da karşı çıkışları arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

2.1.1.1 Kişisel Çıkar Teorisi

Kişisel çıkar; egoizm, materyalizm ve rasyonellik ile bağlantılı özel bir anlam içermektedir. Klasik iktisat bireyleri ekonomik faydalarını en yükseğe çıkarmaya uğraşan bir “*homo-economicus*” olarak tasvir etmektedir. Neo-klasik iktisat geleneği ise bireylerin eylemlerinde kişisel çıkarın önemli bir harekete geçirici dürtü olduğunu ileri sürerek kişisel davranışları bu çerçevede açıklamaktadır. Neo-klasik gelenekte *homo-economicus*,

faydacı, bencil (egoist) ve rasyonel tercihlerde bulunan bir birey şeklinde daha da genişletilmektedir (Kangas, 1997: 477). İktisat biliminde böyle olmakla birlikte psikoloji ve sosyal psikolojide durum biraz daha karmaşıktır. Ancak psikoloji ve sosyal psikoloji ile iktisat arasında kısmen rasyonellik noktasında ortak bir uzlaşma olduğu da görülmektedir. Bu alanda da kişisel çıkar, bireylerin tutum ve eylemlerinin önemli bir düzeyde açıklayıcısı olarak ele alınmamaktadır (Sears ve Funk, 1991: 12).

Sosyoloji ve sosyal psikolojide, dayanışmacı toplum yapısının kurumsallaşmış biçimi kişilerin tutumlarında motive edici bazı unsurlar ortaya çıkarmaktadır. Oorschot (1998: 8-9), sosyal dayanışmacı yapıyı destekleyici motivasyon unsurlarını dört temel başlık altında toplamakta ve bunlardan birinin de kişisel çıkar olduğunu vurgulamaktadır;

1- *Şefkate dayalı ve duygusal temeller:* Kişiler toplumun diğer fertlerine ilgi duyarlar. Bunun birey düzeyindeki karşılığı sadakat, toplum düzeyindeki yansımaları ise dayanışmadır.

2- *Kültür temelli görüş:* Durkheim ve Parson gibi klasik sosyologlar tarafından ileri sürülen rasyonel dayanışmacı ilişkileri yansıtmaktadır. Bu görüşe göre bireyler ahlaken kendilerini kamu yararını korumakla yükümlü hissetmektedirler. Ancak bu motivasyonun kapsamı değişebilmektedir. Çünkü geleneksel yükümlülüklerin niceliği ve kapsamı toplumdan topluma farklılaşabilmektedir.

3- *Uzun dönemli kişisel çıkar:* Hetcher ve Durkheim'a göre, bireylerin kamu yararına katkı sağlayarak bugün için çıkar sağlamayı öğrenebilecekleri gibi bunu geleceğe de ertelemeleri mümkündür. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, rasyonel düşünmenin zaman boyutu duruma göre değişebilmektedir. Genellikle, homo-economicus bireylerin, stratejik davranış gibi tutumlara izin vererek kişisel çıkarlarını zamanla ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir. Bununla birlikte kişiler genellikle refah devletini, fırsatçılık gereği desteklemeyi tercih etmektedirler. Bu durumda, RDYT diğer hallere göre daha kısa süreli zaman diliminde şekillenmektedir (Gelissen, 2000: 288).

4- *Kabul görmüş otorite:* Sosyal dayanışma ilişkilerinde destekler yalnızca anlık ya da gönüllü olarak kabul görmüş biçimlerde ortaya çıkmamaktadır. Parson'a göre, kamu yararına katılım ancak bir geleneksel olarak kabul görmüş ve dayatmacı bir rol yükümlülüğü gereği yerine getiriliyorsa dayanışmacı eylem olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bir diğer sosyolog Hetcher'ın dayanışma teorisinde ise grup üyelerinin

bedavacı tutumlardan kaçınmasını sağlayıcı ve sosyal mallardan yararlanmanın belli bir düzen içerisinde sürdürülmesinde zorlayıcı bir kontrol mekanizmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Refah devletine yönelik kişisel tutumları ele alan literatür incelendiğinde bu çalışmaların daha çok iktisadi bakış açısına göre tezlerini şekillendirdiği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda önemli ölçüde neo-klasik iktisat geleneğinin kabulleri aynen işlenmektedir. Öncelikle, bireyler herhangi bir tutum ile şahsi çıkarları arasında doğrudan ilişki olduğu yönünde bir algı içerisine girerseler bu eylem kendileri için ayrı bir önem kazanmaktadır. Kişiler şahsi çıkar ile bağlantılı bir eylemi maddi hakları, ayrıcalıkları ve yaşam tarzları için bir araç olarak algıladıkları durumda buna yönelik bir tutumu sergilemekten çekinmemektedirler (Boninger ve Krosnick, 1995: 63). Kişisel çıkar zaten özü itibariyle kendi başına refah politikalarına yönelik bir desteği kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Zira refah devleti önceden kestirilemeyen bazı risklere karşı kişilere koruma garantisi vermektedir (Johnston ve diğerleri, 2010: 352). Buna göre rasyonel tercihleri de dikkate alan bir kısım çalışmaların kişisel çıkar tezlerinde, kişilerin sosyal statüsü ile tutumu arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu ileri sürülmektedir (Hasenfeld ve Rafferty, 1989; Boninger ve Krosnick, 1995; Gelissen, 2000; Andreb ve Heien, 2001; Blekesaune ve Quadagno, 2003; Linos ve West, 2003; Blekesaune, 2007; vs). Bu çalışmaların temel savı, kamu politikalarından mevcut zaman diliminde yararlananların ve gelecekte de yararlanma ihtimali olanların bu politikalardan yararlanamayanlara göre daha fazla destek verdiği yönündedir. Örneğin, emeklilerin emekli aylıkları programlarına, ailelerin aile yardımı programlarına ve kadınların da çocuk bakım hizmetleri gibi programlara daha fazla destek vermeleri bu yüzdendir (Lipsmeyer ve Nordstrom, 2003: 341).

Kişilerin toplum içerisinde hangi sosyal tabakada bulunduğu, onların sosyal sınıflarını belirlemektedir. Toplum içerisindeki sosyal sınıf farklılıklarının varlığı bireylerin çıkarlarının farklılaşmasına yol açmakta ve tutumlarının şekillenmesinde önemli bir faktör haline gelmektedir (d'Anjou ve diğerleri, 1995: 358). Jaeger (2006b: 322-23), Andreb ve Heien (2001: 339) sınıf farklılıklarına göre kişisel çıkar düzeylerinin nasıl değiştiğini ve destek düzeylerinin bu bağlamda nasıl oluştuğunu açıklarken, üç farklı sosyal grubun farklı kişisel çıkar kaygıları gösterdiğine işaret etmektedirler. Söz konusu sosyal grupların ilki, refah devletinin politika ve programları kapsamındaki maddi desteklerden yararlanan konumunda olan “tüketici” grubudur. Refah devletinin gelir

transferlerinin müşterisi olan ya da sosyal pozisyonları itibariyle bazı risklerle karşı karşıya kalma riski daha yüksek olan kişiler, durumları itibariyle refah devletine mali açıdan bağımlılığı daha yüksek olan kesimler olup refah müşterileri olarak ifade edilmektedirler. Herhangi bir risk ile yüz yüze olmayan ya da daha düşük düzeyde olanlara göre refah devletine bu kesimdekiler daha fazla destek vermektedirler. Destek düzeyi güçlü olan söz konusu grup içerisinde; kadınlar, emekli aylığı alan yaşlılar, çocuklu genç aileler, düşük gelirliler, yoksullar, eğitim düzeyi düşük olanlar, etnik azınlıklar, işsizler ve transfer sınıfı olarak ifade edilen bir kısım toplum fertleri (öğrenciler, evsizler, engelliler, madde bağımlıları vs) yer almaktadır.

İkinci sosyal grubu ise refah devletlerinin sunduğu hizmetleri ve yardımları, daha çok “*vergi mükellefi*” sıfatıyla finanse eden, refah devletinin oluşturduğu mali yükü yüklenmek zorunda olan “*mali yükleniciler*” oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu grupta yer alan kişiler, refah devletinin vergi yükünü üstlenmeyi istememelerinden ötürü refah devletine yönelik destekleri diğer gruptakilere göre daha zayıf kalabilmektedir. Blekesaune ve Quadagno (2003: 415)’a göre aslında refah politikalarının finansmanı açısından bakıldığında, toplumun neredeyse tüm fertlerinin vergi ve benzeri yükümlülükler açısından paydaş konumunda oldukları görülmektedir. Ancak refah devleti yardımlarından yararlananlar cephesine odaklanıldığı takdirde, ilgili politika ve programların finansmanına katılanlar ile söz konusu programlardan fayda sağlayanların açıkça ayrıştığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, toplum içerisinde refah politikalarından yararlananlar ve politikaların mali yükünü üstlenenler şeklinde bir ayrışmayı ve bazen de çatışmayı da kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Blekesaune (2007: 395)’e göre çatışmanın ortaya çıkardığı olumsuz tutumlar, iktisadi şartların kötüleştiği dönemlerde daha da artmaktadır. Zira kötü ekonomik dönemlerde vergi mükellefleri, ödedikleri vergilerin kendilerinden daha çok diğer kişilere hizmet ettiği endişesine kapılabilmektedirler.

Refah devletinin tüketicisi ya da mali yüklenicisi ayrımına gidilmeksizin diğer iki gruptan ayrı tutulan ve refah bürokratları, doktor, hemşire, öğretmen, sosyal çalışmacı gibi kamu görevlilerinden oluşan refah hizmetlerinin “*üreticisi*” konumundaki kesim, üçüncü çıkar grubunu ifade etmektedir. Daha çok kamu sektöründe istihdam edilen bu gruptaki kişiler, özel sektörde çalışanlara göre sosyal dayanışmacı yapıları daha güçlü ve refah devletine destekçi tutumları daha yüksek olan bireylerden oluşmaktadır.

Heien ve Höfacker (1999: 7-8), kişilerin birbirinden farklı özelliklere sahip olmasının, kişilerin sosyalleşme sürecinde farklı deneyimler elde etmelerine ve buna bağlı olarak da toplumda sosyal statülerin ayrışmasına yol açtığını iddia etmekte ve sosyal tabakalaşmanın da kişisel çıkarları değiştirdiğine dikkat çekmektedir. RDYT literatüründe, sosyalleşme sürecinde elde edilen deneyimlerin ve sosyal statülerde farklılığın ortaya çıkmasına etki eden en temel bireysel özelliklerin; yaş, cinsiyet, eğitim ve istihdam biçimi olduğu sıklıkla ifade edilmektedir (Hasenfeld ve Rafferty, 1989; Svallfors, 1991; Ervasti, 1998; Oorschot, 1998; Edlund, 1999; Andreb ve Heien, 2001; Oorschot, 2010).

Yaşa bağlı olarak kişilerin refah devletine olan bağımlılık düzeyleri değişebilmekte ve tutumlar farklılaşabilmektedir. Yoksulluğun varlığı ya da yoksul kalma riski, refah devletine olan bağlılık ve bağımlılık düzeyini belirlemektedir. İnsanların farklı yaş dönemlerinde farklı düzeylerde yoksulluk riski ile karşı karşıya kalabildiklerini söyleyebilmek mümkündür. 16-25 arası yaş grubunda yer alan nüfusun çoğu, ya herhangi bir işe sahip değildir ya da işsizlik ve yoksulluk riski ile karşı karşıyadır. 26-39 yaş grubunda bulunan kişilerin çoğu yaşları küçük çocuklara sahiplerdir ve çocuklarına olan bağımlılıkları yüksektir. 40-64 arası yaş düzeyi yaşam döngüsü açısından altın çağ olarak nitelendirebilmek mümkündür. Zira bu yaş aralığındakilerin çocukları artık erişkin olmuştur ve söz konusu kişiler kariyerlerinin zirvesine ulaşmışlardır. Belirtilen yaş grubundakiler, nispeten diğer yaş gruplarına göre çok daha az yoksulluk ve gelir kaybı riski ile karşı karşıyadırlar. 65 ve üzeri yaş grubundaki kişiler çalışma dönemini tamamlamışlardır ve artık emeklidirler. Yaşlı ve emekli olan bu kesimin yeterli gelir imkânı olamayabilmektedir. Dolayısıyla yaşadıkları ülkede emeklilere yönelik sosyal güvencelerinin zayıf olması durumunda, söz konusu kesim ciddi düzeyde yoksulluk riski ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Gençler, yaşları küçük veya işgücü piyasasında bulunmayan çocuklara sahip aileler ile yaşlılar, yoksulluk riski ile en fazla karşı karşıya kalma riski olan yaş grupları olup bu grupların refah politikalarına bağımlılığı orta yaş grubundaki insanlara göre daha yüksektir. Dolayısıyla ilgili yaş gruplarında yer alan kişilerin refah devletiyle bağlantılı kişisel çıkar seviyeleri orta yaş grubundaki kişilere göre daha yüksek olup RDYT da farklılaşmaktadır. Ancak günümüz çağdaş refah devletleri yalnızca yoksulluğun yoğun görülebileceği bu yaş evrelerini değil hemen her aşamadaki bazı risklere karşı gelir

güvencesini tesis edici politikaları yürütmesi nedeniyle tutumlar, bazı refah devletlerinde yaşa bağlı olarak değişmekten ziyade başkaca nedenlere bağlı olarak farklılaşabilmektedir.

Bazı yazarlar, yaşın tutumlar üzerindeki etkisini açıklarken kişilerin yaşlarına bağlı olarak maddiyatçı duygularının nasıl değiştiğine dikkat çekmektedirler. Bir kısım çalışmalar, gençlerin ve orta yaştaki insanların yaşlılara göre daha post-materyalist¹ değer yargılarına sahip olduklarına vurgu yapmaktadır. Post-materyal değer yargılarına daha fazla sahip olan kişiler, saf kişisel çikardan öte dayanışmacı ve kollektif birlikteliği daha fazla savunmaktadır. Nitekim bir kısım araştırmalarda, gençlerin yaşlılara göre daha eşitlikçi değer yargılar taşıdıkları ve aktif devlet müdahalesini daha fazla savundukları bulgusuna rastlanmaktadır (Andreb ve Heien, 2001: 341). Ancak belirtmekte fayda vardır ki, ülkelerin farklı modernleşme ve gelişme düzeyleri, maddiyatçı kaygıların ve buna bağlı olarak yaş etkilerinin de değişmesine neden olabilmektedir.

Oorschot (2005), aksine gençlerin yaşlılara göre daha zayıf dayanışmacı yapılarının olduğunu ileri sürmektedir. Ervasti (1998) ise gençlerin yaşlılara göre ekonomik anlamda daha bireyci yapıda olduklarını, yaşlıların ise gençlere göre daha eşitlikçi ve sosyal dayanışmacı olduklarını ileri sürmektedir. Kişisel çıkar bağlamında değerlendirildiğinde, hastalık ve malullük gibi uzun dönemli sosyal riskler ile gençler, yaşlılara göre daha az karşı karşıya kalması nihayetinde refah devletinden daha az faydalanmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Refah devletinden daha az faydalanma durumu, gençlerin kişisel çıkar dürtüleri ile refah devleti arasındaki bağı güçsüzleştirmekte ve gençlerin aktif refah devleti politikalarına olan destek düzeylerini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla gençler yaşlılara göre yeniden dağıtım ve refah politikalarına daha soğuk bakmaktadırlar (Ervasti, 1998: 291; Oorschot, 2005: 37).

Easterlin (2001: 481) farklı olarak yaşa bağlı olarak kişilerin maddi menfaatçi ilgilerini yaş dışındaki bazı diğer faktörlerle birlikte ele almaktadır. Yazar, yetişkinliğe ilk adımların atıldığı gençlik dönemlerinde kişilerin toplumun geneli ile aynı maddi menfaatlere ilgi duyduklarını, yaşın ilerlemesi ile birlikte gelir düzeyindeki değişimlere bağlı olarak ilgilerin değiştiğini ileri sürmektedir. Gelirin değişip değişmeyeceğini ise belirleyen temel gösterge, alınan eğitim düzeyidir. Eğitim, kişilerin yüksek ya da düşük

¹ *Post-materyalist* değer yargılarından söz edilirken; kişilerin maddi kaygılarının zayıf, dayanışmacı yapılarının ve diğerkâm (altruist) duygularının güçlü olması ifade edilmek istenmektedir (Bowles ve Gintis, 2000: 34).

gelirli olup olmayacağını tayin etmektedir. İyi eğitilmiş ve buna bağlı olarak iyi bir kariyere sahip olan kişilerin maddi menfaatlere olan ilgisi yaşlılık dönemlerinde devam ederken, düşük eğitilmiş ve düşük gelirli yaşlıların maddi menfaatlere olan ilgisi zayıf kalmaktadır. Dolayısıyla sosyalleşme sürecinde eğitim ve buna bağlı olarak gelir düzeyinde görülen değişimler maddiyatçı dürtüleri ve RDYT değiştirebilmektedir. Easterlin yaş ile eğitim arasındaki ilişkiyi dikkate alırken, Hassler ve diğerleri (2003) ise, yaş ile gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadırlar. Yazarlara göre gençler her zaman gelire bağlı olarak daha korumasız olduklarından onlar için yoksul kalma riski daha yüksektir. Dolayısıyla gençlerin refah tercihleri diğer yaş gruplarına göre daha homojen görünüm arz etmektedir. Beşeri sermayeye gençlik dönemlerinde yapılan yatırımlar, kişilerin ilerleyen yaş dönemlerinde yoksulluk riskleriyle ne derece yüzleşeceklerini de etkilemektedir. Risklerin değişmesi yaşa bağlı refah tercihlerinin de değişmesine neden olmakta ve tercihleri daha heterojen bir görünüme getirmektedir (Hassler ve diğerleri, 2003: 87-88).

Diğer bir kısım çalışmalar ise yaş ile RDYT arasındaki ilişkiyi açıklarken refah devletlerinde yaşanan gelişmelerin nesiller arasında nasıl bir ayrışma ve statü farklılığı ortaya çıkardığına dikkat çekmektedir. Günümüzün çoğu çağdaş refah devletinde, orta yaşta kişiler ve yaşlılar refah neslidirler (Ervasti, 1998: 291). Bu refah nesli, bugün için emekli aylıklarının muhatapları ve beklenmedik bazı yardımların hedef grubu haline gelirken, genç nesiller refah devletinin daha çok değişen yeni yüzü ile muhatap olmaktadır. Bu ayrışmayı dikkate alan bir kısım araştırmalara göre, yaşlanan nüfus, refah devletinin nimetlerinden istifade ederek belli bir huzur noktasına kendilerini ulaştırdığına dikkat çekmektedir. Oysa gençlerin bazı imkanlardan mahrum kalması, onları yaşlı nesle göre daha refahçı arzuları taşıyan kesim haline getirmektedir. İkinci bir yaklaşım ise daha farklı bir gerçekliğe dikkat çekmektedir. Genç nesil içerisinde, işsiz, öğrenci, transfer grubu üyesi gibi sosyal sınıfı düşük olmanın bir gereği olarak sosyal güvenlik sistemine bağımlılığı yüksek düzeyde olan kişiler yer almaktadır. Dolayısıyla kişisel çıkar açısından bazı maddi unsurlardan mahrum olan genç neslin refah devletine daha fazla destek verebildiği iddia edilmektedir (Ervasti, 1998; Bussemeyer ve diğerleri, 2009).

Kadın ve erkek arasındaki sosyalleşme farklılıkları, tutumların cinsiyete göre farklılaşmasına neden olmaktadır. Psikolojik temelli sosyalleşme teorisi, cinsiyet farklılıkları ile ilgili olarak şunu iddia etmektedir; erken dönem cinsiyet farklılıkları

çevresel faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bu çevresel faktörler, kadınlara yönelik temel yargı ve tutum kalıplarıdır. Bu tutum ve yargılar, erkeğe çalışma, adaleti sağlama ve geçimi temin etme vazifesi yüklerken kadınlara ailenin korunması ve çocukların bakımı vazifelerini uygun görmektedir (Orloff, 1996: 53). Bu görüşe göre endüstri sonrası toplumlarda kadınlar, bu tutum ve yargılar nedeniyle toplumda refah devletine ciddi düzeyde bağımlı bırakılan kesim olmuştur² (Svallfors, 1991: 622; Edlund, 1999: 354).

Bir kısım çalışmalar, kadınların refah devletine yönelik güçlü desteklerini açıklarken kadınların doğal yapılarına dikkat çekmektedirler. Kadınların “şefkatli olmanın rasyonelliği” ile ifade edilebilmesi mümkün, kendilerine özgü müşfik yapıları, onları erkeklerden ayıran bazı ilgi, düşünce ve özveriye sahip olmalarına neden olmaktadır (Svallfors, 1997: 290). Kadınlar, erkeklere göre daha eşitlikçi adalet yargılarına, koruma güdülerine, birliktelik ve sorumluluk duygularına sahiplerdir (Orloff, 1996: 57). Erkekler ise kadınlara göre daha çok kişisel performansa dayalı, bireyci adalet ve paylaşım yargılarına sahiplerdir (Andreb ve Hein, 2001: 341). Örneğin kadınlar ile erkeklerin tutumu, gelirin yeniden dağıtım prensipleri açısından karşılaştırıldığında, erkeklerin gayretlerin karşılığına ve karşılıklı ilişkilere dayalı dağıtım ilkelerini savundukları görülürken; kadınların ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan bir dağıtım prensibine daha sıcak baktıkları görülmektedir. Bazı yazarlar bu durumu kişisel çıkar açısından temellendirirken, kadınların çoğu refah devletinde erkeklere göre daha fazla maddi yardım programlarından yararlanıyor olmasına bağlamaktadır (Oorschot, 2005: 37).

Diğer bazı çalışmalar, cinsiyete göre tutumların farklılaşmasını, kadınların ve erkeklerin istihdamlarının yoğunlaştığı sektörlerin farklılığına bağlamaktadır. Refah devletlerinde bazı koruma ve güvence hizmetlerinin kurumsallaşmasıyla beraber, özellikle olgunlaşmış bazı refah devletlerinde kamu sektörünün yürüttüğü sosyal hizmetlerdeki kadın istihdamı artmıştır. Bu durumun istihdam durumuna bağlı olarak cinsiyete göre farklılaşan tutumlar ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 521-522). Kamu sektöründe istihdam edilenler, kişisel çıkar açısından özel sektörde çalışanlara göre daha fazla devletin sorumluluğuna sıcak yaklaştığından, söz konusu

² Özellikle Feminist ve Marksist bazı yazarlar, aslında refah devletlerinin amaçlarından birinin de bu olduğunu iddia etmektedirler. Bu yazarlara göre refah devleti, hukuk mekanizması yoluyla toplumda erkek egemenliğinin devamlılığını sağlayarak cinsiyet eşitsizliğine hizmet etmektedir. Özetle bu yazarlara göre refah devletleri açıkça kadınları ve erkekleri farklı refah programlarına maruz kılmakta ve kadınlar üzerinde bir tahakküm kurarak onları kendine muhtaç yapmaktadır (Steinmetz, 1993: 33-34; Haney, 2000: 645-653).

sektörde istihdam edilen kadınlar da erkeklere göre refah devletinin politikalarına yönelik daha olumlu tutumlar sergilemektedirler (Oorschot, 1998: 9; Edlund, 2003: 196).

Eğitim, temel bir sosyalleşme sürecidir. Ancak eğitimin tutumlar üzerinde nasıl etki ortaya çıkardığı ise tartışmalıdır. Eğitimin öncelikli görevlerinden birisi toplumun uygarlaştırılmasıdır. Uygarlaşmayı, demokratik değerlerin toplumsal ölçekte kabullenilmesi olarak ifade eden Hasenfeld ve Rafferty (1989: 1031)'e göre, eğitim düzeyi ile birlikte gelen belli başlı değer yargılarından biri de iyi eğitim almış olanların eşitliği pozitif bir değer yargısı şeklinde algılamalarıdır. Şayet bunun doğru olduğu kabul edilirse daha iyi eğitim almış kimselerin, güçlü eşitlikçi değer yargılarına sahip olmalarını ve sosyal adaleti amaçlayan devlet müdahalelerini daha fazla desteklemelerini beklemek gerekmektedir.

Aksine diğer bir görüşe göre de eğitim kişileri daha da bireyci yapmaktadır. Eğitim süreci boyunca ancak emeklerinin karşılığı olarak ödüllendirilmiş olan kimseler, gayret gösterildikçe ödüllendirmenin artacağına güçlü bir şekilde ikna edilmektedirler. Bundan ötürü kişisel başarı inancı, iyi eğitim almış kişiler arasında daha yaygın olmaktadır. Dolayısıyla eğitim süreci kişileri daha az otoriterci yapmakta ve sosyal farklılıklara daha toleranslı yaklaşmalarına neden olmaktadır (Andreb ve Hein, 2001: 341).

Oorschot (2005: 38)'a göre yüksek düzeyde eğitim almış olan kimselerin hastalık, malullük ve işsizlik gibi sosyal riskler ile karşılaşma ve refah devletine bağımlı kalma ihtimali eğitim düzeyi düşük olanlara göre daha zayıftır. Bu açıdan yaklaşıldığında iyi eğitimlilerin diğerlerine göre daha az dayanışmacı karakterlere sahip oldukları ileri sürülebilmektedir. Ancak yine de yüksek tahsillilerin genellikle daha güçlü ahlaki değer yargılarına sahip oldukları görülmektedir. Bu erdemli birikimleri onları toplumda kültürel olarak daha ileri görüşlü ve açık fikirli yapmaktadır. Dolayısıyla eğitim sürecinin, dayanışmacı refah yapısına destekleri arttıran motive edici bir faktör olduğunu söylemek daha gerçekçi gözükmektedir.

Sosyal tabakalaşmanın temel kurumsal yapılarından biri de işgücü piyasasıdır (Edlund, 1999: 354). RDYT'ın farklılaşmasına neden olan istihdam ilişkili durumları iki açıdan ele almak mümkündür. Tutumların değişmesine, hem istihdamın gerçekleştiği sektörün hangi sektör (kamu-özel) olduğu hem de sektör içerisinde kişilerin mesleki statülerine bağlı olarak gelir düzeylerinin değişmesi etki etmektedir. Kamu sektörü

çalışanları, kamu sektörünün genişlemesine ve genişlemenin sürekliliğine toplumun diğer fertlerine göre daha isteklidirler. Başarılı bir kamu sektörü, söz konusu sektörde çalışanların kariyerleri, iş ilişkileri için daha yüksek fırsatlar ortaya çıkarmakta ve çalışanların daha güvenli bir işte çalışıyor olmalarını garanti etmektedir. Ayrıca kamu sektöründeki çalışma ilişkileri, çalışanlar ile onların hizmet verdikleri refah grupları arasında sempati ve dayanışma bağlarının olgunlaşmasına imkan tanımaktadır (Svallfors, 1995: 55). Kamu sektörü tarafından istihdam edilenlerin güçlü eşitlikçi adalet yargıları ve devlet müdahalesi anlayışı (Andreb ve Hein, 2001: 341), onların devletin daha fazla refah sunumunda bulunmasına güçlü destek ortaya çıkarırken refah devletinin topluma olan mali yükleri ile pek ilgilenmemelerine neden olmaktadır (Oorschot, 2010: 21). Özel sektör çalışanları ise kamu çalışanlarından farklı olarak genelde oluşan sorunların çözümünde devleti kurtarıcı gibi görmektense sorunların yükünü ağırlaştıran bir mekanizma olarak görebilmektedirler. Dolayısıyla özel sektör çalışanları kamu çalışanlarına göre refah devletine daha olumsuz tutumlar ile yaklaşabilmektedirler (Svallfors, 1991: 621).

Diğer yandan kapitalist toplumlarda kişilerin hastalık ve işsizlik gibi riskler ile karşı karşıya kalıp kalmayacağı ve toplumda sosyo-ekonomik kaynakların eşitsiz dağılıp dağılmayacağı, kişilerin mesleki pozisyonlar ile yakından ilgilidir. Piyasanın eşit olmayan kaynak dağıtımı, işsizliğin, yoksulluğun, iş kazalarının ve diğer bazı olumsuz durumların ortaya çıkardığı risklerin eşit dağıtılmaması ile ilgilidir (Svallfors, 1991: 611). İşgücü piyasasında vasıfsız bir çalışan olmak, beyaz yakalı çalışanlara ve yüksek gelirli çalışanlara göre tüketim mallarına ulaşabilmede zayıf bir güce sahip olma anlamına gelmektedir. İşgücü piyasasına hiç katılmama, daha açık bir ifadeyle işsiz kalma veya bu piyasada zayıf bir pozisyonda yer alma, çoğu zaman sosyal korumayı zaruri kılmakta ve bu konumda yer alan kişileri refah devletine bağımlı yapmaktadır. Haliyle çoğu zaman vasıfsız çalışan sınıfı, girişimciliğin ve beyaz yakalı çalışanların artmasına pek sıcak yaklaşmazken aynı zamanda genişleyen refah politikalarının koruyucusu ve destekleyicisi olabilmektedir. Dayanışmacı yapının hassas olduğu bazı toplumlarda, bu sınıftaki kişilerin sadece kendi sınıfında bulunan insanlar için fedakar tutumlar takındıkları da görülebilmektedir. (Svallfors, 1991: 619; Edlund, 1999: 354).

RDYT belirleyen diğer bir faktör de kişilerin gelir düzeyleridir. Elbette gelir düzeyi; yaş, eğitim, istihdam gibi diğer sosyalleşme süreçlerinin bir çıktısıdır. Dolayısıyla gelir düzeyi ile RDYT arasındaki ilişki, diğer sosyalleşme faktörlerine göre daha açıktır.

Gelir seviyesi açıkça refah programlarından kimlerin yararlanacağını, kimlerin ise yararlanamayacağını belirlemektedir. Çoğu refah devletinde, işgücü piyasasına katılımlarının gerçekleşmemesi nedeniyle gelirden yoksun kalan işsizler, düşük eğitimliler, yaşlılar ve kadınlar düşük gelir düzeyleri nedeniyle refah programlarının hedef müşterileri konumunda kalmaktadırlar. Nitekim, bu kesimlerin refah devletine olan bağımlılık düzeyleri, toplumun yüksek gelir düzeyine sahip fertlerine göre daha olumludur. Zira refah programlarının devamlılığı ve genişlemesi söz konusu kesimdekiler için daha hassas bir meseledir (Gilens, 1995: 1001).

İktisadi kişisel çıkar yaklaşımı, yardıma muhtaç düşük gelirlilere yönelik yüksek gelirlilerin zayıf dayanışmacı tutumlar takındıklarını ve bu kesimleri hedef alan sosyal harcamaları da pek sevimli görmediklerini ileri sürmektedir (Fox, 2004: 589; Oorschot, 2005: 37). Yine kişisel çıkar yaklaşımı, ilave refah sunumunun karşılığının ilave vergi yükü olmasından ötürü özellikle mali yükü üstlenmek zorunda kalan yüksek gelirlilerin refah programlarına olan hassasiyetler artmasına ve menfi duygular ile ilgili programlara yaklaşımlarına neden olduğunu ileri sürmektedir (Oorschot, 2010: 21).

Sihvo ve Uusitalo (1995: 252-253) gelir düzeyi ile tutum arasındaki ilişkiye farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Yazarlar, refah devletine olan desteklerin milli gelirden yaşanan dalgalamalara bağlı olarak değişeceğini ileri sürmektedirler. Ekonominin kötü gittiği dönemlerde milli gelirden yaşanan düşüşler aynı zamanda psikolojik olarak da kişilerin diğerkâm (altruist) tutumlarını zayıflamaktadır. Ekonomik krizler, sosyal güvenlik taleplerini arttırmakta ancak bunun arzını ise zorlaştırmaktadır. Ekonomik konjonktürün kötü dönemlerinde, yaşanan arz ve talep arasındaki dengesizlikler, refah devletine olan destek düzeylerini de düşürmektedir (vice versa).

Fong (2001: 227-228) ise gelir düzeyi ile ilişkilendirilen kişisel çıkar yaklaşımının, refah devletinin yürüttüğü yeniden dağıtım politikalarına olan destekleri açıklamada yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Fong, yüksek gelirlilerin de yeniden dağıtım politikalarına destek verebildiklerini iddia etmektedir. Yazara göre hangi gelir düzeyinde olursalar olsunlar seçmenlerin çoğu, refah devletini her zaman desteklemektedir. Çünkü toplum içerisinde yaşanan karşılıklı ilişkilerden (reciprocity) doğan bir takım ortak normlar ve vicdani yargılar, çoğu zaman diğerlerine karşı ilgi duymayı ahlaki bir zorunluluk gibi dayatmaktadır (Bowles ve Gintis, 2000: 34). Buna bağlı olarak varlıklı kimseler, kendi imkânlarının ihtiyaç sahibi olanların ellerinde olması durumunda, onların da huzurlu bir

yaşamları olacağına inanabilmektedirler. Bazı durumlarda söz konusu kesimin desteği kendini güvende hissetme arzusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Devletin suçlar ve sosyal sorunlar ile mücadele etmesi talebi, izlenen sosyal politikalara yönelik destekler için motive edici bir faktör haline gelebilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen kişisel çıkar unsurlarına ilave olarak bazı yazarlar, medeni durum (Linos ve West, 2003; Jaeger, 2006a), etnik kimlik (Feldman, 1988; Jacoby, 1994; Groskind, 1994; Fox, 2004), sendika üyeliği (Hasenfeld ve Rafferty, 1989; Gelissen, 2000; Boeri ve diğerleri, 2000; Fong, 2001) ve dindarlık gibi yine kişisel çıkar dürtülerine yol açan unsurları da tutumların belirleyicisi olarak ele almaktadırlar. Linos ve West (2003: 395), evliliğin tesis edilebilmesi için evlilere göre bekârların sosyal güvence programlarına daha fazla ihtiyaç duyuyor olması, onları refah devletinin koruma politikalarına daha fazla destekçi kıldığını ileri sürerken Jaeger (2006a), evli ve çocuklu ailelerin, bekar fertlere göre asgari yaşam standartlarının devamlılığı için yeniden dağıtım politikalarına daha fazla destek vereceklerini ileri sürmektedir.

Etnik kimlik farklılıklarının RDYT nasıl şekillendirdiği, tutum yazının en hassas konularından biridir. Etnisite sorunu tüm refah devletlerini ilgilendirmemektedir. Özellikle bir kısım çağdaş refah devletlerinde görülen etnik zenginlik, söz konusu refah devletlerinin zenginliklerinin ve çağdaş demokrasilerinin çekici bir unsur olması nedeniyle yaşanan yoğun göçlerin bir ürünüdür. Bu ülkelerde yürütülen sosyal politikalar etnik farklılıkları da dikkat almaktadır. Özellikle Avrupa ile ABD arasındaki en temel farklılıklardan biri de etnisite noktasında ortaya çıkmaktadır (Oorschot, 2008: 25). Amerikan toplumundaki yaygın bir inanışa göre, siyahlar oldukça tembeldirler ve beyazlara göre daha az sorumluluk sahibidirler. Dolayısıyla ülkelerinde refah programlarının daha çok siyahları hedef aldığına inanmaktalar. Amerikan toplumunun sosyal politikalara diğer toplumlara göre daha az destek vermesinin nedenlerinden birinin de bu etnik çatışmalar olduğu iddia edilmektedir. Avrupa'daki mevcut etnik çatışmalar, Amerika'da olduğu kadar belirgin bir tutum farklılığına henüz yol açmasa da ilerleyen zamanlarda özellikle Müslüman göçmenlerin beraberinde sorunları da getirdikleri inancının yaygınlaşması, yurttaşların sosyal politikalara olan desteklerinde bir tutum değişimi ortaya çıkaracağı izlenimini bugünden vermektedir.

Dinin RDYT nasıl etkilediği ile ilgili araştırmalar oldukça sınırlıdır. Ancak genel kabul odur ki dinin güçlü ahlaki telkinleri nedeniyle dindar insanlar, dindar olmayanlara

göre daha dayanışmacı yapıdadırlar. Örneğin çoğu dindeki komşuya yardım etme prensibi, dindar insanların dindar olmayanlara göre daha fazla dayanışmacı tutum sergilemelerine rehberlik etmektedir. Oorschot (2006: 28) araştırmasında, Protestanların Katoliklere göre, dindarlar içerisinde de ibadethanelere gidenlerin gitmeyenlere göre daha dayanışmacı tutum sergiledikleri bulmuştur. Başka bir araştırmasında da liberalizm ve onun dinsel kökeni sayılabilecek olan Protestanlık, bireylerin sorumluluğuna ağırlık vermekte, devlete ise sadece kalıtsal sorumlulukları yüklemektedir. Dolayısıyla bu fikri ve dini akım devlet müdahalesinin, kişileri tembelleğe sevk edeceği yönündeki olumsuz eğilimi ile refah devletinin kapsamlı yeniden dağıtım politikalarına yönelik menfi bir duruş sergilemektedir (Oorschot, 2010: 22). Ancak Protestanlık'ın yaygın olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde, olumlu refah tutumlarının yüksek olması bu araştırmanın bulgularını şüpheyeye düşürmektedir.

2.1.1.2. Siyasal İdeoloji (Sembolik Tutum) Teorisi

Refah devletine yönelik bireysel tutumları etkileyen ikinci faktör siyasal ideolojidir. Siyasal ideoloji faktörü, kişisel çıkar faktörünün genişletilmiş halini vermektedir (d'Anjou, 1995; 359). Günlük hayatta bireyler eylemlerini gerekçelendirirken ya da bazı yargısal değerlendirmelerde bulunurken çeşitli inançlara göre de hareket etmekteledir. İnançlar, kişilerin hayatta kendilerini rasyonel anlamda konumlandırabilecekleri durumları ortaya koymaktadır. Öte yandan inançlar, kişilerin çeşitli değer yargılarına, algılara, tutumlara sahip olmalarında ve ideolojik yapılarının şekillenmesinde önemli bir işlev görmektedir (Sears ve diğerleri, 1981: 681).

Feldman ve Zaller (1992: 272-75)'e göre, ideolojik değer ve yargılar; bireylerin devlet, işgücü piyasası veya gönüllü kuruluşlar gibi bazı diğer sosyal, siyasal ve ekonomik örgütlerle olan özel ilişkilerine göre şekillenmektedir. Bu değer ve yargılar, kazanım ve eşitlik, kapitalizm ve demokrasi, iktisadi bireycilik ve sosyal eşitlik gibi genelde birbirleri ile çatışan durumların karşılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu unsurlar farklı ideolojik siyasal tutumların dayanaklarını oluşturan ahlaki değerler olup refah devletine yönelik destekleri ya da karşı çıkışları harekete geçirmektedirler (Blekesaune ve Quadagno, 2003: 416).

RDYT noktasında, ideolojik bakış açısının çeşitli şekillerini veren değer ve yargılar sistemi, maddi ya da maddi olmayan bazı çıkar unsurlarının dağıtımının, bu devlet biçimi

tarafından nasıl gerçekleştirileceği ile ilgilidir (Andreb ve Heien 2001: 340). *Dağıtım adaleti* (distributive justice) ilkeleri olarak ifade edilen bu değer ve yargılar, teoride sıklıkla hakkaniyet (equity), eşitlik (equality) ve ihtiyaç (need) şeklinde üç kategoride ele alınmaktadır (Roller, 1994; Arts ve Gelissen, 2001; Levin-Epstein ve diğerleri, 2003).

Hakkaniyet (equity) ilkesi başta ABD olmak üzere çoğu liberal ülkede, sosyal adaletin (justice) ve eşitliğin tesisine yönelik sağlıklı bir bölüşüm için en kabul gören dağıtım ilkesidir (Ritzman ve Tomaskovic-Devey, 1992: 746). Hakkaniyet ilkesinin temel felsefesi, bir toplumda ortaya çıkarılmış olan maddi ve maddi olmayan çıkar unsurlarının üretimi sürecinde daha yüksek gayret göstererek en fazla katkıyı sağlamış olanların bölüşüm sürecinde de en yüksek payı alması gerekliliği ile açıklanmaktadır (Levin-Epstein ve diğerleri, 2003: 4).

d'Anjou ve diğerleri (1995) ve Sen (2000) denklik ilkesini liyakat (merit) ölçütüyle açıklamaktadırlar. Kişiler arasında eğitim düzeyi, inisiyatif alma ve sorumluluklara katlanma farklılıklarından ötürü mal ve hizmet üretimi ile diğer değer unsurlarının ortaya çıkarılmasında farklı düzeyde katkılar oluşmaktadır (d'Anjou ve diğerleri 1995: 356). Dolayısıyla, liyakata dayalı bir bölüşüm sistemi eşitlik açısından sorunlu görülse bile daha sağlıklı bir toplum için gerekli görülmektedir (Sen, 2000: 5).

Eşitlik ilkesi, hakkaniyet ilkesine göre daha soyut ve normatif bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Eşitlik, benzer özelliklere sahip olanların eşit haklara sahip olması gerekliliğini ifade etmektedir. Örneğin kadın ve erkek farklı birer kişiliktir. Ancak aynı işte çalışan ya da aynı ailenin ferdi olan kadınlar için erkeklerle arasındaki ortak kimlik bağı bir benzerliktir. Benzer statüde bulduklarından, kadın ve erkeğin bu anlamda eşit haklara sahip olması gerektiği ileri sürülmektedir. Açıkçası böyle bir durumda eşitlik ilkesinin, aynılığı (sameness) değil benzerliği (similarity) dikkate alan bir bölüşüm sistemini savunduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Bu ilkeye göre aynı gruba mensup ve benzer duyguları paylaşan kimseler, ortak tercihlere sahiplerdir (Kelley ve Evans, 1995: 158; Griffiths ve Lucas, 1995: 163). Nitekim, ulus içerisinde gelir, sınıf vb farklılıklar dikkate alınmaksızın, aynı toplumun mensupları olmasından ötürü çıkarların toplum fertleri arasında bölüştürülmesinde eşitlikçi bir dağıtımın benimsenmesi, bu dağıtım ilkesini savunanlar tarafından daha adil bir değer olarak kabul edilmektedir (Spicker, 2006: 66). Öte yandan, T.H. Marshall (1964)'ın

“sosyal yurttaşlık hakkı” şeklinde açıkladığı sosyal hakların tarihsel gelişimine bakıldığında sosyo-ekonomik eşitlik talebi, demokratikleşme sürecinin de bir parçası olarak görülmektedir (Hasenfeld ve Rafferty, 1989: 1029). Eşitlikçi-egaliteryan bakış açısında, demokratikleşmenin olmazsa olmazı kabul edilen siyasal eşitliğin bile ancak sosyal ve ekonomik anlamda bir sosyal eşitliğin kurulması ile tesis edilebileceğini ileri sürülmektedir (Spicker, 2006: 83).

İhtiyaç ilkesi ise bireylerin, refah-mutluluk düzeylerini arttırabilmelerini sağlayacak olan faydalı ve gerekli kaynaklara ulaşmasında, kişilerin becerilerinin farklılaştığını kabul etmekte, ancak bölüşüm usulünün bu farklılıkları da ortadan kaldıracak şekilde düzenlenmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. İhtiyaca göre çıkarların dağıtılması talebi eşitlikçi dağıtım talebine göre daha eskidir. Sanayileşmeyle devrimi sonrasında bazı sosyal grupların insani ihtiyaçlarını karşılamaktan bile mahrum kalması bu yönde talepleri arttırmıştır (Levin-Epstein ve diğerleri, 2003: 5). 1980 sonrası küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla beraber, bireylerin daha farklı mahrumiyetlerle muhatap olması yeni sosyal talepleri beraberinde getirmiştir (Huber ve Stephens, 2000).

İhtiyaç ilkesinin arkasında yatan temel düşünce, farklılaşan beceri ve engellerin varlığının kaderin doğal bir sonucu olduğudur (Rawls, 1971: 142). Dolayısıyla, kaynaklara ulaşmada eşitlik sağlanamadığı sürece hayatın kendiliğinden eşit imkânları sağlamasını beklemek mümkün gözükmemektedir. Diğer yandan ihtiyaç ilkesi ve eşitlik ilkesi birbirleri ile yakından ilişkili ilkelerdir. Ahlaki temelli bir bakış açısından bakıldığında, herkes kendi kendine yetebilecek, asgari düzeyde de olsa kendisine rahatlık sağlayabilecek bir yaşamı sunan kaynaklara ulaşabilme imkânına sahip olabilmelidir. Ancak herhangi bir toplum nezdinde birileri gereğinden fazlasını alırken diğerlerinin yeterli kaynaklara ulaşabilmesi mümkün değildir. Bu yüzden, ihtiyaç ilkesi, kabul edilebilir ve sosyal değerlere uygun yaşamın devamlılığı için gerekli, asgari yaşam standartlarını sağlayacak kaynaklara ulaşmada kişilere eşit imkânların sunulması gerekliliğini de öngörmektedir.

Asgari yaşam standartlarında dahi olsa belirli bir hayat kalitesini sağlayacak olan kaynaklara ulaşmada kişilere eşit erişim imkânlarının sağlanması, “fırsat eşitliği” ile ifade edilmektedir. Tamamen ihtiyaç ilkesiyle barışık olan fırsat eşitliği görüşü aslında eşitlikçi görüş kadar olmasa da hakkaniyet ilkesince de bir noktaya kadar benimsenen bir yaklaşımdır. Fırsat eşitliğinin sağlanması noktasında, devletin rolünün ne düzeyde olması gerektiği noktasında hakkaniyetçi görüş oldukça muhafazakârdır. Toplum içerisinde sosyal

eşitliğin sağlanabilmesi adına eşitsizlikle yüz yüze kalmış olan sosyal grupların fırsatlara ulaşabilmesi için devletin doğrudan müdahale etmesi gerekliliği ve bu grupların imkânlardan diğerleriyle eşit düzeyde faydalandırılmasının devletin sorumluluk alanına girdiği, eşitlikçi görüş tarafından benimsenen bir yaklaşımdır. Oysa hakkaniyetçi görüşe göre daha yenilikçi fırsatların oluşturulması ve piyasa özgürlüğünün sağlanabilmesi için bireylerin kişisel düzeyde bazı motive edici teşviklerle güdülenmesi kendi başına yeterlidir (Taylor-Gooby, 2011: 151). Fırsat eşitliği noktasında eşitlikçi yaklaşımın açık bir şekilde müdahaleci bir devlet ideolojisini benimsediği görülürken, denklikçi yaklaşımın kapsamlı bir devlet müdahalesine sıcak bakmadığı, asgari bir devlet müdahalesini öngördüğü ve piyasa mekanizması ile fırsatların ortaya çıkarılmasını benimsediği görülmektedir.

Kaynakların, çıkarların ve fırsatların dağıtımının nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine yönelik bu ilkeler siyasal anlamda farklı siyasal düşünce ve ideolojilerin nasıl şekillendiğini ve tutumların bu ideolojilere göre nasıl biçimlendiğini açıklamaktadır. Siyasal bağlılıklar, RDYT'in en önemli açıklayıcılarından biridir. Chong ve diğerleri (2001: 549)'a göre, siyasi parti bağımlılığı ve ideoloji sübjektif kişisel çıkar unsurları olup yaşamın erken dönemlerinde kazanılan anahtar sembolik değerlerdir. Kişilerin istihdam durumu, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, etnik yapısı gibi objektif kişisel çıkarlarından öte kişilerin siyasal ideolojisi ve politik tercihleri, vergi ve yeniden dağıtım politikalarına yönelik tutumlarında daha fazla etkilidir.

Siyasal düzlemde ideolojiler ayrıştırılırken yapılan en klasik ayırım sağ ve sol düşünce ayrımıdır. RDYT araştırmalarının ortak bulgusu, sol ideolojilere sadık kişilerin RDYT'in sağ görüşlülere göre daha müspet olduğu yönündedir. Solcu bireyler, refah devletinin, sosyal politikaların ve refah programlarının devamlılığına ve daha da genişlemesine sağcılara göre daha fazla destek vermektedirler (Papadakis ve Bean, 1993; Ervasti, 1998; Bean ve Papadakis, 1998; Edlund, 1999; Pettersen, 2001; Arts ve Gelissen, 2001; Allan ve Scrugs, 2004). Genelde ileri sürülen iddia sol görüşlülerin, sağcılara göre daha refahçı ve dayanışmacı yapılara sahip olduğu, eşitlik, sosyal haklar, refah destekleri gibi değerlere dönük daha olumlu tutum sergiledikleri şeklindedir (Ervasti, 1998: 290-291; Seguna-Ubiergo, 2007: 9). Ayrıca, geleneksel olarak sola yakın ideolojiler ve bu ideolojilere sıcak yaklaşan kişiler, iktisadi eşitlikçi değerlerini desteklemekte ve sağcı ideolojilere yakın olanlara göre daha kapsamlı bir refah devletine destek vermektedirler (Köppe, 2008: 10-11). Bu durumu, Oorschot ve diğerleri (2005: 38) solcu eğilimde

olanların çoğu ülkede düşük gelirli, düşük statüde işte çalışan kişiler olmaları nedeniyle refah devletine yüksek düzeyde bağımlı olmalarına bağlamaktadır. Ancak yine de solcuların refah devletine daha fazla destek vermesi olgusu, günümüzün evrensel bir geçerliliği değildir. Mesela, Almanya’da yaşlılar, eğitim düzeyi düşük olanlar ve daha düşük sosyo-ekonomik konumda olanlar politik olarak sağ görüşe daha yakındırlar ve bu kesimler refah devletine en az sol görüşlüler kadar destek verebilmektedirler (Oorschot, 2006: 27).

Feldman ve Zaller (1992) ile Fox (2004), ABD örneğini ele aldıkları çalışmalarında ideoloji ayrımını yaparken tutumların muhafazakâr ve liberallere göre nasıl ayrıştığına dikkat çekmektedirler. ABD’de cumhuriyetçi ve muhafazakâr kanat, tarihsel olarak refah devletine, demokratlar ve liberallere göre hep daha soğuk yaklaşmışlardır (Fox, 2004: 590). Başarı-eşitlik, bırakınız yapsınlar (laissez-faire) ilkesi ve refah devleti, özgürlük ve demokrasi, kapitalizm ve demokrasi gibi birbirleri ile çatışabilen düşünceler noktasında liberaller sürekli değişime dönük siyasetleri benimserken, muhafazakâr ideoloji daha çok ülkenin tarihsel deneyimlerine odaklanmaktadır (Feldman ve Zaller, 1992: 272-273). Bireycilik ve sınırlı kamu sektörü noktasında aslında muhafazakâr ve liberaller ortak değerlere sahip olmalarına karşın, muhafazakârlar ne eşitlikten ve ne de demokrasiden, liberaller ise ne sınırlı kamu sektöründen ve ne de bireycilikten tam anlamıyla vazgeçme taraftarı değildirler. Muhafazakârların eşitlikçilik görüşü fırsat eşitlikçiliğidir. Ayrıca muhafazakârlar tamamen özgürlükçü yaklaşıma sahiplerdir. Ancak eşitlikçi yeniden dağıtımına soğuk yaklaşmaktadırlar. Liberaller ise özgürlüğü savunmaktadırlar ancak eşitliği de bunun için önemli görmekte-dirler.

Avrupa’daki neo-liberal ve muhafazakâr gelenek ise refah devletinin kişileri bencilleştirdiğine ve kendisine bağımlı kıldığına, dolayısıyla kişilerin sorumluluk üstlenme becerilerini ellerinden aldığına inanmaktadırlar. Özellikle Avrupalı muhafazakâr Hristiyan demokratlar, sosyal harcamaların ve kapsamlı sosyal koruma programların resmi olmayan güvensizlik ilişkileri ortaya çıkardığını ileri sürmektedirler. Bu güvensizlik ilişkileri, sosyal bağlar ile aile arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve kendi kendine yetebilmeyi sosyal yapı

içerisinde zayıflatmaktadır. Bu durumun da toplumda sosyal dışlanmayı, kuralsızlığı ve benmerkezciliği güçlendirdiğine inanmaktadırlar³ (Oorschot, 2010: 19).

Bir kısım çalışmalar daha çok bireycilik ile ilgili sosyal yargılara odaklanmaktadır. Bireycilik, kapsamlı bir siyasal kavram olup, iktisadi anlamdaki bireycilik; toplumda kaynakların, çıkarların ve fırsatların dağıtımının liyakat (merit) ilkesine göre yapılmasını savunan ideolojik görüşü ifade etmektedir (Gilens, 1995: 1003). İktisadi bireycilik, Protestan ahlakından ve klasik liberalizmden köklerini alan bir ideolojik tutum olup her bireyin kendi refah düzeyinden öncelikli sorumlu olması gerektiğini ifade etmektedir (Cnaan ve diğerleri 1995: 125; Oorschot, 2010: 22). Yoksulluk olgusu, ister biyolojik olsun ister kültürel olsun kişilerin kendi yetersizliklerin bir sonucu gibi görülmektedir. Yetersizlikleri, kişilerin zayıf çalışma etiğine sahip olmaları ve tembellikleri ile açıklanmaktadır. İktisadi anlamda başarı, sıkı çalışmanın ve tasarruf etmenin bir fonksiyonu gibi görülmektedir. Bireyci yaklaşım, devlet müdahalesinin devlete olan bağımlılıkları arttırdığını ve bu müdahalenin de ahlaken kabul edilemez olduğunu savunmaktadır (Sabbagh ve Vanhuyse, 2006: 613). Devletin rolünün yalnızca ona kalıtsal olarak yüklenmiş olan bazı alanlar ile sınırlı kalması gerektiği ise en temel önerileri arasındadır. Böyle bir yaklaşıma göre devletin sosyal müdahale alanı, fırsat yoksunluğu nedeniyle yardıma muhtaç kalan yoksullarla sınırlı kalmalı ve devlet, hiçbir zaman kapsamlı bir refah devleti olmamalıdır (Hasenfeld ve Rafferty, 1989: 1030; Fox, 2004: 583).

Feldman ve Steenbergen (2002: 661) çalışmalarında RDYT'in ideolojilere göre nasıl farklılaştığını açıklarken iki farklı görüşün (egaliteryan ve hümaniteryan) tutum kalıplarına odaklanmaktadır. Egaliteryanlar, eşitlikçi dağıtım prensibini benimsemiş ve ekonomik anlamda daha aktif bir devlet görmek istemektedirler. Bu devlet, kapsamlı politikalar ile piyasaya müdahale etmektedir. Bu politikalar, artan oranlı vergileme, gelir dağılımı, iş garantisi, asgari gelir güvencesi ve özel sektörün düzenlenmesi gibi geniş

³ Skocpol ve Amenta (1986), hükümetlerin parti kimliği ile refah devletinin gelişimi arasındaki ilişkiyi açıklarken iki ampirik çalışmadan örnek vermekte ve bu çalışmaların araştırma bulgularına dayanarak Avrupa'da ABD'de olduğu kadar refah devletinin gelişiminde hükümetlerin siyasi parti kimliğinin etkili olmadığını iddia etmektedir. Wilensky (1980), 19 demokratik ülkenin 1919-1976 tarihleri arasındaki refah devleti gelişimini ele aldığı araştırmasında Katolik-sağ siyasal geleneğin sosyal güvenliğin genişlemesinde etkili olduğunu bulmuştur. Castles (1982) ise araştırmasında 1960-1970 tarihleri arasında 18 OECD ülkesinde, sağ partilerin sosyal demokrat partilere göre parlamento gündemine gelen sosyal harcamalara daha fazla destek verdikleri bulgusuna ulaşmıştır (aktaran Skocpol ve Amenta, 1986: 143-144).

uygulamaları kapsamaktadır. Uygulamada, yoksullara dönük yardım paketleri bu kapsamlı politikaların yalnızca bir parçası gibi görülmektedir. İlgili yardımlar, eşitlikçi politikaların ne ayrılmaz bir parçasını ne de önemsiz bir yönünü oluşturmamaktadır. Hümaniteryan değerler ise sosyal güvencenin tesisinde oldukça mütevazıdırlar. Daha çok servet unsurlarının nasıl adil dağılması gerektiği ile ilgilenmektedirler ve toplumun en zayıf konumunda yer alan kesimlere odaklanmaktadır. Piyasanın serveti dağıtması sonrasında bazı kişiler bu dağılımdan faydalanamamış ve yoksul kalmış iseler, hümaniteryanlar ancak böyle bir durumda devletin dağıtım mekanizmasına müdahil olmasını istemektedirler. Nitekim yoksulluk ile mücadele dışında, hümaniteryanlar aktif bir kamu müdahalesi tercihinde pek bulunmamaktadırlar.

Öte yandan, dezavantajlı yoksul sosyal gruplara hangi araçlar ile destek sağlanacağı noktasında da iki görüş arasında farklılıklar bulunmaktadır. Egaliteryanlar, kişilerin yaşamlarının piyasa gücünden daha bağımsız olması gerektiğini savunurken, bu bağımsızlık talebini refahın bir “sosyal hak” olduğu iddiası ile temellendirmeye gayret etmektedirler. Devlet, yurttaşlarına bu sosyal hakkı tesis etmek için elindeki tüm imkânları (vergiler, sosyal harcamalar vs) seferber etmelidir. İlk kez Marshall tarafından sosyal yurttaşlık hakları olarak ele alınan bu haklar, Marshall’a göre ne sivil haklardan ne de siyasi haklardan zayıf olmamalı, yurttaşların tamamına eşit düzeyde sağlanmalıdır. Öte yandan, bu hakların gerektirdiği kamusal müdahalelere konu güvence düzeyi, piyasanın bireylere sağladığı gelir düzeyiyle orantılı olmayıp bireylerin eşit ölçülerde iktisadi refah ve güvenliğe erişmelerine hizmet etmelidir (aktaran: Cnaan ve diğerleri, 1995: 126). Hasenfeld ve Rafferty (1989: 1035) e göre bu sosyal haklar öncelikle şu unsurları kapsamalıdır;

- herkese asgari gelir güvencesi,
- çalışmak isteyen herkese iş güvencesi,
- herkese sağlık güvencesi,
- yaşlıların yaşamsal devamlılıklarını sağlayan gelir garantisi.

Hümaniteryanlar ise daha çok somut sosyal ihtiyaçlara odaklanarak refahın sosyal bir hak olduğu fikrine pek sıcak bakmamaktadırlar. İhtiyaç sahibi kesimlerin açıkça tespit edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Evsizler için barınaklar, yaşlılar için maddi

yardımlar gibi ayrıntılı varlıklı araştırmaları neticesinde belirlenen bu ihtiyaç sahibi kesimlerin sadece desteklenmesini yeterli görmektedirler.

2.1.2. Ulusal Düzeyde Açıklayıcı Faktörler

RDYT ulusal düzeydeki faktörlerle açıklamaya çalışan araştırmalar, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına göre tutumların nasıl şekillendiğine odaklanmaktadır. Yürütülen çalışmaların önemli bir kısmında refah devletlerinin *kurumsal kimlikleri* (refah rejimleri) ulusal yapıların açıklayıcısı olarak verilmektedir. Refah rejimleri ile RDYT arasında ilişkiyi kuran çalışmalarda açıklayıcı faktörlerin tespitinde yukarıda açıklanan bireysel düzeydeki faktörler ile ülkelerin kurumsal refah kimlikleri araştırmalarda topluca değerlendirilmektedir.

Sosyal güvence gereksinimleri tarih sürecinin her döneminde var olmuştur ve aile ve piyasanın yetersiz kaldığı zaman dilimlerinde bir şekilde devlet tarafından bu gereksinimler karşılanmaya çalışılmıştır. Devlet, piyasa ve aile arasındaki ilişkilerde, ülkelerin tarih içerisindeki farklı deneyimleri, ülkelerde birbirinden ayrışan farklı ekonomik ve sosyal yapıların ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak ülkelerin değişik refah politikaları ve rejimlerine sahip olmalarına neden olmuştur (Jaeger, 2006b: 157).

Bugünün refah rejimlerinin mevcut kurumsal yapılarına göre sınıflandırılmasında klasikleşmiş yapıt, daha önce de belirtildiği üzere Esping-Andersen (1990)'in eseridir. Esping-Andersen tarafından refah rejimlerinin üç ayrı sınıfa ayrılmasının ardından bu üç rejim, çeşitli istatistiksel ve ekonometrik modeller yoluyla test edilmiş ve rejim farklılıklarının nedenleri karşılaştırmalı sosyal politika çalışmalarının merkezine oturmuştur. Yapılan bir takım çalışmalar sonucunda ortaya konmuş olan ilave rejim sınıflandırmalarına çalışmanın ilk bölümünde değinildiğinden burada ayrıntılı olarak tekrardan yer verilmemektir. Ancak şunu vurgulamakta fayda vardır ki, karşılaştırmalı refah rejimleri araştırmalarına göre, tutum farklılıklarının açıklanması için rejim yapılarına göre sosyal politika uygulamalarının nasıl değiştiği önemli olmakla birlikte yeterli değerildir. alışmalar, farklı politika uygulamaları ile birlikte, sosyal dayanışma (Arts ve Gelissen, 2001), gelirin yeniden dağıtımı (Svallfors, 1997; Edlund, 1999; Arts ve Gelissen, 2001; Linos ve West, 2003) ve sosyal adalet (Gelissen, 2000; Andres ve Heien, 2001; Svallfors, 1999 ve 2003; Blekesaune ve Quadagno, 2003; Lipsmeyer ve Nordstrom, 2003) noktalarındaki toplumsal yargıların da refah yapılarının ve ulusal tutumların

şekillenmesine etki ettiğini ortaya koymakta ve bu yargılarla çalışmalarını zenginleştirmektedirler.

Refah devletlerinin kurumsal yapılarını ulusal düzeyde alan çalışmalar incelendiğinde yöntem açısından da iki farklı yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. İlk yöntemde her rejimden farklı farklı ülkeler seçilerek birbirleriyle karşılaştırılmaktadır. Bu yöntemi izleyen çalışmalar; refah rejimleri içerisinde seçilen ülkelerin sosyal yapı farklılıklarının neden ülkeden ülkeye değiştiğini ve RDYT nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Esping-Andersen'in tipolojisinin ortaya koyduğu çizgiyi takip eden bu çalışmalar, refah rejimlerinin siyasal tercihler ve sosyal risklere göre biçimlenmiş olan sosyal gruplar arasında ne gibi tutum farklılıkları ortaya çıkardığını araştırmaktadır. Söz konusu araştırmalardaki temel hipotez ülkelerin refah yapılarındaki farklılıklara bağlı olarak sosyal grupların tutumlarının da farklılaşacağı şeklindedir (Papadakis ve Bean, 1993; Svallfors, 1997; Svallfors, 2003, 2004; Lionos ve West, 2003; Andersson, 2010 vs). İkinci yöntemi izleyen çalışmalarda ise Esping-Andersen'in tipolojisi bazı dayanaklarla daha da geliştirilerek ve farklı rejim isimleri altında ülkeler ilave rejim adları altında kümelenebilmektedir. Öte yandan, tek tek ülkeler arasındaki tutum farklılıkları ortaya koyulmadan genel olarak rejim (küme) düzeyinde tutumların nasıl farklılaştığı araştırılmaktadır. Bu araştırmalardaki temel hipotez ise aynı rejim içerisinde yer alan ülkelerin yurttaşlarının benzer tutumları sergileyeceği şeklindedir (Arts ve Gelissen 2001; Jaeger 2006b vs).

Esping-Andersen'in tipolojisi çerçevesinde düşünüldüğünde, rejim düzeyinde refah politikalarının devamlılığı ve genişliği noktasında olumlu tutumların en zayıf olması beklenen ülke grubu liberal refah devletleri iken, sosyal demokrat refah devletlerinde olumlu tutumların oldukça yüksek olması beklenmelidir. Muhafazakâr refah devletlerindeki tutum düzeylerinin ise bu iki rejim arasında olması gerektiği düşünülmelidir. Aslında refah devletinin kendisi güçlü bir ideolojik ve siyasal olgudur (Ervasti, 1998: 290; Svallfors, 2003: 191). Dolayısıyla, bu devlet biçimine yönelik tutumların, çeşitli sosyal gruplar arasındaki görünümü, bu kurumun farklı toplumlarda ortaya çıkardığı farklı sosyal sınıflar arasındaki ayrışmalara göre farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. (Fraile ve Ferrer, 2005: 463; Larsen, 2007: 3).

Sosyal Demokrat refah rejiminin temel özelliği, evrensel anlamda bir sosyal dayanışmayı ve eşitlikçiliği gelirin dağıtımında temel prensip olarak görmesidir. Bu

rejimde, yurttaşlara asgari yaşam standartların geniş ölçüde garanti edilmesi, sosyal yurttaşlık haklarının tüm vatandaşlara eşit düzeyde tanınması, sosyal ayrışmalara mümkün olduğunca engel olunması noktasında toplum, devleti ahlaken vazifeli görmektedir. Bu rejim altında yer alan ülkelerde (İsveç, Norveç, Danimarka vs), kaynak dağılımında devletin rolü belirgindir ve yalnızca asgari ihtiyaçların karşılandığı bir eşitlik anlayışından ziyade yüksek standartta bir sosyal eşitlik yaklaşımı söz konusudur (Sachweh ve Olafsdottir, 2010: 5).

Forma ve Kangas (1999: 166)'a göre tüm yurttaşlarına evrensel yardımları garanti eden kurumsal refah yapıları, refah tepkileri ortaya çıkarmazken selektif politika üreten refah yapıları, toplumda iyi durumda olanlar ile sosyal politikaların hedef aldığı gruplar arasında bir ayrışmayı üretmektedir. Dolayısıyla, diğer rejimler ile kıyaslandığında evrensel hakların herkese tanınması bu ülke toplumlarında belirgin bir sınıf ayrışmasının yaşanmasını engellemektedir (Orloff, 1993: 311; Heien ve Höfacker, 1999: 12). Ayrıca evrensel sosyal güvence programları, işgücüne katılım düzeyini arttırmakta ve işsizlik ile yoksulluk düzeylerinin oldukça düşük seviyelerde kalmasına hizmet etmektedir (Jaeger, 2006b: 159).

Öte yandan sosyal demokrat refah devleti, bireylerin yalnızca piyasadan değil aynı zamanda aileden de bağımsız yaşamı (de-familiziation) devam ettirmelerini sağlayacak olan bir takım bireysel özgürlükleri de hedef almaktadır. Bu rejimde, toplumun en temel biriminin aile olduğu kabul görmemektedir. Geleneksel aile kurumu, birey özgürlüğü ve cinsiyet eşitliği noktasında bir engel gibi görülmektedir (Orloff, 1996: 53). Sosyal demokrat ülkeler, aktif bir biçimde cinsiyet eşitliği savunmakta olup aile içerisinde kadın ve erkeğin temel rolleri paylaşımlarını teşvik etmektedirler (Sainsbury, 1999: 260). Kadın ve erkek arasında eşitliğin tesis edilebilmesi, kadının erkeğe olan bağımlılığının düşürülebilmesi için kapsamlı istihdam teşvikleri sağlanmaktadır. Kadınların daha çok kamu sektöründe, erkeklerin ise özel sektörde istihdam edildiği bu ülkelerde, yaygın çocuk bakım hizmetleri ve kadının işgücü piyasasına katılımının teşviki, ailenin ve cinsiyet eşitliğinin devamının devlet tarafından garanti edildiği bir uygulama alanıdır (Esping-Andersen, 1990: 229). Diğer rejimlere kıyasla refah devletinin ortaya çıkardığı sosyal ayrışma alanları bu rejimde yer alan ülkelerde zayıf olmakla beraber, güçlü yeniden dağıtım politikaları, yüksek vergiler, yaygın kamu hizmetleri, nispeten kamu sektöründe kadınların özel sektörde erkeklerin istihdamının yüksek olması, refah devletine yönelik

tutumları farklılaştıran bir takım sınıf ayrışmalarına neden olmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 37-38; Svallfors, 1997: 291; Edlund, 1999: 344; Linos ve West, 2003: 394-395; Svallfors, 2003: 191; Geist 2005: 26; Sabbagh ve Vanhuysse, 2006: 668; Sachweh ve Olafsdottir, 2010: 5).

Liberal rejimde, fırsat eşitliği ve bireysel özgürlükler önceliklidir. Fırsat eşitliği, sosyal statülerin herkesin ulaşabileceği biçimde erişilebilir olmasını ifade etmektedir (Moon, 2004: 215). Birey özgürlüğü ise bireylerin kendi kendileri için özel olduklarını ve bireylerin refah-huzurlarından kendilerinin öncelikli sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Bireyler, rejimin en ideal biçimlerinde, piyasa tarafından başarı ve gayretlerine göre ödüllendirilmektedirler (Groskind, 1994: 81). Kaynakların dağıtımında piyasa mekanizması önceliklidir ve işgücü piyasası istihdam edilenlere gerekli gelir güvencesini sağlamaktadır. Bu refah rejimindeki devletler, ihtiyaç temelli sosyal politikaları uygulamakta oldukça isteksizdir. Sosyal yardımlar diğer rejimlere kıyasla bayağı azdır ve olanak testinden geçmiş olan ihtiyaç sahiplerine, çeşitli nakit ve vergi harcamaları programları kapsamında sabit ve aynı oranlarda verilmektedir. Düşük vergi yükünün olduğu (Edlund, 1999: 344) bu ülkelerde (ABD, Kanada, İngiltere vs), çeşitli gelir transferleri şeklinde yürütülen kamu politikaları ise yoksullukla mücadele için var oldukları müddetçe meşru kabul edilmektedirler (Heien ve Höfacker, 1999: 13). Yatay ve dikey adalet zayıftır ve güçlü-aktif gelir dağıtım politikaları yoktur.

Tam istihdamcı kurumsal yapının olmadığı bu ülkelerde (Edlund, 2003: 197), gelir yoksunluğuna bağlı sosyal eşitsizlikler özellikle işgücü piyasasının kaynakları dağıtma işlevinin bir ürünüdür (Matheson, 1993: 57; Edlund, 2003: 196). Piyasa mekanizmasının ortaya çıkardığı sosyal ayrışmalar refah programlarına yönelik tutumları şekillendirmektedir. Ekonomik anlamdaki eşitliğin geri planda tutulduğu bu ülkelerde siyasal anlamda eşitlik ve fırsat eşitliği daha ön plandadır (Groskind, 1994: 81; Sachweh ve Olafsdottir, 2010:4). Kadın-erkek eşitliği sosyal demokrat rejimdeki kadar önemli değildir. Dolayısıyla, cinsiyet eşitliğini egaliteryan bakış açısı ile açıklamak mümkün değildir. İktisadi bireycilik fikri, işgücü piyasasının cinsiyet temelli ayrımını teşvik etmeden, kadın ve erkek arasındaki eşitliği tesis etmektedir (Geist, 2005: 26). Bu yüzden, kadınlara ekonomik anlamda özgürlük sağlayan gelir güvencesi, piyasaya oldukça bağımlıdır. Kadın, erkeğe ve aile kurumuna daha az bağımlı kalabilmek için, kendisine yeterli geliri sağlayacak olan işlerde çalışmaya zorlanmaktadır (Linov ve West, 2003: 394). Sosyal

demokrat refah devletlerinde olduğu gibi bu ülkelerde kadın istihdamı ciddi düzeyde teşvik edilen bir alan değildir. Günümüzde bu ülkelerde kadınların ve erkeklerin istihdam düzeyleri birbirlerine yakın olmakla beraber kadınların yaygın bir biçimde ücret düzeyi düşük, sosyal güvencesi zayıf hizmet sektörlerinde istihdam edildiği, ekonomik anlamda erkeklere göre daha zayıf bir konumda yer aldıkları görülmektedir (Edlund, 2003: 197).

Düşük vergi yükleri, mütevazı gelir dağıtım politikaları ve sosyal güvenliğin kalıntı liberal refah devletleri, sosyal ayrışmaların en yoğun yaşandığı ülke grubunu oluşturmaktadır. Esping-Andersen (1990: 227-228) ve Oorschot (2008: 25)'e göre liberal ülkelerdeki en temel ayrışma alanı etnik ve ırki farklılık noktalarında yaşanmaktadır. Özellikle ABD'de, göreceli olarak daha yoksul olan ve sosyal koruma programlarının müşterisi konumunda bulunan siyahlar, bu programların devamlılığına bağımlılığı yüksektir ve bu programların genişlemesi noktasında da refah devletine en fazla destek veren kesimi oluşturmaktadır. Diğer taraftan refah programlarına bu kesim kadar muhtaç olmayan yüksek gelirli kişilerin (genelde beyazlar) ise yeniden dağıtım politikalarına ve gelir transferlerine siyahlar kadar destek vermedikleri de gözlemlenmektedir (Fraile ve Ferrer, 2005: 463).

Diğer bir ayrışma alanı da işgücü piyasasının bazı kesimlere yeterli gelir garantisini sağlayamaması nedeniyle ortaya çıkan gelir eşitsizliklerinin yaşandığı sosyal gruplarda görülmektedir. Gelir eşitsizliğinin yaygın olduğu bu toplumlarda, düşük gelirliler ile yüksek gelirliler arasında RDYT noktasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Genelde yoksullar ve orta sınıfın alt gelir grubunda yer alan kişiler daha yüksek gelirlilere göre refah devleti programlarına çok daha olumlu yaklaşmaktadırlar (Svallfors, 1997: 290). Bir diğer ayrışma alanının da kadınlar ve erkekler arasında olduğu görülmektedir. Genelde işgücü piyasasında kadınların (hizmetler) erkeklere (beyaz yakalılar, üretici, yönetici vs) göre daha zayıf konumda bulunmaları, onları refah devleti programlarının müşterisi konumuna getirmektedir. İşgücü piyasasındaki mesleki konuma göre şekillenmiş bu ayrılık tutumların farklılaşmasına yol açabilmekte ve kadınların refah devletine daha sempatik yaklaşmasına neden olabilmektedir (Edlund, 2003: 197; Geist, 2005: 25).

Muhafazakâr refah rejimi, yeniden dağıtım politikalarının hakkaniyete uygun olup olmadığını önceliğine almaktadır. Bireysel özgürlükler liberal rejimlerde olduğu kadar ön planda olmamakla beraber bu rejimde de kabul gören bir husustur. Ancak, iktisadi yaşamın yeniden canlandırılmasını ve sosyal adaletin tesisini amaçlayan korporatif yeniden dağıtım

politikaları, bireysel özgürlüklerden daha önceliklidir. Bu rejim altındaki ülkelerde (Almanya, Fransa, Avusturya vs), toplum çeşitli sınıflara ayrılmıştır ve toplumda, sınıf ve statü farklılıklarına uygun bir hiyerarşik yapı mevcuttur. Refah kurumları ve programları bu hiyerarşik yapıyı da dikkate alarak düzenlenmekte ve statü farklılıklarını korumaktadır. Refahın (gelirin) yeniden dağıtımı ve sosyal dayanışma politikaları, dikey adaletten daha çok yatay adaleti dikkate almaktadır. Yürütülen sosyal politikalar gelir-ilişkili politikalar ve toplumun neredeyse tüm fertlerini kapsamaktadır. Sosyal sigorta kamusal görünümü olmakla birlikte sosyal güvenlik kapsamında sağlanan gelir transferlerinin miktarı, kişilerin çalışma gayretlerine, işgücü piyasasında daha önceden elde edilmiş kazanç düzeylerine ve sosyal güvenlik sistemine yaptıkları mali katkılara göre belirlenmektedir (Sachweh ve Olafsdottir, 2010: 4). Bu rejimdeki ülkelerde de-komüdfikasyon düzeyleri işgücü piyasası ve aile yapısının sağladığı gelir güvencesine göre değişmekte olup liberal ülkelerden yüksek iken sosyal demokrat ülkelerden daha düşüktür. Genelde sosyal haklar piyasadan de-komüdfife edilmeye çalışılsa bile yine de “sosyal piyasa ekonomisi” görünümü nedeniyle piyasa eleştirisi sınırlı düzeyde kalmaktadır (Özdemir, 2007: 132).

Katolik kilisesinin sosyal doktrinlerinin etkisiyle muhafazakâr ülkelerde sosyal sorunların çözümünde öncelikli sorumlu müesseselerin aile ve kilise olduğu kabul edilmektedir. Bu sosyal kurumların yetersiz kaldıkları noktalarda devlet, sorunların çözümüne müdahil olmaktadır. Dolayısıyla aile kurumuna özellikle önem verilmektedir (Wennemo, 1992: 205). Hane halkının geçimini temin etmede öncelikle sorumlu kişi, ailede erkektir ve istihdam yapısı bu yaklaşıma göre şekillendirilmektedir. Belli bir yaşa ulaşmamış küçük çocuklara sahip ailelerde, kadınların evde oturması teşvik edilmektedir ve kamusal çocuk bakım hizmetleri sosyal demokrat ülkelerde olduğu kadar gelişmemiştir (Geist, 2005: 26). Aksine kadın istihdamını zayıflatan ve aile içerisindeki geleneksel rolünü güçlendiren, evliliği teşvik eden ve ailenin gelir güvencesini arttıran çeşitli vergi ayrıcalıkları (vergi kredisi, vergi indirimi) ve bazı diğer nakit garantileri (aile yardımı, çocuk yardımı) geliştirilmiştir (Edlund, 2003: 197; Jaeger, 2006b: 159).

Muhafazakâr ülkelerde, gelir sınıfları, ne sosyal demokrat ülkelerde olduğu kadar orta sınıfta toplanabilmiştir ne de liberal ülkelerdeki kadar aşırı bir uçurum görülmektedir. Bu ülkelerde gelir-ilişkili yardımlar evrensel olmakla birlikte toplumda gelir farklılığına bağlı olarak ortaya çıkan refah programlarından istifade etme düzeyleri değişmektedir. Dolayısıyla farklılaşan refah çıkarlarına bağlı olarak refah devletine yönelik olumlu

tutumların, sınıf yapılarına göre farklı düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde bu tip ülkelerde refah devletine yönelik olumlu tutum düzeyleri liberal ülkelerin düzeylerinden daha yüksek sosyal demokrat ülkelerinkinden ise daha zayıf olduğu görülmektedir.

Bu tip refah devletlerinde, hem piyasa hem de refah devleti kaynaklı gelir güvencesinin hangi bireylere garanti edildiğini belirleyen en temel durum, işgücü piyasası karşısında bireylerin konumunun ne olduğu hususudur. Zira işgücü piyasası karşısında bireylerin durumu, bir taraftan kişilerin sahip olacakları gelir düzeyini tayin etmekte diğer taraftan da refah devletinin sosyal sigorta programı ile tesis ettiği sosyal güvenceden kimlerin istifade edeceğini belirlemektedir. Zira bu refah devletlerinde kişilerin sosyal sigorta programından istifade edebilmeleri, onların işgücü piyasasına aktif olmasına ve pirim ödemesinde bulunmalarına bağlıdır. Dolayısıyla bireylerin işgücü piyasası karşısındaki konumlarında görülen farklılıklar, onların devlet yapısına yönelik tutumlarını da farklılaştırmaktadır. Tutumları konu alan ilgili literatür incelendiğinde, muhafazakar refah devletlerinde işgücü piyasasına katılanlar (insider) ve işgücü piyasasının dışında kalanlar (outsider) şeklindeki sosyal ayrışmanın tutumların farklılaşmasına etki eden en önemli ayrışma alanı olduğu iddiasının, ilgili araştırmalarda sürekli işlendiği görülmektedir (Esping-Andersen, 1990: 228; Svallfors, 2003: 499; Linos ve West, 2003: 394).

2.2. İlgili Ampirik Çalışmalar ve Bulguları

d'Anjou ve diğerleri (1995); Hollanda'nın Rotterdam kentinde yaptıkları araştırmada, kişisel düzey faktörlerinden sınıf, gelir, yaş, eğitim ve cinsiyeti modelin bağımsız değişkenleri, dağıtım adaletinin liyakat (merit) ve ihtiyaç (need) ilkelerini bağımlı değişkenler olarak ele almışlar ve kişisel çıkar teorisinin beş temel hipotezini test etmişlerdir. Çalışmada test edilen hipotezler ve araştırmanın bulguları şu şekildedir;

1- *Kişisel çıkar*: Sosyal konumları itibariyle iyi durumda olanlar liyakat ilkesini desteklerken, kötü durumda olanlar ihtiyaç ilkesini desteklemektedirler (*Kabul Edildi*).

2- *İdeoloji*: Serbest piyasa ideolojisine yakın olan kişiler liyakat prensibine destek verirken, serbest piyasa mekanizmasına şüpheli bakan kişiler ihtiyaç prensibini desteklemektedirler (*Kabul Edildi*).

3- *Aydınlanma*: Eğitim düzeyi yüksek olan kişiler serbest piyasacıdır ve liyakat prensibini desteklemektedirler, eğitim düzeyi düşük kişiler ise serbest piyasaya şüphe ile bakmaktadır ve daha çok ihtiyaç prensibini desteklemektedirler (*Ret Edildi*).

4- *Tarihsel deneyim*: Nüfusun genç yaş grubunda olanlar serbest piyasaya şüphe ile yaklaşmaktadır ve ihtiyaç prensibine destek vermektedirler, orta ve üst yaş grubu serbest piyasacıdır ve liyakat prensibini desteklemektedir (*Kabul Edildi*).

5- *Cinsiyet*: Dağıtım adaleti prensiplerine olan yaklaşım hususunda kadın ve erkek arasında fark vardır (*Ret Edildi*).

Feldman ve Zaller (1992); Ulusal Seçim Araştırması verilerini kullandıkları çalışmalarında, ABD’de halkın sosyal politikalara yönelik yaklaşım farklılıklarını araştırmaktadırlar. Araştırmanın bulguları, tam anlamıyla ülkenin geleneksel siyasal yapısını yansıtmaktadır. Bu geleneğin temel unsurları; geniş kamu sektörüne şüphe ile yaklaşılması, humanitaryanizm, Protestan ahlakı ve iktisadi bireyciliktir. Ülkede RDYT, daha çok sempati ve hümaniteryan dürtülerden etkilenmektedir ve eşitlikçi yargılardan toplum oldukça uzaktır. Ancak yine de toplum kesimleri arasında refah tercihleri bakımından farklılıklar görülmektedir. Muhafazakârlar (sağcı), geniş ölçüde bireycidirler ve sınırlı kamu sektörü tercihleri, toplumun ihtiyaç sahiplerine olan sempatilerini şekillendirmektedir. Sosyal liberaller (solcu) ise hümaniteryan dürtüler ile ekonomik bireycilik ve sınırlı kamu sektörü tercihlerine sahiplerdir. Muhafazakârlar, refah politikalarına liberallere göre daha fazla karşı çıkmaktadırlar. Liberaller, aşırı bürokratik ve siyasal maliyetlere yol açmadıkça devletin sosyal refahı arttırmada kilit rol üstlenebileceğine inanmaktadırlar. Genelde ülkede, refah programlarıyla toplumun en ihtiyaç sahibi kesimlerinin hedef alınması ve fırsat eşitliğinin korunması tercih edilen husustur.

Groskind (1994) çalışmasında, Amerikan halkının yoksullara yapılan sosyal yardımlara nasıl yaklaştığını, kişisel çıkar ve siyasal tutum teorileri çerçevesinde araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, toplumda en fazla ihtiyaç sahibi olan ve kişisel çıkar açısından en dezavantajlı konumda olanlar (yaşlılar, düşük gelirli, siyahiler, eğitim seviyesi düşük olanlar ve kadınlar) hükümetin refah sorumluluğuna daha sıcak yaklaşmaktadır. Ancak bu bulgu, kişisel çıkar teorisini desteklese bile sosyal yardımlara yönelik tutumları daha çok halkın siyasal tercihlerine göre şekillenmektedir. Ülkede

muhafazakâr seçmenler liberallere ve bağımsızlara göre sosyal programlara daha az destek vermektedirler.

Fong (2001); ABD’de 5001 kişi üzerinde yaptığı araştırmada, seçmenlerin yeniden dağıtım politikalarına yönelik destek ya da karşı çıkışlarını açıklamada kişisel çıkar teorisinin ileri sürdüğü iddiaların yeterli olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, gelir düzeyine göre belirlenmiş toplumun dezavantajlı ve yardıma muhtaç kesimlerinin, yeniden dağıtım politikalarına daha fazla destek verdiği yönündeki kişisel çıkar iddiaları, bu destek düzeylerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Araştırmanın bulguları kişisel çıkar teorisinin ileri sürdüğü iddiaları tamamen ret etmemekle beraber, zengin ve yoksul kişilerin dağıtım politikalarına yönelik tutum farklılıklarında bu kişilerin, kendi kendine yeterli olabilme becerileri, gayret eksikliği, fırsat eşitsizliği, sıkı çalışma isteksizliği, diğerleri ile olan karşılıklı ilişkileri vs. gibi dışsal faktörlerin de tutumları açıklamada etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Fox (2004); ABD’de Ulusal Seçim Araştırmaları verilerini kullandığı çalışmasında, ülkedeki çeşitli etnik grupların sosyal harcamalara yönelik tutumlarının farklı olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, gelir düzeyi ve çalışma etiği ile bu harcamalara yönelik destek düzeyleri arasında negatif ilişki vardır. Beyazlar diğer etnik gruplara göre daha fazla bireycidirler. Ülkede siyahlar ve Latinler sosyal harcama programlarına daha fazla destek verirken beyazlar daha az destek vermektedirler. Siyasal tutum açısından ise Cumhuriyetçiler en az destek veren kesim iken liberaller muhafazakâr Cumhuriyetçilere göre daha fazla destek vermektedirler.

Hasenfeld ve Rafferty (1989); ABD’nin Detroit eyaleti üzerinde yaptıkları araştırmalarında, ülkede uygulanan bazı refah devleti programlarına yönelik sosyal tutumların kişisel çıkar faktörlerine göre değişip değişmediğini araştırmışlardır. Araştırmada kişisel çıkar unsurları olarak sosyo ekonomik ve demografik faktörlerden gelir, yaş, cinsiyet, etnisite, refah programından yararlanma düzeyi; siyasal ideoloji faktörlerinden; devlet müdahalesine bakış (sosyal eşitlikçilik), çalışma etiği (iktisadi bireycilik) ve sosyal haklar bağımsız değişkenler; uygulamadaki bazı özel (Çocuklu Ailelere Yönelik Yardımlar, Gıda Yardımı) ve evrensel (Sosyal Güvenlik ve İşsizlik Tazminatı) programlar ise bağımlı değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Araştırmanın temel bulgusu, iktisadi açıdan ve tabakalaşma bakımından kötü durumda bulunan toplum fertleri (düşük gelirliler, beyaz olmayanlar, kadınlar ve yaşlılar) söz

konusu programlara daha fazla destek vermektedirler. Ayrıca ABD’de eğitimli insanların eğitimsiz insanlara göre ekonomik bireycilik duyguları daha yüksek bulunmuştur. Bu kesimin liberal dürtülerinin güçlü olması devlet müdahalesine pek fazla sıcak yaklaşmalarına neden olmaktadır.

Chong ve diğerleri (2001); ABD’de 1067 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada, ülkede uygulanmakta olan sosyal güvenlik harcamaları, mortgage faiz gelirlerinde vergi indirimi ve sağlık yardımları gibi sosyal programlara yönelik tutumlarda, objektif ve subjektif kişisel çıkar unsurlarının etki düzeylerini araştırmışlardır. Çalışmada subjektif kişisel çıkar unsuru ile ifade edilmek istenen siyasal ideoloji ve parti tercihleridir. Araştırmanın bulgularına göre hemen her durumda, politikaların öncelikli faydalanıcısı olan sınıf, objektif kişisel çıkar yargıları ile politika değişikliğinin kendilerini ne kadar etkilediğine bakarak karar vermektedir. Bu kararın alınması sürecinde ise subjektif değer yargıları önem düzeyi açısından objektif kişisel çıkar kadar etkili olmamaktadır. Kişiler, daha çok kendilerine mali açıdan destek sağlayan politikaları tercih etmektedirler. Örneğin yaşlılar gençlere göre bazı emeklilik yardımlarının kesilmesinin kendilerine daha az fayda sağlayacağına inanmaktadır. Daha iyi eğitim almış kişiler, vergi indirimlerinin kendileri için daha iyi olacağına inanırken, beyaz olmayanlar ise yüksek vergilerin kendileri için daha iyi olacağına inanmaktadırlar. Konut sahipleri, daha yüksek kazanç sahipleri ve daha iyi eğitim kişiler, mortgage faiz gelirinde uygulanan vergi indirimlerinin kesilmesinin kendilerine zarar vereceğine inanmaktadırlar. Yaşlılar ise mortgage ödemelerini telafi ettikleri için bu indirimlerde kesintiye gidilmesi yönündeki bir reforma destek vermektedirler.

Feldman ve Steenbergen (2001); New York eyaletinde 294 kişi üzerinde yaptıkları araştırmalarında, ABD halkının hümaniteryan ideolojiler ile mi yoksa egaliteryan ideolojiler ile mi refah programlarına yönelik tutumlar sergilediklerini araştırmışlardır. Çalışmada ayrıca bu iki ideolojik yapının refah programlarına yönelik tutum biçimlerini nasıl şekillendirdiği de verilmektedir. Egaliteryanlar, devlete daha fazla ekonomik sorumluluk yükleyerek yeniden dağıtımın eşitlikçilik prensibini benimsemektedirler. Hümaniteryanlar ise devlete daha az ekonomik sorumluluk yükleyerek yalnızca ihtiyaç sahibi olan kesimlere yönelik politikaları desteklemektedirler. Dolayısıyla bu kesim yeniden dağıtımın ihtiyaç prensibini daha çok benimsemektedir. Araştırmada ulaşılan

temel bulgu, ABD toplumu genel olarak hümaniteryan bir ideoloji ile refah politikalarına yaklaşmaktadır.

Bobo ve Kluegel (1993); ABD’de 1309 (159 siyah ve 1150 beyaz) kişiyi kapsayan ve Sosyal Araştırmalar ölçeğinden alınmış verileri analiz ettikleri çalışmalarında, ülkede uygulanmakta olan gelir-ilişkili yardımlar (bu yardımlardan beyazlar yararlanmaktadır) ile etnik temelli yardımlara (bu yardımlardan siyahiler yararlanmaktadır) yönelik tutumların etnik gruplara göre değişip değişmediğini araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, siyahların ve yoksulların, bireylerin hayat standartlarının yükseltilmesine, yoksullara ve siyahlara yönelik yardımların arttırılmasına yönelik olumlu tutumları gelir düzeyi iyi olan beyazlara göre daha yüksektir. Siyahlar, gelir temelli yardımlara en az beyazlar kadar destek vermekte iken, beyazlar düşük gelirli etnik gruplara yapılan yardımlara pek sıcak yaklaşmazken kendilerinin istifade ettiği gelir temelli yardımlara daha çok destek vermektedirler. Dolayısıyla araştırmanın bulguları, kişisel çıkar teorisinin herhangi bir programdan yararlananların, o programa yararlanmayanlara göre daha fazla destek verdiği iddiasını kısmen desteklemekte iken toplumun düşük sosyal gruplarının refah programlarına daha fazla destek verdiği iddiasını ise desteklemektedir.

Oorschot (2010); 16 yaş üstü 1972 Alman vatandaşı üzerinde yaptığı araştırmasında, halkın Alman refah devletinin iktisadi, ahlaki ve sosyal sonuçları ile ilgili ne düşündüklerini araştırmıştır. Çalışmada refah devletinin ekonomik sonuçları; işgücü maliyetlerindeki artış, işsizlikteki artış, rekabet düzeyindeki azalış, zayıf ekonomi, büyümedeki zayıflama değişkenleri, ahlaki sonuçları; tembellik, bencillik ve çıkarıcılık, sosyal dayanışma yapısındaki zayıflama, kişisel sorumluluklardaki azalma değişkenleri, sosyal sonuçları ise yoksulluk düzeyindeki artış, sosyal huzursuzluklardaki artış, adil servet dağıtımına engel olma, kişileri daha müşfik ve özgür kılma, yaşama dair şanslardaki artış, kişilerin mutluluğundaki artış, göçmen sayısındaki artış gibi değişkenler ile ölçülmüştür. Araştırmanın bulgularına göre Alman yurttaşların önemli bir kesimi refah devletinin olumlu sonuçlarına daha fazla odaklanmaktadır ve refah devletini meşru görmektedirler. Oorschot’a göre ulusal düzeydeki görünüm böyle olmakla beraber tutumları daha gerçekçi düzeyde açıklayan unsurlar aslında sosyo-kültürel değişkenlerdir. İşsizler ve refah devletinin hedef aldığı diğer yararlanıcı gruplar refah devletine bağımlılığı daha yüksek gruplar olup devletin sunduğu yardımlardan daha fazla istifade eden kesimlerdir ve refah devletinin olumlu sonuçlarına daha fazla odaklanarak bu devlet yapısına diğer sosyal

gruplara göre daha fazla destek vermektedirler. Yüksek gelirliler, iyi eğitilmişler, kendi özel işinde çalışanlar gibi refah devletine bağımlılığı düşük olan ve devletin sunduğu hizmetten daha az yararlanan kesimler ise refah devletinin olumsuz yönlerine daha çok odaklandıkları için destek düzeyleri daha zayıf kalmaktadır.

Oorschot (1998); 1500 Alman vatandaşı üzerinde yaptığı araştırmada, kişilerin dayanışmacı yapılarını belirleyen “sosyolojik dayanışma” unsurlarının, sosyal güvenlik sistemine yapılan katkılar ile ilgili tutumlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu sosyal dayanışma unsurları; (1) algılanan kişisel çıkar, (2) ahlaki sorumluluk, (3) kişi ile diğer kişiler arasındaki duygusal bağ ve kişinin onlara yönelik değerlendirmeleri ve (4) kabul görmüş otoritedir. Araştırmanın bulgularına göre; Alman toplumunda sosyal dayanışma yapısı oldukça yüksektir. Bu dört unsur içerisinden tutumları en fazla etkileyen faktör ise algılanan kişisel çıkarıdır. Erkekler kadınlara göre daha az sosyal güvenlik sistemine katkı sağlama eğilimli bulunmuştur ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yaşlılar, gençlere göre daha refahçı bir yapıya sahiptirler; ancak yaş farklılıkları özellikle ahlaki yükümlülük ve diğerlerine ilgi duyma noktasında farklılaşmaktadır. Gençlere göre yaşlılar, daha bireyci bulunmuştur. Kişisel çıkar düzeyi, eğitim düzeyinin her kademesinde aynı olmakla beraber yüksek eğitilmişler, diğer eğitim düzeyindekilerden farklı şekilde sosyal güvenlik sistemine katkıyı daha fazla ahlaki bir yükümlülük olarak görmektedirler. Gelir düzeylerine göre kişisel çıkar dürtüleri pek değişmemekle birlikte, gelir düzeyleri ile ahlaki sorumluluk ve diğerlerine ilgi duyma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kişisel çıkar teorisinin iddialarının aksine bu çalışmada erkekler, yaşlılar ve yüksek eğitilmişler daha sosyal dayanışmacı sosyal gruplar bulunmuşken, gelir düzeyi ile kişilerin dayanışmacı yapısı arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Diğer yandan, refah kullanıcılarının dayanışmacı yapılarının güçlü çıkması ise bu teorisinin iddialarını desteklemektedir.

Svallfors (1991, 1995); İsveç’te yürütülmekte olan sağlık güvencesi, yaşlılara ve çocuklu ailelere sağlanan gelir güvencesi, eğitim ve istihdam harcamaları, konut yardımları ve sosyal hizmetler gibi refah programlarının dağıtım, yönetim, finansman ve hükümetlerce istismarı boyutlarına yönelik halkın tutumlarının nasıl olduğunu araştırdığı her iki çalışmada da halkın RDYT’in genelde olumlu olduğu bulgusuna ulaşmıştır. İsveç halkı, ağır vergilerle finanse edilseler, bazı istismarlar söz konusu olsa bile bu harcamaların kamusal sunumunun devamlılığını desteklemektedir ve hatta bazı harcama kalemlerindeki

(sağlık güvencesi, yaşlı ve çocuklu aileler gelir güvencesi, istihdam harcamaları gibi) miktarların artmasını talep etmektedir. Tutumların sınıf ayrışmasına bağlı olarak değişip değişmediği noktasındaki araştırma bulgusuna göre, cinsiyet ve yaşa bağlı ayrışmadan daha fazla gelir düzeyine bağlı ayrışmalar toplumun tutumunda daha etkilidir. Buna göre RDYT’da yaş ve cinsiyete göre bir farklılık ortaya çıkmazken, ülkede düşük gelirliilerin refah programlarına yönelik destek düzeyleri yüksek gelirlilere göre daha yüksektir.

Pettersen (2001); Norveç ulusal seçim biriminden aldığı verileri analiz ettiği çalışmasında, ülkede uygulanmakta olan üç refah programına (bekâr kişilere yapılan yardımlar, işsizlik yardımları, sosyal refah yardımları) yönelik tutumların çeşitli sosyal gruplar arasında nasıl değiştiğini araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, solcular sağcılara göre refah programlarını daha fazla desteklemektedirler. Ancak bu yüksek destek seviyesi daha çok gelir düzeyi düşük olan kesimlere yönelik olan programlarda daha belirgindir. Solcuların yüksek destek düzeyleri sorgulandığı takdirde daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Destek düzeyi, ilgili programların bu kişilerin bütçelerine olan maliyetlerine göre de değişmektedir. Programlar kişilerin vergi yüklerini arttırdıkça destek düzeyleri de zayıflamaktadır. Kişisel çıkarı ilişkin bulgulara göre, kişilerin eğitim seviyesi ve gelir düzeyi arttıkça üç programa olan destek düzeyi de düşmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan kişiler yalnızca eğitime yönelik refah harcamalarına daha fazla sempatik yaklaşmaktadırlar. Diğer bir bulgu ise kişisel çıkarı teorisinin ileri sürdüğü temel iddiayı desteklemektedir. Programların hedef aldığı grupların üyeleri ilgili programa daha fazla destek vermektedirler.

Jaeger (2006a); 18 yaş üstü 2112 Kanada vatandaşı üzerinde yaptığı araştırmasında, kişisel çıkarı ve siyasal tercihlerin RDYT üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada, refah devleti iki değişken ile tanımlanmıştır ve her değişkene yönelik tutumlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Refah devletini tanımlayan bu değişkenler “*zengin ile yoksul arasındaki gelir farklılığını azaltma (gelir dağılımı)*” ve “*herkese asgari yaşam standartlarının garanti edilmesidir (asgari gelir).*” İlk soruya yönelik tutumlara yönelik araştırma bulguları, kişisel çıkarı teorisinin ileri sürdüğü iddiaların neredeyse tamamını desteklenmektedir. Buna göre, toplumda ekonomik olarak refah devletine bağımlı olmayanlar, işgücü piyasasında çalışanlar ya da dağıtım politikalarının doğrudan hedef aldığı transfer grubunda bulunmayanlar, refah devletinin yeniden dağıtım politikası yürütmesine çok zayıf destek vermektedirler. Gelir düzeyi ile destek seviyesi arasında ilişki negatif yönlüdür. Düşük

eğitlimlilerin, kamu sektöründe çalışanların ve çocuklu ailelerin yeniden dağıtım destekleri yüksektir. Ancak aykırı sonuçlar olarak, emeklilerin destek düzeyi düşük bulunurken, transfer grubu üyelerinin örneğin işsizlerin ve öğrencilerin tutumları istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Araştırmanın bulguları, siyasal ideoloji teorisinin iddialarını da desteklemektedir. Buna göre, siyasal yelpazedeki sağ ve sol ayrımı ile tutum farklılıkları arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Ülkede, sol görüşü temsil eden liberal parti seçmenleri sağ partiyi temsil eden muhafazakâr parti seçmenlerine göre yeniden dağıtım politikalarına daha fazla destek vermektedirler. Jaeger (2006b); 13 Avrupa ülkesi için yaptığı diğer bir araştırmasında da benzer bulgulara ulaşmıştır.

Refah devletini ölçen ikinci değişken için araştırmanın bulguları ne kişisel çıkar iddialarını ne de siyasal ideoloji iddialarını yeterince destekleyememiştir. Yalnızca refah devletinin asgari yaşam standardını sağlama görevine olan destekler eğitim düzeyi arttıkça artmakta, kadınlar erkeklere göre, gençler de yaşlılara göre bu politikaya daha fazla destek vermektedirler.

Jaeger (2008) çalışmasında, siyasal ideoloji teorisinin refah devletinin dağıtım politikasına yönelik tutumlar ile ilgili olarak ileri sürdüğü iddiaları üç ülke (İsveç, Norveç ve Almanya) için test etmiştir. Çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak siyasal ideoloji faktörü dışsal bir faktör olarak ele alınmamış siyasi yargılar, doğrudan kişilerin sosyalleşme sürecinin bir unsuru olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla kişilerin anne ve babalarının eğitim düzeyleri, aile içerisindeki bireylerin sosyal sınıfları gibi unsurlar siyasal yargıların oluşmasına etki eden unsurlar olarak çalışmaya dâhil edilmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre siyasal ideoloji iddiaları ciddi düzeyde desteklenmektedir. Araştırmanın ilk kısmında kişilerin sosyo ekonomik geçmişinin kişilerin siyasal tercihlerini şekillendirmede etkili olup olmadığına bakılmıştır. Buna göre deneklerden düşük sosyal sınıflara mensup olanların sol görüşe, yüksek sınıflara mensup olanların ise sağ görüşe daha yakın oldukları tespiti yapılmıştır. Araştırmanın ikinci kısmında sağ ve sol siyasal düşünce ayrımının tutumlar üzerindeki etkisine bakılmıştır. Ulaşılan temel bulgu, solcuların sağcılara göre yeniden dağıtım politikalarını daha fazla destek verdikleri şeklindedir.

Allan ve Scrugs (2004); refah devletlerinin 1980 öncesi genişleme döneminde ve 1980 sonrası daralma döneminde siyasal partilerin ve siyasal tutumların bu gelişmelere etkilerinin olup olmadığını araştırdıkları çalışmalarında, 18 OECD ülkesinin 1975-1999

yılları arasındaki sağlık yardımı ve işsizlik sigortası programı verileri ile siyasal tercihler arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmanın temel tezi, refah devletinin 1980’li yıllardan önceki genişlemesinde sol siyasal tercihler etkili iken bu dönemden sonra yaşanan daralmasında da sağ siyasal tercihler etkili olmuştur. Araştırmanın bulguları bu tezi desteklemektedir. Sağ partiler ve bu partilere destek verenler solculara (sendikalar, siyasi birlikler vb) göre daha anti-refahçı değer yargılarına sahip olduklarını araştırmanın bulguları desteklemektedir. Öte yandan seksen sonrasında yükselen küreselleşme olgusunun daralmaya etkisinin olup olmadığına yönelik araştırmada, ticari açıklık ve mali açıklık ile hesaplanan küreselleşmenin sosyal harcamalardaki kesintilere etkisinin anlamsız olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla daralma üzerinde küreselleşmeden daha çok siyasal tercihlerin etkili olduğu bulgusuna araştırmada ulaşılmıştır.

Fraile ve Ferrer (2005); ISSP verilerini kullandıkları çalışmalarında, 13 OECD ülkesinde 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren hükümetlerin işsizlik yardımlarında yapmış oldukları kesintilere yönelik toplumsal tutumları, bireysel ve ulusal düzeydeki faktörler açısından incelemişlerdir. Ulusal refah kimliğinin liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat ve diğer (Japonya) şeklinde sınıflandırıldığı çalışmada, kurumsal kimlik düzeyine göre bireylerin tutumlarının homojen olmadığı ancak bireysel faktörler açısından kesintilere yönelik tutumlar noktasında daha belirgin farklılıkların ortaya çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Erkekler kadınlara, orta yaş ve üzeri kişiler gençlere göre, işsizlik yardımı kesintilerine daha sıcak yaklaşmaktadırlar. Yüksek gelirliler, daha iyi eğitilmişler, işsiz olmayanlar ise düşük gelirlilere, eğitim seviyesi düşük olanlara ve işsizlere göre kesintilere daha sıcak bakmaktadırlar. Siyasal tercihler açısından ise merkez ve sağ partili seçmenler kesintilere daha sıcakken, sol partili seçmenler kesintilere daha fazla karşı çıkmaktadırlar.

Papadakis ve Bean (1993) ile Bean ve Papadakis (1998); her iki çalışmalarında da ISSP’nin “devletin rolü” ölçeğinden altı ülke için (Avusturya, Norveç, Batı Almanya, İtalya, ABD, İngiltere) elde ettikleri verilere dayanarak kişisel faktörler, refah rejimleri ve tutumlar arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Her iki araştırmanın bulgularına göre tüm faktörlerin etkileri topluca değerlendirildiğinde ne rejim ne de kişilerin sosyal konumu ile RDYT arasında belirgin bir ilişki bulunamamıştır. Tüm ülkelerde yalnızca sağlık güvencesi ve yaşlılar için asgari bir yaşam standardının refah devleti tarafından sağlanması hususuna yüksek desteklerin var olduğu görülmektedir. Kişisel faktörler içerisinde yalnızca siyasal ideolojiler tutum farklılıklarını açıklamada özellikle anlamlı bulunmuştur.

Dolayısıyla sendika üyeliği, sendika taraftarlığı ve sol eğilim ile ölçülen sınıf siyaseti faktörü ile RDYT arasındaki ilişki diğer faktörlere göre daha açıktır. Buna göre sol değerlere daha yakın olan kişiler, refah devletine daha fazla destek vermektedirler. Araştırmaların diğer bulguları ise şu şekildedir;

1- Liberal ülkelerde yaşlıların ve gelir düzeyi açısından dezavantajlı konumda bulunan sosyal grupların refah devletine olan desteklerinde yönelik güçlü bir tutum eğilimi bulunmamaktadır.

2- Eğitim düzeyi düşük kişiler yüksek eğitimlilere göre refah devletine daha fazla destek vermektedir.

3- Kişisel çıkar teorisinin iddialarının aksine yaşlılar gençlere göre refah devletine daha az destek vermektedir.

4- İzlenecek olan sosyal politikaların orta sınıfın tercihlerine göre şekillendiği tezini araştırmaların bulguları yeterince desteklememektedir. Çoğu ülkede, sosyal demokrat sınıflar kadar zengin burjuva sınıfının da sosyal politikaları destekledikleri görülmektedir.

5- Sosyal ayrışmaların ne yönde tutum farklılıklarına yol açtığı hususu noktasında ülkeler arasında çok küçük farklılıklar bulunmaktadır. Oysa refah devleti ve izlediği sosyal politikalar hemen her ülkede popüler olarak benimsenmektedir.

6- Kişisel çıkar teorisi, bir kamu hizmetinden yararlanan kişilerin o hizmetin devamlılığı ve kapsamın genişlemesini daha çok desteklediği iddiasını ileri sürmektedir. Ancak çoğu durumda riskten kaçınma dürtüsüyle kişilerin muhatap olmadıkları hizmetleri de destekledikleri görülmektedir. Ayrıca Anglo-Sakson ülkelerde sınıf ayrışması belirgin olmasına karşın en dezavantajlı transfer gruplarının bile tutum noktasında diğer sosyal gruplar ile benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir.

7- Araştırmaya konu ülkelerde çoğu seçmen diğer kamu harcamalarının düşürülmesi yönünde tercihlerde bulunurken devletin refah harcamalarına yönelik tutumları diğer kamu harcamalarına göre daha olumludur.

Lipsmeyer ve Nordstrom (2003); ISSP verilerini kullandıkları çalışmalarında, Doğu Bloğu (post-komünist) ülkeleri ile Batı Avrupa ülkeleri⁴ arasında, refah devletinin sorumluluğuna ve politikalarına yönelik tutumların bireysel düzeydeki faktörlere göre değişip değişmediğini araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre devletin sorumluluğu açısından Batı Avrupa ülkeleri ile post-komünist ülkeler arasında istatistiksel anlamda bir fark bulunmamıştır. Ancak refah harcaması tercihleri açısından iki ülke grubu arasında istatistiksel anlamda farklar bulunmaktadır. Batı Avrupa ülkelerine göre post-komünist ülkeler daha fazla harcama tercihinde bulunmaktadırlar. Kişisel çıkar teorisinin ileri sürdüğü, sosyal yardımlardan yararlanmayanların ya da gerek duymayanların tutumlarını zayıf olacağı iddiası yalnızca olgunlaşmış refah devletleri için geçerli iken post-komünist ülkeler gibi olgunlaşmamış demokrasi ve refah devletleri için bu durum geçerli değildir. İdeoloji teorisinin iddiaları her iki gruptaki ülkeler için de geçerlidir. Solcular daha fazla refah devleti sorumluluğu ve refah harcamaları tercih ederken; sağcılar daha az sorumluluk ve harcama tercihi yapmaktadırlar. Ayrıca demokrasiye yönelik olumlu tutumlar, her iki ülke grubunda da anlamlı ve pozitif düzeyde refah devletinin sorumluluklarına ve harcamalarına destek sağlamaktadır.

Brooks ve Manza (1996), OECD, ISSP ve bir kısım çalışmalardan alınmış 15 farklı ülke verilerini analiz ettikleri çalışmalarında, sosyal politika tercihlerinin, makro ekonomik değişkenlerin, siyasi yapıların ve bazı demografik faktörlerin sosyal harcamalara ve refah devletine yönelik tutumlara olan etkilerini araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, liberal ülkelerde sosyal politika tercihleri zayıfken hristiyan demokrat ülkelerde bu tercihler daha güçlüdür. Sosyal harcama düzeylerine etki eden en önemli faktörlerin başında mevcut hükümetlerin ülkedeki siyasal güçleri gelmektedir. Ekonomiler büyüdükçe refah devletinin sosyal harcamaları azalmaktadır. İşsizlik oranları ise sosyal harcamaları arttırmaktadır. Bireysel düzeydeki bazı faktörlerin etkilerine bakıldığında yaşlıların ve kadınların RDYT diğer sosyal gruplara göre daha olumludur. Kadınların işgücüne katılımının yüksek olduğu ülkelerde, kadınların olumlu tutum düzeyleri daha da yüksektir.

⁴ Çalışmada ele alınan *Doğu Bloğu ülkeleri*: Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Rusya ve Slovenya; *Batı Avrupa ülkeleri*: Fransa, İngiltere, İrlanda, İtalya, Norveç, İsveç, Batı Almanya'dır.

Taylor ve Gooby (2011), ESS verilerini kullandıkları çalışmalarında, 18 ülkeyi 5 farklı rejim altında toplamışlar ve bu ülkelerde⁵ RDYT farklılıklarını bireysel ve ulusal düzeyde araştırmışlardır. Araştırmada ulaşılan bazı bulgulara göre kurumsal düzeyde en yüksek destek, sosyal demokrat ülkelerdedir. Refah devletine Norveç'ten sonra en fazla desteği veren ülke grupları, Doğu Bloğu ülkeler ile Akdeniz ülkeleridir. Devlete olan güvensizlik ile onun politikalarına olan destek arasında ters yönlü ilişki bulunmuştur. Refah devletine olan güven, Doğu Bloğu ülkeler, muhafazakâr ülkeler ile İngiltere'de zayıf bulunmuş iken en yüksek Norveç'te bulunmuştur. Öte yandan RDYT açısından ulusal yapıların özelliklerinden daha çok kişisel düzeydeki faktörlerin daha fazla etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sol eğilimliler, düşük vasıflı çalışanlar, sendika üyeleri, kadınlar ve yaşlılar refah devletine en fazla destek veren sosyal gruplardır.

Svallfors (1997), ISSP'den alınmış 4 farklı refah rejiminden 8 ülke⁶ verisini analiz ettiği çalışmada bu farklı rejimler altında devletin müdahalelerine yönelik tutumların nasıl değiştiğini araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, devlet müdahalesini en fazla destekleyen sosyal grup çalışanlardır. Çalışan grubu içerisinde en düşük destek düzeyi kendi işinde çalışanlar ile yüksek gelirli çalışanlarda görülmektedir. Tüm ülkelerde kadınlar erkeklerden daha fazla müdahalelere destek vermektedirler. Kadın ve erkek arasındaki en belirgin fark ise ABD'de bulunmuştur. Ancak sosyal demokrat ülkelerde kadın ve erkek arasında destek farklılıkları olduğu iddiası desteklenememiştir. Sosyal demokrat ülkelerde en destekçi kesim yaşlı aylığı alan yaşlılar bulunurken; diğer ülkeler için işsizler bulunmuştur. Muhafazakâr ülkelerde işgücü piyasasına katılan ve katılmayanlar arasında destek farkı olduğu yönündeki iddia yeterince desteklenemezken, işsizler ile çalışanlar arasındaki destek farkı en yüksek liberal ülkelerde çıkmıştır. Kamu ve özel sektör çalışanları arasında destek farklılığı olduğu iddiasını tüm ülkeler için göz ardı etmek mümkünken yalnızca Norveç ve İsveç gibi sosyal demokrat ülkelerde kamu sektörü çalışanları özel sektör çalışanlarına göre daha fazla destek vermektedirler. Bulgular topluca değerlendirildiğinde, rejim farklılığının kamu müdahalelerine olan destekler noktasında farklılığa yol açtığı iddiası yeterince desteklenememiştir. Ancak, genel olarak en destekçi ülkeler sosyal demokrat en az destekçi ülkeler liberal ülkeler olup muhafazakâr ve radikal

⁵ Rejimler ve ülkeler şu şekildedir; *Korporatist-Muhafazakâr*: Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda; *Sosyal Demokrat*: Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç; *Liberal*: İngiltere; *Akdeniz*: Portekiz; İspanya; *Doğu Bloğu*: Bulgaristan, Estonya, Macaristan, Rusya, Slovenya, Slovakya; diğer: İsrail.

⁶ *Sosyal Demokrat*: İsveç, Norveç; *Muhafazakâr*: Almanya, Fransa; *Liberal*: ABD, Kanada ve *Radikal*: Avustralya ve Yeni Zelanda.

ülkelerdeki destek düzeyleri bu iki düzey arasında kalmaktadır. Kişisel düzeydeki faktörler açısından en destekçi gruplar ise çalışanlar, kadınlar ve işsizlerdir.

Heien ve Höfacker (1999); 1985, 1990 ve 1996 ISSP verilerini kullandıkları çalışmalarında, 5 farklı rejiminden seçtikleri 6 ülkeyi⁷ analizlerine konu etmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre ülkelerin refah kimlikleri ile RDYT arasında Esping-Andersen'in ortaya koyduğu tipolojiye uygun sonuçlar bulunmuştur. Dolayısıyla farklı refah rejimlerinden yer alan ülkelerin aynı refah rejimi altında benzer tutumlar gösterdikleri tezi desteklenmiştir. Ancak, ülkeler arasındaki tutum farklılıklarını açıklamada makro düzey (rejim) farklılıklardan ziyade, mikro düzey (kişisel çıkar ve sosyalleşme süreci) daha önemli düzeyde açıklayıcı faktörler olduğu bulunmuştur. Tutum farklılıklarını açıklamada en önemli mikro düzey faktörler; eğitim, yaş ve gelirdir. Tüm ülkelerde, erkekler ve kendi özel işinde çalışanlar anlamlı ölçüde refah devletine daha fazla karşı çıkmaktadır. Bu anlamlılık düzeyine yakın bir düzeyde, yüksek tahsilliler, yüksek gelirliler ve bir işverene bağlı olarak özel sektörde çalışanlar da refah devletine karşı olan diğer sosyal gruplardır. Diğer bireysel faktörler açısından ise ülkeler arasında bulgular değişmektedir. Norveç'te RDYT yaşa göre değişmezken ABD ve Batı Almanya'da gençler daha fazla destek vermektedirler. İngiltere, Doğu Almanya ve İtalya'da işsizlerin çalışanlara göre refah devletine daha fazla destek verdiği çalışma ilişkilerine bağlı tutum farklılıklarını ortaya çıkaran diğer bir durumdur.

Forma ve Kangas (1999); Avustralya'yı liberal, Polonya'yı muhafazakâr ve Finlandiya'yı sosyal demokrat refah devleti olarak sınıflandırdıkları çalışmalarında, bu ülkelerde emekli aylığı programlarına yönelik tutumlara etki eden faktörlerin neler olduğunu araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre sosyal demokrat Finlandiya'da zorunlu emekli aylığı programına en yüksek destek çıkarken bu ülkeyi Polonya ve Avustralya izlemektedir. Avustralya'da halk emekli aylığı programının zorunlu olmasından ziyade liberal rejimlerin karakteristiğini yansıtan bir şekilde selektif olmasını daha çok tercih etmektedir.

Gelissen (2000) Eurobarometer verilerini analiz ettiği çalışmasında, 14 Avrupa ülkesinde RDYT'in sosyal konumdan, sosyo-demografik faktörlerden ve siyasi tercihlerden etkilenip etkilenmediğini, refah rejimlerinin kurumsal yapısı ile tutumlar

⁷ *Komünist*: Doğu Almanya; *Sosyal Demokrat*: Norveç; *Akdeniz*: İtalya; *Muhafazakâr*: Batı Almanya; *Liberal*: İngiltere ve ABD.

arasında ilişkinin olup olmadığı araştırmıştır. Araştırmada refah devleti sosyal güvenlik ile tanımlanmış olup sosyal güvenlik de kapsam ve genişlik olarak iki kısma ayrılmıştır. Bu kısımların açıklayıcıları şu şekildedir;

1. Sosyal Güvenlik kapsamı

a) *Temel amacı:* işsiz, yoksul, hasta veya engelli hiç kimsenin sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmaması

b) *Süresi:* vergileri ve transfer düzeylerini arttırsa bile sosyal güvenliğin sürekliliğinin kesilmemesi

c) *Gelir güvencesi:* kazançtan yoksun olanların (engelliler, yaşlılar) gelir güvencesinden mahrum bırakılmaması

2. Sosyal Güvenlik genişliği

a) *Mali yardımlar:* devletin herkese belirli sınırlılıkta yardımları sağlaması (sağlık güvencesi ve asgari gelir) ve kişilerin kendi gayretleri ile gelir elde etmelerini teşvik etmesi

b) Sadece *hasta olan kişilere* devletin sağlık güvencesi sağlaması

Araştırmanın bulgularına bakıldığında kişisel düzeydeki faktörlerin (kişisel çıkar ve siyasal ideoloji) tutum farklılıklarını rejim düzeyi faktörüne göre daha fazla açıklamaktadır. Araştırmada test edilen hipotezler ve bulgular şu şekildedir;

1- Avrupa genelinde kapsamı sınırlandırılmış sosyal güvenlik daha fazla desteklenmektedir (*Kabul Edildi*).

2- Sol görüşlüler, sendika üyeleri, eğitim düzeyi yüksek olan kişiler, post-materyalist değerlere sahip olan kişiler, kapsamlı ve geniş sosyal güvenlik uygulamalarını daha çok talep etmektedirler (*Kabul Edildi*).

3- Transfer grubu üyeleri (bir işverene bağlı olarak çalışanlar, işsizler, işgücü piyasası dışında çalışanlar, emekli aylığı alanlar) kapsamlı ve geniş sosyal güvenlik uygulamalarını daha çok talep etmektedirler (*Kabul Edildi*).

4- Sosyal tabakanın üst kesiminde yer alan kişiler kapsamlı ve geniş sosyal güvenlik uygulamalarını daha az talep etmektedirler (*Kabul Edildi*).

5- Kapsamlı ve geniş sosyal güvenlik talepleri, en yüksek Akdeniz refah devletlerinde iken, onu sosyal demokrat refah devletleri ve muhafazakâr kıta Avrupası refah devletleri izlemektedir. En düşük talep ise liberal refah devletlerindedir (*Ret edildi*).

Arts ve Gelissen (2001); EVS ve ISPP verilerini kullandıkları çalışmalarında, 6 refah rejimi altında topladıkları 20 farklı ülkenin⁸ sosyal dayanışmacı yapılarının nasıl olduğunu, bireysel faktörlerin ve bu ülkelerin kurumsal kimliklerinin dağıtım adaleti ilkelerine olan tutumları nasıl şekillendirdiğini araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre rejim düzeyi açısından olgunlaşmış refah devletlerinden başta sosyal demokrat ülkeler olmak üzere dayanışmacı yapı oldukça güçlüdür ve olumlu RDYT yüksektir. Radikal ülkelerde ve Asya refah devletlerinde dayanışmacı yapı zayıftır ve RDYT oldukça zayıftır. Araştırma bulgularına göre bireysel faktörler açısından, eğitim düzeyi yüksek olanların, kendi işinde çalışanların ve yüksek gelirlilerin dayanışmacı yapıları zayıf iken; düşük gelirlilerin, eğitimlilerin ve işsizlerin dayanışmacı yapıları güçlüdür. Kadınlar ise erkeklere göre daha dayanışmacı yapıya sahiplerdir. Sosyal demokrat ülkeler, yeniden dağıtımın eşitlikçi ilkesine daha fazla destek verirken onu Akdeniz refah devletleri izlemektedir. Liberal ve radikal ülkeler dağıtım adaletinin denklik ilkesine daha fazla destek verirken, sosyal demokrat, muhafazakâr ve Akdeniz refah devletlerinde hakkaniyet ilkesine olan destek zayıftır. Eğitimliler, sendika üyeleri eşitlik prensibine, eğitim düzeyi düşük olanlar ise ihtiyaç prensibine daha fazla destek vermektedirler. İşsizler çalışanlara göre ihtiyaç prensibine daha fazla destek verirken, gelir düzeyi arttıkça ihtiyaç ve eşitlik prensibine olan destek düzeyleri azalmaktadır. Kadınlar erkeklere göre ihtiyaç prensibine daha fazla destek vermektedirler. Yaşlılar ise ihtiyaç prensibinden daha fazla eşitlik prensibine destek vermektedirler. Siyasi düşünce açısından bakıldığında, sağ görüşe doğru siyasi yelpaze yayıldıkça eşitlik ve ihtiyaç prensibinden daha çok eğilimlerin hakkaniyet prensibine kaydığı görülmektedir.

Andreb ve Heien (2001), ISSP verilerini kullandıkları çalışmalarında, ABD, Norveç, Doğu ve Batı Almanya'da RDYT'ın değişip değişmediğini kişisel ve kurumsal düzeydeki faktörler çerçevesinde ele almışlardır. Çalışmada adalet yargıları, farklı

⁸ Çalışmada yirmi ülke şu şekilde sınıflandırılmaktadır; *Liberal*: a) saf olanlar: Kanada ve ABD, b) karma olanlar: İngiltere; *Muhafazakâr*: Fransa, Almanya; *Sosyal Demokrat* a) saf olanlar: Danimarka, Norveç, İsveç, b) karma olanlar: Belçika ve Hollanda; *Akdeniz*: saf olanlar: Yunanistan, Portekiz, İspanya, b) karma olanlar: İtalya; *Radikal* Avustralya, Yeni Zellanda; *Doğu-Asya Komüniteryan*: a) saf olanlar: Japonya; b) karma olanlar: Filipinler.

sosyalleşme süreçleri ve özellikle Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonrasında ortaya çıkan kültürel entegrasyon ile RDYT arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları, liberal ülkelerde (ABD) olumlu RDYT en düşük düzeyde, muhafazakâr ülkelerde (Batı Almanya) orta düzeyde ve sosyal demokrat ülkelerde (Norveç) ise oldukça yüksek düzeyde olduğu yönündeki tezleri desteklemektedir. Öte yandan araştırmada refah devletine yönelik en yüksek desteğin eski komünist ülkelerde (Doğu Almanya) olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Ayrıca, sosyalleşme süreci farklılıklarına bağlı olarak, ABD'de cinsiyet ve azınlık ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan sınıf ayrışması, Batı Almanya'da işgücü piyasasına katılanlar ve katılmayanlar şeklindeki sınıf ayrışması, Norveç'te ise kamu sektöründe kadınların, özel sektörde erkeklerin daha fazla istihdam edilmeleri nedeniyle sektör ve cinsiyet ilişkili sınıf ayrışmasına bağlı olarak RDYT farklılıklarının ortaya çıktığı tezlerini de araştırmanın bulguları desteklenmektedir. Ayrıca, Almanya'daki birleşme sonrasında, Doğu Almanya'nın komünist yapıdan Batı Almanya'da olduğu gibi muhafazakâr yapıya geçiş süreci Alman toplumunda iki sınıf grubunu birleşme sonrası kaybeden gruplar durumuna getirmektedir. Bu gruplar; kadınlar ve gençlerdir. Birleşme öncesi, komünist Doğu Almanya'da kadınların işgücü piyasasına katılımı oldukça yüksektir. Geçiş süreci sonrasında, ülkede kadınların işgücüne katılımının caydırıldığı ve yeni ekonomik süreçte gençlerin daha fazla işsiz kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla yaş ve cinsiyete göre bir sınıf ayrışmasına göre şekillenen yeni durum, kadınların ve gençlerin RDYT noktasında diğer kesimlere göre daha farklı eğilimler gösterdikleri bulgulara araştırmanın sonucunda yer verilmektedir.

Svallfors (2004); ISSP verilerini ve sosyal politika araştırmalarında sıklıkla kullanılan Goldthorpe sınıf ölçeğini⁹ kullandığı çalışmada, 4 ayrı rejimin kurumsal farklılıklarının RDYT nasıl etkilediğini araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre kendi işinde çalışanlar ile üst düzey hizmet sınıfındaki çalışanlar, refah devleti müdahalelerine şüphe ile bakarken, alt hizmet sınıfındaki çalışanlar devlet müdahalesine daha sıcak yaklaşmaktadırlar. Ülke düzeyinde işgücü piyasasının ortaya çıkardığı sınıf ayrışması en yüksek İsveç'te bulunmuşken İsveç'i Almanya izlemektedir. Bu iki ülkeden sonra ABD ve İngiltere gelmektedir. Bu bulgular, Esping-Andersen'in refah tipolojisini yeterince destekleyememektedir. Öncelikle Almanya'da işgücü piyasasına katılanlar ve

⁹ *Goldthorpe sınıf ölçeği*: 1) vasıfsız çalışanlar, 2) vasıflı çalışanlar, 3) el emeği ile çalışmayanlar, 4) hizmet I; üst düzey kontrolör ve yöneticiler, 5) hizmet II; alt düzey kontrolör ve yöneticiler) ve 6) kendi işinde çalışanlar (Edgell, 1998: 38).

katılmayanlar ayrışması, iddia edilen düzeyin altındadır. Ayrıca sosyal demokrat ülkelerde sınıf ayrışmalarının düşük olduğu iddiasını bulgular desteklememektedir. Svallfors, bulguların bu şekilde çıkmasını, İsveç ve Almanya'da diğer iki ülkeye göre sınıfların siyasal söylemlerde daha fazla yer işgal etmesine bağlamaktadır. Siyasal partiler, sendikalar ve diğer bazı çalışma örgütlerinin aktörleri, politikaların oluşturulmasında ve şekillendirilmesinde sınıf farklılıklarına odaklandıkları için söz konusu ülkelerde sınıf farklılığının devamlılığı siyasal arenada arzulanan bir durum haline gelmiştir.

Linos ve West (2005), sosyal ayrışma iddialarını, dört farklı rejimden dört ayrı ülke (ABD, Norveç, Avustralya ve Almanya) için test etmişlerdir. Çalışmada ele alınan sosyal ayrışma alanları; liberal ve radikal ülkeler için gelir ilişkili sınıf ayrılıkları, muhafazakâr ülkeler için işgücü piyasasına katılanlar ve katılmayanlar ayrışması ve sosyal demokrat ülkeler için istihdamın cinsiyete ve sektörlere göre değişmesinin ortaya çıkardığı cinsiyet-sektör ayrışmalarıdır. Refah devletinin yeniden dağıtım politikalarını yürüten sistem olarak tanımlandığı çalışmada, araştırma bulgularına göre sosyal demokrat ülke olan Norveç için ileri sürülen ayrışma iddiaları yeterince desteklenmezken diğer ülkeler için ileri sürülen iddialar anlamlı bulunmuştur. Daha önce ileri sürülmüş iddialardan farklı olarak çoğu muhafazakâr ülkede ortaya çıktığı ileri sürülen işgücü piyasasının kurumsal yapısına göre şekillenmiş içerdekiler ve dışarıdakiler ayrışmasının Norveç için de geçerli olduğu bulunmuştur. Sınıf ayrışmalarının tutumları en belirgin şekilde etkilediği ülkeler, liberal ABD ve radikal Avustralya'dır. Ancak Avustralya'da eğitim düzeyi arttıkça bu sınıf ayrışmasının tutum farklılıkları üzerindeki etkisi zayıflamaktadır. Öte yandan genelde eğitim düzeyi yükseldikçe dağıtım politikalarına olan destekler de azalmaktadır. Kişisel çıkar teorisinin ileri sürdüğü, dağıtım politikalarından en fazla yararlanan kesimlerin diğer kesimlere göre bu politikalara daha fazla destek verdiği iddiası, araştırmanın bulgularıyla desteklenmektedir. Ayrıca, Avustralya hariç diğer üç ülkede kadınlar erkeklere göre dağıtım politikalarına daha fazla destek vermektedirler. Çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak kişilerin medeni durumlarının tutumlar üzerindeki etkisini de araştırmaktadır. Buna göre, muhafazakâr Almanya hariç diğer üç ülkede bekârlar, evlilere göre dağıtım politikalarına daha fazla destek vermektedirler. Yazarlar, Almanya'da diğer ülkelere farklı durumun ortaya çıkmasını, bu ülkede uygulanmakta olan sosyal politikaların aile kurumunu da hedef alan uygulamalar içermesiyle açıklamaktadırlar.

Sachweh ve Olafsdottir (2010); ISSP verilerini kullandıkları çalışmalarında, ABD, İsveç ve Almanya'da yurttaşların ülkelerindeki sosyal tabakalaşmayı nasıl algıladıklarını ve ne tür bir sosyal tabakalaşmayı tercih ettiklerini araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre en yüksek eşitsizlik algısı ABD'de çıkmıştır. Ancak yine de ABD yurttaşları ülkelerindeki mevcut eşitsizliği desteklemektedirler. İsveç toplumu, ülkelerinde yüksek bir sosyal eşitliğin olduğuna inanmaktadır. Alman toplumunda sosyal eşitlik algısı düzeyi bu iki ülke arasındadır. Almanya'da eşitsizlik algısı işgücü piyasasına katılanlar ve katılmayanlar şeklindeki ülkenin işgücü piyasasının kurumsal düzenine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Arzu edilenin ne olduğuna bakıldığında araştırmanın bulguları, eşitlikçi tutumun en yüksek İsveç'te olduğunu ortaya koyarken en zayıf eşitlikçi tutum ABD'de çıkmıştır. Almanya'da ise yalnızca işgücü piyasasının dışında kalan kişiler, bu ayrışmanın ortadan kalkmasına etki ettiğini düşündükleri eşitlikçi politikalara daha yüksek destek vermektedirler.

Levin-Epstein ve diğerleri (2002);, İsrail halkının dağıtım adaletinin hakkaniyet, eşitlik ve ihtiyaç prensiplerinden hangisine uygun yeniden dağıtım politikalarını tercih ettiklerini ve sosyal ayrışmalara yönelik algı düzeylerinin ne olduğunu araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre kişilerin sosyal tabakadaki konumları onların dağıtım adaleti prensiplerinden hangisini daha fazla desteklediklerini belirlemektedir. Sosyal tabaka içerisinde düşük sınıflarda yer alan kesimler (eğitim seviyesi düşük olan kişiler, düşük gelirli ve işsizler), aktif yeniden dağıtım politikalarına ve bu politikaların eşitlikçi ve ihtiyaçları hedef alan uygulama biçimlerine daha fazla destek vermektedirler. Tercihleri etkileyen durum böyle olmakla birlikte, İsrail toplumunun genel eğilimi dağıtım adaletinin hakkaniyet prensibine daha yakındır. Toplumda neo-liberal düşünce baskındır ve aktif devlet müdahalesi yalnızca piyasanın başarısız kaldığı durumlar için arzu edilmektedir. Araştırmada ulaşılan diğer bir bulgu; İsrail toplumunda cinsiyet ilişkili bir sosyal ayrışma mevcut değil iken; (1) zengin-yoksul, (2) çalışan-yönetici, (3) elit-sıradan gibi sosyal tabakadaki mevcut bazı sınıf ayrışmaları RDYT farklılıkları ortaya çıkarmaktadır.

Edlund (1999); ISSP verilerini kullandığı çalışmasında, ABD ve Norveç'te devlete olan güven, vergi kaçakçılığı ve dağıtım politikalarına yönelik tutumlar arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre her iki ülkede de dağıtım politikalarına ve devlete olan güven noktasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Ancak, vergi ve refah yardımları ile ilgili yolsuzluklara yönelik tutumlar iki ülkede de birbirine benzemektedir.

Norveç'te yeniden dağıtımın destek ABD'den daha yüksektir. Norveçliler, ABD'lilere göre vergi kaçakçılığı ve yardım yolsuzluklarına daha toleranslıdır. ABD'de devlete olan güven, Norveç'e göre daha düşüktür. Araştırmada devlete olan güven düzeyi ile yeniden dağıtımın yönelik tutumlar arasındaki ilişki her iki ülkede de istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Her iki ülkede de yeniden dağıtımın en fazla desteği veren sosyal gruplar; çalışanlar, düşük gelirliler ve kadınlardır. Norveç'te kamu sektörü çalışanları dağıtım politikalarına daha fazla destek verirken bu bulguya ABD için ulaşılmamıştır. Gelişmiş refah devletlerinin, arzu edilmeyen ahlaki (vergi ve yardım yolsuzlukları) sorunlar ortaya çıkardığı iddiasını araştırmanın bulguları doğrulamamıştır. İki ülkede de tutumlar birbirine bu noktada yakındır. Ancak, Norveç'te gençler yaşlılara göre bu eylemlere daha fazla toleranslıdır. Her iki ülkede de kendi işinde çalışanlar, dini inancı zayıf olanlar, Golthorpe'nin yüksek hizmet sınıfı çalışanları ve dindar olmayanlar vergi yolsuzluklarını daha az yanlış görmektedirler.

Blekesaune (2007); 39 ülkenin EVS verilerini kullandığı çalışmada, ekonomilerin küçülmesi ve istihdam düzeylerinin azalması nedeniyle dünyada değişen yeni ekonomik şartların, dağıtım politikalarına ve devletin ekonomik sorumluluğuna yönelik hem bireysel hem de kurumsal düzeyde ne gibi tutum değişimleri ortaya çıkardığını araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre yeni ekonomik şartlarda, bireysel düzey açısından istihdam edilenler, mali açıdan iyi durumda olanlar, erkekler ve gençler bireysel sorumlulukları ve yeniden dağıtımın özellikle kişisel gayretleri teşvik etmesini daha fazla desteklemekte iken istihdam edilmeyenler (işsizler, işini kaybedenler), mali açıdan kötü durumda olanlar, kadınlar ve yaşlılar ise devletin ekonomik sorumluluğunu ve aktif yeniden dağıtım politikalarını daha fazla desteklemektedirler. Ancak mali hoşnutluk durumuna göre farklılaşan bu tutumlar, kişilerin istihdam biçimlerine bağlı olarak daha belirgin farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Devletin aktif yeniden dağıtım sorumluluğu noktasındaki tutum farklılıkları ise en fazla cinsiyete göre değişmektedir. Kadınlar erkeklere göre müdahaleci bir devleti daha fazla desteklemektedirler. Ulusal düzeyde, ekonomilerdeki değişimler sonrasında işsizlik oranlarının arttığı ve bireylerin mali hoşnutluk düzeyinin azaldığı ülkelerde devletin yeniden dağıtım politikalarına ve devletin ekonomik sorumluluğuna yönelik destekler artarken, işsizlik oranlarının azaldığı ve bireylerin mali hoşnutluk düzeyinin arttığı ülkelerde ise aktif refah devleti yerine bireysel

sorumlulukları ve kişisel gayretleri teşvik eden politikaların daha fazla destek gördüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Blekesaune ve Quadagno (2003); ISSP'den aldıkları 24 ülke verisini analiz ettikleri çalışmalarında, hem kişisel hem de ulusal düzeyde RDYT farklılıklarına etki eden hususların neler olduğunu araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre işsizlik düzeylerinin yüksek olduğu ülkelerde yaşayan yurttaşların refah politikalarına daha fazla destek verdikleri görülmektedir. Ülkelerin işsizlik oranları, genel olarak olumlu refah tutumlarını arttırmaktadır. Bunun bireysel düzeydeki yansıması, işsizlerin çalışanlara göre refah devletine daha fazla destek vermesi şeklindedir. Ancak tüm ülkelerde refah devletince hastalara ve yaşlılara sağlanan sosyal güvenceler, işsizlere sağlanan sosyal güvencelerden daha fazla destek almaktadır. Bireysel düzeyde ise kadınlar ve yaşlılar diğer sosyal gruplara göre daha eşitlikçi bulunmuştur. Kadınlar erkeklerden, yaşlılar ise gençlerden daha olumlu RDYT sergilemektedirler.

Sihvo ve Uusitalo (1995), Finlandiya ölçeğinde yaptığı araştırmada ülkede yaşanan ekonomik krizlerin RDYT değiştirip değiştirmediğini araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, ekonomik kriz dönemlerinde kişilerin refah düzeyleri zayıfladığından, kişilerin refah devletine yönelik destek düzeyleri de zayıflamaktadır.

Bonoli (2000); çalışmasında, gelir transferlerini içeren yeniden dağıtım politikalarına yönelik tutumlar yerine sosyal güvenliğin tesis edilmesi amacıyla uygulanan bazı yasal ücret düzenlemeleri ve toplu pazarlık gibi iş hukuku ile ilgili farklı hukuki müdahalelere yönelik tutumları ele almıştır. İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya, İsveç ve Danimarka üzerinde yaptığı araştırmasında, ISSP ve Eurobarometer'den alınan verilerden yararlanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre Avrupa'nın genelinde sosyal programlar yaygındır. Ancak hukuki düzenlemeleri içeren sosyal korumaya yönelik (ücretlerin düzenlenmesi, asgari ücret politikası, toplu sözleşme, vs) çeşitli uygulamaların bazı ülkelerde ciddi destekler görürken diğer bazı ülkelerde pek fazla destek görmemektedir. Örneğin, ücret kontrolleri İtalya ve Fransa'da ciddi destekler alırken, İngiltere, İsveç ve Almanya'da bu destekler zayıftır. Yazar ülkeler arasındaki tutum farklılıklarını, ülkelerin farklı ideolojik deneyimlerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Fransa'nın hukuk sistemi ile piyasa mekanizmasını sürekli kontrol etmesi ve düzenlemesi; İtalya'nın piyasa mekanizmasını sürekli devlet eliyle güçlendirmeye çalışması; Almanya'nın Katolik sosyal inancın da etkisiyle aile kurumunu korumaya çalışması ve işçi hareketlerinin radikal ve

güçlü baskıları nedeniyle Alman devletinin sosyal sorunlara yönelik sürekli yeni çözümler üretme tepkisi vermesi; İngiltere'nin piyasa ihtiyaçlarının asgari devlet müdahaleleri ile karşılamaya gayret etmesi ve devlet müdahalelerini yalnızca piyasanın başarısız kaldığı noktalarda devreye sokması Avrupa ülkeleri arasında tutum farklılıklarına yol açan en temel deneyim farklılıkları olarak ortaya çıkmaktadır.

Ervasti (1998); Finlandiya'da 949 kişi üzerinde yaptığı araştırmasında, toplumun refah devletinin hangi yönlerini eleştirdiğini ve bu eleştirilerin sosyal yapı farklılıklarına göre değişip değişmediği araştırmıştır. Araştırmanın temel bulgusu, Finlandiyalılar refah devletinin genişlemesini savunmaktan daha çok refah devletinin olumsuz sonuçlarıyla daha fazla ilgilenmektedirler. Ancak refah devletinin olumsuz sonuçlarına yönelik bu tutumlar, refah devletinin meşruluğunu tehlikeye sokacak düzeyde değildir. Toplum tarafından algılanan refah devletinin olumsuz sonuçları aşırı bürokrasi, refah yolsuzluğu ve yüksek vergi yükleri olup çeşitli sosyal sınıflara göre bu algılar değişmektedir. Sol siyasi görüşlüler, refah devletini daha az eleştirmektedirler. Refah devletinin olumsuz sonuçları üzerinde, daha çok sağ görüşlüler ile bu devletin politikalarını vergileriyle finanse eden orta ve yüksek gelirli kesimliler durmaktadır. Sosyal tabakanın düşük kesimleri (düşük ücretliler, mavi yakalı çalışanlar ve kadınlar) ise refah devletinin daha çok bürokratik yapısını eleştirmektedirler. Yüksek gelirli daha çok refah yolsuzluğuna (hile, aldatmaca) odaklanırken; orta sınıf, sosyal güvenlik sisteminin vergilerle finansmanı ve yeniden dağıtıcı etkilerine odaklanmaktadır.

Bir kısım çalışmalarda uygulanan analiz yöntemine bağlı olarak tutumlara yönelik bulguların değişebildiği görülmektedir. Nitekim, Andersson (2010); 8 ülke ve dört refah rejimi¹⁰ için ISSP verilerini kullandığı çalışmasında, bu ülkelerde RDYT'ın kurumsal düzeyde değişip değişmediğini araştırmıştır. İki farklı araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, Mokken ölçeklendirme analizi sonuçlarına göre, rejim yapılarına göre değişen RDYT bulgusu ileri sürülen iddiaları desteklemektedir. Buna göre en yüksek toplumsal destekler sosyal demokrat refah devletlerinde bulunmuşken en düşük destek düzeyi liberal ve radikal refah devletlerinde bulunmuştur. Ancak araştırmanın regresyon analizinde ise RDYT'ın refah rejimlerine göre değişmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

¹⁰ *Liberal*: ABD, Kanada; *Sosyal Demokrat*: İsveç, Norveç; *Muhafazakâr*: Almanya, Fransa ve *Radikal*: Avustralya, Yeni Zelanda.

Bir kısım çalışmalar güçlü milliyetçi duyguları yansıtan ulusal kimliğe olan bağlılık düzeyi ile RDYT arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Ancak yapılan araştırmaların bulguları farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Martinez-Herrera (2004) İngiltere ölçeğinde yaptıkları araştırmalarında, ulusal kimliğe olan bağlılık düzeyi ile RDYT arasında anlamlı ilişki bulamamışlardır. Johnston ve diğerleri (2010) ise Kanada örneği üzerinde yaptıkları araştırmada, benzer konuda pozitif ilişki bulmuşlardır. Shayo (2009) ulusal kimliği sınıf ve ulus boyutları ile açıkladığı araştırmasında, Türkiye'nin de içinde yer aldığı 26 demokratik ülkede, ulusal kimliğe olan bağlılık düzeyi, düşük gelirlilerde daha yüksek iken yüksek gelirlilerde daha düşük bulunmuştur. Refah devletinin yeniden dağıtım politikalarına yönelik destekler noktasında araştırmanın bulgularına göre, ulusal kimliğe bağlılık düzeyi ile ülkelerin yeniden dağıtım politikalarına yönelik destekler arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VERGİ ADALETİ ALGISI

3.1. Adalet Algısı ve Vergi Adaleti Algısının Belirleyicileri

Adalet, muhtevası açık ve sınırları net olarak tespit edilebilmiş bir kavram olmayıp izafi bir olguyu ifade etmektedir. Kavramsal düzeyde çoğu zaman hakkaniyet (fairness), adalet (justice) ve eşitlik (equity) gibi kavramların benzer durumları anlatmak amacıyla birbirlerinin yerlerine kullanılan kavramlar olduğu görülmektedir. Oysa adalet (justice), adalete konu sürece yönelik değerlendirmeleri ifade ederken, eşitlik (sosyal ilişkiler için equality) dağıtımına ilişkin yargıları, hakkaniyet (fairness) ise hem dağıtım hem de uygulamaya ilişkin değerlendirmeleri ifade eden ve diğerlerine göre daha geniş bir kavramdır¹ (Farrar, 2011: 367).

Adalet duygusunun toplumda yerleşmesi, birey ve devlet ilişkilerinin sağlıklı temeller üzerine kurulabilmesinde öncelikle dikkate alınması gereken hususların başında gelmektedir. Bununla birlikte herhangi bir hukuki sisteminin adaletli olup olmadığını değerlendirebilecek üstün bir irade bulunmamaktadır. Dolayısıyla adalet konusundaki değerlendirmelerin, birey nezdinde ya da yaygın olarak toplumsal yargılar haline gelmiş bazı değerlendirmeler çerçevesinde yapıldığı görülmektedir (Çataloluk, 2008: 223). Özellikle çağdaş vergi hukuku sistemine sahip ülkelerde, halkın vergiye yönelik algı ve tutumları, vergi politikası kararlarının alınmasında dikkate alınan hususların başında gelmektedir. Diğer taraftan toplumun vergilendirmeye yönelik davranış biçimleri ve devletin bireylere dönük konumu iki taraf arasında siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda bir karşılıklı ilişkiyi var etmektedir. Bazen toplumsal davranışlar siyasi iradenin alacağı kararları şekillendirmekte iken bazı durumlarda da bazı siyasi kararlar toplumsal davranışların değişimini hedef almaktadır.

¹ Bu çalışmada eşitlik, hakkaniyet gibi ifadeler yerine, onu karşılayan anlamlarıyla ilgili literatürde daha yaygın kullanımı olan “*adalet*” ifadesi sıklıkla tercih edilmektedir.

Bir başka açıdan da toplum üyelerinin müspet adalet algıları olumlu davranışlara yol açmakta olup, bu davranışların yansımalarını, yurttaşların kendilerini toplumun değerli ve saygın bir bireyi olarak hissetmelerinde, devlete ve topluma olan güven duygularının yükselmesinde, hukuki sisteme ve vergilendirmeye gönüllü uyum sağlamalarında görmek mümkündür. Adalet üzerine hemen her disiplinin kendi içinde farklı tartışmaları barındırdığı, husus ile ilgili pek çok görüşün ve teorinin ortaya konulduğu görülmekle beraber, günümüzde evrensel bir adalet uzlaşısının henüz sağlanamadığını belirtmek gerekmektedir. Adaletin nasıl tesis edileceği, hangi araçların kullanılacağı ve bu araçların nasıl tasarlanacağı konunun teknik yönüyle ilgilidir. Oysa burada ele alınmaya gayret edilen adalet algısı konunun psikolojik yönünü vermektedir. Bu kısımda adaletin, bireylerin zihin ve ruh dünyasında yerleşmesini, kabul görmesini sağlayan adalet algılamalarıyla ilgili eşitlik ve dağıtım adaleti teorilerine ve bir kısım saha araştırmalarına yer verilmektedir.

3.1.1. Eşitlik Teorisi

Adalet algısı ile ilgili ele alınabilecek en eski teori eşitlik teorisidir. Bu teori, 1960'lı yıllarda Stacy Adams tarafından örgüt yapıları içerisinde, kişiler arasındaki ve grup içindeki çeşitli ilişkilerde ortaya çıkan motivasyon unsurlarının oluşumunu açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Eşitlik teorisi, adalet ile ilgili teoriler içerisinde de en açık ve en yalın olan teori olarak kabul edilmektedir. Adaletle ilgili tartışmalarda eşitlik sıklıkla referans alınan bir olguya işaret etmekle birlikte kavramsal açıdan iki kavram arasında farklılık söz konusudur. Herhangi bir duruma konu adaletten söz edilirken, muhatap olan bireylerin hak ettiklerinin ne olduğunun tespiti, birbirinden ayrı bazı ilkelere göre şekillenmiş subjektif yargılara göre belirlenmektedir. Oysa eşitlikten söz edildiğinde, özellikle bir takım maddi ve maddi olmayan menfaatlerin bölüşümünde, bireylerin bu bölüşüme konu unsurların ortaya çıkması için yapmış oldukları katkı ya da gayretlerine nicel anlamda denk olan karşılıkları elde etmesi kastedilmek istenmektedir.

Adams (1965), eşitlik teorisini karşılıklılık (reciprocation) ve tahsis (allocation) şeklinde iki boyuta ayırarak açıklamaktadır. Karşılıklılık veya karşılıklı eşitlik ile kavramsallaştırılan ilk boyut, iki birimden birinin diğerine adil davranması durumunda, diğer birimin de ona adil davranması gerekliliğini ya da başka bir ifadeyle kişinin sadece kendisine adil davranana adil davranış ile karşılık vermesini ifade etmektedir. Bu karşılıklı ilişki sürecinde, eşitlik yahut adalet, tüm girdi ve çıktılarının birbirine eşit kılınması ile

ortaya çıkmaktadır. Haliyle, aksi durum da eşitsizlik olarak nitelendirilmektedir. Sonuçta, eşitlik teorisinin ilk boyutuna göre bir kişi ancak sisteme yaptığı katkıya eşit düzeyde sistemden fayda gördüğüne inanırsa, sistem ile olan karşılıklı ilişkisini ve sistemin ürettiklerini adil olarak algılamaktadır (Peters ve van den Bos 2008: 87).

Adalet olgusunun sadece iki taraflı bir ilişkide nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalışan karşılıklılıktan farklı olarak tahsis, grup içerisinde ya da gruplar arasında girdilerin veya çıktılarının tek yönlü olarak dağıtımını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu adalet boyutu da bir değişimi içermekle birlikte, karşılıklı olmayan ve açık bir biçimde tek bir el tarafından gerçekleştirilen dolaylı bir değişimi ifade etmektedir. Yine burada da adalet, tahsisi gerçekleştiren birimin yapılan katkılar ölçüsünde menfaatleri, kaynak birimlere dağıtmasıyla gerçekleştirilmektedir.

Bolino ve Turnley (2008: 31)'e göre eşitlik teorisinin beş temel bileşeni bulunmaktadır; (1) *girdiler*; çalışanların işlerinde gösterdiği gayretler gibi katkıları, (2) *çıkıtlar*; ücretler ya da cezalar gibi çalışanların işleri ile ilgili olarak karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz maddi ve maddi olmayan unsurları, (3) *diğerlerini referans alma*; çalışanların diğer çalışanlar girdi/çıkıtı oranları ile kendi oranlarını kıyaslamasını, (4) *değerlendirme*; çalışanların bu kıyaslama sonrasında kendilerine eşit davranılıp davranılmadığına yönelik yargılarını ve (5) *eşitsizliğe tepki*; eşitsizlik şeklinde bir değerlendirmenin varlığı durumunda çalışanların hem davranışsal hem de psikolojik olarak eşitliğin tesis edilmesine yönelik eylemlerini ifade etmektedir.

Eşitlik teorisine göre bireyler, gayretlerinin karşılığını hak ettikleri biçimde aldıklarını düşündüklerinde işlerine ve görevlerine motive olmaktadır. Adams'a göre bu düşünce, bireylerin performansları karşılığında bekledikleri menfaatlere yönelik bir sosyal adalet arayışıdır (Özmen ve diğerleri, 2007: 20). Ayrıca burada bireyin kendisine ne kadar adil davranıldığı konusundaki algıları, diğer bireylerle kendilerini kıyaslamaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaştırma, bireyin işi ile ilgili çıktıları olan, gayretleri karşılığında aldığı ücret, mevki gibi ödüller ile bireyin işe kazandırdığı eğitim, fiziksel gayret gibi girdiler arasındaki oranlama esasına dayanmaktadır. Bireyler, kendi girdilerinin çıktılarına oranı ile diğer çalışanların girdilerinin çıktılarına oranı arasında bir kıyaslama yaparak, eşitlik ya da eşitsizlik değerlendirmelerinde bulunmaktadır.

Vergilendirme bağlamında değerlendirildiğinde, karşılıklı ilişkilere ve tahsise konu olan paydaşlar vergi mükellefleri ve devlet (ve bazı durumlarda onu temsilen vergi idaresi) iken bu sürece konu olan girdiler, mükellefler tarafından ödenen vergiler ve vergi cezaları; çıktılar ise devletin sunduğu kamu harcamaları ya da daha geniş anlamda kamu mallarından elde edilen faydalardır.

Mükellefler açısından bakıldığında, adil bir vergi yapısı, mükelleflerin uzun dönemde ekonomik anlamda hangi konumda bulunacaklarıyla ilgili fikir edinmelerinde kendilerine yardımcı olmakta ve devlet ile olan ilişkilerini güçlendirmektedir. Ayrıca kişilerin karar verme mekanizmasında söz sahibi olmasına, temsiliyet algılarının yükselmesine, yönetimde seslerini duyurabilme inançlarının artmasına ve vergi sistemine olan güvenin oluşmasına hizmet etmektedir (Zenginobuz ve diğerleri, 2010: 35). Devlet açısından bakıldığında ise adil vergi yapısı, bir taraftan vergilendirmenin meşruluğunu sağlamakta ve mükelleflerin devlete olan güvenini yükseltmekte iken diğer taraftan mükelleflerin vergiye uyum göstermesi yönünde toplumsal bir kabulün oluşmasına hizmet etmekte, düzenli ve sürekli gelir garantisi sağlamakta, vergilendirmenin idari maliyetlerini azaltmakta ve vergilendirmenin idari, mali ve sosyal ilkelerine hizmet etmektedir.

Öncelikle eşitlik teorisine göre vergilerin adil olduğuna yönelik algı, vergi mükelleflerinin ödedikleri vergi miktarı ile kamu mallarından elde ettikleri faydaların birbirine eşit olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Şayet mükellefler, ödedikleri vergilere eşdeğerde fayda elde edemedikleri inancına sahip olursalar bu karşılıklı değişimi adaletsiz algılayacaklardır. Yine mükelleflerin vergilendirmeye yönelik adalet yargılarında etkili olan bir diğer husus, vergi karşısında ekonomik açıdan aynı statüde bulunan mükelleflerin, devlet ile olan ilişkilerini grup düzeyinde değerlendirmeleri sonrasında nasıl bir yargıya vardıklarına ilişkindir. Burada mükelleflerin değerlendirme sonrası ulaşacakları adalet yargılarına etki eden en önemli faktör, vergi yükünün grup içerisinde nasıl dağıtıldığıdır. Vergi yükü, kişilerin vergilendirme sonrasında gelir, servet veya harcamalarında meydana gelen azalışın miktarını ya da oranını ifade etmektedir. Ekonomik kaynaklar açısından aynı statüde bulunan mükellefler arasında vergi yükünün dağılımı eşit miktarda ya da oranda değil ise mükellefler vergilendirmenin adil olmadığı yönünde bir algı içerisine girmektedirler. Mükellefler muhatap olduklarını düşündükleri eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla çoğu zaman vergiye uyum göstermeme gibi bir tepki içerisine girebilmektedirler.

Mükelleflerin, mensup oldukları grup içerisindeki bedavacı (free-rider) yapılarının onların eylemlerini şekillendirdiğini ileri süren bazı çalışmalar, mükelleflerin vergiye yönelik uyumsuzluğunu beyan etmek isteyecekleri gelir düzeyi ile açıklamaktadırlar. Bu çalışmalara göre, bedavacı mükelleflerin vergi adaleti algıları, eylemlerine yönelik bir dürtü sağlarken aynı zamanda devletin bu kişilere yönelik çeşitli vergi ve harcama politikası kararları hem adalet algılarını hem de bu algılamaların sonuçlarını değiştirebilmektedir. Bireyler ve devlet arasındaki bu yöndeki ilişkiyi açıklayan aşağıdaki (1) nolu modele geçmeden önce modelin varsayımlarına değinmek gerekmektedir. Öncelikle, yasal zorunluluk gereği mükellef grubunun üyesi her bireyin, elde ettiği gelirin tamamını beyan etmesi gerekmektedir. Ödenen vergiler, grubun kamu gelirlerine yaptığı katkıyı vermektedir. Vergi oranı, grup tarafından yapılan vergi ödemelerinin toplam miktarını belirlemektedir. Diğer yandan, grup düzeyinde yapılan vergi ödemeleri tüm grup üyelerinin eşit miktarlarda ödeme yapması durumunda en yüksek düzeye çıkmaktadır. Grup üyeleri, ellerinde kalmasını umdukları gelir düzeyini (beklenen değer), diğer üyelerin davranışlarına göre ayarladıkları durumda, üyelerce beyan edilmek istenecek olan gelir düzeyi formülde şu şekilde yer almaktadır (Alm ve diğerleri, 1992b: 27; Torgler, 2003b: 288);

$$EV = Y - tY^D + ms(G + tY^D) - pf[t + (Y - tY^D)] \quad (1)$$

Formülde, EV ile ifade edilmek istenen kişiler tarafından beklenen değerdir. Y vergi öncesi gelir, t vergi oranı, Y^D beyan edilecek gelir, m kamu mallarından sağlanan tüketici rantı büyüklüğü, s bireyin ödeyeceği verginin grup içerisindeki payı, G diğer grup üyelerince ödenen vergi miktarı, (bu durumda $G + tY^D$, grup tarafından ödenen toplam vergi miktarı), p vergi denetimi yapılma ihtimali ve f ise vergi ceza oranıdır. Bireylerin, beyan edilecek olan gelire bağlı olarak beklenen değerlerini en yükseğe çıkarabilmeleri mümkündür. Ancak,

$$pf + ms \geq 1 \quad (2)$$

olması durumunda, bireyler elde ettikleri gelirlerin tamamını beyan etmek durumunda kalmaktadırlar. Neticede, bireylerin elde ettikleri gelirlerin tamamını diğer grup üyelerinin davranışlarını da dikkate alarak beyan etmeleri; denetim oranı, vergi ceza oranı, bireyin grup içerisindeki büyüklüğü ve tüketici rantı büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir. Devletin vergi denetimlerini ve cezalarını arttırması grup üyeleri üzerinde daha yüksek

gelir beyan etme yönünde baskı yapmaktadır. Grup üyelerinin beyan ettikleri gelirin artması şeklinde gerçekleşen vergi uyumu, grup içerisinde adaletin arttığı şeklinde algılanmaktadır.

Yine modelin bir diğer sonucuna göre, karşılıklı adalet bağlamında, adalet algısı kişilerin yapmış oldukları vergi ödemelerine karşılık devletten ne kadar karşılık gördüklerine göre de değişmektedir. Devlet tarafından gelirin geniş ölçüde yeniden dağıtımı, tüketici rantı büyüklüğüne bağlı olarak adalet algılarını etkilemektedir. Bu büyüklük yükseldikçe, gelirin yeniden dağıtımı bireylerin adalet algısını yükseltmektedir. Grup içerisinde tüketici rantı yüksek olan bireyler, yeniden dağıtım sonunda grubun yaptığı vergi ödemelerinden daha fazla kamu sunumundan fayda elde ettiklerini düşünmekte ve vergilendirmeyi daha adil görmektedirler.

Eşitlik teorisinin tezleri çerçevesinde ele alınabilecek diğer bir durum da vergi adaleti algısı (VAA) ile vergi cezaları arasındaki ilişki ile ilgilidir. Vergi cezaları mükelleflerin vergiye ilişkin kanuni yükümlülüklerini yerine getirmemeleri nedeniyle kendilerine yüklenen çeşitli hukuki ve idari yaptırımlardır. Cezalandırmanın öncelikli amacı toplumda adalet duygusunun yükseltilmesidir. Bunun dışında, vergi yükümlülüklerin yerine getirilmemesi nedeniyle devletin uğradığı gelirin telafi edilmesi ve mükelleflerin vergiye olan uyum düzeylerinin yükseltilmek istenmesi cezalandırmanın diğer amaçlarındadır. Eşitlik teorisi açısından düşünüldüğünde, vergi yükümlülüklerini yerine getirmeyen mükelleflerin çıktılar lehine işleyen vergi/kamu mallarından faydalanma oranı, yükümlülüklerini yerine getiren diğer vergi mükellefleri aleyhine bir eşitsizlik ortaya çıkarmaktadır. Olumlu adalet algısı düzeyinin zayıflamasına neden olan bu durum, yükümlülüklerini düzgün bir biçimde yerine getiren mükelleflerin vergiye olan uyumlarını olumsuz etkilemektedir.

Diğer yandan şunu belirtmekte fayda vardır ki eşitlikçi yaklaşım, psikolojik açıdan arzu edilebilir ya da mantıksal açıdan makul görülebilir olsa bile, pratik açıdan her zaman mümkün gözükmemektedir. Bazı durumlarda eşitlik, nicel düzeyde bir denklik ile sağlansa bile sosyal adaleti tesis etmekte yetersiz kalmaktadır. Toplumda çeşitli gereksinimler ve bazı ahlaki zorunluluklar nedeniyle girdiler (vergiler) ile çıktılar (kamu malları) arasındaki denkliğin tam anlamıyla kurulabilmesi her zaman mümkün gözükmemektedir. Toplumda yoksul, yaşlı, düşük gelirlili, engelli vb. bireyler, sosyal çıktılarına muhtaç iken sisteme girdi aktaramayan ya da aldıklarından daha azını ancak aktarabilen kesimler olarak hep var

olmaktadırlar. Toplumdaki bu statüleri devam ettiği müddetçe hep çıktı olarak ifade edilen kamu hizmetlerine ihtiyaç duyan kesimler olarak kalmaktadırlar.

3.1.2. Dağıtım Adaleti Teorisi

Dağıtım adaleti teorisi eşitlik teorisinin özellikle tahsis boyutunu daha da geliştiren bir teoridir. Dağıtım adaleti teorisi, eşitlik teorisinin de ileri sürdüğü gibi benzer katkıların yapıldığı durumlarda çıktılarının da nicel düzeyde olmasa bile hakkaniyete uygun dağıtımının sağlanmasını adaletin bir gereği olarak kabul etmektedir. Ancak fırsatların, teşvik edici unsurların ya da maddi menfaatlerin dağıtımını sürecinde karşılıklı adaletin nasıl sağlanacağı, teori içerisinde tartışmalı bir konudur. Çoğu durumlarda, kaynak dağılımı sürecinde birilerinin durumu iyileşmekte iken diğerlerinin durumu kötüleşmektedir. Genel kabul, durumu kötüleşenler bunu adaletsiz algılamakta, dağıtım sonunda durumu daha iyi hale gelenler bu dağıtımını daha adil olarak görmektedirler (Hartner ve diğerleri, 2011: 61).

Diğer taraftan eşitlik teorisi yalnızca objektif vergi yükünün nasıl dağıtılacağına odaklanırken, dağıtım adaleti teorisi objektif vergi yükü yanında subjektif vergi yükünün de nasıl dağıtılacağına ilişkin değerlendirmeleri dikkate almaktadır. Objektif vergi yükü, vergi sonrası kişilerin gelir, servet ve harcamalarında nicel anlamda bir değişimi ifade etmekte iken subjektif vergi yükü, objektif vergi yüküyle birlikte mükelleflerin bu değişim sonucu yaşamış oldukları baskı hissi ve psikolojik değerlendirmeleri de içeren daha geniş bir kavramdır (Devrim, 1998: 232). Vergi yükünün dağıtımını sağlayacak olan devletin bazı müdahaleler sonucu yalnızca sayısal anlamda bir denkliliği kurması eşitlikçi bir adalet açısından yeterlidir. Oysa dağıtım adaleti nicel bir dağıtımdan ziyade adalet açısından daha soyut hakkaniyete yönelik bir dağılımı öngördüğü için eşitlikçi her bir dağıtımın, adil bir dağıtım olmadığı yönünde bir itirazı da kendi içerisinde barındırmaktadır.

Dağıtım teorisinde, dağıtımın nasıl yapılması gerektiği duruma göre değişen bazı ilkelere dayandırılmaktadır. Bu ilkeler, Deutsch (1975: 137-149) ve Leventhal (1976: 5-7) tarafından geliştirilmiş olup hakkaniyet, eşitlik ve ihtiyaç şeklinde sınıflandırılmaktadır. Adalete ulaşmada, hakkaniyet ilkesi eşitlik teorisinin de ileri sürdüğü üzere kişilerin katkıları ile elde ettiği menfaatlerin nicel anlamda denk olmasını ifade etmektedir. Eşitlik ilkesi ise, eşitlik teorisinin ileri sürdüğü tezlerden farklı bir biçimde, kişilerin katkılarına bakılmaksızın herkesin aynı menfaatleri elde etmesi gereğine işaret etmektedir. Açıkçası

eşitlik ilkesinin uygulanmasının gerekli görüldüğü dağıtım sürecinde, kimsenin yaptığı katkıya bakılmaksızın herkesin aynı menfaati hak ettiğini iddia edilmektedir (Aktan, 2006: 141). İhtiyaç ilkesi ise, bireylerin ihtiyaçlarının tespit edilmesinin ardından, yine yaptıkları katkılara bakılmaksızın eşit düzeyde olmasa da ihtiyaçları karşılayacak kadar menfaatlerin bu kişilere sunulmasını ifade etmektedir. Hem eşitlik hem de ihtiyaç ilkeleri, katkısı düşük ya da hiçbir katkısı olmayanların bile katkısı daha yüksek olanlar kadar menfaat elde edebilme imkanını, dağıtımına konu birimlere tanımaktadır (Porcano, 1984: 622; Beugre, 2002: 1095; İçerli, 2010: 81).

Dağıtım adaleti yalnızca menfaatlerin herhangi bir grup içerisinde nasıl dağıtılacağı ile ilgilenmemektedir. Maddi menfaatler gibi olumlu unsurlar kadar cezalar gibi olumsuz unsurların da nasıl dağıtılacağıyla da ilgilenmektedir. Cezaların adil dağıtımını ceza adaleti olarak nitelendirilmektedir (Cook ve Hegtvedt, 1983: 220). Herhangi bir sosyal sistem altında ceza adaleti, işlenen suçlar neticesinde verilecek olan cezai yaptırımının adil olmasını ifade etmekte olup, suçlar nedeniyle sosyal sistemde yaşanan kayıplar ile dağıtımına muhatap olan ve suçu işleyenlerin karşılaşması gereken cezaların birbirlerine denk olması gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Vergi mükellefi bireyler, mensubu oldukları mükellef grubunu, -örneğin gelir vergisi mükellefi ücretli çalışanlar gibi- referans alarak ödedikleri vergilerin maddi tutarı ile kamu mallarından elde ettikleri faydaların maddi tutarı oranını diğer mükellefler ile karşılaştırarak, bu oranların eşit olup olmadığına göre adalet değerlendirmeleri yapabilmektedirler. Vergi literatüründe bu şekilde sağlanabilen bir eşitlik “yatay (horizontal) eşitlik” ile ifade edilmektedir (Elkins, 2006: 44; Galle, 2008: 1325).

Yatay eşitlik ya da adalet, 1960’lı yıllarda R. Musgrave (1960) tarafından vergi literatürüne kazandırılan bir kavram olup en sade ve öz haliyle ekonomik anlamda aynı konumda bulunan mükelleflerin kendi grupları içerisinde, vergi öncesi durumu ile vergiyi ödedikten sonraki bu durumlarında bir değişikliğin olmamasını ifade etmektedir (Elkins, 2006: 43; Gravelle ve Gravelle, 2006: 631). Bir başka anlamda da yatay adalet, ekonomik anlamda eşit durumda olanların eşit vergi oranları ile vergilendirilmelerini ifade etmekte olup dağıtım adaletinin hakkaniyet ilkesiyle daha yakından ilişkilidir.

Yatay adalet, yalnızca aynı grup içerisindeki kişiler için gelire bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdur (Pehlivan, 2006: 109). Ancak bazı durumlarda aynı grup içerisinde

bulunsalar bile gelirden bağımsız bazı durumlar grup içerisinde farklılaşan gelire bağımlılık düzeyleri ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin aynı gelir düzeyine sahip olmalarına karşın medeni durum veya sahip olunan çocuk sayısı nedeniyle kişilerin gelire olan bağımlılık düzeyleri birbirinden farklı olabilmektedir. Bu bağımlılık düzeyi dikkate alınarak, özellikle Avrupa'nın çoğu ülkesinde ve diğer bazı ülkelerde çocuk sayısına bağlı olarak değişen tutarlarda vergi indirimleri ya da vergi kredisi biçiminde bazı vergi ayrıcalıkları bu mükelleflere sağlanabilmektedir (Gökbunar, 2001: 2-3). Bu biçimde aynı gelir düzeyinde olan ve aynı vergi mükellefiyetine tabi bulunanların, gelire olan bağımlılık düzeylerinin farklı olmasından ötürü, farklı vergi yüklerine muhatap tutulmaları, dağıtım adaletinin ilkelerinden eşitlik ve ihtiyaç ile daha yakından ilgilidir.

Dağıtım adaletinin eşitlik ve ihtiyaç ilkelerine göre, kişilerin ödedikleri vergi ile elde ettikleri faydaların birbirine eşit olması, her durumda şart değildir. Adalet açısından ya sisteme yapılan girdiyi ifade eden vergilerin tutarı ihtiyaca göre düzenlenmelidir ya da sistemin çıktısını ifade eden kamu mallarından faydalanma düzeyinin, ihtiyacı karşılayacak şekilde ayarlanması gerekmektedir. Dağıtım adaleti açısından, kamu harcamalarının ihtiyaca uygun şekilde ayarlanması, refah devletinin geliri yeniden nasıl dağıtacağı ile ilgili bir prensiptir. Ödenecek olan vergi tutarının, ihtiyacın dikkate alınarak düzenlenmesi ise VAA'nın ve vergilendirmede adalet ilkesinin önemli bir başka boyutu olan "dikey (vertical) adalet" ile ilgilidir.

Dikey eşitlik ya da adalet en eski vergilendirme prensibi olup, A. Smith ve J. S. Mill gibi klasik iktisatçılar tarafından ileri sürülen bir vergilendirme yöntemidir (Musgrave, 1990: 114). Dikey adalet, herkesin ödeme gücüne uygun vergi ödemesini ifade etmektedir (Porcano, 1984: 619; Pehlivan, 1996: 106). Dikey adalette, artan oranlı (progresif) bir vergi yapısı ortaya çıkarılarak, yüksek gelirliler ile düşük gelirliler arasındaki vergi sonrası gelir farklılığı azaltılmakta ve böylelikle gelirin yeniden dağıtılması sağlanmaktadır.

Uygulamada, dikey adaletin sağlanabilmesi için yüksek gelirlilerin düşük gelirlilere göre daha yüksek vergi oranları ile vergilendirilmesi gereği savunulmaktadır (Saad, 2010: 35). Ya da alternatif olarak vergi oranları aynı düzeyde uygulanırken, vergi indirimi, vergi istisnası, vergi kredisi veya çeşitli vergi muafiyetleri ile ifade edilen vergi harcaması politikalarıyla farklı gelir düzeyine sahip olan kişilerin, vergi yüklerinin farklılaştırılması gibi uygulamalar da aynı amaca yöneltilirler (Shaviro, 2003: 212). Böylelikle yatay

adaletten farklı olarak dikey adalette, kişilerin maddi refah düzeylerinin dikkate alınması suretiyle sisteme yapacakları vergisel katkıların ve devletin o kişilere sağlayacağı refah yardımı düzeylerinin ayarlanabilmesi imkanı oluşturulabilmektedir.

Kinsey ve diğerleri (1991: 845-48)'e göre; vergi yükünün dağıtım biçimi aynı zamanda mükelleflerin dağıtım adaleti ile ilgili yargılarını da şekillendirmektedir. Mükellefler, hem sonuca hem de değer yargılarına dönük bir yapı ile “dağıtım adaleti” değerlendirmelerinde bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler hem vergi politikalarının mevcut yapısından hem de mükelleflerin vergiye ilişkin durumlarından etkilenmektedir. Örneğin vergi indirimlerine ve diğer vergi ayrıcalıklarının tanındığı mükellefler, daha çok sonuca dönük adalet değerlendirmelerinde bulunurken kamu otoritesinin bu hususlardaki yetkilerini kötüye kullanıp kullanmadıklarına pek sorgulamamaktadırlar. Bu mükellef tipi, açıkçası karar alma sürecinde faydacı (utilitarian) düşünce yapısına sahip kişileri işaret etmektedir. Aksine vergi ayrıcalıklarına hak kazanamayan mükellefler, daha çok ahlaki ve hukuki bir takım yargılar ile dağıtım adaletine yaklaşmaktadırlar. Gelirin yeniden dağıtımını gerektiren dikey adaletçi bir yeniden dağıtım anlayışına sahiptirler. Adalet değerlendirmelerinde bulunurlarken toplum içerisinde bireylerin ne gibi sosyal çıktılar ile yüz yüze olduklarına dikkat etmektedirler. Bazı durumlarda bu mükellef yapısındakiler elde edilemeyen vergi ayrıcalıkları aleyhine de tutumlar sergileyebilmektedirler.

Dağıtım adaletinin vergilendirme ile ilgili bir diğer konusu da vergi cezalarının adil dağıtılmasıdır. Ceza adaleti, işlenen vergi suçlarına karşılık verilen cezaların, miktar, süre ve muhatap açısından adil olmasını gerektirmektedir (Wenzel, 2002a: 58). Vergi suçları, mükelleflerin vergiye olan kanun dışı uyumsuzluklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir uyumsuzluk nedeniyle yaşanan vergi geliri kaybı ile kesilen cezalar ve izlenen ceza uygulamaları sonucu elde edilen gelirlerin birbirine eşit olması, ceza adaletinin tesisinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Ceza adaletini etkileyen bir diğer önemli husus da vergi aflarıdır. Topluma maliyetleri olduğundan ötürü vergi aflarının vergilemede etkinliği ve adaleti arttırmak yerine azalttığı kimi yazarlarca savunulmaktadır. Vergi affı, bazen yasal olmayan tutumları teşvik edici olmaktadır. Vergi affı çıkma ihtimalinin bulunması bile mükelleflerin daha az gelir beyan etmesine ve vergi kaçırma girişimlerini arttırmasına neden olabilmektedir. Diğer taraftan, vergi affı vergi kaçırmanın maddi riskini ortadan kaldırdığından, bu eyleme kolaylıkla başvurmuş olanlar ile vergiye uyum sağlamış olanlar arasında bir adaletsizlik

ortaya çıkarmaktadır (Kirchler, 2007: 89). Dolayısıyla vergi afları vergiye olan uyumu arttırmadığı sürece ve yaşanan gelir kaybını telafi edici eylemlere teşvik edici bir rol üstlenmedikçe, cezaların adil dağıtımına yönelik herhangi bir işlev görmesi mümkün değildir.

Bu teoriler dışında adalet algısını daha farklı boyutlarıyla ele alan başkaca teoriler de mevcuttur. Prosedür-uygulama adaleti (procedural justice), nesiller arası eşitlik (intergenerational equity) ve nesil-içi eşitlik (intra-generational equity) bu teorilere örnek olarak verilebilir.

Son dönemde oldukça popüler araştırma alanı haline gelen *prosedür (uygulama ya da yöntem) adaleti*, kaynakların nasıl dağıtılması gerektiği ile ilgilenmeyip daha çok dağıtım sürecindeki usullere odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, fayda ve maliyetlerin muhataplarına tayınlanması sürecinde karar alma mekanizmalarının ve yürütülen işlemlerin adil olmasına vurgu yapmaktadır (Tyler ve Blader, 2003: 350). Buna göre eğer kişiler dağıtımına konu kaynakların (vergi ve cezalar gibi) dağıtımın uygulama sürecinin adil olduğunu düşünürlerse uygulama adaleti yüksek demektir (Kirchler, 2007: 75). Aksine, vergi kanunlarından kaynaklı bir sorun olmasa bile uygulamada bazı sorunlar mevcutsa, bu durumda uygulama adaletsizliği durumu ortaya çıkmaktadır (Zenginobuz ve diğerleri, 2010: 35).

Uygulamaların adil olabilmesi için süreçlerin, mevzuatın ortaya koyduğu standartlarda, ilgili, kesin, hatasız, örnek, etik ve doğrulanabilir olması gerekmektedir (Verboon ve Goslinga, 2010: 137). Vergi hukukunun karmaşık olması, şeffaf olmaması ve etkin bilgilendirme hizmetlerinin bulunmayışı, denetim elemanlarının deneyimsiz olması ve mükelleflere dönük saygılı olmayan tutumları, uygulamaların adil algılanmasını zayıflatmaktadır. Bunun yanında uygulama adaleti, vergi otoritelerinin aldığı kararların kabulünde, bu otoritelere olan güvenin artmasında, vergi otoritelerinin meşruluğunun mükellef nezdinde yükselmesinde etkili olmaktadır. Vergi idaresinin güvenilirliği, mükelleflere olan saygılı tutumu ve tarafsızlığı vergi uyumu literatüründe uygulama adaleti ile ilgili olarak en fazla incelenen konulardan olmuştur (Murphy, 2004: 2).

Nesiller arası eşitlik teorilerine göre belirli bir dönemin mükellefleri, yaşadıkları dönem boyunca muhatap oldukları kamu harcamalarını finanse etmekle yükümlüdürler. Kendi dönemleri dışındaki diğer dönemlerin kamu harcamalarını sübvansede etmeleri ya da

kendilerinin istifade ettiği kamu harcamalarını başka zaman dilimlerinin mükelleflerinin sübvanses etmesi adil değildir. *Nesil-içi eşitlik* teorileri ise *nesiller arası eşitlik* teorisi iddiasının tersi görüşleri savunmaktadır. Bu teoriler, vergi yükünün nesiller arasında eşit dağıtımına daha fazla odaklanmakta olup her dönemde, o dönem içerisinde yaratılan gelir düzeyinin dikkate alınmadan tüm yurttaşlara, refahın asgari düzeyde benzer şekilde tesis edilmesini önermektedir (Coombes ve Dollery, 2002: 3-4).

3.2. İlgili Ampirik Çalışmalar ve Bulguları

Rawls [1971]'in da belirttiği üzere adalet, düşünce sisteminin ortak bir kabulü gereği mevcut sosyal kurumların en öncelikli erdemidir (Rawls, 1999: 3). Vergi sistemleri de toplumların en temel ve zaruri sosyal kurumlarıdır. Bundan ötürüdür ki vergilerin adil olması, devletin alacağı siyasal ve sosyal kararların meşruluğunun sağlanması, vergi gelirlerinin arttırılması ve vergilendirmenin idari maliyetlerinin azaltılması açısından özel bir anlam ifade etmektedir.

Vergi sistemlerinin nasıl bir adalet temeli üzerine kurulacağı ise teori ve uygulamada tartışmalıdır. A. Smith (1776)'e göre, bir vergi sisteminin adil olabilmesi için kişilerin, ödeme güçlerine göre vergilendirilmeleri gerekmektedir. Dikey adaleti ifade eden bu vergilendirme biçimi, farklı mali durumları bulunan vergi mükelleflerinin farklı vergi yükleri ile muhatap kılınmaları gereğine işaret etmektedir. Musgrave (1960) ise aynı mali güce sahip mükelleflerin, vergi öncesi durumunu değiştirmeyen yatay adaletçi bir vergilendirmeyi adil bir vergilendirme biçimi olarak görmektedir. Günümüzde, vergi sisteminin adil algılanabilmesi için bu şekilde tek bir vergilendirme şekline uygun olarak kurulan sistemin yeterli olup olmadığı noktası halen tartışılmaktadır. Literatürde yapılan pek çok çalışma VAA'nın çok boyutlu bir yapısının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla dikey adalet veya yatay adalet gibi tek bir adalet faktörüyle yapılacak olan açıklamaların, mükelleflerin adalet algılarının çeşitli boyutlarının tamamını kavrayabilmesi mümkün gözükmemektedir (Christensen ve diğerleri, 1994: 71). Bu yüzden ki, bu iki adalet normunun pek çok çalışmada başkaca varsayımlarla genişletilerek birlikte ele alındığı görülmektedir.

VAA ile ilgili literatür incelendiğinde, bu konuda yapılan araştırmaların neredeyse tamamının mali psikoloji alanında incelendiği ve bu araştırmaların da adalet algısını vergi uyumu ile ilişkilendirerek ele aldığı görülmektedir. Vergi uyumu (tax compliance),

mükelleflerin vergiye ilişkin yükümlülüklerini zamanında ve usulüne uygun olarak yerine getirmelerini ifade etmektedir. Vergi uyumunu, gönüllü-olmayan uyum ve gönüllü uyum şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Bu alanda yapılan en eski (geleneksel) çalışmalarda mükelleflerin, vergiye tepki gösteren ve gönüllü uyum sağlamaya istekli olmayan bireyler oldukları ifade edilmektedir. Bu kabule binaen mükelleflerin bazı tedbirler ile uyuma zorlanması gerekliliği araştırmaların ulaştıkları ortak düşüncedir (Frey ve Torgler, 2007: 137-138).

Bu alanda yapılmış çalışmalar literatürde klasik “*caydırma (deterrence) teorileri*” şeklinde ifade edilmektedir. Klasik caydırma teorisi, vergi mükelleflerini, kişisel çıkarlarını maksimize etmeye çalışan rasyonel iktisadi bireyler olarak tanımlamaktadır (Wenzel, 2004a: 548). Rasyonel vergi mükellefi, menfaatine yönelik eylemleri tasarlayabilen, her eylemin sonucunu kestirebilen, her sonucun risk düzeyini hesaplayabilen ve bunlara göre menfaatini en yükseğe çıkarmayı bilen bireyler şeklinde tasvir edilmektedir (Torgler, 2003b: 285). Becker (1968) ile Allingham ve Sandmo (1972) tarafından geliştirilen bu teoriye göre, bireylerin kamu otoritesinin aldığı vergi kararlarına uyumu, iktisadi (kişisel) çıkar unsurlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Teoriye göre bireyler, kişisel çıkarlarını arttırabilmek amacıyla tüm imkanları takip etmekte ve vergi otoritesine boyun eğmek istememektedirler. Kamu otoritesi ise mükelleflerin vergi kaçırmasını önlemek ve onları uyuma zorlamak amacıyla, sürekli denetimler yapmakta ve mükellefleri çeşitli yaptırımlar ya da cezalar yoluyla uyuma zorlamaktadır. Rasyonel vergi mükellefi aslında bu noktada bir nevi fayda-maliyet analizi yaparak faydasını en yükseğe çıkaracak vergi kararını almak istemektedir. Karar alma sürecinin fayda yönünü, vergiden kaçınmak (tax avoidance) ya da vergi kaçırmak (tax evasion) suretiyle ele geçecek olan ilave gelir; maliyet yönünü ise kamu otoritesinin uygulayacağı ceza ve diğer yaptırımlar nedeniyle uğranılması muhtemel gelir kayıpları oluşturmaktadır. Mükelleflerin uyum göstermekten sakınması, vergi denetimlerinin yapılma sıklığıyla ve uygulanan ceza miktarlarının büyüklüğüyle ters orantılı işlemektedir. Denetim sıklığı ve yüksek meblağlı cezalar, mükelleflerin vergiye olan uyumsuzluğunun maliyetini arttıracığından onları vergiye uyum göstermeye zorlayacağı klasik caydırma teorisinin ortak tezlerindedir.

Vergiye gönüllü uyum, klasik caydırma teorisinin savunduğu devletin vergi cezalarını arttırması ve sürekli vergi denetimler yapması yoluyla mükelleflerin vergilerini ödemeye zorlanmalarını ifade eden gönüllü-olmayan uyumdan farklıdır. Vergiye gönüllü

uyum mükelleflerin psikolojik açıdan vergiyi kabullenmeleri, vergiye rıza göstermeleri ve kendi istek ve iradeleri ile yükümlülüklerini yerine getirmelerini ifade etmektedir (Torgler, 2003a: 5). Bu yaklaşıma göre vergiye uyum tamamen davranışsal bir olgudur. “*Davranış teorileri*” olarak ifade edilen bu çalışmalarda, klasik caydırma teorisinin ileri sürdüğü tezlerin aksine, denetimlerin sıkça yapılmadığı ve vergi cezalarının yüksek olmadığı durumlarda bile vergi uyumunun yüksek olduğu/olabileceği ileri sürülmektedir.

Adalet algısı gibi psikolojik bir olgu ile vergi uyumu arasındaki klasik bağ, doğal olarak vergiye gönüllü uyum ile daha yakından ilgilidir. 1980’lerden sonra yoğunlaşan bu alandaki çalışmalar, mükellefler ile devlet arasındaki ilişkide mükelleflerin vergi sistemine yönelik adalet algılarına ve vergilendirme sonrası değer yargılarıyla şekillenen mükellef davranışlarına odaklanmaktadır. Adalet algısının yüksek olduğu bir toplumda ise yüksek düzeyde vergiye gönüllü uyum, yapılan araştırmalarda ortaya konan ortak bir sonuçtur. (Jackson ve Milliron, 1986; Andreoni ve diğerleri, 1998; Hartner ve diğerleri, 2011). Ancak, vergi uyumu literatürü, adalet algısı ile vergiye uyum arasında müspet bir ilişkinin olduğunu bulmakla birlikte, adalet algısının boyutlarının karışık olması ve adalet kavramının muğlak olmasından ötürü genel kabul görmüş adalet algısı boyutları verememektedir. Örneğin, Jackson ve Milliron (1986); VAA’nın gelir düzeyine göre farklılaşacağını ileri sürerken, Gilligan ve Richardson (2005); kişisel vergi algısının her ülkede farklı olacağını, Roberts ve diğerleri (1994); halkın kamu hizmetlerini anlamlı bulduğunda adalet algılarının yüksek olacağını, Fallan (1999) ise; adalet algısının eğitim ile artacağını ileri sürmektedir. Öte yandan Christensen ve diğerleri (1994); daha önce yapılmış yirmi üç adet araştırmanın kullandığı adalet algısı faktörlerini özetlediği araştırmasında, vergilendirmede adalet algısının boyutları noktasında ortak bir uzlaşımın sağlanmasının zor olduğunu iddia etmektedir.

Bu alanda yapılmış en eski çalışmanın Köln vergi psikolojisi okulu kurucusu G. Schmolders (1960)’e ait olduğu söylenebilir. Schmolders’e göre adalet algısını etkileyen en önemli faktör uygulanan vergi oranlarıdır. Yazar, her toplumda kişilerin gelirlerinden devlete vermeye razı olacakları miktarın psikolojik bir sınırının olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiaya göre mükelleflerin psikolojik olarak kabullenebilecekleri vergi oranı ise en yüksek yüzde 50 düzeyindedir (Schmolders, 2006: 46 ve 164). Bu sınırın üzerindeki bir vergi oranı, toplum tarafından adil algılanmamaktadır. Daha yakın bir dönemde yine aynı konu üzerine, Porschke ve Witte (2002) tarafından yapılan başka bir araştırmada, kişilerin

vergilere tamamen karşı olmayacakları, ancak yüzde 30 düzeylerinde olan verginin kişiler tarafından makul görülebilecek bir oran olduğu ileri sürülmektedir (aktaran: Kirchler, 2007: 74). Dolayısıyla kültürel olgulardaki farklılıklara göre vergi oranı tercihleri toplumdan topluma değişebilmektedir.

Jackson ve Milliron (1986)'a göre; VAA'ı açıklayan en az iki faktör bulunmaktadır. Yazarlar bu faktörlerden ilkini, mükelleflerin ödedikleri vergiler karşılığında kamu sektöründen sağladıkları menfaatler şeklinde ifade etmektedirler. Açıkçası bu faktör eşitlik ve dağıtım adaleti teorilerinde ileri sürülen karşılıklı adalete işaret etmektedir. Diğer faktör ise mükelleflerin kendileri ile diğer mükellefleri karşılaştırdıklarında, vergi yükünün nasıl dağıldığına yönelik genel adalet, yatay adalet ve dikey adalet gibi yargıları ifade etmektedir.

“Vergi Mükelleflerinin Adalet Algısıyla İlgili Ampirik Bir Araştırma” isimli doktora tezi çalışmasında Gerbing (1988); VAA'ı ölçmek amacıyla bir ölçek geliştirmiş ve beş adet faktör ile bireylerin vergi adaleti algılarının ölçümlenebileceğini ileri sürmüştür. ABD'nin Dallas eyaletinde, yüz yüze görüşme, e-posta ve telefon aracılığıyla geri dönüş sağlanabilen 225 kişi üzerinde yaptığı araştırmasında, deneklere demografik değişkenler hariç 56 soruluk ve sekiz adet faktör içerdiği düşünülen bir anket yönelmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, vergi algısının sekiz değil beş adet açıklayıcı faktörünün olduğu tespit etmiştir. Gerbing bu faktörleri çalışmada şu şekilde isimlendirmektedir (Gerbing, 1988: 76-82);

1. Genel adalet ve vergi yükünün adil dağılımı
2. Vergi oranı tercihi
3. Karşılıklı adalet
- 4- Kişisel çıkar adaleti
5. Varlıklı kişilerin vergilendirilmesine yönelik tutum

Bu faktörlerden genel adalet ve vergi yükünün adil dağılımı faktörü genel olarak vergi sisteminin adil olup olmadığına, yatay ve dikey adaleti sağlayıp sağlamadığına, objektif ve subjektif vergi yükünün adil dağılıp dağılmadığına yönelik adalet yargıları ile ilgilidir. Diğer yandan, vergi yükünün mükellefler arasında adil dağıtılıp dağıtılmadığı,

dağıtım adaleti teorisinin ortaya koyduğu eşitlik ve ihtiyaç gibi daha çok vergilendirmenin sosyal yönlerine dikkat çeken unsurları da içermektedir. Vergi oranı tercihi faktörü, mükelleflerin hangi vergi oranı yapısını tercih ettikleri ve daha adil algıladıkları ile ilgilidir. Mükelleflerin adaletçi yargılarındaki farklılıklara göre değişen, artan oranlı (progresif), tek-sabit (flat) oranlı ya da sabit artan (proportional) oranlı gibi farklı vergilendirme tercihleri ortaya çıkabilmektedir.

Kişisel çıkar adaleti faktörü kişilerin ödedikleri vergi miktarını diğer vergi mükelleflerinin ödedikleri miktarlar ile karşılaştırmaları sonucunda, ödemiş oldukları verginin diğer mükelleflerin yaptığı vergi ödemelerinden daha yüksek olup olmadığına, vergilendirmenin kendi lehlerine bir çıkar ortaya çıkarıp çıkarmadığına dair algılamalarıyla ilgilidir. Şayet mükellefler yaptıkları vergi ödemelerini diğer mükelleflerden daha fazla olduğu yönünde bir değerlendirmeye sahiplerse, bu durumda kişisel çıkar adaletsizliği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu faktörü vergilemede adalet algısını açıklayan evrensel bir faktör olarak kabul etmek zor gözükmemektedir. Bazen de bu faktörün açıklayıcılık gücü farklı toplumlarda farklı olabilmektedir. Zira, bu yönde bir adalet algısı aynı zamanda toplumun kültürel yapısı ile yakından ilgilidir. Kollektif toplumlarda, bireysel vergi mükelleflerinin topluma ve diğer kişilere bağımlılıkları yüksek olduğundan mükellefler vergilemede adalet değerlendirmelerinde bulunurken toplumsal çıkarları kendi kişisel çıkarlarına denk tutabilmektedirler. Bireyci toplumlarda ise kişisel vergi mükellefleri, kendi çıkarlarını toplumsal çıkarlardan daha önemli görebilmektedirler (Richardson, 2006: 32). Bu tip toplumlarda mükelleflerin vergilendirme adaleti ile ilgili değerlendirmelerinde, diğer mükelleflerin vergi karşısındaki durumu daha ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, Gerbing (1988) tarafından yapılan araştırmada böyle bir faktörün adalet algısını açıklamada güçlü bir rol üstlenmesinin araştırmanın yapıldığı Amerikan toplumunun bireyci toplum yapısına bağlamak mümkündür.

Karşılıklı (devlet-mükellef) adalet faktörü, ödenen vergiler karşılığında devletin sunduğu kamu mallarından mükelleflerin elde ettiği faydaların, ödenen vergilere denk olup olmadığının dikkate alınmasıyla oluşan adalet algıları ile ilgilidir. Yapılan vergi ödemelerine denk düzeyde mükelleflerin kamu mallarından yararlanabilme imkanları mevcut ise karşılıklı adalet oluşmuş demektir. Bunun tam tersini ifade eden karşılıklı adaletsizlik (exchange inequity), devletin sunduğu kamu mallarından elde edilen faydanın mükelleflerin ödedikleri vergi miktarından daha az olduğu yönünde bir algının hakim

olması durumunda ortaya çıkmaktadır (Moser, ve diğerleri, 1995: 620). Mükelleflerin karşılıklı adaletsizlik algısı içerisinde girmeleri durumunda, daha az gelir beyan etme veya başkaca yöntemlere başvurmak suretiyle vergiye uyum sağlamama eğilimi gösterecekleri ve kendileri nezdinde adaleti bu şekilde sağlamaya çalışacakları yönünde genel bir kabul vardır (Kirchler, 2007: 80). Örneğin Kim (2002) tarafından yapılan bir araştırma, bu tezi doğrulamaktadır. Kore’de 46 yüksek lisans öğrencisini örneklem olarak aldığı çalışmada, karşılıklı adalet algısına önem veren ve vermeyen mükelleflerin beyan edecekleri vergi düzeyinin değişip değişmediğini araştırmıştır. Karşılık adalete önem veren mükellefler daha yüksek gelir beyan etme kararı alırken, devletten yapmış oldukları vergi ödemelerine denk düzeyde karşılık alacaklarına inanmaktadırlar. Karşılıklı adalete önem vermeyen mükellefler ise ödeyecekleri vergilerin karşılığını alamayacakları inancına sahip olduklarından daha az gelir beyan etme eğilimi göstermektedirler.

Diğer taraftan devletin sunduğu kamu mallarından mükelleflerin ödedikleri vergiden daha fazla yararlanabilmeleri de mümkündür. Literatürde, böyle bir durumun varlığı halinde mükelleflerin bu değişimi adil algılayıp algılamayacağı ile ilgili açık bir tespit yoktur. Genel kanı, mükelleflerin devletle olan ilişkilerinde lehlerine olan durumları çoğu zaman daha adil algılayacakları şeklindedir. Zira, kamu mallarından daha fazla yararlanmanın, mükelleflerin gelir yoksunluğuna bağlı olarak oluşacak olan çeşitli risklerden korunmasını sağlayacağı ve kamu mallarından istifade etme düzeyi arttıkça risk düzeyinin azalacağı kabul edilmektedir (Torgler, 2003a: 90).

Varlıklı kişilerin vergilendirilmesine yönelik tutumlar faktörü, varlıklı-zengin kimselerin ödemeleri gereken vergilerini tam ödemediklerine, bazı vergi ayrıcalıklarının (özellikle vergi harcamalarının) yalnızca bu kesimleri koruduğuna ve sistemdeki çeşitli yasal boşluklardan (tax loopholes) bu kesimlerin faydalanabildiğine yönelik toplumsal yargılarla ilgilidir. Ancak, yine belirtmekte fayda var ki bu faktör de, kişisel çıkar faktörü gibi toplumsal değerlere ya da vergi yapısındaki farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Gerbing (1988)’in araştırması ülkede yapılan büyük vergi reformunun hemen ertesi zamana denk gelmektedir. 1986 yılında yapılan vergi reformu, Amerikan

halkında bu reformla birlikte vergi sisteminin zenginlere daha fazla çıkar sağladığı yönünde bir algı oluşturmuştur².

Gerbing (1988)'in çalışmasında ortaya koyduğu VAA boyutları daha sonra diğer bazı araştırmalarla test edilmiştir (Christensen ve diğerleri, 1994; Gilligan ve Richardson, 2005; Richardson, 2006; Azmi ve Perumal, 2008; Khasawneh ve diğerleri, 2008, vs). Christensen ve diğerleri (1994) tarafından yapılan ve bu beş faktörün de kullanıldığı araştırmada, eğitimin vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. ABD'de 296 vergi kursiyeri üzerinde yapılan araştırmada, bu beş faktörün vergi adaletini ölçmek için uygun faktörler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın faktör analizi bulgularına göre, bu beş faktöre ilave edilebilecek dört tane daha faktör ortaya konmuştur. Bu faktörler; kişisel düzeyde ödenen vergi miktarının, özel vergi ayrıcalıklarının, kişisel düzeyde vergi oranının ve vergi hukuku sisteminin nasıl adil algılandığıyla ilgili faktörlerdir.

Aynı faktörlerin kullanıldığı diğer bir çalışmada Richardson (2006); VAA'ın vergi uyumunu nasıl etkilediğini araştırmıştır. Hong Kong'ta iki üniversiteden 302 yüksek lisans öğrencisi üzerine yaptığı araştırmada, bu faktörlerin tamamı anlamlı çıkmıştır. Richardson, bu beş faktöre ilave olarak orta sınıfın vergi yükü olarak adlandırdığı altıncı bir faktöre daha ulaşmıştır. Richardson'un açıklamasına göre, Hong-Kong toplumu varlıklı-zengin kişiler ile orta sınıf arasındaki keskin ayrımın farkındadır ve orta sınıfın vergi ile daha barışık bir kesim olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, farklı bir açıklayıcı faktörün ortaya çıkmasını, ABD toplumuyla Hong Kong toplumu arasındaki vergi kültürü farklılığına bağlamaktadır. Faktör analizi sonucunda ulaşılan bir diğer bulguya göre de, genel adalet, karşılıklı adalet ve vergi oranı tercihi, VAA üzerinde etkili olan en güçlü açıklayıcı faktörlerdir. Diğer faktörler araştırmada anlamlı bulunmakla beraber açıklayıcılık güçleri bu üç faktöre göre zayıf kalmaktadır

Azmi ve Perumal (2008); 290 kişi üzerinde yaptığı araştırmada Gerbing (1988)'in bu beş vergi adaleti faktörünü Malezya için test etmiştir. Faktör analizi sonucunda bu faktörlerden genel adalet, vergi oranı tercihi ve kişisel çıkar faktörü yalnızca anlamlı çıkmıştır. Yazara göre Malezyalılar, karşılıklı adaleti vergi yükünün adil dağılımı

² Daha sonra yapılan çalışmalarda da Amerikan toplumunun benzer yargıları taşımaya devam ettikleri görülmektedir (Sheffrin, 1993; Wenzel, 2002a).

bağlamında değerlendirirken, zengin kişilere yönelik özel vergi ayrıcalıklarının olduğu algısını taşımamaktadırlar. Öte yandan yazarlar, ülkede VAA'ı açıklayan faktörlerin en azından ABD'den farklı çıkmasını, ülkede vergi yapısının karışık ve vergi bilincinin düşük olmasıyla açıklanabilecek olan eğitim düzeyi ve vergi kültürü farklılıklarına bağlamaktadırlar

Khasawneh ve diğerleri (2008); Ürdün'de 246 gelir vergisi mükellefi üzerine yaptıkları araştırmada, gelir vergisinde adalet algısının vergi uyumuna etkisini araştırmışlardır. Hem Gerbing (1988)'in hem de Christensen ve diğerleri (1994)'in VAA'ı ölçmek için kullandıkları ölçekleri araştırmalarına uyarlamışlardır. Ancak, faktör analizi yapılmadığı için bu faktörlerin gelir vergisi mükelleflerinin adalet algısını ölçmede elverişli faktörler olup olmadığına yönelik herhangi bir açıklamaya çalışmada rastlanmamaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, ülkenin gelir vergisi mükellefleri gelir vergisi sistemini, vergi oranlarını, vergi yükünü ve vergi ayrıcalıklarını adil algılamaktadırlar. Araştırmada ulaşılan bir diğer bulguya göre, adalet algısı vergiye uyumu pozitif yönde etkilemektedir. Ancak regresyon analizi sonuçlarına göre bu açıklayıcılık düzeyi yüzde yirmi gibi çok düşük düzeydedir.

Yukarıda verilen beş adet çalışmadan da açıkça görülmektedir ki adalet algısını açıklayan faktörlerin neler olduğu oldukça tartışmalıdır. Bu algı boyutları ülkeden ülkeye ve vergi yapısı farklılıklarına bağlı olarak değişmektedir. Bu durumu karşılaştırmalı çalışmalarda daha açık şekilde görmek mümkündür. Mesela, Gilligan ve Richardson (2005)'in Hong Kong ve Avustralya'yı, gelir vergisinde adalet algısı ve vergi uyumu arasındaki ilişkiye göre karşılaştırdıkları çalışmalarında; gelir vergisi sistemlerinde genel adalet, özel vergi uygulamaları, vergi oranı yapısı ve kişisel çıkar adaleti açısından değişen anlamlılık düzeylerinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Avustralyalı vergi mükellefleri, ödemeleri gereken vergiden daha fazlasını ödediklerini ve marjinal vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşündükleri için Hong Kong'lu gelir vergisi mükelleflerine göre daha düşük adalet algılarına sahiptirler. Dolayısıyla Avustralyalı mükelleflerin Hong Kong'lu mükelleflere göre daha zayıf vergi adaleti algıları, daha zayıf vergi uyumuna neden olmaktadır.

Başka bir çalışmada Zhiyong ve diğerleri (2007); ülkelerin ekonomik yapılarının ve kültürel farklılıklarının VAA ve vergi uyumu üzerinde nasıl etkili olduğunu araştırmışlardır. Çin'den iki şehri (Shangai ile Lanzhou) ve Singapur'u örneklem aldıkları

araştırmalarında, gelişmişlik düzeyi farklılıklarını da dikkate alarak, yaş, cinsiyet, meslek, kültür ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin adalet algısında farklılığa neden olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre özellikle eğitim düzeyinde ve ekonomi yapısındaki farklılıklar, adalete yönelik yargıları güçlü bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş bölgelerde yaşayan, rekabetçi toplumun yurttaşı olan ve eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, sosyal eşitsizliğe daha toleranslı yaklaşmakta ve adalet algıları zayıf kalmaktadır. Ancak bölgesel gelişmişlik farkları bulunsa bile, her bölgede aynı riskler ile karşı karşıya kalan kişilerin, bu risklerden uzak olan kişilere göre adalet yargıları daha yüksek olmaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında kadınlar ile erkekler arasındaki adalet yargıları farklılığı kadının toplum içerisindeki statüsüne göre değişmektedir. İyi eğitim almış ve işgücüne katılımı olan kadınların toplum içerisindeki geleneksel rolleri zayıflamaktadır. Düşük eğitim düzeyine sahip, sosyal statüsü zayıf ve geleneksel rollerini devam ettiren kadınların adalet algısı, geleneksel rollerden uzak diğer kadınlara ve tüm erkeklere göre daha yüksektir. Çalışanların adalet yargıları üzerindeki etkisi ise bölgesel gelişmişlik düzeyine ve rekabetçi ekonomi yapısına göre değişmektedir. Gelişmemiş bölgelerde ve rekabetçi olmayan ekonomik yapılarda işgücü piyasasında bulunanlar, aşırı iş yükü ile karşı karşıya kalmaları nedeniyle düşük adalet yargılara sahip iken gelişmiş ve rekabetçi ekonomik yapılarda işgücü piyasasında bulunanlar bu kesime göre daha yüksek adalet yargılara sahiptirler.

VAA'ı belirleyen faktörlerin neler olduğu karmaşası ve bu faktörlerin ülkeden ülkeye değişmesi durumu bir kenarda tutulursa, açık olan şudur ki çoğu çalışmanın da işaret ettiği gibi adalet algısını etkileyen en önemli husus, ülkede vergi yükü düzeyinin ne olduğu ve bu yükün mükellefler arasında nasıl dağıtıldığıdır. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır. Bazı durumlarda mükellefler vergi yükü ve bunun dağılımı noktasında yanılgıya düşebilmektedirler. Örneğin, Lea ve diğerleri (1987) tarafından yapılan bir araştırmada, İngiltere'de uzun bir dönem boyunca yürütölen vergi politikalarının, vergi yükünü düşük gelirliler lehine dağıtıp dağıtmadığı araştırılmıştır. Gelir dağılımındaki değişimin Gini katsayısı ile hesaplandığı araştırmada, vergi politikalarının düşük gelirliler lehine geliri dağıttığı sonucuna ulaşmışlardır. Mükelleflerin vergi yükünün dağılımını nasıl algıladıkları ile ilgili analiz bulgularında ise vergi yükünün dağılımının, ülkede daha da kötüleştiği ve zengin insanların lehine işleyen bir dağılımının olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmışlardır (aktaran: Kirchler, 2007; 78).

Porcano (1984); çalışmasında vergi yükünün dağıtımına yönelik hangi dağıtım ilkesinin daha çok tercih edildiğini araştırmıştır. ABD’de lisans ve yüksek lisans öğrencileri üzerinde yaptığı bu araştırmada, Leventhal (1976)’ın dağıtım adaleti ilkelerinden eşitlik ve ihtiyaç ilkesini mevcut gelir vergisi politikaları bağlamında test etmiştir. Araştırmada ulaşılan bulgulara göre, vergi yükünün eşit ve ihtiyaca göre dağıtımı, VAA’ı olumlu etkilemektedir. Ancak, düşük gelirli öğrencilerin vergi harcamalarıyla genişletilmiş negatif gelir vergisini tercih etme düzeyleri, diğer gelir gruplarındakilere göre daha yüksektir. Eşitlik ve ihtiyaç ilkesinden hangisinin tüm denekler için daha tercih edilir olduğu noktasında, ihtiyaca göre şekillendirilen ve özellikle ödeme gücüne ayarlanmış dikey adaletçi vergilendirme daha adil bulunmuştur.

Kinsey ve diğerleri (1991); ABD’nin Oklahoma şehrinde 18 yaş üstü 360 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada, bireylerin kişisel gelir vergisi yükünü, dağıtım adaleti açısından nasıl algıladıklarını araştırmışlardır. Araştırmada, vergi yükünün dağılımını doğrudan etkileyen dört temel sosyal amaçlı gelir vergisi politikası dikkate alınmıştır. Bu gelir vergisi politikaları; (1) artan oranlı vergi yapısı ile gelirin yeniden dağıtımı, (2) vergi indirim ve kredileri ile sağlanan sosyal sübvansiyonlar, (3) iktisadi büyüme ve sermaye yatırımlarına yönelik vergisel teşvikler ve (4) işgücünün gelirlerinin farklı kaynaklardan olmasına karşın aynı vergi oranı ile vergilendirilmesidir. Ülkede, artan oranlı vergilendirme yüksek gelirlilerin marjinal vergi yükünü arttırmasına karşın, gelir vergisi sisteminde yer alan ekonomik teşvikler ve vergi sübvansiyonları bu külfeti dengelemektedir. Düşük gelirliler ise bu vergi ayrıcalıklarından çoğu zaman yararlanamadığından bu politikalar vergi yüklerini azaltacak uygulamalar olarak ortaya çıkmamaktadır. Araştırmada bu politikalardan yalnızca vergi sübvansiyonları ve vergisel yatırım teşvikleri, adalet algısı değerlendirmelerini şekillendiren vergi politikaları olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte kişilerin adalet yargılarını şekillendiren unsurların aslında farklılaştığı da görülmektedir. Buna göre düşük gelirlilerin dağıtım adaleti algılarını, normlara dönük sorgulayıcı değer yargıları belirlerken, yüksek gelirlilerin adalet algılarını ise sonuca dönük değerlendirmeler şekillendirmektedir. Vergi politikalarının yüksek gelirliler lehine çıktılar üretmesi nedeniyle, düşük gelirli mükellefler tarafından vergi yükünün adil dağıtılmadığı algısı ortaya çıkarken yüksek gelirlilerin VAA daha yüksek çıkmaktadır.

erboon ve van Dijke (2007); dağıtım adaleti algısının kamu harcamalarına yönelik destekleri arttırıp arttırmadığını ve bu değişimin de vergi uyumunu etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Almanya’da iki ayrı veri ile yürüttükleri araştırmalarında, ilk örnekleme (744 kişi), gerçek kişi vergi mükelleflerinden, diğer örnekleme (359) de çalışanlardan seçmişlerdir. İlk veri setiyle ilgili analizde VAA tek değişken (soru) ile ölçülmüştür. Analizin bulgularına göre dağıtım adaleti algısı yüksek olan mükellefler, kamu harcamalarına yönelik olumlu tutumlar sergilemekte ve bu etkileşim de vergiye olan uyumlarını arttırmaktadır. VAA’ı ölçen değişken sayısı arttırılıp beşe çıkarıldığı ikinci veri setiyle ilgili analizde, aynı dağıtım adaleti algısı ve bu algının harcamalara yönelik etkisi çalışanlar için daha yüksek çıkmıştır ve bu etkileşimin de vergiye olan uyumu daha olumlu yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Hartner ve diğerleri (2011); İngiltere’de 1000 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada, ulusal kimliğe ve AB kimliğine olan bağlılık düzeyini de dikkate alarak, dağıtım adaleti algısının AB vergi politikalarına uyumu nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Ancak buradaki dağıtım, kamu harcamalarına bağlı olarak vergi yükünün mükellefler arasında nasıl dağıldığına ilişkindir. Araştırmanın bulgularında, AB vergi politikalarının bir gereği olarak, ülkelerinin AB’e yaptıkları vergi ödemelerinin arttığını ve buna karşılık ülkelere yapılan mali yardımların yeterli olmadığını düşünen kişilerin dağıtım adaleti algısı aksini düşünenlere göre daha zayıf kalmaktadır. Bu zayıf algı düzeyi, AB kimliğine bağlılığının zayıf olduğunu beyan eden kişilerde ise daha güçlüdür. Öte yandan dağıtım adaleti algısı ile vergi uyumu arasında ilişki de pozitif yönlü bulunmuştur. Dağıtım adaleti algısı arttıkça vergiye olan uyum artmaktadır.

Bazı çalışmalarda VAA, kişisel çıkar adaleti çerçevesinde ele alınmaktadır. Kişisel çıkar adaletini yazarlar ilgili ülkede yapılan vergi reformları nedeniyle mükelleflerin kişisel çıkarlarının ne yönde etkilendiğini ve bunun da vergi uyumuna nasıl etki ettiği noktasında araştırmışlardır. Yazarlara göre bazı vergi düzenlemeleri sonrasında mükellefler arasında gelirin el değiştirmesine bağlı olarak gelişen vergi düzenlemelerinden kazananlar ve kaybedenler şeklinde bir ayrışma ortaya çıkmaktadır. Hite ve Roberts (1991) çalışmalarında vergi reformlarının yaratacağı gelirin el değiştirmesi sonuçlarının kişisel çıkar adaleti açısından nasıl bir algı sonucuna yol açacağını araştırmışlardır. ABD’de 600 vergi mükellefi üzerinde yaptıkları bu araştırmada, ülkede özellikle 1986 yılında yapılan büyük vergi reformu da dahil olmak üzere on ayrı vergi reformunun Amerikan vergi

mükelleflerinin VAA'da olumlu bir değişime yol açmadığı, aksine adalet yargılarını zayıflattığı sonucuna ulaşmışlardır. Olumsuz adalet algıları düşük gelirlili vergi mükelleflerinde daha yüksek iken orta ve yüksek gelirlilerde daha düşük düzeylerde olmuştur. Yazarlar bunun nedenini, yapılan reformlar sonrasında kişisel çıkar adaleti algısı yüksek olan orta ve üst gelir grubunun bu reformlardan daha fazla yararlanan kesim olmasına bağlamaktadırlar.

Aynı araştırma daha sonra Bobek ve Hatfield (2001) tarafından vergilendirmede dağıtım adaleti ve uygulama (prosedür) adaleti çerçevesinde genişletilerek yeniden ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada, vergi reformlarının vergi algısı üzerindeki etkisi doğrudan sorgulanmamıştır. E-posta yoluyla cevap alınabilen 891 vergi mükellefi üzerinde yapılan çalışmada, mükelleflerin ABD'de uygulanmakta olan vergi sistemini mi yoksa alternatif olabilecek tek oranlı bir vergi yapısını mı daha adil algılayacakları incelenmiştir. Çalışmada ulaşılan bulgulara göre mükellefler, sabit oranlı bir vergi ile vergi karmaşıklığının ortadan kaldırılacağına, kişisel çıkar adaletinin sağlanacağına, tasarrufların ve yatırımların teşviki ile istihdamın artırılması gibi iktisadi hedeflere daha kolay ulaşılacağına inanmaktadırlar. Ancak mevcut vergi sistemine alternatif olabilecek sabit oranlı vergi yapısının tercih edilmesi, mükelleflerin adalet algısını anlamlı düzeyde arttırmamaktadır. Yalnızca, sabit oranlı bir vergiyle iktisadi hedeflere daha kolay ulaşılacağına inanan mükelleflerin VAA olumlu yönde etkilenmektedir

Yatay adalet ile ilgili yapılan çalışmalarda ise aynı gelir düzeyine sahip vergi mükellefleri arasında gelirin yeniden dağıtımının ne gibi adalet yargıları ve vergiye uyum sonuçları oluşturduğu değerlendirilmektedir. Spicer ve Becker (1980) tarafından yapılan bir çalışmada; aynı gelir seviyesine sahip olan mükelleflerin önemli bir kısmında, eşit vergi oranları ile vergilendirilseler bile vergi yükleri farklıymış gibi bir algı oluşabileceği, ancak aynı vergi oranı ile muhatap olduklarını düşünen mükelleflerin adalet algılarının bu kişilere göre daha yüksek olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Dean ve diğerleri (1980)'in yatay adaletin mükelleflerin adalet algısına etki eden en önemli faktör olduğu iddiasını test ettikleri çalışmalarında, aynı gelir düzeyindeki mükellefler arasında diğer mükelleflerden daha fazla vergi yüküne maruz kaldıklarını düşünenlerin adalet algısı, aksini düşünenlerden daha zayıf çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine benzer bir bulguya ulaşan bir diğer çalışmada Kinsey ve Grasmick (1993); yatay adaletin vergiye uyumu etkileyip etkilemediği iddiasını test etmişler ve aynı gelir düzeyine sahip olanlar içerisinde aynı

vergi oranları ile muhatap olduklarını düşünen mükelleflerin, vergiye daha yüksek uyum gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Moser ve diğerleri (1995) ise vergi oranında yaşanan artışlar sonucu mükelleflerin göstereceği karşılıklı adaletsizlik algısının, kendileri ile aynı mali statüde bulunan diğer mükelleflerin olumlu mu –yatay adalet- yoksa olumsuz mu –yatay adaletsizlik- etkilendiğine göre değiştiğini iddia etmektedirler. Araştırmalarında 139 yüksek lisans öğrencisi üzerinde araştırma yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre vergi oranında yaşanan artış sonrasında diğerlerin de olumsuz etkilendiğini gören kişilerin adalet algısı yükselmektedir.

Ceza adaleti ile adalet algısı arasında ilişki arayan ampirik çalışmalar, dağıtım adaletini diğer boyutları ile ele alan çalışmalara göre oldukça azdır. Bu hususta yapılan çalışmaların bir kısmında, vergi cezalarını ortadan kaldıran ya da ceza yükümlülüğünü hafifleten vergi affı kararlarının mükelleflerin adalet algılarına ve vergiye yönelik tutumlarına olan etkileri araştırılmıştır. Vergi afları, daha önce sistemden kaçırılan vergi gelirlerini sisteme kazandırmakla birlikte mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarını adalet algılarına bağlı olarak değiştirmektedir. Alm ve diğerleri (1992b) yaptıkları çalışmada, vergi afları sonrasında daha önce ödemedikleri vergileri cezasız olarak ödeyen mükelleflerin, vergiye yönelik adalet inancının zayıfladığı yönünde bulguya ulaşmışlardır. Cezadan kurtulmuş olmanın verdiği psikolojik etki ile bu mükelleflerin vergi sonrası uyumu, af öncesine göre düşmektedir. Stella (1991), hangi vergi aflarının vergi gelirlerini arttırdığını incelediği çalışmasında, genelde vergi kaçırانların idareyle yapacakları uzlaşma sonrasında tanınan ceza indirimi hakkının, vergi gelirlerini kısa dönemde arttırdığı bulgusuna ulaşmaktadır. Ancak yine de mükelleflerin gelecekte de benzer indirimlerden yararlanma ihtimalinin olduğu yönündeki düşünceleri, vergi adaleti yargılarını ve vergiye uyumlarını zayıflatmaktadır. Hasseldine (1998)'in yaptığı diğer bir çalışmada, mükellefler arasında vergiye uyum gösteren mükelleflerin vergi afları ile birlikte vergilendirmeyi daha adaletsiz görmeye başladığını ve sisteme olan güven duygularını zayıflattığını tespit etmiş ve bu durumun da vergi kaçırma eğilimlerini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

VAA ile ilgili bazı çalışmalarda vergi sisteminin genel bütünlüğüne ilişkin adalet algısından farklı olarak farklı vergi türlerine göre adalet algılarını etkileyen unsurların değişip değişmediği araştırılmaktadır. Takenishi ve Takenishi (1990) tarafından yapılan çalışmada, çalışmanın yapıldığı döneme yakın tarihte Japonya'da uygulamaya giren tüketim vergisine yönelik halkın adalet algısı, vergiden memnuniyet düzeyi ve bunlara etki

eden faktörleri incelemişlerdir. Öncelikle yapmış oldukları faktör analizi sonuçlarına göre adalet algısının beş farklı açıklayıcı (uygulama adaleti, ekonomik etkileri, vergi yükü sonuçları, uygulamaya girişine yönelik süreç ve bilinirliği) faktörünün olduğunu tespit etmişlerdir. Daha sonra çok değişkenli regresyon analizi ile bu faktörlerin tüketim vergisine yönelik adalet algısına ve vergiye olan memnuniyet düzeyine etki düzeylerini araştırmışlardır. Regresyon analizi bulgularında araştırmacılar, uygulama adaletinin bu beş faktör içerisinde en yüksek etkiyi gösteren faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Maroney ve diğerleri (2002); ABD’de 93 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada, sosyal güvenlik primlerinin vergilendirilmesine yönelik adalet algısı farklılıklarını, bu algının oluşumuna etki ettiğini düşündükleri üç faktörün (karşılıklı adalet, yatay ve dikey adalet) etki düzeylerini araştırmışlardır. Yazarlar çalışmada sosyal güvenlik primleri vergilendirilen bireylerin böyle bir vergilendirmeye muhatap olmayan bireylere göre daha kişisel çıkarıcı tutum sergileyecekleri iddiasını test etmektedirler. Çalışmanın araştırma bulguları yazarların iddiasını desteklemektedir. Buna göre, sosyal güvenlik primleri vergilendirilen mükelleflerin adalet yargılarına, yatay ve dikey adalet faktöründen daha çok, güçlü kişisel çıkar dürtüsünü ortaya çıkaran “karşılıklı adalet” faktörü etki etmektedir. Böyle bir vergilendirme ile muhatap olmayan kişilerin adalet algılarını ise yatay ve dikey adalet faktörü daha fazla etkilemektedir.

Mali yanılığın konusunu işleyen pek çok çalışmada katma değer vergisi başta olmak üzere, dolaylı vergilerde verginin fiyat içerisine gizlenmesinden ötürü mükelleflerin vergi yükü ve ona bağlı olarak vergi adaleti noktasında bir algı hatasına düşecekleri iddia edilmektedir. Ancak, Gemmell ve diğerleri (2003) tarafından yapılan bir araştırmada, farklı bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Vergi yükü algısı ile kamu harcamaları talebi arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, İngiltere’de 780 hane halkı üzerinde araştırma yapmışlardır. Araştırmada, deneklerin hem gelir vergisi gibi dolaysız vergilerde ve hem de katma değer vergisi gibi dolaylı vergilerde vergi yükü algısında yanılığa düştükleri bulgusuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla, vergi uygulamalarındaki değişikliklerinin ortaya çıkaracağı etkilerin muhataplarınca doğru algılanmaması, onların kamu harcaması taleplerini de saptırmaktadır. Neticede, muhatapların vergi yüklerini mevcut halinden daha yüksek olduğu şeklinde olumsuz algılaması, vergi yüklerinin daha da artacağı endişesini ortaya çıkararak kamu harcaması taleplerini azaltmaktadır.

Farrar (2011), VAA'a daha farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Çalışmasında devletin vergi adaletini arttırmak amacıyla yürüttüğü bir takım bütçe (vergi) harcamalarının VAA'ı yükseltip yükseltmeyeceğini araştırmıştır. Kanada hükümeti tarafından vergi adaleti algı düzeyini yükseltmek amacıyla uygulanan 1997-2000 yılları arasındaki vergi harcamalarını araştırmasına konu almıştır. Bu vergi harcamalarının en temel özelliği, ülke nüfusunun yüzde 90'lık kesimi olan düşük gelir gruplarını hedef almasıdır. Farrar araştırmasında, tahakkuk eden gelir vergisinin ertelenmesi, çocuk yardımı amacıyla verilen vergi kredisi, sigorta primi indirimlerinde vergi indirimi gibi programların vergi adaleti algı düzeyini yükselttiği bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca yazar bu bütçe tedbirlerinin devlete olan güveni arttırarak vergiye uyum sağlamada farklı sosyal yargılar oluşturduğunu araştırma bulguları ile ortaya koymaktadır.

Sosyal psikoloji alanındaki bazı çalışmalar ise adalet algılarını sosyal kimlik kazanma süreçleri içerisinde şekillenen bir durum olarak ele almaktadır. Sosyal kimlik ve adalet algısı arasında ilişki kuran araştırmaların ele aldığı en önemli sosyal kimlik şekli yurttaşlık bağlıdır. Wenzel (2002b), Avustralya'da 1292 kişi üzerine yaptığı araştırmada, dağıtım adaleti algısı, ulusal kimliğe olan bağlılık düzeyi ve beyan edilmek istenen gelir arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre dağıtım adaleti algı düzeyinin yüksekliği ile beyan edilmek istenen gelir düzeyi arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ancak bu etki, bireylerin ulusal kimliklerine olan bağlılık düzeyi ile eş anlamlı ve pozitif yönlü işlemektedir. Ulusal kimliğe mensubiyet duygusu adalet algısını güçlendirmekte ve bu da daha yüksek gelir beyan etme eğilimi ortaya çıkarmaktadır (veya tersi). Diğer taraftan yurttaşlar vergi yüklerinin adil olmadığı yönünde bir algıya sahipse, bu durumda ulusal kimliğe olan bağlılık düzeyleri azaltmakta ve bu azalış da beyan edilmek istenen gelir düzeyini düşürmektedir (veya tersi).

Sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik faktörler açısından VAA'ın değişip değişmediği, yapılan araştırmalarda genelde doğrudan incelenen bir husus değildir. Bu faktörler araştırmaların çoğunda moderatör (kontrol) faktörü olarak ele alınmıştır. Yapılan araştırmalara bakıldığında adalet algılarının özellikle gelir, cinsiyet, meslek yapısı ve eğitime göre değiştiği ortaya çıkmaktadır.

Bazı araştırmalarda, aksi bulunmakla beraber, cinsiyete göre vergiye yönelik tutumların genelde değiştiği ileri sürülmektedir. Bu iddianın arka planında yatan temel fikir, kadınların erkeklere göre daha yüksek değer yargılarına ve vergi ahlakına sahip

olduğu inancıdır. Dolayısıyla kadınlar erkeklere göre vergi sistemini daha adil algılamak, vergiye olan uyum düzeyleri ve vergi kaçırmaya yönelik olumsuz tutumları erkeklere göre daha güçlü olabilmektedir (Porcano, 1984; Wenzel, 2002a,b, McGee ve Taylor, 2006, McGee, 2008).

Adalet ile ilgili hassasiyetler ve eğilimler eğitim ile değişebilmektedir. Eğitimin vergi bilincine hem müspet hem de menfi anlamda etki edebildiği genel bir kabul gibidir. Vergilendirme ile beliren yeni yükümlülöklere ve vergi kaçırma eğilimlerinin artması gibi sonuçlara yönelik olarak mükelleflerin sağlıklı ahlaki değer yargılarına sahip olması eğitim ile sağlanabilmektedir (Wenzel, 2004b: 214). Bu müspet etkisinin yanında eğitim düzeyinin artması vergilendirme sonrası ortaya çıkan olumsuz bazı sonuçlara da hizmet edebilmektedir. Vergilerin adil olmadığını düşünöen mükelleflerin vergi boşluklarını kendi lehlerine başarılı bir biçimde kullanarak amaç dışı tutumlar sergilemesi de daha iyi bilgi düzeyi ve daha yüksek eğitim ile mümkündür (Jackson ve Milliron, 1986: 147).

Yaş açısından bakıldığında genelde yaşlıların gençlere göre daha adaletçi bir yapıya sahip oldukları ileri sürölmektedir (Jackson ve Milliron, 1986; Richardon, 2006; Verboon ve Dijke, 2007). Yaşa bağlı olarak mükelleflerin vergi ödeme davranışları da değişebilmektedir. Öncelikle genel bir kabule göre gençler yaşlılara göre daha maddiyatçı dürtölere sahiptirler. Gençler, profesyonel kariyerleri ile daha çok ilgilenmekte ve gelir güvencelerinin olmaması nedeniyle ortaya çıkan bağımlılıktan pek hoşnut olmamaktadırlar. Geçimlerini temin edebilmek amacıyla daha aktif gelir planları yapmaktadırlar. Bu planlar çerçevesinde vergi sisteminin izin verdiğinden daha uzak bazı abartılı giderler ile vergi yükümlölüklerini azaltma ve daha az vergi ödeme istekliliği ortaya çıkarabilmektedirler. Dolayısıyla gençlerin vergi ahlakının yaşlılara göre daha düşük olduğunu ve maddiyatçı dürtülerinden ötürü yaşlılara göre adaletçi yapılarının zayıf kaldığını söyleyebilmek mümkündür. Oysa yaşlılar daha çok post-maddiyatçı dürtölere sahiptirler. Zamanla elde etmiş oldukları varlık düzeyi ve refah devletinin sosyal güvenlik sisteminin kendilerine sunduğu emekli aylıkları, maddi bir rahatlık sağlamakta olup bu refah düzeyini bağımsızlıkları için yeterli görebildiklerinden, gençlere göre vergiye daha uyumlu olabilmekte ve daha yüksek adaletçi yargılar taşıyabilmektedirler (Andreoni ve diğerleri, 1998: 841; Wenzel, 2002: 26 ve Kirchler, 1999: 137).

Reckers ve diğerleri. (1994); ABD'nin Arkansas eyaletinde 205 hane halkı üzerine yaptığı araştırmada, vergi ahlakının vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmışlardır.

Araştırmada, vergi oranları ile vergiye olan uyum arasında ters yönlü ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Mükelleflerin vergi oranlarına bağlı olarak artan vergi yüklerinin, bu kişileri daha fazla vergi kaçırma eylemlerine teşvik etmektedir. Yaş, cinsiyet gibi gelir dışındaki demografik faktörlerin de dahil edildiği araştırmada, bu faktörler içerisinde yalnızca gelir düzeyi adalet algısı ve vergi uyumuna etki eden en önemli faktör olarak belirlenmiştir. Buna göre gelir arttıkça VAA zayıflamaktadır.

Roberts ve diğerleri (1994); ABD’de 2 ayrı üniversiteden 460 lisans öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, gelir düzeyi ile vergi oranı tercihleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, gelir düzeyine göre değişen vergi yapısı tercihleri ve adalet algısı farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Buna göre gelir düzeyi arttıkça dikey adaleti amaçlayan artan oranlı bir vergilendirme, azalan oranlı ya da sabit oranlı bir vergilendirme yapısına göre daha az adil algılanmaktadır. Bu bulgunun aksini ortaya koyan araştırmalar da literatürde mevcuttur. Örneğin Heineman ve Heninghausen (2010), 2000 yılı Sosyal Araştırmalar Ölçeği ve ISSP’den temin edilen verileri analiz ettikleri araştırmalarında, gelir düzeyi yüksek olan Alman halkının artan oranlı vergilendirmeyi halkın düşük gelirli kesimlerine göre daha adil gördükleri bulgusuna ulaşmaktadırlar.

Vergilendirme biçimleri, gelirin türü ve kaynağına göre paranın kullanımı kararlarında değişiklik ortaya çıkararak adalet algılarının farklılaşmasına neden olabilmektedir. Örneğin, kaynakta kesilen vergiler çalışanların net gelirini azaltırken, girişimcilerin ve kendi işinde çalışan iş sahiplerinin ise brüt gelirlerini ve kar düzeylerini düşürmektedir. Özellikle ikinci grupta yer alan kişiler diğerlerine göre, vergileri ellerindeki paranın kaybolmasına neden olan bir durum olarak algılamakta ve işlerinin devamlılığı için alacakları mali kararlardaki özgürlüklerine bir sınırlama ve tehdit olarak görmektedirler. Elleriindeki parayı kaybeden kişiler daha olumsuz duygular ile vergilere yaklaşmakta ve ellerinden bu paranın çıkmasını arzu etmemektedirler. Ayrıca şirket sahipleri, istihdam ettikleri çalışanlara göre, daha fazla vergiden kaçınma ve vergi kaçırma fırsatlarına sahiptirler. Bu fırsatlar ve tepkisel dürtüler şirket sahiplerini ya da kendi işine sahip olanları, istihdam edilen çalışanlara göre vergiye karşı daha uyumsuz kılmaktadır. Bu hususta yapılan bir araştırmada Kirchler (1999) Avusturya’da kendi özel işinde çalışanların, küçük işletme sahiplerinin ve çalışanların vergiye olan tepki düzeylerini analiz etmiştir. 117 kişi üzerinde yapılan araştırmanın bulgularına göre; şirket sahipleri ve kendi işinde çalışanlar, istihdam edilen çalışanlara göre vergiye daha fazla tepkilidirler. Diğer

demografik özellikler açısından bir kıyaslama yapıldığında yalnızca yaş bu tepki de anlamlı faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre araştırmada genç müteşebbisler, yaşlılara, dolayısıyla daha uzun süreyle işletmeyi işletmiş olan kişilere göre vergiye karşı daha tepkili ve vergi kaçırmaya daha eğilimli bulunmuştur.

Diğer taraftan küçük işletme sahipleri, ekonomide aktif bir şekilde paranın dolaşımına da aracılık eden kişilerdir. İçerisinde buldukları ekonomik ortam daha rekabetçidir ve sürekli daha fazla para kazanma dürtüsü bu müteşebbisler için motive edici etkidir. Kazanç açısından bu kişiler diğer kişilere göre daha yüksek vergi oranlarıyla vergilendirilmektedirler. Vergi oranlarının yüksek olması nedeniyle vergilendirmenin dağıtım adaleti, diğer mükelleflere göre bu kişileri daha fazla ilgilendirmektedir. Özellikle rakiplerine göre vergi yüklerinin daha yüksek olduğunu düşündükleri durumlarda daha kolay olumsuz adalet yargılarına kapılmakta ve rekabet güçlerini koruma adına çok daha kolaylıkla vergi kaçırmaya eğilimli olmaktadır. Verboon ve Goslinga (2010), Hollanda'da elli kişiden az personel çalıştıran 6036 küçük işletme sahipleri üzerine yaptığı araştırmada, VAA, kişisel değer yargıları ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre vergi adaleti faktörlerinden uygulama adaleti, dağıtım adaleti kadar VAA'ı ve vergi uyumunu etkilemektedir. Bununla beraber araştırmada, özellikle kişisel değer yargıları zayıf olan işletme sahiplerinde, dağıtım adaleti algısının artması vergiye uyumu diğer kişilere göre daha fazla arttırdığı ve vergi kaçırma eğilimlerini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Chan (2000) ABD ve Hong Kong vergi mükelleflerini vergiye uyum açısından karşılaştırdığı çalışmasında, ABD'den 158, Hong Kong'dan 56 vergi mükellefini araştırmaya konu etmiştir. ABD'de cinsiyet açısından VAA düzeyinde bir farklılık bulunmamıştır. ABD'li mükellefler için ulaşılan diğer bir bulgu, yaş ve eğitim ile VAA ve vergiye uyum düzeyi artarken bu ilişki gelir artışına bağlı olarak ters yönlü işlemektedir. Hong Kong örneğinde ise, yine cinsiyet açısından adalet algısı ve uyum açısından bir farklılık bulunmamıştır. Buna karşın eğitim ve gelir düzeyi artışının adalet algısı üzerindeki etkisi anlamsız bulunurken; yalnızca yaşlı kişilerin yüksek adalet algısı ve vergi uyumu düzeyine sahip oldukları bulunmuştur.

Eğitim düzeyi ile adalet algısı arasındaki ilişkiyi araştıran farklı bir çalışmada Eriksen ve Fallan (1996); eğitim formasyonu farklılığına bağlı olarak bu ilişkinin değişip değişmeyeceğini araştırmışlardır. Üniversite ikinci sınıfta okuyan mali hukuk-muhasebe

öğrencileri ile pazarlama öğrencilerinin, vergi kaçakçılığı ve vergi sisteminin adil olup olmadığına yönelik tutum farklarını araştırdıkları çalışmalarında ulaştıkları bulgu, almış oldukları eğitim sonrası mali hukuk ve muhasebe öğrencilerinin tutumlarında değişim görülürken, pazarlama öğrencilerinin tutumlarında anlamlı bir değişimin olmadığı yönündedir. Vergi bilincini işleyen eğitimin, VAA düzeyini yükselttiği ve vergi kaçırma eylemlerine yönelik daha hassas duygular oluşturduğu, araştırmanın temel bulgusudur. Daha sonra Fallan (1999) bu ilişkinin, cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırdığı başka bir çalışmada, eğitim almadan önce kadınlar ile erkekler arasında ahlaki değerler açısından bir farklılık olduğu yönünde tespit bulunmaktadır. Bu tespite göre eğitim öncesinde kadınlar erkeklere göre daha adaletçi ahlaki değerlere sahiptirler. Eğitim sonrasında her iki cinsiyet grubunun da ahlaki değerlerinde bir yükselme olduğu görülmekle birlikte, kadınların erkeklere göre daha yüksek ahlaki değerlere sahip olması durumunun devam ettiği, araştırmada ulaşılan diğer bir bulgudur.

Hite (1997) tarafından yapılan başka bir araştırmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmada, kolej eğitimi almış olanlar ile olmayanlar arasında dikey adaletçi bir vergilendirmeye yönelik tutum ve vergi uyumu farklılığının olup olmadığı araştırılmıştır. 527 kişiyle yapılan telefon görüşmesinden toplanan verilerin analiz edildiği araştırmada, daha yüksek eğitim düzeyine sahip kolej eğitimi almış kişilerin dikey adaletçi vergilendirmeyi daha adil gördükleri ve eğitim düzeyi daha düşük olan diğer grup üyelerine göre vergiye daha uyumlu oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

VAA değişikliğinin ortaya çıktığı diğer bir durum da vergilerin tarafları ile ilgilidir. Yapılan bazı araştırmaların bulgularına göre vergi idaresinde görevli kamu görevlileri (vergi hazırlayıcıları, denetçiler vb.) ile vergi mükellefleri arasında adalet algısı farklılığı oluşabilmektedir (Porcano ve Price, 1992; Schisler, 1995, Kirchler, 20006, vs). Bu yöndeki bir çalışmada Kirchler ve diğerleri (2006); Avustralya vergi idaresinden aldıkları bilgiler doğrultusunda 292 vergiye uyumlu mükellef, 547 vergiye uyum göstermeyen mükellef ve 358 vergi görevlisi ile görüşmüşler ve çalışmalarında vergi çalışanları ile vergi mükellefleri arasında, vergilendirmeyle ilgili vergi bilinci, vergilendirme anlayışı, vergi ahlakı, sosyal normlar, yatay ve dikey adalet, karşılıklı adalet ve kamu politikaları ile ilgili algı farklılıklarının olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmada, vergiye uyum düzeyleri fark etmeksizin mükelleflerin adalet algısı vergi görevlilerinden daha düşük olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır.

Vergi uygulayıcıları, vergi hukukunun karmaşık olmasından kaynaklı belirsizlikler nedeniyle mükelleflerin vergi hukukuna yönelik olumsuz algılarını, mükelleflere, kendi lehlerinde önerilerde bulunarak değiştirebilmektedirler. Tan (1999) tarafından bu konuda yapılan bir araştırmada, Yeni Zellanda'da 500 ticari şirket sahibi ile görüşülmüştür. Yazar çalışmasında vergi uygulayıcılarının baskıcı tutumlarının ve koruyucu önerilerinin mükelleflerin adalet algılarında ve uyumlarında değişiklik ortaya çıkarıp çıkarmadığını araştırmıştır. Araştırmada, mükelleflerin vergi uygulayıcılarının tutumlarına göre uyumlarını şekillendirdiği ancak mükellefler ile vergi uygulayıcılarının VAA'nın yine de birbirinden farklı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatürde, doğrudan medeni durum ve siyasi tercihlere göre adalet algılarının değişip değişmediğini araştıran çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Feinstein (1991) ve Andreoni ve diğerleri (1998) tarafından yapılan bir araştırmada, evlilerin VAA'nın bekarlara göre daha zayıf olduğu yönünde bulguya rastlanmaktadır. Ancak bu tespitin evrensel bir yanı yoktur. Her iki çalışma da ABD'de yapılmıştır. ABD'de gelir vergisinin yapısı gereği evli çiftlerin elde etmiş oldukları gelirler, ayrı ayrı vergilendirilmek yerine tek bir gelir kaleminde toplanarak vergilendirilmektedir. Bu şekildeki bir vergilendirme, vergi matrahının daha büyük meblağa çıkmasına ve vergi tarifesindeki daha yüksek orandan vergilendirme yapılmasına neden olmaktadır (Tekeli, 2011: 15). Dolayısıyla bekar kişilere göre evli çiftlerin vergi yükünün daha fazla olmasının, bu iki grup arasında VAA farklılığına yol açabildiğini söyleyebilmek mümkündür.

Siyasi tercihler ile VAA arasındaki ilişkiyi arayan ilgili araştırmalarda genellikle parti tercihleri ve dağıtım adaleti algıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Lago-Penas ve Lago-Penas (2010: 446)'a göre kişiler, siyasi ve ideolojik tutumlarına, siyasal kurumlara duyulan güvensizlik yargılarına, ülkedeki kurumlardan ve yurttaşlardan memnuniyet düzeylerine göre farklılaşan vergi uyumu özellikleri gösterebilmektedirler. Özellikle kamu sektörünün sınırlı olması gerektiğini savunan kişilerin, vergiler yoluyla gelirlerinin yeniden dağıtılmasına pek sıcak bakmadıklarını ve aşırı vergi yükünü adil görmediklerini söylemek mümkündür. ABD'de yapılan araştırmalarda, McGowan (2000) siyasi tercihler ile adalet algısı arasında ilişki olduğunu bulmuşken, Wildavsky (1996) böyle bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır (aktaran: Hasseldine ve Hite, 2003: 7). Hasseldine ve Hite (2003) tarafından yapılan başka bir çalışmada, siyasi partilere olan bağlılık, 2001 yılı vergi indirimi reformu ve adalet algıları arasındaki ilişki, ABD'nin Indiana eyaletinde 421 hane

halkıyla yapılan telefon görüşmesinden elde edilen veriler çerçevesinde araştırılmıştır. Yazarlar, vergi indirimlerinin mükelleflerin vergi sistemine yönelik tutumlarına olumlu etki yaparak vergi sistemine yönelik olumlu adalet algılarını yükselttiğini bulmuşlardır. Ancak parti tercihlerine göre bu adalet algısındaki artış düzeyi de değişmektedir. Vergi indirimini gerçekleştiren iktidardaki siyasi partiye (Cumhuriyetçiler) bağlılığı yüksek olanların tutum ve algıları, diğer siyasi partileri (Demokratlar ve Bağımsızlar) destekleyenlere göre daha yüksek bulunmuştur.

Türkiye’de VAA ve vergi uyumu alanındaki literatür incelendiğinde, ilgili çalışmaların yakın dönemde yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar toplu olarak değerlendirildiği takdirde vergi bilinci, vergi ahlakı, yolsuzluk, kayıt dışı ekonomi, vergi cezaları ve vergi afları ile vergilendirmeye yönelik tutum ve davranışlar arasındaki ilişkilerin vergiye uyumu nasıl etkilediği çalışmaların temel konularını oluşturmaktadır. Öte yandan VAA’nın, ilgili çalışmalarda kapsamlı bir biçimde ele alınmadığı da görülmektedir. VAA’ı belirleyen faktörlerin neler olduğu, bu faktörlerin vergi uyumuna etki düzeyinin ne olduğu, sosyo-ekonomik ve demografik faktörlere göre VAA ve vergi uyumu düzeyinin değişip değişmediği, yeterince üzerinde durulmayan konular olduğu görülmektedir. Ayrıca, yürütülen araştırmalarda VAA’ya etki eden faktörlerin dağınık bir biçimde ele alındığı ve oldukça sınırlı değişkenler ile bu algı düzeyinin ölçülmeye çalışıldığı görülmektedir.

Benk ve diğerleri (2011)’in çalışmasının araştırma değişkenleri ve örneklem sınırlı olmakla birlikte bu konuda yapılmış araştırmalar içerisinde en kapsamlı çalışma olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Yazarlar VAA, yasal yaptırımlar ve normatif değer yargıları gibi vergi uyumu bileşenlerinin vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Örneklem olarak Zonguldak ilinden 399 vergi mükellefi seçilmiş olup adalet algısı, eşitlik teorisi çerçevesinde irdelenmiştir. Her biri tek değişkenle ölçülen³ yatay adalet, dikey adalet ve karşılıklı adalet, adalet algısının açıklayıcı değişkenleri olarak ele alınmış olup, araştırma modelinin kurgusu gereği adalet algısı, vergi uyumunun açıklayıcı faktörü olarak ele alınmıştır. Algı düzeyinin beşli skala ile ölçeklendirildiği araştırmada, 3,04 skor düzeyi ile

³ Dikey eşitlik algısı; “sizden daha fazla para kazanan diğer mükellefler ile kendinizi karşılaştırdığınız takdirde ödemiş olduğunuz verginin ne kadar adil olduğunu düşünüyorsunuz”, yatay eşitlik algısı; “benimle aynı gelir düzeyine sahip olanlar ile aynı miktarda vergi ödediğimi düşünüyorum”, karşılıklı adalet algısı; “devletten aldığınız hizmet düzeyi ile ödediğiniz vergi miktarını karşılaştırdığımızda yararlandığınız hizmetin ne kadar adil ya da adil olmadığını düşünüyorsunuz” sorularıyla ölçülmüştür.

en olumlu adalet algısı yatay adalette çıkmıştır. Yatay adalet algısı düzeyini sırasıyla karşılıklı adalet 2,40 ve dikey adalet 2,34 skor düzeyleri ile izlemektedir. Buna göre Türk vergi sisteminin yatay adaletçi yapısı noktasında mükelleflerin kararsız kaldıkları gözlemlenirken, dikey adaletçi ve karşılıklı adaletçi yapının adil olmadığı yönünde mükellef algısının olduğu görülmektedir. Yapılan pek çok araştırma, VAA'nın vergiye uyum düzeyini önemli ölçüde etkilediği bulgusunu verirken bu araştırmanın bulgularına göre, Türk mükelleflerinin vergiye uyum göstermesinde vergi sistemini adil algılayıp algılamadıkları önemli etken değildir. Araştırmada, vergiye uyum sürecinde vergi denetimlerinin sıklığı, vergi cezaları gibi yasal düzenlemeler ile mükelleflerin normatif değer yargıları daha önemli etkenler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Öte yandan Türkiye geneli için yapılan araştırmaların tamamı, vergilerin muhataplarınca adil algılanmadığı sonucunu vermektedir. Zenginobuz ve diğerleri (2010), 2100 kişi üzerinde yaptıkları bir araştırmada Türk halkının % 62'sinin vergi yükünün ağır olmasından şikâyetçi olduğu bulgusuna ulaşımlardır. Vergi yükünün aşırı yüksek olduğunu düşünen mükelleflerin % 39'u şikâyetlerini tüketim üzerinden alınan vergilerin, % 23'ü ise gelir üzerinden alınan vergilerin ağır olması ile gerekçelendirdiği görülmektedir. Mükelleflerin % 61'lik kesimi ise daha düşük düzeyde vergi yüküyle muhatap kalabilmeleri için vergilerin ödeme gücüne göre alınması gerektiğini savunmaktadır. Vergi yükü konusu elbette VAA'nın bir değişkeni olmakla beraber, vergi adaletinin bir başka boyutu olan genel adalet faktörü araştırmada tek değişkenle ölçülmüştür. "*Vergi sistemini adil buluyor musunuz*" şeklindeki soru 11'li skala (0=hiç adil değil, 10=son derece adil) ile ölçeklendirilmiş olup ortalama genel adalet algısı skoru 3,1 gibi çok düşük düzeylerde çıkmıştır.

Baloğlu ve diğerleri (2010), Türkiye'de mükelleflerin vergiden kaçınma gerekçelerini ve bu gerekçeleri açıklayan sosyolojik eğilim ve tutumların neler olduğunu tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmada, temsilen 23 ilden 3220 gelir ve kurumlar vergisi mükellefi ile görüşmüşlerdir. Araştırmada mükelleflerin önemli bir kısmı (% 76) vergileri yasal ve ahlaki bir yükümlülük olarak görmektedirler. VAA araştırmada, "*vergi kanunlarının adiliği hakkındaki değerlendirmenizi hangi tarafa yakın görüyorsunuz*" sorusuyla ve beşli skala (1=vergi kanunları adil değil, 5=vergi kanunları oldukça adil) ile ölçülmüştür. Mükelleflerin yüzde 75 gibi çok yüksek kesimi vergi kanunlarını hiç adil bulmazken, yalnızca yüzde 10 gibi çok az bir kesimi vergi kanunlarını adil görmektedir.

Adalet algısının beşli skor üzerinden 1,8 olduğu bulunmuştur. Araştırmada doğrudan ceza adaleti ve karşılıklı adalet algısı ölçülmemiş olup yine de bazı soruları adalet algısının boyutları ile ilişkilendirebilmek mümkündür. *100 liralık verginin ne kadarlık karşılığının size hizmet olarak geri döndüğü düşünüyorsunuz* şeklindeki karşılıklı adalet bağlamında değerlendirilebilecek olan soruya, deneklerin yüzde 73 gibi çok yüksek orandaki kesimi 1 TL ya da 5 TL gibi en düşük rakamları cevaplar olarak vermişlerdir. *Vergi kaçırانların hak edilen cezaları aldıklarını düşünüyor musunuz* şeklinde ceza adaleti algısı kapsamında değerlendirilecek olan soruya, Türkiye’de yapılmış diğer çalışmalardan farklı olarak mükelleflerin yaklaşık yüzde 85’i cezaları adil buldukları yönünde cevaplar vermişlerdir. Deneklerin önemli bir kısmı vergi kaçırmanın ve vergiye uyum gösterememenin nedenini belirtirken devletin vatandaşlara eşit davranmamasını (% 34,1) ve devlete olan güvensizliği (% 26,1) gerekçeler olarak vermişlerdir.

Tuay ve Güvenç (2007), Türkiye’de mükelleflerin vergiye yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin neler olduğunu araştırmak amacıyla yürüttükleri çalışmalarında kullanılmak üzere 73 sorudan oluşan “mükellef eğilimleri anketi” hazırlamışlar ve 18 ilden 6546 kişi ile görüşmüşlerdir. Bu çalışmada da Türkiye’de VAA’ı etkileyen faktörlerin neler olduğunun tespiti doğrudan yapılmamış olup VAA, vergiye yönelik tutumları etkileyen bir faktör olarak ele alınmıştır. Yine de anketteki bazı sorulara verilen cevapların bir kısmını VAA’ın boyutları ile ilişkilendirebilmek mümkündür. Beşli Likert ölçeğinin (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) kullanıldığı araştırmada adalet algısı ile ilgili bazı sorular ve bu sorulara verilen cevapların Likert ölçeği ortalamaları şu şekildedir;

Adalet Algısı	Sorular	Ortalama
Değişkeni	(kısaltılmış haliyle verilmiştir)	
Genel Adalet	Türk vergi sisteminde gereğinden fazla verginin olduğu	4,09
	Esnafların vergi yükü ağır olduğu için vergi kaçırarak zorunda kaldığı	3,82
	Vergi oranlarında yapılacak indirimlerin vergi ödemeyi teşvik edeceği	3,95
Karşılıklı Adalet	Vergilerin harcama alanlarının takibinin mümkün olmaması	3,69
	Ödenen vergilerin ülke ihtiyaçlarına uygun harcandığı	2,83
	Ödenen vergilerin toplumun gelişmesine katkı sağladığı	3,40

	Yetersiz vergi denetiminin olduğu	2,59
	Vergi kaçırانların yakalandıklarında yeterli ceza almayacakları	3,39
Ceza Adaleti (CA)	Cezaların caydırıcılığının yetersiz olduğu	3,75
	Uzlaşmalarda ceza indirimlerinin vergi kaçırmayı teşvik ettiği	3,76
	Vergi aflarının vergi kaçırانlara yaradığı	3,91
	Türkiye’de vergi kaçırmanın diğer ülkelere göre daha kolay olduğu	3,64
(CA devamı)	Hiç vergi ödememesine rağmen yakalanmayanların olduğu	3,88

Saraçoğlu (2008) çalışmasında, VAA ile vergi kaçırma eğilimi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada deneklerin önemli bir kısmı Ankara ilinden seçilmiş olup 494 mükellef üzerinde araştırma yürütülmüştür. Araştırmanın bulgularına göre mükelleflerin adalet algısı ile vergi kaçırma eğilimleri arasında ters yönlü ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da adalet algısının genel adalet, yatay adalet, karşılıklı adalet ve ceza adaleti boyutları ile ilgili yalnızca bazı sorulara yer verildiği görülmekle birlikte bu boyutlar açıklayıcı faktörler olarak ele alınmamıştır. Sorulara verilen cevaplar dörtlü skala (evet tamamen, evet oldukça, kısmen evet ve hayır) ile ölçeklendirilmiş olup kısmen evet ve hayır cevapları dikkate alındığında en yüksek adaletsizlik algısının ceza adaletinde olduğu görülmektedir. Ceza adaleti ve diğer adalet algısı boyutları ile ilgili bazı sorulara verilen cevapların frekansları şu şekildedir;

Adalet Algısı Boyutu	Soru	Frekans (%)
Genel Adalet	: Vergi sistemimiz sizce adil midir?	92,1
Karşılıklı Adalet	: Kamu hizmetlerinden sağladığınız fayda ödediğiniz vergiden yüksek mi?	74,1
Yatay Adalet	: Aynı gelir grubunda olan diğer mükelleflere göre daha fazla vergi ödediğinizi düşünüyor musunuz?	50,4
Ceza Adaleti	: Sizce vergi kaçakları adil bir şekilde vergilendiriliyor mu?	94,9

Savaşan (2006), 1674 mükellef üzerinde yaptığı araştırmada, diğer çalışmalarda ceza adaletsizliği algısına neden olduğu ortaya konan ve vergi barışı adıyla yürürlüğe giren vergi affı yasalarından, yararlanan ve yararlanmayan mükellefler arasında bir algı farklılığının ortaya çıkıp çıkmadığını araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre çıkarılan

vergi adaleti, vergi oranlarının yüksekliği ve dürüst mükelleflerin aflar ile cezalandırıldığı yönünde aflardan yararlananlar ile yararlanmayanlar arasında ortaya çıkan algı farklılığın oldukça önemsiz düzeyde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla vergi aflarından gerek yararlananların gerekse de yararlanmayanların, vergilerin adilliği, vergi oranlarının yüksekliği, vergi kaçırmanın haklılığı ve vergi suçlarının diğer suçlardan farklı olarak normal görülmesi gerekliliği noktalarında ortak bir uzlaşıya sahip oldukları görülmektedir.

Türkiye genelinde yapılmayıp yerel düzeyde yapılan araştırmalarda da VAA ile ilgili ulaşılan bulguların benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Altuğ ve diğerleri (2010) İstanbul ilinde 18 yaş üstü 1536 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada vergi bilincinin yerleşmesine etki eden, vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerinin Türkiye’de ne derece uygulandığını, mükelleflerin bu duruma karşı algılarının ne olduğunu, mükelleflerin bilincini arttırmanın hangi yollarla mümkün olacağını ve vergi ödeyenlerle kamu hizmetinden faydalananlar arasındaki etkileşim derecesinin ne olduğunu analiz etmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre mükellefler vergiyi önemli ölçüde kamu hizmetlerinin karşılığı (7,8), bir vatandaşlık görevi (6,8) ve ahlaki bir görev (6,4) olarak görmektedirler.⁴ Bununla birlikte vergi yükünün ülkede ağır olduğunu düşünmektedirler. *Gelirin yüzde kaçının vergi olarak devlete verildiğine* ilişkin soruya vatandaşların önemli bir kısmı (yüzde 71,9) % 30’dan fazla cevabını vermişlerdir. Oysa mükelleflerin *devletin toplamı gereken vergi düzeyinin ne olması gerektiği* yönündeki soruya verdikleri cevapların önemli bir kısmı (yüzde 69,9) % 10 ve aşağısı şeklindedir. Vergi yükünü en ağır hisseden kesimin çalışan (kamu-özel sektör memur, işçi) ve emekliler olduğu, vergi yükünün en ağır hissedildiği vergilerin ise KDV (%27,6) ve ÖTV (% 27) ile gelir vergisi (% 11,6) olduğu görülmektedir. Genel adalet algısını doğrudan ölçen “*vergi sistemi adildir*” şeklindeki soruya verilen cevapların ortalaması onlu skala üzerinden 2,3 gibi oldukça düşük düzeyde bulunmuştur. Vergilerin adil olabilmesi için mükelleflerce önerilen düzenlemelerin başında, adil bir vergi reformu (8,8) ve cezaların ağırlaştırılması (7,0) ve vergi aflarının yarattığı haksızlığın önlenmesi (6,8) gelmektedir.

İpek ve Kaynar (2009), Çanakkale ilinde gelir vergisi mükelleflerinin vergiye uyum düzeylerini araştırdıkları çalışmalarında, 410 ticari kazanç elde eden vergi mükellefini örneklem olarak almışlardır. Araştırmanın bulgularına göre gelir vergisi mükellefleri

⁴ Deneklerin bu yöndeki sorulara verdikleri cevaplar, 10’lu Likert ölçeği (1=kesinlikle katılmıyorum, 10=kesinlikle katılıyorum) ile ölçeklendirilmiştir.

önemli ölçüde gelir vergisi sistemini adil görmemektedirler. Araştırmanın adalet algısı boyutları ile ilgili bazı sorular ve bu sorulara verilen cevapların frekans düzeyleri şu şekildedir;

Adalet Algısı Boyutu	Soru	Frekans (%)
Genel Adalet	Vergi sisteminin adil olmaması	89,8
	Kapsamlı vergi istisna ve muafiyetlerin adil vergi yapısına zarar vermesi	80,8
	Vergi oranlarının yüksek olması	87,2
Dikey Adalet	Ödeme gücüne göre vergi alınmaması	84,9
Karşılıklı Adalet	Ödenen verginin karşılığının devletten alınmaması	79,2
	Vergi politikalarının mükellef ihtiyaçlarını dikkate almaması	88,8
Ceza Adaleti	Vergi kaçırmanın toplumda normal görülmesi	67
	Sık sık çıkarılan afların vergi kaçakçılığının temel nedeni olması	81
	Vergi cezalarının caydırıcı olmaması	59,3

Yine aynı çalışmada demografik gruplar arasında vergi uyumu açısından fark olup olmadığına ilişkin bulgulara göre cinsiyet açısından erkeklerin kadınlara göre vergiye daha uyumlu olduğu, yaş ilerledikçe vergiye uyumun zayıfladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Medeni durum, gelir ve eğitim düzeyleri açısından gruplar arasında anlamlı bir vergi uyumu farklılığı bulunmamıştır.

Çelikkaya ve Gürbüz (2008), Eskişehir ilinde 1750 vergi mükellefi üzerinde yaptıkları araştırmada, mükelleflerin vergiye yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin neler olduğunu ve bu faktörlerin kendi aralarındaki ilişki düzeylerini araştırmışlardır. Deneklerin % 95,4 gibi çok yüksek bir kesimi Türkiye’de vergi yükünün adil dağıtılmadığına inanmaktadır. Bu algı düzeyinin 21-30 yaş arası gençler ile 51 yaş üstü kesimde daha düşük olduğu, orta yaş grubunun vergileri daha fazla adaletsiz gördüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Ceza adaleti algısına etkisi itibariyle dikkate alınması mümkün olan vergi aflarına, mükelleflerin % 52,5’i karşı çıkmazken, vergi affına olan destek düzeyi (ceza adaleti) eğitim seviyesi ile birlikte artmakta, yaş ilerledikçe azalmaktadır. Yine ceza

adaleti bağlamında, cezaların arttırılması (% 76) ve denetimlerin daha sıkı olması gerekliliği açıkça (% 81,3) savunulmaktadır. Öte yandan kadınlar cezaların daha da arttırılmasını (ceza adaleti) savunurlarken, daha yüksek eğitim almış kişiler ise vergilerin hangi alanlara harcandığına (karşılıklı adalet) daha fazla önem vermektedirler.

Cansız (2006); Afyon ilinde 816 kişi ile yapılan görüşmeler sonucu elde ettikleri verilerin analizini yaptıkları araştırmada, vergi sisteminin mükelleflerce nasıl algılandığını, vergiye yönelik olumlu tutumları etkileyen faktörlerin neler olduğunu, vergi kaçakçılığına yönelik bakışın nasıl olduğunu ve vergi bilincini arttırmak için yapılması gerekenlerin neler olduğunu araştırmıştır. Deneklerin % 75'i Türk vergi sisteminin adaletli bir yapısının olmadığını düşünmektedir. Araştırmada mükelleflerin ceza adaletini yetersiz gördükleri bulgusuna ulaşılmaktadır. Denekler, vergi kaçakçılığının yaygın olmasını, vergi oranlarının yüksek olması (% 83,2), sık sık afların çıkarılması (% 79,2), cezaların (% 73,2), denetimlerin yetersiz olması (% 76,2) ve vergi kaçakçılığının yaygın olduğu inancının hakim olması (% 77) gibi nedenlere bağlamaktadırlar.

Karakaş ve Çiçek (2009); Gaziantep ilinde farklı mükellefiyet grubunda bulunan 470 kişilik örnek kitle üzerine yaptıkları araştırmada mükelleflerin vergiye ve yolsuzluğa yönelik algı düzeylerini araştırmışlardır. Deneklerin % 76,4'ü vergi yükünün ağır olduğunu, %50'si devletten alınan kamu hizmetleri ile ödedikleri vergi miktarı arasında bağ kuramadıklarını ve % 91,9'u da yolsuzluğun gerektiği gibi cezalandırılmadığını belirtmişlerdir.

Çetin (2007); vergi aflarının mükelleflerin tutum ve davranışları üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada, Manisa ilinde 300 gelir vergisi mükellefini örneklem olarak almıştır. Araştırmanın bulgularına göre mükelleflerin vergi afları nedeniyle vergilendirmenin adilliğine şüpheli baktıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre deneklerin % 91,9'u vergilerin adil olmadığını düşünürken vergilerin adil olmamasının nedenleri olarak sunulan beş farklı faktör içerisinde vergi aflarını gerekçe olarak seçenlerin oranı % 22,9 ile en yüksektir. Ayrıca mükelleflerin % 52,4 gibi çoğunluğu, afların dürüst mükellefleri cezalandırdığını düşünmektedir.

Ay ve diğerleri (2010) ise; Karaman ilinde 170 kişi üzerinde yaptıkları araştırmada, mükellef ile vergi idaresi arasındaki ilişkinin mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Bununla beraber araştırmada adalet algısı ile ilgili bazı

bulguları da görmek mümkündür. Bu bulgulara göre mükelleflerin % 50,6'sı vergi borçlarını severek ödemediklerini belirtirken, vergilerin topluma yararlı harcamalarda kullanılıp kullanılmadığına ilişkin soruya araştırmaya katılan mükelleflerin % 38,8 kişi olumsuz cevaplar verirken, bu hususta önemli bir kesimin de (% 29,4) de kararsız kaldığı görülmektedir. Karşılıklı adalet algısı olumlu olan kesim ise yalnızca % 31,8'dir.

VAA, vergi ahlakı düzeyi ile olan dolaylı ilişkisinden ötürü böyle bir etkileşim nedeniyle de vergi uyumuna etki etmektedir. Açıkçası adaletsizlik algısı, mükelleflerin vergi kaçırma ya da kaçırmama kararlarını rasyonelleştiren çeşitli dürtüler vermektedir (Spicer ve Becker, 1980: 172; Jackson ve Milliron, 1986: 127-129). Mükelleflerin vergi adaletsizliği algıları vergi ahlakı düzeyini azaltmakta ve vergi kaçakçılığının artmasına neden olabilmektedir (Song ve Yarbrough, 1978: 449-450, Torgler ve diğerleri, 2008: 329). Bu algı ve tutum arasındaki ilişki çeşitli şekilde gerçekleşebilmektedir. Öncelikle mükellefler, devlet ile olan karşılıklı ilişkilerinde karşılıklı adaletsizlik algısı içerisine girerlerse adaletsizliğin ortadan kaldırılması adına vergiye çeşitli yollar ile uyumsuzluk gösterebilmektedirler (Alm ve diğerleri, 1992: 36). Buna göre şayet mükellefler ödemiş oldukları vergilerin karşılığını kamu sektöründen elde ediyorsa vergi ahlakı düzeyi artmaktadır. Aksi durumda mükellefler ödemiş oldukları vergilerin gereksiz alanlara harcandığı, savurganlık ve yolsuzluk yapıldığı algısı içerisine girdiklerinde devlet ile olan karşılıklı ilişkilerindeki adaletsizlik algısı artmakta ve vergi ahlakı düzeyi zayıflamaktadır (Torgler 2003: 72-73). Öte yandan, Frey ve Torgler (2007: 156)'e göre, mükellefler diğer mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarından da etkilenmektedirler. Mükellefler toplum içerisinde vergi kaçırmanın yaygın olduğunu sosyal bir kanı haline getirdikleri takdirde, toplumun genelinde ceza adaleti algısı zayıflamaktadır ve bu adaletsizlik algısı da vergi ahlakı düzeyini düşürmektedir.

Türkiye'de vergi ahlakı düzeyinin ne olduğu ve bu düzeyi etkileyen faktörlerin neler olduğu hususu, VAA'a göre daha yoğun çalışılan konulardandır. Araştırmaların genelinde ulaşılan ortak bulgu, Türkiye'de vergi ahlakının oldukça yüksek olduğu şeklindedir. Tosuner ve Demir (2008) tarafından yerel ölçekte yapılan bir araştırmada, Ege Bölgesi'ndeki 6 ilden 640 vergi mükellefi örnekleminde vergi ahlakı skoru, 10 soruya verilen cevapların 5'li Likert ölçeğine uygun ölçeklendirilmesi sonucu ortalama 3,46 olarak bulunmuştur. Likert ölçeğini yüzdelerle skora çevirmek tam doğru sonucu vermemekle birlikte vergi ahlakı düzeyinin yaklaşık yüzde 69,2 düzeylerine denk geldiğini

söyleyebilmek mümkündür. Bu araştırmanın verileri daha sonra Torgler ve diğerleri (2008) tarafından yürütülen başka bir çalışmada da kullanılmış benzer bulguya ulaşılmıştır. Benk ve diğerleri (2009) tarafından 399 fakülte öğrencisi üzerine yapılan başka bir yerel ölçekli çalışmada, vergi ahlaksızlığı düzeyi 6 adet etik değişkeni ile ölçülmüştür. Bu araştırmanın bulgularına göre vergi ahlaksızlığı düzeyi 5'li skala üzerinden ortalama 1,916 skoruyla (yüzdeye çevirdiğimiz takdirde % 38,32) diğer yerel ölçekli çalışmaya göre daha yüksek bulunmuştur.

Yerel ölçekte yapılan her iki çalışmada da ulusal ölçekte yapılan çalışmaların bulgularına göre daha düşük düzeyde vergi ahlakı ortaya çıkmaktadır. Oysa uluslararası çalışmalarda Türkiye'nin vergi ahlakı düzeyi oldukça yüksek bulunmuştur. Nitekim, Mcbee ve Taylor (2006), Türkiye'nin de içinde yer aldığı 33 Avrupa ülkesi arasından vergi kaçırmaya % 92 ile en fazla karşı olan ülke olduğunu bulmuştur. Tekeli (2011) tarafından aktarılan başka bir çalışmada da 23 Avrupa ülkesiyle karşılaştırıldığında Türkiye, % 80,5 ile en yüksek vergi ahlakı düzeyine sahip olan ülke olduğu görülmektedir. Mcbee (2008), 13 Asya ülkesinin vergi ahlakı düzeylerini karşılaştırdığı başka bir çalışmada; Türkiye'nin, Bangladeş'ten sonra 5'li skala üzerinden 1,18 ile vergi kaçırmaya en fazla karşı olan ülke olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yazara göre vergi ahlakının bu iki Müslüman ülkede yüksek çıkmasının nedeni dinsel değerlere bağlıdır. Oysa bu iddianın bazı çalışmalar tarafından (Tekeli, 2011) desteklenmediği de görülmektedir.

Öte yandan bu çalışmaların elde ettiği bulgulardan Türkiye'nin vergi ahlakı düzeyi açısından dünyada ilk sıralarda yer alan ülke olduğu sonucunu çıkarmak yine de güçtür. Alm ve Torgler (2006) tarafından WVS verileri kullanılarak 15 Avrupa ülkesi ile ABD'nin vergi ahlakı düzeylerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada dünyada en yüksek vergi ahlakı düzeyinin ABD'de olduğu, Avrupa'da ise İsviçre'de olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mcbee ve Taylor (2006) tarafından yapılan çalışmada İsviçre bu 33 Avrupa ülkesi içerisinde yer almamaktadır. İki çalışma arasında ortaya çıkan farklılığı daha da belirsizleştiren diğer bir husus da Alm ve Torgler tarafından yürütülen çalışmada Avusturya'nın vergi ahlakı düzeyi on beş ülke içerisinde oldukça yüksek çıkarken, Mcbee ve Taylor (2006) tarafından ulaşılan bulgulara göre Avusturya'nın vergi ahlakı düzeyi açısından on ikinci sırada çıkmış olmasıdır. Dolayısıyla şunu söylemek mümkündür. Çalışmalarda kullanılan değişkenler, veri toplama süreci, örneklem ve yöntemler farklı bulgular ortaya koyabilmektedir.

VAA ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi veren çalışmalardan olan Torgler ve diğerleri (2008)'in araştırmasında, ABD ve Türkiye'de vergi ahlakını etkileyen faktörlerin neler olduğu incelenmektedir. Bu araştırmanın bulgularına göre hem ABD'de hem Türkiye'de özellikle vergi yükünün adil dağılımı ile ifade edilen VAA arttıkça mükelleflerin vergi ahlakı düzeyinin dolayısıyla buna bağlı olarak vergi uyumunun arttığı ve vergi kaçırma eğilimlerinin düştüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de sosyo-ekonomik ve demografik faktörlere bağlı olarak VAA'nın değişip değişmediğini doğrudan ele alan ampirik çalışmalar mevcut değildir. Bununla birlikte Türkiye üzerine yapılan vergi ahlakı ile ilgili araştırmalar genel olarak incelendiğinde, araştırma bulgularının birbirine aksi sonuçlar içerdiği görülmektedir. Çoğu araştırmada (Mcbee ve Taylor, 2006; Mcbee, 2008; Torgler ve diğerleri, 2008; Benk ve diğerleri, 2009) kadınların vergi ahlakı düzeyi daha yüksek bulunmuşken, Tekeli (2011) WVS verilerini kullandığı araştırmasında Türkiye'de erkeklerin kadınlara göre daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğunu bulmuştur. Mcbee ve Taylor (2006) ile Mcbee (2008) araştırmalarında yaş ilerledikçe vergi ahlakı düzeyinin arttığı bulgusuna ulaşırken, Torgler ve diğerleri (2008) tarafından yapılan araştırmada yaş faktörünü istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi ile vergi ahlakı arasındaki ilişki de yaşa ilişkin bulguların benzerini ortaya koymaktadır. Nitekim, Mcbee ve Taylor (2006)'ın araştırmalarında eğitim ile beraber vergi ahlakının yükseldiği bulgusu yer almakta iken, Tekeli (2011)'in araştırmasında eğitim istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Gelir düzeyi ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiye yönelik bulgular da benzer sonuçları görmek mümkündür. Mcbee ve Taylor (2006)'ın araştırmasında gelir ile birlikte vergi ahlakının arttığı bulunmuşken Torgler ve diğerleri (2008) ile Tekeli (2011)'in araştırmalarında gelir düzeyi ile vergi ahlakı arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur. Doğrudan gelir düzeyinin araştırmada değişken olarak ele alınmadığı Yayla ve diğerleri (2009) tarafından yapılan başka bir araştırmada ise para sevgisinin ve daha fazla para kazanma hırslının vergi ahlakını düşüreceği sonucuna ulaşılmıştır.

Farklı olarak Tekeli (2011) araştırmasında, kurumsal güven, medeni durum, çalışma durumu ve siyasi görüşe göre vergi ahlakı düzeyinin değişip değişmediğini de incelemektedir. Buna göre Türkiye Büyük Millet Meclisine, hukuk ve yargı sistemine ve hükümete olan güveni ifade eden kurumsal güven düzeyi ile vergi ahlakı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte sağ görüşe yakın

olan kişiler ile işsizlerin vergi ahlakı zayıf çıkarken evlilerin ahlakı diğer ülkeler için yapılmış araştırmalarda elde edilen bulgularının aksine Türkiye’de yüksek bulunmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE REFAH DEVLETİNE YÖNELİK TUTUMLAR ve VERGİ ADALETİ ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, Türk toplumunun, refah devletine yönelik tutum düzeylerini ve vergi adaleti algılarını kapsayan araştırma ve bu araştırma sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmada kullanılan değişkenler (soru maddeleri ve demografik değişkenler) konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalardan elde edilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın değişkenlerini içeren anket formu, daha önceki araştırmaların ölçeklerinden uyarlanan sorulardan oluşmaktadır. Çoğu sosyal saha araştırmasında da analiz edilen veriler sıklıkla bu tip anket yöntemiyle toplanan birincil verilere dayanmaktadır. Araştırma kapsamında kurulan temel hipotezler ve alt hipotezler, üç kısımdan oluşan bir model çerçevesinde test edilmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Temelde Türkiye'de RDYT ile VAA düzeylerini, bu iki faktör arasındaki etkileşimin yönünü ve etkileşim derecesini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma, vergilendirmede adalet ve devletin sosyal içeriğine davranışsal bir açıdan yaklaşarak konuya yeni bir yaklaşım kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın kapsamını ve önemini şu başlıklar altında toplamak mümkündür.

1- Literatürde daha önce yapılan çalışmalarda Türkiye'nin refah yapısı ile ilgili pek çok araştırma yer almaktadır. Ancak ilgili araştırmalarda tartışmalar, genellikle ülkemizin sosyal devlet yapısı ve sosyal politikaları, uygulama kapsam ve kısıtları ve uygulamalardan elde edilen sosyo-ekonomik sonuçlar üzerinden yürütülmektedir. Türk refah rejiminin dünyada hangi refah kümesi içerisinde yer aldığı ile ilgili çalışmalar ise sınırlıdır. Öte yandan konuyu özellikle davranış boyutu ile ele alan herhangi bir araştırmaya yapılan literatür incelemesi sonrasında rastlanmamıştır. Bu çalışma kapsamlı saha araştırmasıyla

bu eksikliğe dikkat çekmek istemektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu yönde bir araştırmanın ilgili literatürün kurguladığı tartışmalar üzerinden yürütülebilmesi için Türkiye'nin belli bir ölçüde de olsa refah devleti olduğu kabulünün var olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın ilk bölümünde değinilen ve Türkiye'yi Güney Avrupa refah devleti modeli içerisinde kabul eden yazarların iddiası, bu araştırmanın en temel varsayımlarından birisidir. Öte yandan uygulama açısından bakıldığında araştırma yalnızca Türkiye ölçeğinden elde edilen verilerin (cross-sectional data) analizine dayanmaktadır. Çok ülkeli verilerin (cross-national data) karşılaştırmalı analizi bu araştırma kapsamında yer almadığından, araştırmada tutum kalıpları ile Türkiye'nin Güney Avrupa refah modeline ait bir ülke olup olmadığı iddiasının test edilmesi amaçlanmamıştır. Bu bağlamda kapsam yalnızca sosyal sınıf farklılıklarının Türk halkının tutumları üzerinde etkili olup olmadığı ile sınırlı kalmaktadır.

2- Literatürde Türkiye'de vergi adaleti algısı ile ilgili pek çok çalışmanın son dönemde arttığı görülmektedir. Ancak yapılan bu araştırmalarda vergi adaleti algısı konusunun sınırlı bazı yönleri ile ele alındığı görülmektedir. Bu araştırmada vergi adaleti algısı genel hatları ile ele alınmamakta, adalet algısı ilgili boyutları ile genişletilerek incelenmek istenmektedir. Diğer yandan bu araştırmada özellikle vergi adaleti ve refah devleti faktörlerine yönelik halkın psikolojik eğilimlerinin birlikte tespit edilmeye çalışılıyor olması, analizin sağlıklı yürütülebilmesi adına ortak sosyo-demografik ve ekonomik değişkenlerin kullanılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu zorunluluğun bir sonucu olarak yine daha önceki çalışmalardan farklı olarak sosyal sınıflara göre vergi adaleti algısının nasıl değiştiğinin tespiti, konuya farklı bir yaklaşım getirmektedir.

3- Literatürde yer alan diğer bir boşluk ise vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumları nasıl etkilediği hususundadır. Mali psikoloji alanında daha önce yapılan araştırmalarda, refah devletinin başarılı yeniden dağıtım politikalarının toplumun vergi adaleti algısını ve vergiye uyum düzeylerini yükselttiği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Ancak temel felsefesi sosyal adalet olan refah devletinin toplum nezdinde kendisini psikolojik anlamda meşru kılabilmesi için kullandığı araçların da meşru olduğu inancının yer etmiş olması gerekmektedir. Bu araçlar içerisinde en önemlilerinden biri de kuşkusuz vergilerdir. Bireylerin zihin dünyasında vergilerin adil görünüyor olması (vergi adaleti algısı), onların nezdinde tutumlar şeklinde eyleme dönüşmüş olan sosyal politika ve refah

devleti taleplerini (refah devletine yönelik tutumlar) olumlu etkileyeceği ve bu taleplerin canlı kalacağı beklenmelidir. Dolayısıyla bu iddiası ile iki faktör arasında kurulan etkileşim araştırmanın literatüre getirmeye çalıştığı diğer bir yeni bakış açısıdır.

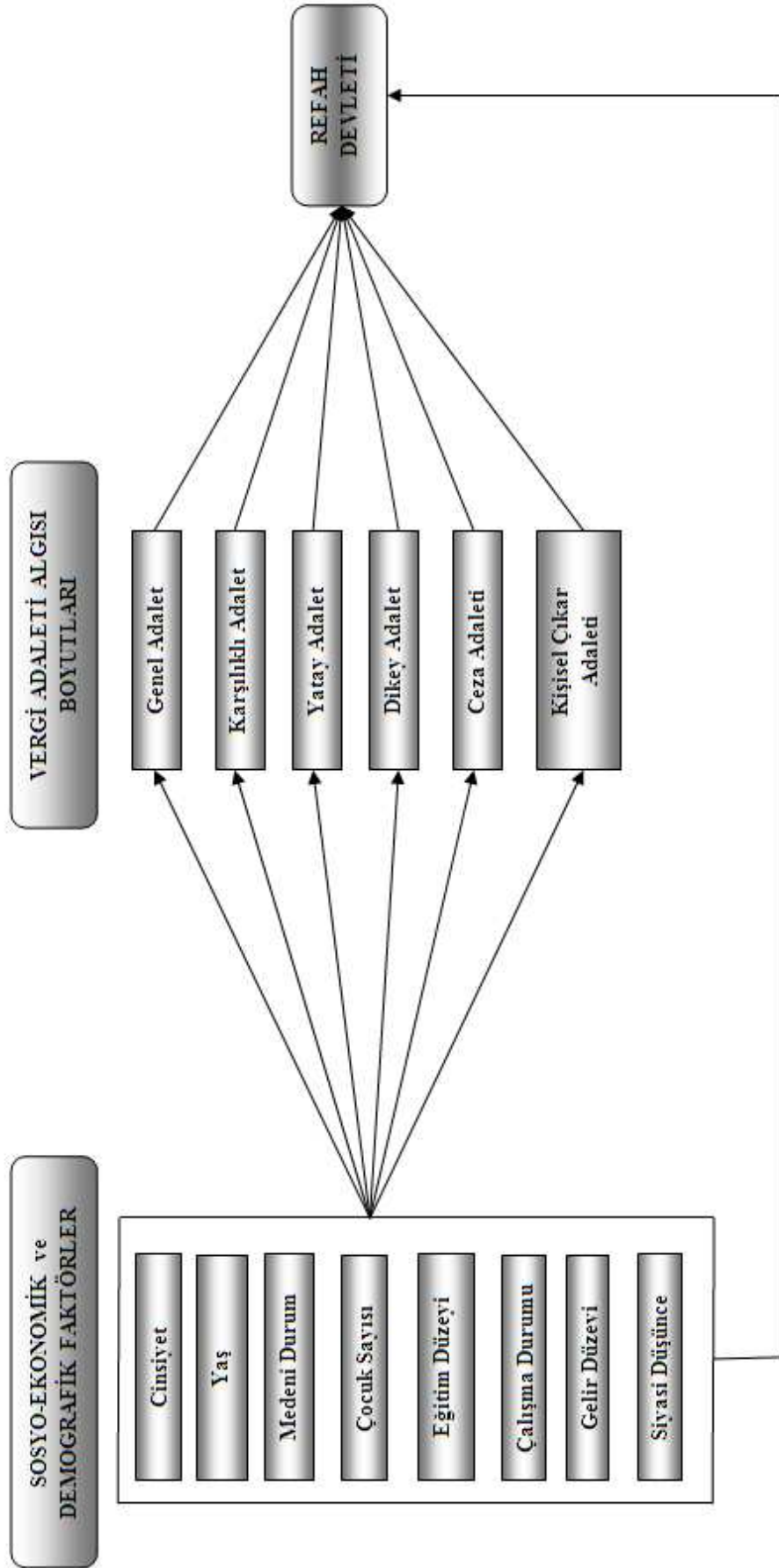
4.2. Araştırmanın Modeli, Hipotezleri ve Değişkenleri

4.2.1. Araştırma Modeli

Araştırma modeli oluşturulurken ilgili literatürde sıklıkla kullanılan iki ayrı ölçekten yararlanılmıştır. Bu ölçeklerden ilki, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Programı (ISSP, 2006) tarafından geliştirilmiş olan ve refah devletine yönelik tutumları ölçmek amacıyla pek çok çalışmada da kullanılan “*devletin rolü*” ölçeğidir. Diğer araştırma ölçeği ise Gerbing (1988) tarafından ABD için geliştirilen ve daha sonra diğer bazı araştırmacılar tarafından farklı ülkelere uyarlanarak genişletilmiş olan (Christensen ve diğerleri, 1994; Gilligan ve Richardson, 2005; Richardson, 2006; Azmi ve Perumal, 2008; Khasawneh ve diğerleri, 2008, vs) “*vergi adaleti algısı*” ölçeğidir.

Bu çalışmada her iki ölçekten de faydalanılarak genişletilmiş bir araştırma modeli kurulmuştur. Modelin ilk kısmında ISSP (2006)’in devletin rolü ölçeğinden yararlanılarak Türk toplumunda sosyal sınıflar arasında refah devletine yönelik tutum farklılığının bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır. Modelin ikinci kısmında ise genişletilmiş haliyle Gerbing (1988)’in vergi adaleti algısı ölçeğinden yararlanılarak Türk toplumunun uygulamadaki vergilendirmeyi adil algılayıp algılamadığı, adalet algısı boyutlandırılarak ortaya konmak istenmektedir. Mali psikoloji yazınında daha önce bir kısım yazarlar tarafından (Kinsey ve diğerleri, 1991; Verboon ve Dijke, 2007; vs.) yapılan çalışmalarda, başarılı refah devleti uygulamalarının yurttaşların vergi adaleti algısı ve vergiye uyum düzeylerini yükselteceği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Modelin üçüncü kısmında ise bu konuya farklı bir açıdan yaklaşım istenmektedir. Bu kısmında yurttaşların vergi adaleti algı düzeyi yükseldiğinde bu olumlu anlamdaki değişimin yurttaşların refah devleti politikalarına olan desteklerini artırıp arttırmayacağı sorusunun yanıtı aranmaktadır. Araştırmanın modeli Şekil 2’deki gibi olup, modelden çıkarılan hipotezler aşağıda ayrıca verilmiştir.

Şekil 2: Araştırma Modeli

4.2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezler Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9: Araştırmanın Hipotezleri

İddia 1: Cinsiyete göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H _{1a}	Cinsiyete göre "Genel Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{1b}	Cinsiyete göre "Karşılıklı Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{1c}	Cinsiyete göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{1d}	Cinsiyete göre "Dikey Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{1e}	Cinsiyete göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{1f}	Cinsiyete göre "Kişisel Çıkar Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
İddia 2: Refah devletine yönelik tutumlar cinsiyete göre farklılaşmaktadır.		
H ₂	Cinsiyete göre "Refah Devletine Yönelik Tutumlar" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	
İddia 3: Medeni duruma göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H _{3a}	Medeni duruma göre "Genel Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{3b}	Medeni duruma göre "Karşılıklı Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{3c}	Medeni duruma göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{3d}	Medeni duruma göre "Dikey Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{3e}	Medeni duruma göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{3f}	Medeni duruma göre "Kişisel Çıkar Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
İddia 4: Refah devletine yönelik tutumlar medeni duruma göre farklılaşmaktadır.		
H ₄	Medeni duruma göre "Refah Devletine Yönelik Tutumlar" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	
İddia 5: Çocuk sahibi olma durumuna göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H _{5a}	Çocuk sahibi olma duruma göre "Genel Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{5b}	Çocuk sahibi olma duruma göre "Karşılıklı Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{5c}	Çocuk sahibi olma duruma göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{5d}	Çocuk sahibi olma duruma göre "Dikey Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{5e}	Çocuk sahibi olma duruma göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{5f}	Çocuk sahibi olma duruma göre "Kişisel Çıkar Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
İddia 6: Refah devletine yönelik tutumlar çocuk sahibi olma durumuna göre farklılaşmaktadır.		
H ₆	Çocuk sahibi olma duruma göre "Refah Devletine Yönelik Tutumlar" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	
İddia 7: Yaşa göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H _{7a}	Yaşa göre "Genel Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{7b}	Yaşa göre "Karşılıklı Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{7c}	Yaşa göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{7d}	Yaşa göre "Dikey Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{7e}	Yaşa göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{7f}	Yaşa göre "Kişisel Çıkar Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
İddia 8: Refah devletine yönelik tutumlar yaşa göre farklılaşmaktadır.		
H ₈	Yaşa göre "Refah Devletine Yönelik Tutumlar" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	
İddia 9: Gelir düzeyine göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H _{9a}	Gelir düzeyine göre "Genel Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{9b}	Gelir düzeyine göre "Karşılıklı Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{9c}	Gelir düzeyine göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{9d}	Gelir düzeyine göre "Dikey Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{9e}	Gelir düzeyine göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
	H _{9f}	Gelir düzeyine göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.
İddia 10: Refah devletine yönelik tutumlar gelir düzeyine göre farklılaşmaktadır.		
H ₁₀	Gelir düzeyine göre "Refah Devletine Yönelik Tutumlar" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	

Tablo 9 (devam)

İddia 11: Çalışma durumuna göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H_{11a}	Çalışma durumuna göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{11b}	Çalışma durumuna göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{11c}	Çalışma durumuna göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{11d}	Çalışma durumuna göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{11e}	Çalışma durumuna göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{11f}	Çalışma durumuna göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
İddia 12: Refah devletine yönelik tutumlar çalışma durumuna göre farklılaşmaktadır.		
H₁₂	Çalışma durumuna göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.	
İddia 13: Eğitim düzeyine göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H_{13a}	Eğitimi düzeyine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{13b}	Eğitimi düzeyine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{13c}	Eğitimi düzeyine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{13d}	Eğitimi düzeyine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{13e}	Eğitimi düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{13f}	Eğitimi düzeyine göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
İddia 14: Refah devletine yönelik tutumlar eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır.		
H₁₄	Eğitim düzeyine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.	
İddia 15: Siyasi düşünceye göre vergi adaleti algısı farklılaşmaktadır.		
Hipotezler	H_{15a}	Siyasi düşüncelerine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{15b}	Siyasi düşüncelerine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{15c}	Siyasi düşüncelerine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{15d}	Siyasi düşüncelerine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{15e}	Siyasi düşüncelerine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
	H_{15f}	Siyasi düşüncelerine göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.
İddia 16: Refah devletine yönelik tutumlar siyasi düşünceye göre farklılaşmaktadır.		
H₁₆	Siyasi düşüncelerine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.	
İddia 17: Vergilemede Genel Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.		
H₁₇	Genel Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	
İddia 18: Vergilemede Yatay Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.		
H₁₈	Yatay Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	
İddia 19: Vergilemede Karşılıklı Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.		
H₁₉	Karşılıklı Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	
İddia 20: Vergilemede Dikey Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.		
H₂₀	Dikey Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	
İddia 21: Vergilemede Ceza Adaleti Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.		
H₂₁	Ceza Adaleti Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	
İddia 22: Vergilemede Kişisel Çıkar Adaleti Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.		
H₂₂	Kişisel Çıkar Adaleti Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	

4.2.3. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmanın ilk kısmını oluşturan sorular, araştırma modelindeki faktörleri belirlemeye yöneliktir. Bu faktörler genel adalet (GA), karşılıklı adalet (KA), yatay adalet (YA), dikey adalet (DA), ceza adaleti (CA), kişisel çıkar adaleti (KÇA) ve refah devleti (RD)’dir. Bu faktörlerden ilk altı tanesi Gerbing (1988), ile Gilligan ve Richardson (2005)’in araştırmalarında kullanmış oldukları vergi adaleti algısı ölçeklerinde yer alan sorular, son faktör ise pek çok yazar tarafından (Brooks ve Manza, 1996; Bean ve

Papadakis, 1998; Edlund, 1999; Heien ve Höfacker, 2000; Arts ve Gelissen, 2001; Andreb ve Heien, 2001; Lipsmeyer ve Nordstrom, 2003; Blekesaune ve Quadagno, 2003; Svallfors, 2004; Fraile ve Ferrer, 2005; Sachweh ve Olafsdottir, 2010, Andersson, 2010) da araştırmalarında kullanılan ISSP'nin araştırma ölçeğinde yer alan değişkenlerdir. Tüm değişkenler alanında uzman kişiler ile yapılan görüşmeler neticesinde anlam ve anlaşılabilirlik açısından uygun olduğu düşünölen biçimiyle Türkçeye uyarlanarak katılımcılara yöneltilmiştir.

Tablo 10: Araştırmanın Değişkenleri

Faktör Adı	Değişken Kodu ve Soru Maddesi
GENEL ADALET (GA)	GA1: Ülkemizde vergi sistemi öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik olarak en adil bir biçimde uygulanmaktadır.
	GA2: Ülkemizde herkes gelirine uygun düzeyde vergi ödemektedir.
	GA3: Ülkemizde vergi yükü vergi mükellefleri arasında adil dağıtılmıştır.
	GA4: Ülkemizde vergi sistemi, sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal yardım programları için adil bir biçimde kullanılmaktadır.
	GA5: Ülkemizde herkes ödeme gücüne uygun vergi ödemektedir.
	GA6: Ülkemizde genel olarak alınan vergiler adildir.
	GA7: Ülkemizde zengin insanlar ödemeleri gereken vergiyi tam olarak ödemektedirler.
	GA8: Ülkemizde başta yoksul, muhtaç, yaşlı, işsiz gibi düşük gelirli mükelleflerin vergi yükü oldukça düşüktür
	GA9: Ülkemizde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları hak edenlere tanınmaktadır
KARŞILIKLI ADALET (KA)	KA1: Yaptığım vergi ödemelerine karşılık devletin bana sağladığı sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal destekler yeterli düzeydedir.
	KA2: Ülkemizde yoksul kişilere sağlanan muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları zenginlere göre daha yüksektir.
	KA3: Devletin bana sağladığı hizmetleri dikkate aldığımında, ödediğim verginin tam karşılığı olduğunu düşünüyorum.
YATAY ADALET (YA)	YA1: Bana göre ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip kişiler aynı düzeyde vergi ödemektedirler.
	YA2: Ülkemizde benimle aynı gelir düzeyine sahip herkesin benim ödediğim kadar vergi ödediğini düşünüyorum.
	YA3: Ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip herkese aynı düzeyde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlanmaktadır.

Tablo 10 (devam)	
DIKEY ADALET (DA)	<i>DA1:</i> Ülkemizde kişilerin gelirleri arttıkça daha fazla vergi ödemektedirler.
	<i>DA2:</i> Ülkemizde gelir düzeyi çok düşük olanlar çok düşük oranda vergi ödemektedirler.
	<i>DA3:</i> Ülkemizde yüksek gelirli zenginler yüksek oranda vergi ödemektedirler.
CEZA ADALET (CA)	<i>CA1:</i> Ülkemizde vergi cezaları adildir.
	<i>CA2:</i> Ülkemizde vergi kaçırınlar kaçırtdıkları verginin cezasını tam olarak ödemektedirler.
	<i>CA3:</i> Ülkemizde vergi kaçırınlar hak ettikleri cezayı zamanında görmektedirler.
KİŞİSEL ÇIKAR ADALETİ (KÇA)	<i>KÇA1:</i> Üzerime düşen verginin tamamını ödemiuyorum.
	<i>KÇA2:</i> Benimle aynı yaşam standardına sahip olanlar ile kendimi karşılaştırdığımda onlarla aynı vergi ayrıcalıklarına sahip olduğumu düşünüyorum
	<i>KÇA3:</i> Vergi sistemimiz, benden daha yüksek gelirlilere göre bana daha fazla muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlamaktadır.
REFAH DEVLETİ (RD)	<i>RD1:</i> Devlet çalışmak isteyen herkese iş sağlamalıdır.
	<i>RD2:</i> Devlet hasta olan herkese sağlık güvencesi sağlamalıdır.
	<i>RD3:</i> Devlet yaşlı kimseler için asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.
	<i>RD4:</i> Devlet işsiz durumda olan herkes için asgari bir gelir düzeyi sağlamalıdır.
	<i>RD5:</i> Devlet zenginler ile yoksullar arasındaki gelir adaletsizliğini azaltmalıdır.
	<i>RD6:</i> Devlet düşük gelirli ailelerin üniversite eğitimi alan çocuklarına parasal destek sağlamalıdır.
	<i>RD7:</i> Devlet kendi imkânları ile konut sahibi olamayacak durumda olanların konut edinmelerinde yardımcı olmalıdır.
	<i>RD8:</i> Devlet mal ve hizmet fiyatları ile işgücü piyasadaki ücretleri kontrol altında tutmalıdır.
	<i>RD9:</i> Devlet engelli kimselere asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.
	<i>RD10:</i> Devlet düşük gelirli ailelerin çocuklarına asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.

Araştırmanın ikinci kısmını oluşturan sorular ise, ankete katılan yurttaşların sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini belirlemeye yöneliktir. Bu özellikleri belirlemeye yönelik sorular; cinsiyet, medeni durum, hane halkı büyüklüğü (çocuk sayısı), yaş, aylık gelir düzeyi, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve siyasi düşünce ile ilgili özellikleri içermektedir. Araştırmada bu özellikler ile ilgili ölçekler Tablo 11'deki gibidir.

Tablo 11: Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler

<i>Cinsiyetiniz?</i>	<i>Çalışma Durumunuz?</i>
☐ Kadın	☐ İşsiz
☐ Erkek	☐ Emekli
<i>Medeni Durumunuz ve çocuk sayınız?</i>	☐ Kamu Çalışanı
☐ Evli (<i>Çocuğunuz varsa kaç tane:.....</i>)	☐ Kendi özel işimde çalışıyorum
☐ Bekâr (<i>Çocuğunuz varsa kaç tane:.....</i>)	☐ Bir işverene bağlı olarak çalışıyorum
<i>Son Mezun Olduğunuz Okul?</i>	<i>Yaşınız?</i>
☐ İlköğretim	☐ 18-24
☐ Lise	☐ 25-35
☐ Ön Lisans	☐ 36-45
☐ Lisans	☐ 46-55
☐ Yüksek Lisans	☐ 56 ve üzeri
☐ Doktora	<i>Siyasi Düşünceniz?</i>
<i>Aylık Gelir Düzeyiniz?</i>	☐ Marksist
☐ 0-399 TL	☐ Liberal Demokrat
☐ 400 TL-749 TL	☐ Milliyetçi Muhafazakâr
☐ 750 TL-1299 TL	☐ Muhafazakâr
☐ 1300 TL – 2499 TL	☐ Sosyal Demokrat
☐ 2500 TL – 4499 TL	☐ Kararsızım
☐ 4500 TL – 9999 TL	<i>Şahsınıza ait konutunuz var mı?</i>
☐ 10000 TL ve üzeri	☐ Evet ☐ Hayır
	<i>Şahsınıza ait otomobiliniz var mı?</i>
	☐ Evet ☐ Hayır

4.3. Araştırmanın Metodolojisi

4.3.1. Araştırmanın Ana Evreni ve Kısıtları

Ana evrenin tamamına ulaşmak mali ve teknik açıdan çok güç olduğundan ana evreni temsilen ve bilimsel kurallara uygun olarak belirlenmiş örneklem ile araştırma sınırlandırılmıştır. Öncelikle konu ile ilgili literatür incelendiğinde VAA'ı ölçmeye çalışan araştırmaların, temsili örnekleme belirlerken özel herhangi bir denek grubu ile araştırmalarını sınırlandırmadıkları görülmektedir. Yapılan araştırmalarda farklı yaş

gruplarında yer alan yurttaşlardan (Kinsey ve diğerleri, 1989; Zhiyong ve diğerleri, 2007; Azmi ve Perumal, 2008; Zenginobuz ve diğerleri, 2010), öğrencilerden (Roberts ve diğerleri, 1994; Kim, 2002; Benk, 2009; vs) ya da vergi mükelleflerinden (Hite ve Roberts, 1991; Chan, 2000; Kirchler ve diğerleri, 2006; Savaşan, 2006; Farrar, 2011) oluşan örnek kitle ile araştırmaların yürütüldüğü görülmektedir. Öte yandan RDYT ölçeği araştırmalarda ise daha çok belli bir yaş üstü yurttaşların örnek kitle olarak tercih edilmesi yönünde genel bir eğilimin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada kapsam mükelleflerin RDYT şeklinde sınırlandırılmadığı için, örnek kitle seçilirken literatürdeki araştırmalara uygun biçimde belirlenen 18 yaş üstü erişkinler araştırmanın ana evreni olarak tespit edilmiş, bu ana evrene uygun örneklem seçimi gerçekleştirilmiştir.

4.3.2. Örneklem Süreci

Araştırmanın örnek büyüklüğü, *tesadüfi olmayan kolayda örneklem* yöntemiyle geri dönüş sağlanan 1325 adet anket formundan, eksik, tutarsız veya mantıksal açıdan hatalı bulunan 53 adet anket formunun elenmesinden sonra kalan 1272 kişi olarak belirlenmiştir. Genellikle bir milyon ve üzeri ana evreni kapsayan bir araştırmada *en az 384 kişiden* oluşan örnek kütle yeterli olduğu genel kabuldür (Saunders ve diğerleri, 2009: 219)¹. Araştırmada 1272 deneğe ulaşıldığından örneklem için nicel geçerliliğin fazlasıyla sağlandığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında hazırlanan anket soruları deneklere yöneltilmeden önce, soruların anlaşılabilirliğinin ve cevap verme süresinin tespit edilebilmesi amacıyla çoğunluğu Gümüşhane Üniversitesi akademisyenlerinden ve Gümüşhane esnafından oluşan otuz kişilik bir gruba ön anket çalışması uygulanmıştır. Ön anket çalışması sonucunda gerekli görülen düzeltmeler yapıldıktan sonra; “<http://www.esurveyspro.com>” adresinde bir elektronik anket formu oluşturulmuş ve yurttaşların bu anket çalışmasına katılımını

¹Bu sayıya ulaşırken uygulamada sıklıkla şu örneklem büyüklüğünü belirleyici formül kullanılmaktadır; $[n = \Pi (1 - \Pi)/(e/Z)^2]$ (Kurtuluş, 2006: 191). Formülde; n: örnek büyüklüğünü, Π : topluluk tahminini, e: kabul edilebilir tolerans düzeyini, Z: istenilen güven aralığını ifade etmektedir. Π bilinmeyen bir parametre olduğundan en yüksek ($0,5 \times 0,5 = 0,25$) değeri, sosyal bilimlerde en yaygın güven aralığı olan % 95 değeri ve Z değeri olarak da 1,96 değeri formülde yerine konulduğunda 384 sayısına ulaşılmaktadır.

arttırmak amacıyla ulaşılabilen e-posta adreslerine anketin yer aldığı web adresinin tanıtımı yapılmıştır. Anket formu, 16.03.2011 ile 22.05.2011 tarihleri arasında “http://www.esurveyspro.com” adresinde yayında kalmıştır.

Araştırmanın ilk kısmındaki sorular, araştırma modelindeki faktörleri belirlemeye yönelik sorulardır. Araştırmada 1: *Kesinlikle katılmıyorum*, 2: *Katılmıyorum*, 3: *Kısmen katılıyorum*, 4: *Katılıyorum*, 5: *Kesinlikle katılıyorum* şeklinde “Beşli” Likert Ölçeği kullanılmıştır. Beşli ya da yedili Likert ölçekleri özellikle psikolojik analizlerde en uygun ölçeklendirme yöntemlerinden biri olarak kabul görmektedir (Gerbing, 1988: 43).

Araştırmanın ikinci kısmındaki sorular ise, ankete katılan yurttaşların demografik özelliklerini belirlemeye yöneliktir. Sosyo-ekonomik ve demografik özellikler tespit edilmeye çalışılırken her bir özellik için literatürdeki araştırmalarda yer alan ölçeklere uygun sorular hazırlanmıştır (Bkz. Tablo 11).

4.3.3. Bilgi ve Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde, çok değişkenli istatistiksel analizler kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri test edilirken, en yaygın kullanım alanına sahip İç Tutarlılık Analizi metodu olan Cronbach Alfa (α) Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Güvenirlik analizi sonucu elde edilen ölçeklerin geçerliliklerinde ise, Faktör Analizi kullanılmış olup, analiz sonucunda her bir faktörün toplam açıklanan varyansları ve değişkenlerin ilgili faktörler korelasyonunu gösteren faktör yükleri dikkate alınmıştır.

Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilikleri belirlendikten sonra araştırma hipotezlerinin testine geçilmiştir. Gerek RDYT ölçerken gerekse de VAA düzeyini ölçerken Fark Testleri yapılmış; ikili gruplarda parametrik testlerden bağımsız örneklem t-testi, üç veya daha fazla özellikli gruplarda ise tek yönlü Anova ve Tukey testleri yapılmıştır. Parametrik olmayan verilerin analizinde ise Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney-U testleri yapılmıştır.

Son olarak, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi kullanılarak VAA'nın RDYT üzerindeki etkisi adalet algısının boyutları bazında test edilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde ise SPSS for Windows 19.0 programı kullanılmıştır.

4.4. Araştırma Bulguları

4.4.1. Araştırma Örneğinin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Araştırmaya katılan katılımcıların, demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları aşağıdaki tablolarda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 12: Araştırmaya Katılanların “Yaşları” İtibariyle Dağılımları

YAŞ	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
18-24 yaş arası	227	17,8	17,8	17,8
25-35 yaş arası	433	34,0	34,0	51,9
36-45 yaş arası	286	22,5	22,5	74,4
46-55 yaş arası	212	16,7	16,7	91,0
56 ve üzeri	114	9,0	9,0	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları itibariyle dağılımları, Tablo 12’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 34,0’ü 25-35 yaş aralığında, % 22,5’i 36-45 yaş aralığında, % 17,8’i 18-24 yaş aralığında, % 16,7’si 46-55 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanlardan 56 yaş ve üzeri olanların oranı ise % 9,0’dur. Bu bağlamda, araştırma örneklemini genç, orta yaşlı ve yaşlı olmak üzere tüm yaş gruplarını kapsamaktadır.

Tablo 13: Araştırmaya Katılanların “Cinsiyetleri” İtibariyle Dağılımları

CİNSİYET	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Kadın	695	54,6	54,6	54,6
Erkek	577	45,4	45,4	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyete itibariyle dağılımları Tablo 13’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 54,6’sı kadınlardan, % 45,4 ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 14: Araştırmaya Katılanların “Medeni Durumları” İtibariyle Dağılımları

MEDENİ DURUM	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Evli	684	53,8	53,8	53,8
Bekar	588	46,2	46,2	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların medeni durumları itibariyle dağılımları, Tablo 14’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 53,8’i evlilerden, % 46,2 ise bekârlardan oluşmaktadır.

Tablo 15: Araştırmaya Katılanların “Sahip Oldukları Çocuk Sayısı” İtibariyle Dağılımları

ÇOCUK SAYISI	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Çocuğu olmayan	655	51,5	51,5	53,8
1 çocuğu olan	176	13,8	13,8	65,3
2 çocuğu olan	199	15,6	15,6	81,0
3 çocuğu olan	124	9,7	9,7	90,7
4 çocuğu olan	74	5,8	5,8	96,5
5 ve üzeri çocuğu olan	44	3,5	3,5	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı itibariyle dağılımları Tablo 15’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 51,5’i çocuğum yok şeklinde cevap vermişken, % 15,6’sı 2 tane çocuğunun olduğu, % 13,8’i 1 tane çocuğunun olduğu, % 9,7’si 3 tane çocuğunun olduğu, %5,8’si 4 tane çocuğunun olduğu yönünde cevaplar vermişlerdir. Araştırmaya katılanların % 3,6 ise 5 ve üzeri çocuğunun olduğu yönünde cevaplar vermişlerdir.

Tablo 16: Araştırmaya Katılanların “Aylık Gelir Düzeyi” İtibariyle Dağılımları

GELİR	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Alt Gelir	541	42,5	42,5	42,5
Orta Gelir	659	51,8	51,8	94,3
Yüksek Gelir	72	5,7	5,7	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

EK-1’de de görüldüğü üzere katılımcılara yöneltilen anket formunda gelir düzeyleri belirli aralıklar şeklinde verilmiştir. Veri analizi sürecinde, Türkiye İstatistik Kurumu’nun yoksulluk ve açlık sınırı verileri (Ensari, 2010: 11) dikkate alınarak katılımcılar, belirttikleri aylık gelir düzeyi aralıklarına göre alt, orta ve üst gelir grubu şeklinde üç ayrı gelir sınıfına ayrılmıştır. Buna göre, araştırmaya katılan katılımcıların aylık gelir durumları

itibariyle dağılımları Tablo 16’da yer almaktadır. Araştırmaya katılanların % 51,8’i örneklemin orta gelir grubunu, % 42,5’i alt gelir grubunu, % 5,7’si ise yüksek gelir grubunu oluşturmaktadır.

Tablo 17: Araştırmaya Katılanların “Eğitim Durumları” İtibariyle Dağılımları

EĞİTİM DURUMU	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
İlköğretim-Lise	550	43,2	43,2	43,2
Ön Lisans-Lisans	544	42,8	42,8	86,0
Yüksek Lisans-Doktora	178	14,0	14,0	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim durumları itibariyle dağılımları Tablo 17’de yer almaktadır. Eğitim seviyesi düşük, orta ve yüksek şeklinde üç düzey kategorisine ayrılmıştır. İlköğretim ve lise öğrenimi düşük eğitim düzeyini ifade ederken, ön lisans ve lisans eğitimi orta, yüksek lisans ve doktora eğitimi ise yüksek eğitim düzeyi şeklinde araştırmada ele alınmıştır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 43,2’si ilköğretim-lise (düşük), % 42,8’i ön lisans-lisans mezunu (orta) kişilerden oluşurken araştırmaya katılan kişilerden sadece % 14,0’ünü yüksek lisans ve doktora mezunu (yüksek) kişiler oluşturmaktadır.

Tablo 18: Araştırmaya Katılanların “Çalışma Durumları” İtibariyle Dağılımları

ÇALIŞMA DURUMU	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
İşsiz	232	18,2	18,2	18,2
Emekli	88	6,9	6,9	25,2
Kamu Çalışanı	415	32,6	32,6	57,8
Özel Sektör (I)*	256	20,1	20,1	77,9
Özel Sektör (II)**	281	22,1	22,1	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

* kendi özel işinde çalışan,

** bir işverene bağlı olarak çalışan

Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumu itibariyle dağılımları Tablo 18’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 32,6’sı kamu çalışanı, % 22,1’i bir kendi özel işinde, % 20,1’i bir işverene bağlı olarak özel sektörde çalışmaktadır. Araştırmaya katılanların % 18,2’sini işsizler oluştururken, emekliler ise katılımcı sayısının % 6,9’unu oluşturmaktadır. Çalışma durumu dikkate alındığında işgücü piyasasında yer alan ve yer almayan tüm birimlerin araştırmaya dahil edildiği görülmektedir.

Tablo 19: Araştırmaya Katılanların “Konut Mülkiyeti” İtibariyle Dağılımları

KONUT MÜLKİYETİ	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Konutu var	566	44,5	44,5	44,5
Konutu yok	706	55,5	55,5	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmada kişilerin varlık düzeylerini de dikkate almak amacıyla konut ve otomobil gibi iki ayrı gayrimenkule katılımcıların sahip olup olmadıkları tespit edilmek istenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılara kendilerine ait konutlarının olup olmadığı yönündeki soruya verdikleri cevapların dağılımları Tablo 19’da yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 55,5’i kendisine ait bir konutu olduğunu beyan etmişken, % 44,5’i ise kendisine ait bir konutu olmadığını belirtmiştir.

Tablo 20: Araştırmaya Katılanların “Otomobil Mülkiyeti” İtibariyle Dağılımları

OTOMOBİL MÜLKİYETİ	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Otomobili var	527	41,4	41,4	41,4
Otomobili yok	745	58,6	58,6	100,0
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların otomobil mülkiyeti itibariyle dağılımları ise Tablo 20’de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 58,6’sı kendisine ait bir otomobili olduğunu beyan etmişken, % 41,4’ü ise kendisine ait bir otomobili olmadığını belirtmiştir.

Tablo 21: Araştırmaya Katılanların “Siyasi Düşünceleri” İtibariyle Dağılımları

SİYASİ DÜŞÜNCE	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Sosyal Demokrat	188	14,8	14,8	14,8
Liberal Demokrat	231	18,2	18,2	33,0
Milliyetçi Muhafazakâr	405	31,8	31,8	64,8
Muhafazakâr	266	20,9	20,9	85,7
Marksist	24	1,9	1,9	87,6
Karasızım	158	12,4	12,4	100
TOPLAM	1272	100,0	100,0	

Yapılan çoğu çalışmada katılımcıların siyasal ideolojisinin sağ ya da sol görüşe yakın olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla yedili ya da onlu ölçekler kullanılmaktadır. Bir kısım araştırmalarda ise katılımcılara doğrudan hangi siyasal partiye kendilerini yakın hissettikleri veya bir önceki seçimde hangi partiye oy verdikleri sorularak katılımcıların siyasal görüşlerine ulaşılmak istenmektedir (Gelissen, 2000; Arts ve Gelissen, 2001; Fraile ve Ferrer, 2005; ISSP, 2006; Jaeger, 2008). Bu çalışmada,

katılımcıların siyasal düşüncelerinin ortaya çıkarılması için herhangi bir siyasal parti adı kullanılmadan doğrudan kendilerini hangi siyasal ideolojiye yakın hissettikleri yönünde soru yöneltilmiş ve siyasal ideolojiler sağ ve sol şeklinde ikiye ayrılmayarak beş ayrı ideoloji altında toplanmıştır. Buna göre araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünce itibarıyla dağılımları Tablo 21’de yer almaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların % 31,8’i kendilerini milliyetçi muhafazakar, % 20,9’u muhafazakar, % 18,2’si liberal demokrat, % 14,8’i sosyal demokrat, % 1,9’u Marksist olarak tanımladığı görülürken, %12,4’ü ise siyasi düşüncelerini belirtmek istemediklerini ya da kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Yüzelere bakıldığında katılımcıların siyasal ideolojilerine göre dağılımlarının Türkiye’nin siyasi görünümünü yansıttığını söyleyebilmek mümkündür.

Araştırmaya katılan katılımcıların, otuz dört adet anket sorusuna verdikleri cevapların, frekans dağılımları, bu soruların ortalamaları ve standart sapmaları ise çalışmanın EK-2 kısmında verilmektedir.

4.4.2. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizleri

4.4.2.1. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenirlilik Analizleri

Ölçeklerin güvenirliliği yapılan her bir ölçüm için gerekli görülmektedir. Zira güvenirlilik bir test veya ankette yer alan soruların, birbirleri ile olan tutarlılığını ve kullanılan ölçeğin söz konusu sorunu ne derece yansıttığını açıklamaktadır. Güvenirlilik aynı zamanda elde edilen ölçümler üzerindeki yorum gücünü arttırmaktadır ve daha sonra ortaya çıkabilecek analizler için bir temel teşkil etmektedir (Kalaycı, 2009: 403). Güvenirliliği bireylerin, test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılık olarak tanımlamak mümkündür. Güvenirlilik açıkçası testin ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğü ile ilgilidir. Testin güvenirlilik katsayısı olarak hesaplanan korelasyon (r), test puanlarına ilişkin bireysel farklılıkların ne derece gerçek ve ne derece hata faktörüne bağlı olduğunu yorumlamak amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2009: 169-170). Güvenirliliği değerlemede kullanılacak dört farklı yöntem bulunmaktadır. Bunlar, test-tekrar test güvenirliliği, paralel (eşdeğer) form güvenirliliği, iki yarı test güvenirliliği, Kuder Richardson-20 (KR-20) ve Cronbach Alfa (α) güvenirliliğidir.

Test-tekrar test güvenilirliği yöntemi, ölçeğin aynı örnek grubu üzerinde ve eşit şekilde dağılımının sağlanmasına yöneliktir (Malhotra, 2006: 292). Bu yöntem, aynı gruba iki farklı zaman diliminde uygulanarak elde edilen puanlar arasındaki korelasyonla açıklanmaktadır. Sonuçlar arasındaki korelasyon ne kadar yüksek ise ölçeğin o kadar güvenilir olduğu sonucuna ortaya çıkmaktadır.

Paralel (eşdeğer) form güvenilirliği yöntemi, birbiriyle paralel olduğu düşünülen iki farklı ölçek, aynı gruba aynı zaman dilimi ya da farklı zaman dilimleri içerisinde uygulanması sonucunda elde edilen puanlar arasındaki korelasyona dayanmaktadır. Bu yöntemde paralel (eşdeğer) iki ölçeğe verilen cevaplar arasındaki korelasyon, ölçeğin güvenilirliğini ortaya koymaktadır. İki yarı test güvenilirliği, testin maddelerinin tek-çift, ilk yarı-son yarı veya yansız olarak iki eş yarıya ayrılarak testin iki yarısı arasındaki ilişkiden hareketle Spearman Brown formülü kullanılarak testin tamamı için hesaplanan korelasyon katsayısı ile açıklanmaktadır. Testi yarılama yöntemi olarak da bilinen iki yarı test güvenilirliği, elde edilen test puanları arasındaki tutarlılığı göstermektedir. Testi iki yarıya ayırmada, testin türü ve soruların diziliş şekli önemli rol oynamaktadır (Büyüköztürk, 2009, s.170). Kuder-Richardson ve Cronbach alfa güvenilirliği yöntemi, KR-20, aynı zamanda elde edilen test puanları arasındaki iç tutarlılığı incelemek amacıyla kullanılmaktadır. Test maddelerinin ölçtüğü özelliklerin, örneklediği davranışların, benzeşik olması bu tür güvenilirliği yükseltmektedir. Test maddelerinin verilecek cevapların doğru /yanlış, evet/hayır gibi iki seçeneğe olması durumunda KR-20, pek çok kişilik testlerinde olduğu gibi üç veya daha fazla olması durumunda Cronbach alfa (α) katsayısı kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2009: 170-171). Alfa katsayısı sıfır ile bir arasında rakamlar almaktadır. Bu sayı bire ne kadar yaklaşırsa ölçeğin güvenilirliği o kadar yüksek olmaktadır. Alfa katsayısına bağlı güvenilirliğin ölçeği alfa değeri için $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ arasında ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ arasında ise ölçek oldukça güvenilirdir, $0.80 \leq \alpha < 1.00$ arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Kalaycı, 2009: 405).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin bütün olarak ve boyutların ayrı ayrı güvenilirliği alfa (α) katsayısı ile test edilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi sonuçları aşağıdaki tablolarda ayrı ayrı verilmiştir. Araştırmada kullanılan her bir değişkenin ortalama ve standart sapma değerleri gibi tanımlayıcı istatistik bilgilerinin

gösterilmesinin ardından her bir ölçeğe uygulanan güvenilirlik analizinin ayrıntılı istatistiki değerleri ortaya konulmuştur. Ayrıca her bir değişkene yönelik olarak, değişken silindiğinde ölçeğin ortalaması ve varyansı, düzeltilmiş değişken-ölçek korelasyonu, değişken silindiğinde ölçeğin ulaşacağı alfa katsayısı gibi bilgilere de yer verilmiştir.

Araştırmada öncelikle yirmi dört adet değişkenden (maddeden) oluşan vergi adaletini ölçmeye yönelik ölçeğe güvenilirlik analizi uygulandıktan sonra vergi adaleti boyutlarına yönelik ölçeklere güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Daha sonra, on adet değişkenden (maddeden) oluşan refah devletini ölçmeye yönelik ölçeğe, güvenilirlik analizi uygulanarak çalışmanın bu boyutunun da güvenilirliğine ilişkin bulgular sunulmuştur.

4.4.2.1.1. Vergi Adaleti Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Araştırmaya katılan katımcıların vergi adaletine yönelik tutumları 24 değişkenden oluşan çok değişkenli bir ölçek vasıtasıyla ölçülmüştür. Vergi adaleti ölçeğine ilişkin yürütülen güvenilirlik analizi doğrultusunda 24 değişkenin hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 22’de, ölçek istatistik değerleri Tablo 23’de ve güvenilirlik analizi sonuçları da Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 22: Vergi Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Genel Adalet 1	1,78	,730	1272
Genel Adalet 2	1,78	,712	1272
Genel Adalet 3	1,83	,723	1272
Genel Adalet 4	1,97	,776	1272
Genel Adalet 5	1,94	,755	1272
Genel Adalet 6	1,94	,755	1272
Genel Adalet 7	1,83	,756	1272
Genel Adalet 8	2,00	,778	1272
Genel Adalet 9	2,04	,781	1272
Karşılıklı Adalet 1	1,93	,673	1272
Karşılıklı Adalet 2	2,18	,839	1272
Karşılıklı Adalet 3	2,34	,775	1272
Yatay Adalet 1	2,07	,643	1272
Yatay Adalet 2	2,51	,803	1272
Yatay Adalet 3	2,63	,768	1272

Tablo 22 (devamı)

Dikey Adalet 1	2,42	,878	1272
Dikey Adalet 2	2,65	,913	1272
Dikey Adalet 3	2,64	,913	1272
Ceza Adaleti 1	1,90	,648	1272
Ceza Adaleti 2	2,08	,792	1272
Ceza Adaleti 3	2,22	,708	1272
Kişisel Çıkar Adaleti 1	1,86	,645	1272
Kişisel Çıkar Adaleti 2	2,04	,785	1272
Kişisel Çıkar Adaleti 3	2,22	,684	1272

Tablo 23: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach's Alfa
50,78	101,076	10,054	24	,898

Tablo 24: Vergi Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistikî Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Genel Adalet 1	49,00	93,246	,518	,894
Genel Adalet 2	49,00	92,711	,573	,893
Genel Adalet 3	48,95	92,612	,571	,893
Genel Adalet 4	48,80	92,111	,561	,893
Genel Adalet 5	48,84	92,188	,574	,892
Genel Adalet 6	48,84	92,102	,580	,892
Genel Adalet 7	48,95	92,628	,541	,893
Genel Adalet 8	48,78	92,174	,555	,893
Genel Adalet 9	48,74	92,096	,559	,893
Karşılıklı Adalet 1	48,85	95,355	,401	,896
Karşılıklı Adalet 2	48,60	93,486	,425	,896
Karşılıklı Adalet 3	48,44	95,236	,347	,898
Yatay Adalet 1	48,70	95,232	,433	,896
Yatay Adalet 2	48,27	90,960	,618	,891
Yatay Adalet 3	48,15	92,172	,564	,893
Dikey Adalet 1	48,36	93,929	,375	,897
Dikey Adalet 2	48,13	92,954	,414	,897
Dikey Adalet 3	48,14	92,585	,412	,897

Tablo 24 (devamı)

Ceza Adaleti 1	48,88	95,486	,408	,896
Ceza Adaleti 2	48,70	92,300	,535	,893
Ceza Adaleti 3	48,55	93,903	,487	,894
Kişisel Çıkar Adaleti 1	48,92	94,744	,471	,895
Kişisel Çıkar Adaleti 2	48,74	92,880	,501	,894
Kişisel Çıkar Adaleti 3	48,56	94,667	,447	,895

Tablo 22’de vergi adaletini ölçmeye yönelik ölçeğin 24 değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 23’de bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,898 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 24’de de görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda vergi adaleti ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.1.1. Genel Adaleti Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 25: Genel Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Genel Adalet 1	1,78	,730	1272
Genel Adalet 2	1,78	,712	1272
Genel Adalet 3	1,83	,723	1272
Genel Adalet 4	1,97	,776	1272
Genel Adalet 5	1,94	,755	1272
Genel Adalet 6	1,94	,755	1272
Genel Adalet 7	1,83	,756	1272
Genel Adalet 8	2,00	,778	1272
Genel Adalet 9	2,04	,781	1272

Tablo 26: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alfa
17,10	24,550	4,955	9	,892

Tablo 27: Genel Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Genel Adalet 1	15,32	19,959	,622	,882
Genel Adalet 2	15,32	19,811	,667	,878
Genel Adalet 3	15,27	19,768	,662	,879
Genel Adalet 4	15,13	19,643	,625	,882
Genel Adalet 5	15,16	19,440	,682	,877
Genel Adalet 6	15,16	19,507	,671	,878
Genel Adalet 7	15,27	19,822	,617	,882
Genel Adalet 8	15,11	19,392	,664	,878
Genel Adalet 9	15,07	19,598	,628	,881

Tablo 25’de vergi adaleti boyutlarından genel adalet ölçeğinin dokuz değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 26’da bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,892 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 27’de de görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda genel adalet ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.1.2. Karşılıklı Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 28: Karşılıklı Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Karşılıklı Adalet 1	1,93	,673	1272
Karşılıklı Adalet 2	2,18	,839	1272
Karşılıklı Adalet 3	2,34	,775	1272

Tablo 29: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alfa
6,44	4,244	2,060	3	,879

Tablo 30: Genel Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken- Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Karşılıklı Adalet 1	4,52	2,248	,764	,840
Karşılıklı Adalet 2	4,27	1,718	,829	,773
Karşılıklı Adalet 3	4,10	2,035	,727	863

Tablo 28’de vergi adaleti boyutlarından karşılıklı adalet ölçeğinin üç değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 29’da bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,879 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 30’da da görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda karşılıklı adalet ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.1.3. Yatay Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 31: Yatay Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Yatay Adalet 1	2,07	,643	1272
Yatay Adalet 2	2,51	,803	1272
Yatay Adalet 3	2,63	,768	1272

Tablo 32: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alfa
7,21	3,704	1,925	3	,832

Tablo 33: Yatay Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Yatay Adalet 1	5,14	2,074	,657	,809
Yatay Adalet 2	4,70	1,569	,741	,721
Yatay Adalet 3	4,59	1,709	,699	,762

Tablo 30’da vergi adaleti boyutlarından yatay adalet ölçeğinin üç değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 32’de bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,832 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 33’de de görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda yatay adalet ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.1.4. Dikey Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 34: Dikey Adalet Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Dikey Adalet 1	2,42	,878	1272
Dikey Adalet 2	2,65	,913	1272
Dikey Adalet 3	2,64	,956	1272

Tablo 35: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alfa
7,71	5,879	2,425	3	,857

Tablo 36: Dikey Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Dikey Adalet 1	5,28	3,030	,680	,846
Dikey Adalet 2	5,06	2,778	,744	,786
Dikey Adalet 3	5,07	2,592	,771	,761

Tablo 34’de vergi adaleti boyutlarından dikey adalet ölçeğinin üç değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 35’de bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,857 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 36’da da görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda dikey adalet ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.1.5. Ceza Adaleti Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 37: Ceza Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Ceza Adaleti 1	1,90	,648	1272
Ceza Adaleti 2	2,08	,792	1272
Ceza Adaleti 3	2,22	,708	1272

Tablo 38: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alfa
6,20	3,487	1,867	3	,834

Tablo 39: Ceza Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Ceza Adaleti 1	4,30	1,917	,641	,822
Ceza Adaleti 2	4,12	1,389	,787	,674
Ceza Adaleti 3	3,97	1,730	,675	,788

Tablo 37’de vergi adaleti boyutlarından ceza adaleti ölçeğinin üç değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 38’de bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,834 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 39’da da görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda ceza adaleti ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.1.6. Kişisel Çıkar Adalet Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 40: Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Kişisel Çıkar Adaleti 1	1,86	,645	1272
Kişisel Çıkar Adaleti 2	2,04	,785	1272
Kişisel Çıkar Adaleti 3	2,22	,684	1272

Tablo 41: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alfa
6,12	3,635	1,906	3	,881

Tablo 42: Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Kişisel Çıkar Adaleti 1	4,26	1,881	,756	,848
Kişisel Çıkar Adaleti 2	4,08	1,437	,840	,770
Kişisel Çıkar Adaleti 3	3,90	1,816	,733	,863

Tablo 40’da vergi adaleti boyutlarından kişisel çıkar adaleti ölçeğinin üç değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 41’de bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,881 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 42’de de görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda kişisel çıkar adaleti ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.2. Refah Devleti Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Araştırmaya katılan katılımcıların refah devletine yönelik tutumları 10 değişkenden oluşan çok değişkenli bir ölçek vasıtasıyla ölçülmüştür. Refah Devleti ölçeğine ilişkin yürütülen güvenilirlik analizi doğrultusunda 10 değişkenin hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 32’de, ölçek istatistik değerleri Tablo 33’de ve güvenilirlik analizi sonuçları da Tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 43: Refah Devleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
Refah Devleti 1	4,25	,826	1272
Refah Devleti 2	4,46	,651	1272
Refah Devleti 3	4,45	,640	1272
Refah Devleti 4	4,14	,739	1272
Refah Devleti 5	4,39	,670	1272

Tablo 43 (devamı)

Refah Devleti 6	4,43	,631	1272
Refah Devleti 7	4,31	,677	1272
Refah Devleti 8	4,31	,707	1272
Refah Devleti 9	4,51	,587	1272
Refah Devleti 10	4,45	,618	1272

Tablo 44: Ölçek İstatistik Değerleri

Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Değişken Sayısı	Cronbach's Alfa
43,71	20,055	4,478	10	,857

Tablo 45: Refah Devleti Ölçeğinin Güvenilirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
Refah Devleti 1	39,46	16,417	,442	,857
Refah Devleti 2	39,25	16,622	,567	,843
Refah Devleti 3	39,26	16,547	,595	,841
Refah Devleti 4	39,57	16,133	,568	,843
Refah Devleti 5	39,32	16,526	,565	,843
Refah Devleti 6	39,28	16,345	,649	,836
Refah Devleti 7	39,40	16,308	,602	,840
Refah Devleti 8	39,40	16,592	,515	,848
Refah Devleti 9	39,20	16,648	,639	,838
Refah Devleti 10	39,26	16,894	,547	,845

Tablo 43'de refah devletini ölçmeye yönelik ölçeğin 10 değişkeninin güvenilirlik analizi doğrultusunda hesaplanan aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tablo 44'de bu ölçeğin alfa katsayısı değerinin 0,857 olduğu görülmektedir. Bu oran güvenilirlik analizinde alt sınır olarak kabul edilen 0,70 oranından oldukça yüksektir. Tablo 45'de de görüldüğü üzere değişkenlerle ölçek arasındaki korelasyonlar yüksektir ve bu bağlamda refah devleti ölçeğinden herhangi bir değişkenin silinmesine gerek duyulmamıştır.

4.4.2.1.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizinin Özet Sunumu

Araştırmada kullanılan ölçeklere uygulanan güvenilirlik analizlerinin özet sonuçları Tablo 46’da gösterilmektedir. Tablo 35’de ölçeklerin iç tutarlılık oranları bir başka deyişle alfa katsayıları yer almaktadır. Güvenilirliğin alt sınırı olarak kabul edilen alfa katsayısı değeri 0,70’dir. Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin içsel tutarlılık oranları 0,70 değerinin oldukça üzerinde bulunmuştur.

Tablo 46: Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi Sonuçlarının Özet Sunumu

Kullanılan Ölçekler	Değişken Sayısı	Ölçeğin Alfa Katsayısı	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı	Ölçekten Silinen Değişkenler
Vergi Adaleti	24	,898	-	-
Genel Adalet	9	,892	-	-
Karşılıklı Adalet	3	,879	-	-
Yatay Adalet	3	,832	-	-
Dikey Adalet	3	,857	-	-
Ceza Adaleti	3	,834	-	-
Kişisel Çıkar Adaleti	3	,881	-	-
Refah Devleti	10	,857	-	-

Araştırmada öncelikle Vergi Adaleti ölçeğine güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizi sonucunda 24 değişkenden oluşan Vergi Adaleti ölçeğinin alfa katsayısının 0,898 olduğu görülmüştür. Daha sonra toplamda altı boyutla ölçülen Vergi Adaleti ölçeğinin her bir boyutu için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Vergi Adaleti ölçeğinin boyutlarına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda hiçbir değişken silindiğinde alfa değerini artıran bir değişken olmadığı görülmüştür. Vergi Adaleti ölçeğinin boyutlarına uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeklerin alfa katsayılarının alt sınır olarak kabul edilen 0,70 değerinin üzerinde olduğu görülmüştür.

Vergi Adaleti ölçeğinin ve alt boyutlarının güvenilirliği değerlendirildikten sonra 10 değişkenden oluşan Refah Devleti ölçeğinin güvenilirliği değerlendirilmiş ve ölçeğin

alfa katsayısının 0,857 olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra tek boyutta ölçülen Refah Devleti ölçeği için güvenilirlik analizi yapılmış ve ölçeğe uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda hiçbir değişken silindiğinde alfa değerini artıran bir değişken olmadığı görülmüştür. Refah Devleti ölçeğine uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeklerin alfa katsayılarının alt sınır olarak kabul edilen 0,70 değerinin üzerinde olduğu görülmüştür.

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi uygulandıktan sonra çalışmanın bundan sonraki bölümünde ölçeklere ilişkin geçerlilik analizine yer verilmiştir.

4.4.2.2. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Geçerlilik Analizleri

Geçerlilik, davranış bilimlerinde, toplanan verilerin tarafsızlığının ve ölçülen olayın veya değişkenin niteliklerine uygunluğunun ölçüsüdür (Kurtuluş, 2006: 302). Bir başka deyişle geçerlilik, ölçeğin ölçülmek istenen şeyi tam manasıyla ölçüyor olmasıdır. Dolayısıyla geçerlilik, testin bireyin ölçülmek istenen özelliğini ne derece doğru ölçtüğüyle ilgili bir kavramdır. Bu bağlamda geçerliliğe etki eden en önemli unsur sistematik hatadır. Sistematik hata, verilerin tanımlanmasında, gözlenmesinde, toplanmasında ve tabule edilmesinde ortaya çıkan hatalardır (Kurtuluş, 2006: 184). Ölçek sistematik hatadan arındığı ölçüde geçerli olmaktadır.

Geçerlilik teknikleri için değişik sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalar içinde daha çok tercih edileni şunlardır: a) kapsam geçerliliği, b) tahmin geçerliliği ve c) yapı geçerliliği (Büyüköztürk, 2009: 167). Kapsam geçerliliği, testi oluşturan maddelerin, ölçülmek istenen davranışı ölçmede nicelik ve nitelik olarak yeterli olup olmadığının göstergesidir. İçerik geçerliliğinde konu ile ilgili uzman kişilerin görüşlerine başvurulmaktadır. Uzman kişiler, ölçeğin temsil gücüne ilişkin olarak kişisel yargılarını belirtirler ve bu yargılar esas alınarak ölçeğin içerik geçerliliği hakkında bir sonuca varılmaktadır. Tahmin geçerliliği, ölçeğin ölçtüğü nitelik ile gerçek nitelik diğer bir ifadeyle gözlenen nitelik arasındaki korelasyon derecesini ifade etmektedir. Bu bağlamda araştırmacının gerçek durumla ilgili bir dış değişkene ihtiyacı bulunmaktadır. Bunun sağlanabilmesi olanaksız olduğundan, tahmin geçerliliği için aynı konuda farklı ölçmeler yapılarak bunlar karşılaştırılmaktadır (Kurtuluş, 2006: 302-303).

Yapı geçerliliği, testin ölçülmek istenen davranış bağlamında soyut kavramı (faktörü) doğru bir şekilde ölçme derecesini göstermektedir. (Büyüköztürk, 2009: 167) Bir ölçeğin yapısal geçerliliğinin test edilmesinde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri faktör analizidir. Faktör analizi, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde sunulmasını sağlayan çok değişkenli bir istatistiksel analiz türüdür. Faktör analizinde amaç, değişkenler arasındaki karşılıklı bağımlılığın kökenini araştırmaktır (Kurtuluş, 2006: 397-398). Başka bir tanımda ise, aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktörle açıklamayı amaçlayan istatistiksel bir tekniktir. Faktör analizi, bir faktörleştirme ya da ortak faktör adı verilen yeni kavramları (değişkenleri) ortaya çıkarma ya da maddelerin faktör yük değerlerini kullanarak kavramların işlevsel tanımlarını elde etme süreci olarak da tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2009: 123).

Faktör analizi, temel olarak keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizi olarak ikiye ayrılmaktadır. Keşfedici faktör analizinde veri, faktör yapısını tanımlamak ve veriyi özetlemek için kullanılmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinde ise, teoriye ve önceki araştırmalara dayanarak önceden bilinen faktör yapısı doğrulanmaya çalışılmaktadır (Hair ve diğerleri, 2005: 91-95). Bu araştırmada ölçeğin geçerliliğini test etmek amacıyla keşfedici faktör analizi kullanılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle keşfedici faktör analizinin uygun istatistiksel teknik olup olmadığını tespit etmek amacıyla KMO Örneklemeye Uygunluğu Ölçümü (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) ve Bartlett's Test (Bartlett's Test of Sphericity) uygulanmıştır. KMO Örneklemeye Uygunluğu Ölçümü, gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO oranının 0,50'nin üzerinde olması gerekmektedir ve oran ne kadar yüksek olursa veri seti faktör analizi yapmak için o kadar iyi olmaktadır. Barlett testi, korelasyon matrisinde değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyonlar olduğunu test etmektedir (Kalaycı, 2009: 322).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi, keşfedici faktör analizinin uygun istatistiksel bir yöntem olarak kabul edilebilmesi için KMO değerinin 0,50 değerinden yüksek olması ve Barlett test sonucunda istatistiksel olarak anlamlı çıkması gerekmektedir. Dolayısıyla araştırmada keşfedici faktör analizinin uygunluğu test edildikten sonra

değişkenlerin birbiri ile korelasyonunu gösteren korelasyon matrisi oluşturulmuş ve bu matris varimax rotasyonuna tabi tutularak faktör yükleri tespit edilmiştir.

Faktör analizinde faktör yükleri, değişkenlerin ilgili faktörle olan ilişkilerini göstermektedir. Faktör yükleri her bir değişkenin ilgili faktörü temsil etme derecesini göstermektedir ve faktörlerin tanımlanmasında esas alınmaktadır (Kurtuluş, 2006: 405). 350 ve üzerindeki veri gözlem sayısı için faktör ağırlığının 0,30 ve üzerinde olması gerekmektedir. Bu araştırmada 0,40 ve üzerindeki faktör yükleri faktörlerin yorumlanmasında dikkate alınmıştır. Burada ikinci bir kontrol mekanizması olarak değişkenlerin faktörlere ilişkin olarak açıkladıkları varyanslara da bakılmıştır.

4.4.2.2.1. Vergi Adaleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Araştırmada vergi adaleti altı boyutta, 24 değişkenle ölçülmüştür. Vergi adaleti ölçeğinin geçerliliğini tespit etmek amacıyla yürütülen keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonucunda hiçbir değişken ölçekten çıkarılmamıştır. Faktör analizi uygulanmadan önce, faktör analizinin doğru istatistiksel teknik olup olmadığını test etmek amacıyla KMO örnekleme uygunluk ölçümü ve Barlett's testi yapılmıştır. Tablo 47'de görüleceği üzere 24 değişkenden oluşan vergi adaleti ölçeğinin, KMO değeri (0, 889), olması gerekli minimum KMO değerinden (0,50) oldukça yüksektir. Ayrıca korelasyon matrisindeki tüm korelasyonların genel olarak anlamlılığını ölçen Bartlett's testi sonucu anlamlı çıkmıştır. Bu bağlamda faktör analizi uygun bir istatistiksel tekniktir.

Tablo 47: Vergi Adaleti Ölçeği İçin KMO Örnekleme Uygunluk Ölçümü ve Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin		
Örnekleme Uygunluk Ölçümü		,889
Barlett's Test	Ortalama Ki-Kare	15918,855
	Serbestlik Derecesi	276
	Anlamlılık	,000

KMO değeri yüksek ve Bartlett's Test anlamlı çıktığından 24 değişkene faktör analizi uygulanmıştır. Faktör Analizi uygulaması sonrasında açıklanan varyansı % 69,283 olan 6 faktör elde edilmiştir. Yürütülen faktör analizi sonuçları incelendiğinde teori ile

uyumlu 6 faktör elde edilmiş ve hiçbir değişken faktörden atılmamıştır. Tablo 48’de, varimax rotasyonu sonrası elde edilen faktörleri ve faktör yükleri verilmektedir. Tablo 49’da toplam açıklanan varyans sunulmuştur. Bu faktörler, aldıkları faktör yükleri doğrultusunda şu şekilde adlandırılmıştır:

Faktör 1: Genel Adalet

Faktör 2: Karşılıklı Adalet

Faktör 3: Yatay Adalet

Faktör 4: Dikey Adalet

Faktör 5: Ceza Adaleti

Faktör 6: Kişisel Çıkar Adaleti

Tablo 48: Vergi Adaletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi

	Faktörler					
	1	2	3	4	5	6
Genel Adalet 5	,736					
Genel Adalet 8	,729					
Genel Adalet 2	,728					
Genel Adalet 3	,724					
Genel Adalet 6	,722					
Genel Adalet 1	,703					
Genel Adalet 9	,682					
Genel Adalet 4	,671					
Genel Adalet 7	,662					
Karşılıklı Adalet 2		,888				
Karşılıklı Adalet 1		,860				
Karşılıklı Adalet 3		,856				
Yatay Adalet 1			,849			
Yatay Adalet 2			,774			
Yatay Adalet 3			,765			
Dikey Adalet 3				,879		
Dikey Adalet 2				,864		
Dikey Adalet 1				,833		
Ceza Adaleti 2					,833	
Ceza Adaleti 1					,812	
Ceza Adaleti 3					,771	
Kişisel Çıkar Adaleti 2						,880
Kişisel Çıkar Adaleti 1						,845
Kişisel Çıkar Adaleti 3						,837

İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı faktörler üç adet değişkenden ve birinci faktörde dokuz değişkenden oluşmaktadır. Tablo 38’de bu altı faktör tarafından açıklanan

varyans görülmektedir. Buna göre altı faktör tarafından vergi adaletine ilişkin açıklanan varyans toplamda % 69,283'dür.

Tablo 49: Vergi Adaletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	7,458	31,073	31,073	4,997	20,882	20,822
2	2,857	11,905	42,978	2,468	10,282	31,105
3	2,089	8,704	51,682	2,439	10,162	41,266
4	1,678	6,992	58,675	2,362	9,843	51,109
5	1,316	5,485	64,160	2,200	9,167	60,276
6	1,230	5,123	69,283	2,162	9,006	69,283
7	,856	3,565	72,848			
8	,620	2,584	75,432			
9	,550	2,292	77,724			
10	,517	2,154	79,878			
11	,481	2,004	81,881			
12	,457	1,903	83,784			
13	,448	1,868	85,652			
14	,428	1,784	87,436			
15	,416	1,735	89,171			
16	,388	1,618	90,789			
17	,365	1,521	92,310			
18	,360	1,501	93,812			
19	,321	1,336	95,147			
20	,284	1,185	96,332			
21	,259	1,080	97,147			
22	,246	1,024	98,436			
23	,200	0,833	99,269			
24	,176	0,731	100,000			

4.4.2.2.1.1. Genel Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen birinci faktör genel adalettir. Bu faktör toplam dokuz değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin başlangıç öz değerleri ve toplam açıklanan varyans Tablo 50’de sunulmaktadır.

Tablo 50: Genel Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	4,831	53,678	53,678	4,831	53,678	53,678
2	,860	9,560	63,239			
3	,623	6,927	70,165			
4	,545	6,052	76,217			
5	,494	5,494	81,711			
6	,464	5,156	86,867			
7	,426	4,730	91,597			
8	,391	4,344	95,941			
9	,365	4,059	100,000			

Genel Adalet ölçeğinde değişkenler tarafından toplam açıklanan varyans % 53,678 (toplam başlangıç öz değeri/ değişken sayısı, $4,831/9= 53,678$) olarak bulunmuştur.

4.4.2.2.1.2. Karşılıklı Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen ikinci faktör karşılıklı adalettir. Bu faktör toplam üç değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin başlangıç öz değerleri ve toplam açıklanan varyans Tablo 51’de sunulmaktadır. Karşılıklı Adalet ölçeğinde değişkenler tarafından toplam açıklanan varyans % 80,932 (toplam başlangıç öz değeri/ değişken sayısı, $2,428/3= 80,932$) olarak bulunmuştur.

Tablo 51: Karşılıklı Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	2,428	80,932	80,932	2,428	80,932	80,932
2	,369	12,316	93,248			
3	,203	6,752	100,000			

4.4.2.2.1.3. Yatay Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen üçüncü faktör yatay adalettir. Bu faktör toplam üç değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin başlangıç öz değerleri ve toplam açıklanan varyans Tablo 52’de sunulmaktadır.

Tablo 52: Yatay Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	2,256	75,214	75,214	2,256	75,214	75,214
2	,434	14,464	86,679			
3	,310	10,321	100,000			

Yatay Adalet ölçeğinde değişkenler tarafından toplam açıklanan varyans % 75,214 (toplam başlangıç öz değeri/ değişken sayısı, $2,256/3= 75,214$) olarak bulunmuştur.

4.4.2.2.1.4. Dikey Adalet Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen dördüncü faktör dikey adalettir. Bu faktör toplam üç değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin başlangıç öz değerleri ve toplam açıklanan varyans Tablo 53’de sunulmaktadır.

Tablo 53: Dikey Adaleti Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	2,333	77,773	77,773	2,333	77,773	77,773
2	,403	13,443	91,215			
3	,264	8,785	100,000			

Dikey Adalet ölçeğinde değişkenler tarafından toplam açıklanan varyans % 77,773 (toplam başlangıç öz değeri/ değişken sayısı, $2,333/3=77,773$) olarak bulunmuştur.

4.4.2.2.1.5. Ceza Adaleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen beşinci faktör ceza adaletidir. Bu faktör toplam üç değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin başlangıç öz değerleri ve toplam açıklanan varyans Tablo 54’de sunulmaktadır. Ceza Adaleti ölçeğinde değişkenler tarafından toplam açıklanan varyans % 80,932 (toplam başlangıç öz değeri/ değişken sayısı, $2,254/3=75,141$) olarak bulunmuştur.

Tablo 54: Ceza Adaletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	2,254	75,141	75,141	2,254	75,141	75,141
2	,492	16,393	91,534			
3	,254	8,486	100,000			

4.4.2.2.1.6. Kişisel Çıkar Adaleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda elde edilen altıncı faktör kişisel çıkar adaletidir. Bu faktör toplam üç değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin başlangıç öz değerleri ve toplam açıklanan varyans Tablo 55’de sunulmaktadır.

Tablo 55: Kişisel Çıkar Adaletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	2,432	81,053	81,053	2,432	81,053	81,053
2	,374	12,475	93,528			
3	,194	6,472	100,000			

Kişisel Çıkar Adaleti ölçeğinde değişkenler tarafından toplam açıklanan varyans % 81,053 (toplam başlangıç öz değeri/ değişken sayısı, 2,432/3= 81,053) olarak bulunmuştur.

4.4.2.2.2. Refah Devleti Ölçeğine İlişkin Geçerlilik Analizi

Çalışmada refah devleti tek boyutta, 10 değişkenle ölçülmüştür. Refah Devleti ölçeğinin geçerliliğini tespit etmek amacıyla yürütülen keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonucunda hiçbir değişken ölçekten çıkarılmamıştır. Faktör analizi uygulanmadan önce, faktör analizinin doğru istatistiksel teknik olup olmadığını test etmek amacıyla yine KMO örnekleme uygunluk ölçümü ve Barlett's testi yapılmıştır. Tablo 56'da görüleceği üzere 10 değişkenden oluşan refah devleti ölçeğinin KMO değeri (0,889), olması gereken minimum KMO değerinden (0,50) oldukça yüksektir. Ayrıca korelasyon matrisindeki tüm korelasyonların genel olarak anlamlılığını ölçen Bartlett's test sonucu anlamlı çıkmıştır. Bu bağlamda faktör analizi uygun bir istatistiksel tekniktir.

Tablo 56: Refah Devleti Ölçeği İçin KMO Örnekleme Uygunluk Ölçümü ve Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin		
Örnekleme Uygunluk Ölçümü		,860
Barlett's Test	Ortalama Ki-Kare	4960,345
	Serbestlik Derecesi	45
	Anlamlılık	,000

KMO değeri yüksek ve Bartlett's Test anlamlı çıktığından 10 değişkene faktör analizi uygulanmıştır. Faktör Analizi uygulaması sonrasında açıklanan varyansı % 58,548

olan tek bir faktör elde edilmiştir. Yürütülen faktör analizi sonuçları incelendiğinde teori uyumlu 1 faktör elde edilmiş ve hiçbir değişken faktörden atılmamıştır. Tablo 46’da varimax rotasyonu sonrası elde edilen faktörler ve faktör yükleri verilmektedir. Tablo 47’de ise toplam açıklanan varyans sunulmuştur. Elde edilen tek faktör aldığı faktör yükleri doğrultusunda şu şekilde adlandırılmıştır:

Faktör 1: Refah Devleti

Tablo 57: Refah Devletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi

	Faktörler
	1
Refah Devleti 2	,828
Refah Devleti 3	,772
Refah Devleti 9	,762
Refah Devleti 10	,700
Refah Devleti 1	,699
Refah Devleti 8	,696
Refah Devleti 7	,668
Refah Devleti 6	,577
Refah Devleti 4	,523
Refah Devleti 5	,474

Tablo 58: Refah Devletini Ölçmeye Yönelik Değişkenler İçin Uygulanan Faktör Analizi Sonucu Açıklanan Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değeri			Faktör Yüklerinin Kareleri Toplamı		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Birikimli Yüzde
1	5,848	58,548	58,548	5,855	58,548	58,548
2	,785	7,853	66,401			
3	,672	6,721	73,122			
4	,575	5,752	78,874			
5	,509	5,094	83,968			
6	,478	4,783	88,751			
7	,334	3,346	92,097			
8	,284	2,846	94,943			
9	,271	2,715	97,658			
10	,242	2,421	100,00			

Refah Devleti, faktör analizi sonucunda on değişkenden ve tek faktörden oluşmaktadır. Tablo 47’de bu faktör tarafından açıklanan varyans görülmektedir. Buna göre faktör tarafından refah devletine ilişkin açıklanan varyans % 58,548’dir.

4.4.2.2.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Geçerlilik Analizlerinin Özet Sunumu

Tablo 59’da araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin yürütülen geçerlilik analizi sonuçlarının özet halde sunumu görülmektedir. Araştırma kapsamında, kullanılan ölçeklerin geçerlilik analizleri keşfedici faktör analizi kullanılarak yapılmıştır. Araştırmada öncelikle, keşfedici faktör analizinin uygun istatistiksel analiz olup olmadığını tespit etmek amacıyla KMO örnek uygunluğu ölçümü yapılmış, daha sonra Bartlett’s test ile korelasyon matrisindeki tüm değişkenler arasında korelasyon olup olmadığı test edilmiştir. Bu bağlamda kullanılan tüm ölçeklerde keşfedici faktör analizi uygun istatistiksel analiz olarak tanımlanmış ve uygulanmıştır.

Tablo 59: Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerlilik Analizi Sonuçlarının Özet Sunumu

Kullanılan Ölçekler	Değişken Sayısı	KMO	Toplam Açıklanan Varyans(%)	Ölçekten Silinen Değişkenler
Vergi Adaleti	24	,889	69,283	-
Genel Adalet	9		53,678	-
Karşılıklı Adalet	3		80,932	-
Yatay Adalet	3		75,214	-
Dikey Adalet	3		77,773	-
Ceza Adaleti	3		75,141	-
Kişisel Çıkar Adaleti	3		81,053	-
Refah Devleti	10	,860	58,548	-

Geçerlilik analizi sonucunda hem vergi adaletine ilişkin ölçekten hem de refah devletine ilişkin ölçekten herhangi bir değişken atılmayarak çalışmaya devam edilmiştir.

4.4.3. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

4.4.3.1. Araştırmaya Katılanların Vergi Adaleti Algıları ve Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Fark Testleri

Bu kısımda sosyo demografik ve ekonomik özelliklere göre vergi adaleti algıları ve refah devletine yönelik tutumlarının farklı olup olmadıklarının incelenmesi için ikili gruplarda bağımsız örneklem t-testi, üç ya da daha fazla gruplu özelliklerde ise tek yönlü varyans (Anova) analizi yapılmıştır. Parametrik olmayan verilerin analizinde ise Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testleri yapılmıştır.

4.4.3.1.1. İkili Sosyal Grupların Vergi Adaleti Algıları ile Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Fark Testleri Bulguları

Araştırmaya katılanların, sosyo demografik ve ekonomik özelliklerine göre vergi adaleti algılarının ve refah devletine yönelik tutumlarının farklı olup olmadığı t-testi analizi ile araştırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın ilgili hipotezleri test edilmiş ve analiz sonuçları tablolarda verilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda Vergi Adaleti yönelik algılar altı faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler; genel adalet, karşılıklı adalet, yatay adalet, dikey adalet, ceza adaleti ve kişisel çıkar adaletidir.

H₁: Cinsiyete göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{1a}: Cinsiyete göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 60: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Genel Adalet	Kadın	695	2,4043	,70342	30,008	1270	,000
	Erkek	577	1,2981	,59033			

P<,05

Tablo 60’da araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre genel adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi (independent samples t test) sonuçları sunulmaktadır. Bağımsız iki örnek t testinde, iki farklı örneklem grubunun ortalamaları karşılaştırılmaktadır. Buna göre iki grubun yeleri birbirinden ayrıdır. Dolayısıyla gruplar arasında kesinlikle ortak ye bulunmaması gerekmektedir (Kalaycı, 2009: 74). H_{1a} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adalet algıları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = 30,008$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{1a} hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların genel adalete yönelik algıları, erkeklerin genel adalete yönelik algılarından % 95 güven aralığında farklılık göstermektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların genel adalete ilişkinin algılarının ($X=2,40$) erkeklerin genel adalete ilişkin algılarından ($X=1,29$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

H_{1b}: Cinsiyete göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 61: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Karşılıklı Adalet	Kadın	695	2,4921	,77022	17,426	1270	0,915
	Erkek	577	1,7383	,76545			

$P < ,05$

Tablo 61’de araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre genel adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{1b} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların karşılıklı adalet algıları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımamaktadır [$t_{(1270)} = 17,426$, $p > 0,05$]. Dolayısıyla H_{1b} hipotezi ret edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların karşılıklı adalete yönelik algıları, erkeklerin karşılıklı adalete yönelik algılarından % 95 güven aralığında farklılık göstermemektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların karşılıklı adalete ilişkinin algılarının ($X=2,49$) erkeklerin karşılıklı adalete ilişkin algılarından ($X=1,73$) daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak,

kadınlar ve erkekler arasında bu adalet algısı faktörüne ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

H_{1c}: Cinsiyete göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 62: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Yatay Adalet	Kadın	695	2,9237	,64303	26,381	1270	0,000
	Erkek	577	1,9203	,71241			

P<,05

Tablo 62’de araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre yatay adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{1c} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların yatay adalet algıları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = 26,381$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{1c} hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların yatay adalete yönelik algıları, erkeklerin yatay adalete yönelik algılarından % 95 güven aralığında farklılık göstermektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların yatay adalete ilişkin algılarının (X=2,92) erkeklerin genel adalete ilişkin algılarından (X=1,92) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

H_{1d}: Cinsiyete göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 63: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Dikey Adalet	Kadın	695	3,0230	,87852	17,149	1270	0,000
	Erkek	577	2,1698	,88913			

P<,05

Tablo 63’de araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre dikey adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{1d} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların dikey adalet algıları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = 17,149$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{1d} hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların dikey adalete yönelik algıları, erkeklerin dikey adalete yönelik algılarından % 95 güven aralığında farklılık göstermektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların dikey adalete ilişkinin algılarının ($X=3,02$) erkeklerin genel adalete ilişkin algılarından ($X=2,16$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

H_{1e} : Cinsiyete göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 64: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Ceza Adaleti	Kadın	695	2,4317	,80926	18,993	1270	0,000
	Erkek	577	1,6620	,59962			

$P < ,05$

Tablo 64’de araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre ceza adaletine yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{1e} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların yatay adalet algıları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = 18,993$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{1e} hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların ceza adaletine yönelik algıları, erkeklerin ceza adaletine yönelik algılarından % 95 güven aralığında farklılık göstermektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların ceza adaletine ilişkinin algılarının ($X=2,43$) erkeklerin ceza adaletine ilişkin algılarından ($X=1,66$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

H_{1f} : Cinsiyete göre “Kişisel ıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 65: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Kişisel Çıkar Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Kişisel Çıkar Adalet	Kadın	695	2,3209	,74525	15,546	1270	0,524
	Erkek	577	1,6828	,70828			

P<,05

Tablo 65’de araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre kişisel çıkar adaletine yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{1f} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların kişisel çıkar adaleti algıları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımamaktadır [$t_{(1270)} = 15,546, p>0,05$]. Dolayısıyla H_{1f} hipotezi ret edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların kişisel çıkar adaletine yönelik algıları, erkeklerin kişisel çıkar adaletine yönelik algılarından % 95 güven aralığında farklılık göstermemektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların kişisel çıkar adaletine ilişkin algılarının ($X=2,32$) erkeklerin kişisel çıkar adaletine ilişkin algılarından ($X=1,68$) daha yüksek olmasına karşın iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

H_2 : Cinsiyete göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 66: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama (X)	Ss	T	SD	p
Refah Devleti	Kadın	695	4,9122	,28316	58,750	1270	0,000
	Erkek	577	3,8388	,36801			

P<,05

Tablo 66’da araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre refah devletine yönelik tutumlarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_2 hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya

katılanların refah devletine yönelik tutumları cinsiyete göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = 58,750, p < 0,05$]. Dolayısıyla H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan kadınların refah devletine yönelik tutumları, erkeklerin refah devletine yönelik tutumları % 95 güven aralığında farklılık göstermektedir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılan kadınların refah devletine yönelik olumlu tutum düzeylerinin ($X=4,91$) erkeklere göre ($X=3,83$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

H₃: Medeni duruma göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{3a}: Medeni duruma göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 67: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Genel Adalet	Evli	684	1,7208	,82748	-8,394	1270	0,479
	Bekar	588	2,1139	,83917			

$P < ,05$

Tablo 67’de araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre genel adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{3a} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adalet algıları medeni duruma göre anlamlı bir fark taşımamaktadır [$t_{(1270)} = -8,394, p > 0,05$]. Dolayısıyla H_{3a} hipotezi kabul edilmemiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan evlilerin genel adalete yönelik algıları ($X=1,72$), bekarların genel adalete yönelik algılarından ($X=2,11$) daha düşük olmasına karşın % 95 güven aralığında istatistiksel olarak farklı değildir.

H_{3b}: Medeni duruma göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 68: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Karşılıklı Adalet Algularına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Karşılıklı Adalet	Evli	684	2,0278	,86113	-5,573	1270	0,412
	Bekar	588	2,2925	,82517			

P<,05

Tablo 68’de araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre karşılıklı adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{3b} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların karşılıklı adalet alguları medeni duruma göre anlamlı bir fark taşımamaktadır [$t_{(1270)} = -5,573$, $p>0,05$]. Dolayısıyla H_{3b} hipotezi kabul edilmemiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan evlilerin karşılıklı adalete yönelik alguları ($X=2,02$), bekarların karşılıklı adalete yönelik algularından ($X=2,29$) daha düşük olmasına karşın % 95 güven aralığında istatistiksel olarak farklı değildir.

H_{3c} : Medeni duruma göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 69: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Yatay Adalet Algularına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Yatay Adalet	Evli	684	2,3392	,86861	-6,006	1270	0,000
	Bekar	588	2,6190	,77949			

P<,05

Tablo 69’da araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre yatay adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{3c} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların yatay adalet alguları medeni duruma göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = -6,006$, $p<0,05$]. Dolayısıyla H_{3c} hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan evlilerin yatay adalete yönelik alguları ($X=2,33$), bekarların yatay

adalete yönelik algılarından ($X=2,61$) daha düşük olup % 95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

H_{3d}: Medeni duruma göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 70: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	Ss	t	SD	p
Dikey Adalet	Evli	684	2,5278	,97289	-4,277	1270	0,086
	Bekar	588	2,7619	,97382			

$P<,05$

Tablo 70’de araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre dikey adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{3d} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların dikey adalet algıları medeni duruma göre anlamlı bir fark taşımamaktadır [$t_{(1270)} = -4,006$, $p>0,05$]. Dolayısıyla H_{3d} hipotezi kabul edilmemiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan evlilerin dikey adalete yönelik algıları ($X=2,52$), bekarların yatay adalete yönelik algılarından ($X=2,76$) daha olmasına karşın %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

H_{3e}: Medeni duruma göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 71: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Ceza Adaleti	Evli	684	1,9810	,78860	-4,823	1270	0,000
	Bekar	588	2,2007	,83403			

$P<,05$

Tablo 71’de araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre ceza adaletine yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{3e} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların ceza adaleti algıları medeni duruma göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = -4,823$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{3e} hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan evlilerin ceza adaletine yönelik algıları ($X=1,98$), bekarların ceza adaletine yönelik algılarından ($X=2,20$) daha düşük olup % 95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H_{3f}: Medeni duruma göre ‘‘Kişisel ıkar Adaleti Algısı’’ açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.

Tablo 72: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Kişisel ıkar Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Kişisel ıkar Adaleti	Evli	684	1,9503	,77697	-3,951	1270	0,075
	Bekar	588	2,1259	,80531			

$P < ,05$

Tablo 72’de araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre kişisel çıkar adaletine yönelik algılarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{3f} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların kişisel çıkar adaleti algıları medeni duruma göre anlamlı bir fark taşımamaktadır [$t_{(1270)} = -3,951$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{3f} hipotezi kabul edilmemiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan evlilerin kişisel çıkar adaletine yönelik algıları ($X=1,95$), bekarların kişisel çıkar adaletine yönelik algılarından ($X=2,12$) daha düşük olmasına karşın % 95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H₄: Medeni duruma göre ‘‘Refah Devletine Yönelik Tutumlar’’ açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.

Tablo 73: Araştırmaya Katılanların Medeni Durumlarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Medeni Durum	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Refah Devleti	Evli	684	4,2500	,63827	-11,311	1270	0,003
	Bekar	588	4,6293	,54316			

Tablo 73’de araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre refah devletine yönelik tutumlarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_4 hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumları medeni durumlarına göre anlamlı bir fark taşıdığı görülmektedir [$t_{(1270)} = -11,311, p < 0,05$]. Dolayısıyla H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Yani, araştırmaya katılanlardan bekarların refah devletine yönelik olumlu tutum düzeyi ($X=4,62$), evlilerin refah devletine yönelik olumlu tutum düzeyinden ($X=4,25$) daha yüksek olup % 95 güven aralığında iki grup arasından istatistiksel olarak tutum farklılığı bulunmaktadır. Sonuçlara göre denilebilir ki bekarlar evlilere göre refah devletine daha sıcak yaklaşmaktadırlar.

H₅: Çocuk sahibi olma duruma göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.

H_{5a}: Çocuk sahibi olma duruma göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.

Tablo 74: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Genel Adalet	Yok	582	1,9588	,85730	2,157	1270	0,471
	Var	690	1,8551	,85145			

$P < ,05$

Tablo 74’de araştırmaya katılanların, çocuk sahibi olup olma durumlarına göre, genel adaletle yönelik algılarının farklı olup olmadığını test eden bağımsız iki örnek t testi

sonuçları sunulmaktadır. H_{5a} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, tablonun verdiği veriler dikkate alındığında araştırmaya katılanların genel adalet algılarının çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir fark taşımadığı görülmektedir [$t_{(1270)} = 2,157$, $p > 0,05$]. Dolayısıyla H_{5a} hipotezi kabul edilmemiştir. Araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olan kişilerin genel adaletle yönelik algıları ($X=1,85$), çocuk sahibi olmayanların genel adaletle yönelik algılarından (1,95) daha düşük olmasına karşın % 95 güven aralığında bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık değildir.

H_{5b}: Çocuk sahibi olma durumuna göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 75: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Karşılıklı Adalet	Yok	582	2,2199	,84874	2,681	1270	0,867
	Var	690	2,0913	,86477			

$P < ,05$

Tablo 75’de araştırmaya katılanların, çocuk sahibi olup olmadıklarına göre, karşılıklı adaletle yönelik algılarının farklı olup olmadığını test eden bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{5b} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların karşılıklı adalet algılarının çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığı görülmektedir [$t_{(1270)} = 2,681$, $p > 0,05$]. Dolayısıyla H_{5b} hipotezi kabul edilmemiştir. Araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olan kişilerin karşılıklı adaletle yönelik algıları ($X=2,09$), çocuk sahibi olmayanların karşılıklı adaletle yönelik algılarından (2,21) daha düşük olmasına karşın % 95 güven aralığında bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık değildir.

H_{5c}: Çocuk sahibi olma durumuna göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 76: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Yatay Adalet	Yok	582	2,4588	,81352	-,382	1270	,094
	Var	690	2,4768	,86214			

P<,05

Tablo 76’da araştırmaya katılanların, çocuk sahibi olup olmadıklarına göre, yatay adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığını test eden bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{5c} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların yatay adalet algılarının çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığı görülmektedir [$t_{(1270)} = -0,382, p>0,05$]. Dolayısıyla H_{5c} hipotezi kabul edilmemiştir. Araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olan kişilerin yatay adalete yönelik algıları ($X=2,47$), çocuk sahibi olmayanların yatay adalete yönelik algılarına ($2,45$) oldukça yakın olup % 95 güven aralığında bu algı farklılığı istatistiksel olarak da anlamlı bir farklılık değildir.

H_{5d}: Çocuk sahibi olma duruma göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.

Tablo 77: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Dikey Adalet	Yok	582	2,6942	,98313	1,946	1270	0,673
	Var	690	2,5870	,97522			

P<,05

Tablo 77’de araştırmaya katılanların, çocuk sahibi olup olmadıklarına göre, dikey adalete yönelik algılarının farklı olup olmadığını test eden bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{5d} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların dikey adalet algılarının çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığı görülmektedir [$t_{(1270)} = 1,946, p>0,05$]. Dolayısıyla

H_{5d} hipotezi de kabul edilmemiştir. Araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olan kişilerin dikey adalete yönelik algıları ($X=2,58$), çocuk sahibi olmayanların dikey adalete yönelik algılarından (2,69) daha düşük olmasına karşın % 95 güven aralığında bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık değildir.

H_{5e} : *Çocuk sahibi olma duruma göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.*

Tablo 78: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Ceza Adaleti	Yok	582	2,0687	,84744	-0,554	1270	0,001
	Var	690	2,0942	,79080			

$P<,05$

Tablo 78’de araştırmaya katılanların, çocuk sahibi olup olmadıklarına göre, ceza adaletine yönelik algılarının farklı olup olmadığını test eden bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{5e} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların ceza adaleti algılarının çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığı görülmektedir [$t_{(1270)} = -0,554$, $p<0,05$]. Dolayısıyla H_{5e} hipotezi de kabul edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olan kişilerin ceza adaletine yönelik algıları ($X=2,09$), çocuk sahibi olmayanların ceza adaletine yönelik algılarına (2,06) oldukça yakın olmasına karşın % 95 güven aralığında bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bir farklılıktır.

H_{5f} : *Çocuk sahibi olma duruma göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fak vardır.*

Tablo 79’da ise araştırmaya katılanların, çocuk sahibi olup olmadıklarına göre, kişisel çıkar adaletine yönelik algılarının farklı olup olmadığını test eden bağımsız iki örnek t testi sonuçları sunulmaktadır. H_{5f} hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların kişisel çıkar adaleti algılarının çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmadığı görülmektedir [$t_{(1270)} = -0,021$,

$p < 0,05$]. Dolayısıyla H_{5e} hipotezi de kabul edilmemiştir. Buna göre araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olan kişilerin kişisel çıkar adaletine yönelik algıları ($X=2,03$), ile çocuk sahibi olmayanların kişisel çıkar adaletine yönelik algıları (2,03) birbirine eşit olup karşın % 95 güven aralığında bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bir farklılıktır.

Tablo 79: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	SS	t	SD	p
Kişisel Çıkar Adaleti	Yok	582	2,0309	,78874	-,021	1270	0,497
	Var	690	2,0319	,80031			

$P < ,05$

H_6 : Çocuk sahibi olma duruma göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 80: Araştırmaya Katılanların Çocuk Sahibi Olma Durumlarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Ölçek	Çocuk Sahipliği	N	Aritmetik Ortalama (X)	Ss	T	SD	p
Refah Devleti	Yok	582	4,4845	0,59612	3,113	1270	0,017
	Var	690	4,3754	0,64852			

$P < ,05$

Tablo 80’de araştırmaya katılanların çocuk sahibi olma durumlarına göre refah devletine yönelik tutumlarının farklı olup olmadığına ilişkin yürütülen bağımsız iki örnek t testi sonuçları verilmektedir. H_6 hipotezini test etmek için yapılan t-testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumları çocuk sahibi olup olmamalarına göre anlamlı bir fark taşımaktadır [$t_{(1270)} = 3,113$, $p < 0,05$]. Dolayısıyla H_6 hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan t testi sonucunda, araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olmayanların refah devletine yönelik tutumlarının ortalaması, $X=4,48$ iken çocuk sahibi olanların refah devletine yönelik tutumlarının ortalaması, $X=4,37$ olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılanlardan çocuk sahibi olmayanların refah devletine yönelik tutumları, çocuk sahibi olanların refah devletine yönelik tutumlarına göre % 95 güven aralığında anlamlı farklılık

göstermektedir. Yani, iki grubun tutum ortalamaları birbirine oldukça yakın olsa bile, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmakta olup çocuk sahibi olmayanların çocuk sahibi olanlara göre refah devletine yönelik tutumları daha olumludur.

4.4.3.1.2. İki'den Fazla Sosyal Grupların Vergi Adaleti Algularına ve Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Fark Testleri (Anova Analizi) Bulguları

Araştırmaya katılanların bir kısım sosyo demografik ve ekonomik özelliklerine göre vergi adaleti algı düzeylerinin ve refah devletine yönelik tutumlarının değişip değişmediğini ölçmek amacıyla ikiden fazla kümeyi (grubu) karşılaştırmayı sağlayan varyans (Anova) analizi yapılmıştır. Varyans analizi, iki ya da daha fazla kümenin ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Varyans analizi tek yönlü ve çok yönlü olarak uygulanabilmektedir. Sağlıklı bir varyans analizinin yürütülebilmesi için bazı ön şartların önceden sağlanması gerekmektedir. Bu ön şartlar şunlardır (Kesici ve Kocabaş, 1998: 291);

- İşleme konu gözlemler birbirinden bağımsız olmalıdır.
- Veriler normal dağılmalıdır.
- Grup ortalamaları ve varyansları birbirinden bağımsız olmalıdır.
- Grup varyansları homojen olmalıdır.
- İşlem etkileri toplanabilir olmalıdır.

Araştırmada kullanılan ve parametrik bir test olan tek yönlü Anova (one-way Anova) analizinin yapılabilmesi için bu ön şartların aynı anda sağlanması gerekmektedir. Varyans analizinin bu ön şartları sağlanamadığı durumda ise grupları karşılaştırmak amacıyla parametrik olmayan başkaca testler (Kruskal-Wallis-H testi, Mann Whitney-U testi vs) kullanılmaktadır (Tekin, 2009: 168-178). Ancak yukarıda sayılan varyans analizi ön şartlarından varyansların homojenliği şartı, diğer şartlar ile yakından ilgili olduğundan (Kesici ve Kocabaş, 1998: 292; Yiğit ve Gamgam, 2011: 58) araştırmada yalnızca varyans homojenliği testi yapılmıştır. Varyans homojenliğini kontrol etmek amacıyla geliştirilen çeşitli test teknikleri bulunmaktadır. Bu testlerden en sık kullanılanları Levene testi, F testi, Fmax testi, Cochran testi ve Barlett testidir (Efe vd, 2000: 25-26). Araştırmada, grupların varyans homojenliğini kontrol etmek için Levene testinden faydalanılmıştır. Varyans

homojenliği için uygulanan Levene testinde anlamlılık (p) düzeyinin 0,05’den büyük olması gerekmektedir (Kalaycı, 2009: 138). Bu durumda ilgili gruplar için varyansların eşit olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Varyansların eşit olduğu sonucu elde edildikten sonra, gruplar arasında vergi adaleti algısı ve refah devletine yönelik tutumlar açısından hangi gruplar arasında bir farkın olduğuna bakmak için Tukey testi sonuçlarına bakılmıştır. Yapılan varyans analiz sonucunda elde edilen bulgular, ayrı ayrı tablolar halinde sunulmuştur. Bu bağlamda kurulan araştırma hipotezleri ve hipotez sonuçları aşağıdaki şekildedir.

H₇: Yaşa göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{7a}: Yaşa göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 81: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Genel Adalet	18-24 yaş arası	227	1,9031	,85152	Gruplar Arası	9,428	4	2,357	3,244	0,012
	25-35 yaş arası	433	1,8360	,84074						
	36-45 yaş arası	286	1,8427	,84172	Grup İçi	920,484	1267	,727		
	46-55 yaş arası	212	2,0330	,88903						
	56 yaş ve üzeri	114	2,0614	,85482	Toplam	929,912	1271			
	Toplam	1272	1,9025	,85536						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,651

Tablo 81’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,651 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre genel adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,012 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında genel adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{7a} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adaletle ilişkin algılarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir; 18-24 yaş arasındakilerin ortalaması 1,90, 25-35 yaş arasındakilerin ortalaması 1,83, 36-45 yaş arasındakilerin ortalaması 1,84, 46-55 yaş arasındakilerin ortalaması 2,03 iken 56 yaş ve üzerindeki ortalaması 2,06’dır. Buna göre yaş düzeyi arttıkça genel adalet algısının genel olarak yükseldiğini söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 82: Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algularına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Yaş Grupları		Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar
(1) 18-24 yaş arası	25-35 yaş arası (2)	,06706	,06984	,873	-
	35-45 yaş arası (3)	,06043	,07577	,931	
	46-55 yaş arası (4)	-,12994	,08141	,500	
	56 yaş ve üzeri (5)	-,15832	,09784	,486	
(2) 25-35 yaş arası	18-24 yaş arası (1)	-,06706	,06984	,873	(2-4)
	36-45 yaş arası (3)	-,00663	,06495	1,000	
	46-55 yaş arası (4)	-,19699*	,07145	,047	
	56 yaş ve üstü (5)	-,22538	,08973	,089	
(3) 36-45 yaş arası	18-24 yaş arası (1)	-,06043	,07577	,931	-
	25-35 yaş arası (2)	-,00663	,06495	1,000	
	46-55 yaş arası (4)	,19036	,07725	,100	
	56 yaş ve üstü (5)	,21875	,09441	,0140	
(4) 46-55 yaş arası	18-24 yaş arası (1)	,12994	,08141	,016	(4-2)
	25-35 yaş arası (2)	,19699*	,07145	,047	
	36-45 yaş arası (3)	,19036	,07725	,100	
	56 yaş ve üstü (5)	-,02838	,09899	,999	
(5) 56 yaş ve üstü	18-24 yaş arası (1)	,15832	,09784	,486	-
	25-35 yaş arası (2)	,22538	,08973	,089	
	36-45 yaş arası (3)	,21875	,09441	,140	
	46-55 yaş arası (4)	,02838	,09899	,999	

p < ,05

Tablo 82’de araştırmaya katılan katılımcıların genel adalet algularına ilişkin yaş grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki yaş grubu arasındaki genel adalet algısı farklılığının anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre, 25-35 yaş grubu (X=1,83) ile 46-55 yaş grubu (X=2,03) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,196’dır.

H_{7b}: Yaşa göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 83: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Karşılıklı Adalet Algularına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Karşılıklı Adalet	18-24 yaş arası	227	2,2687	,85861	Gruplar Arası	8,765	4	2,191	3,019	0,017
	25-35 yaş arası	433	2,1316	,87069						
	36-45 yaş arası	286	2,0245	,87224	Grup İçi	919,555	1267	,726		
	46-55 yaş arası	212	2,2075	,77542						
	56 yaş ve üzeri	114	2,1930	,85058	Toplam	928,320	1271			
	Toplam	1272	2,1502	,85463						

Varyans Homojenliği Testi => **p: 0,392**

Tablo 83’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,392 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre karşılıklı adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,017 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında karşılıklı adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{7b} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların karşılıklı adaletle ilişkin algılarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. 18-24 yaş arasındakilerin ortalaması 2,26, 25-35 yaş arasındakilerin ortalaması 2,13, 36-45 yaş arasındakilerin ortalaması 2,02, 46-55 yaş arasındakilerin ortalaması 2,20 iken 56 yaş ve üzerindekiilerin ortalaması 2,19,’dur. Buna göre gençlerin karşılıklı adalet algıları orta yaştaki kişilere ve yaşlılara göre daha düşüktür.

Tablo 84: Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Yaş Grupları	Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar	
(1) 18-24 yaş arası	25-35 yaş arası (2) 35-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üzeri (5)	,13708 ,24425* ,06118 ,07574	,06981 ,07573 ,08137 ,09779	,285 ,011 ,944 ,938	(1-3)
(2) 25-35 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,13708 ,10716 -,07591 -,06134	,06981 ,06491 ,07141 ,08968	,285 ,465 ,825 ,960	-
(3) 36-45 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,24425* -,10716 -,18307 -,16851	,07573 ,06491 ,07721 ,09436	,011 ,465 ,124 ,382	(3-1)
(4) 46-55 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 56 yaş ve üstü (5)	-,06118 ,07591 ,18307 ,01456	,08137 ,07141 ,07721 ,09894	,944 ,825 ,124 1,000	-
(5) 56 yaş ve üstü	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4)	-,07574 ,06134 ,16851 -,01456	,09779 ,08968 ,09436 ,09894	,938 ,960 ,382 1,000	-

Tablo 84’de araştırmaya katılan katılımcıların karşılıklı adalet algılarına ilişkin yaş grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki yaş grubu arasındaki karşılıklı adalet algısı

farklılığının anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre, 18-24 yaş grubu ($X=2,26$) ile 36-45 yaş grubu ($X=2,02$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. 18-24 yaş grubunun ortalaması ile 36-45 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,7573'dür.

H_{7c} : Yaşa göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 85: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Yatay Adalet	18-24 yaş arası	227	2,4273	,82962	Gruplar Arası	14,583	4	3,646	5,236	0,000
	25-35 yaş arası	433	2,3487	,86648						
	36-45 yaş arası	286	2,5105	,81535	Grup İçi	882,159	1267	,696		
	46-55 yaş arası	212	2,6274	,81328						
	56 yaş ve üzeri	114	2,6053	,80506	Toplam	896,742	1271			
Toplam	1272	2,4686	,83996							

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,147

Tablo 85'de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,147 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre yatay adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında yatay adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{7c} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların yatay adaletle ilişkin algılarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. 18-24 yaş arasındakilerin ortalaması 2,42, 25-35 yaş arasındakilerin ortalaması 2,34, 36-45 yaş arasındakilerin ortalaması 2,51, 46-55 yaş arasındakilerin ortalaması 2,62 iken 56 yaş ve üzerindeki ortalaması 2,60'dır. Buna göre gençlerin yatay adalet algıları orta yaştaki kişilere ve yaşlılara göre daha düşüktür.

Tablo 86: Araştırmaya Katılanların Yatay Adalet Algularına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Yaş Grupları	Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar	
(1) 18-24 yaş arası	25-35 yaş arası (2) 35-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üzeri (5)	,07858 -,08318 ,20005 -,17795	,06838 ,07417 ,07970 ,09578	,780 ,795 ,089 ,341	-
(2) 25-35 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,07858 -,16176 -,27863* -,25653*	,06838 ,06358 ,06994 ,08784	,780 ,082 ,001 ,029	(2-4) (2-5)
(3) 36-45 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	,08318 -,16176 ,11687 -,09477	,07417 ,06358 ,07562 ,09242	,795 ,082 ,533 ,844	-
(4) 46-55 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 56 yaş ve üstü (5)	,20005 ,27863* ,11687 ,02210	,07970 ,06994 ,07562 ,09691	,089 ,001 ,533 ,999	(4-2)
(5) 56 yaş ve üstü	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4)	-,17795 ,22653* ,09477 -,02210	,09578 ,08784 ,09242 ,09691	,341 ,029 ,844 ,999	(5-2)

$p < ,05$

Tablo 86’da araştırmaya katılan katılımcıların yatay adalet algularına ilişkin yaş grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki yaş grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre 25-35 yaş grubu ($X=2,34$) ile 46-55 yaş ($X=2,51$) ve 56 ve üzerindeki ($X=2,60$) yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,278’dir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 56 ve üzeri yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,226’dır.

H_{7d}: Yaşa göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 87’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,004 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre dikey adalet alguları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır.

Tablo 87: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Dikey Adalet	18-24 yaş arası	227	2,6079	,99580	Gruplar Arası	8,193	4	2,048	2,141	,074
	25-35 yaş arası	433	2,5497	,98974						
	36-45 yaş arası	286	2,6783	1,01981	Grup İçi	1212,278	1267	,957		
	46-55 yaş arası	212	2,6887	,922222						
	56 yaş ve üzeri	114	2,8158	,88813	Toplam	1220,471	1271			
	Toplam	1272	2,6360	,97992						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,004

Tablo 88: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	YAŞ GRUBU	N	SO	SD	X ²	P
DİKEY ADALET	18-24 yaş arası	227	628,77	4	7,823	,098
	25-35 yaş arası	433	606,12			
	36-45 yaş arası	286	652,36			
	46-55 yaş arası	212	653,63			
	56 yaş ve üzeri	114	695,63			

P<,05

Tablo 88’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında dikey adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre yaş gruplarının sıra ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2 = 7,823$, $p>0,05$). Dolayısıyla, H_{7d} hipotezi kabul edilmemiştir.

H_{7e} : Yaşa göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 89: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Ceza Adaleti	18-24 yaş arası	227	2,0000	,85704	Gruplar Arası	28,102	4	7,025	10,852	0,000
	25-35 yaş arası	433	1,9446	,81176						
	36-45 yaş arası	286	2,0874	,80962	Grup İçi	820,231	1267	,647		
	46-55 yaş arası	212	2,3302	,73144						
	56 yaş ve üzeri	114	2,2982	,78627	Toplam	828,333	1271			
	Toplam	1272	2,0825	,81698						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,335

Tablo 89’da görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,335 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre ceza adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında ceza adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{7e} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların ceza adaletine ilişkin algılarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. 18-24 yaş arasındakilerin ortalaması 2,00, 25-35 yaş arasındakilerin ortalaması 1,94, 36-45 yaş arasındakilerin ortalaması 2,08, 46-55 yaş arasındakilerin ortalaması 2,33 iken 56 yaş ve üzerindekiilerin ortalaması 2,29’dur. Dolayısıyla en düşük ceza adaleti algısı 25-35 yaş grubu arasındaki kişilerde, en yüksek 46-55 yaş arasındaki kişilerde iken genel olarak yaş düzeyi ilerledikçe ceza adaleti algısı düzeyinin arttığını söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 90: Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Yaş Gruplarına Arası Tukey Testi Sonuçları

Yaş Grupları	Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar	
(1) 18-24 yaş arası	25-35 yaş arası (2) 35-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üzeri (5)	,05543 ,08741 -,33019* -,29825*	,06593 ,06131 ,06744 ,08470	,918 ,738 ,000 ,011	(1-4) (1-5)
(2) 25-35 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,05543 -,14284 -,38562* -,35367*	,06593 ,06131 ,06744 ,08470	,319 ,136 ,000 ,000	(2-4) (2-5)
(3) 36-45 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	,08741 ,14284 -,24278* -,21083	,07152 ,06131 ,07292 ,08912	,738 ,136 ,008 ,125	(3-4)
(4) 46-55 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 56 yaş ve üstü (5)	,33019* ,38562* ,24278* ,03194	,07685 ,06744 ,07292 ,09345	,000 ,000 ,008 ,997	(4-1) (4-2) (4-3)
(5) 56 yaş ve üstü	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4)	,29825* ,35367* ,21083 -,03194	,09236 ,08470 ,08912 ,09345	,011 ,000 ,125 ,997	(5-1) (5-2)

$p < ,05$

Tablo 90’da araştırmaya katılan katılımcıların ceza adaleti algılarına ilişkin yaş grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki yaş grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup

olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre, 18-24 yaş grubu ($X=2,00$) ile 46-55 yaş grubu ($X=2,33$), 18-24 yaş grubu ($X=2,00$) ile 56 ve üzeri yaş grubu ($X=2,29$), 25-35 yaş grubu ($X=1,94$) ile 46-55 yaş grubu ($X=2,00$), 25-35 yaş grubu ($X=1,94$) ile 56 ve üzeri yaş grubu ($X=2,29$) ve 36-45 yaş grubu ($X=2,08$) ile 46-55 yaş grubu ($X=2,33$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. 18-24 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,330'dur. 18-24 yaş grubunun ortalaması ile 56 ve üzeri yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,298'dir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,385'dir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 56 ve üzeri yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,353'dür. 36-45 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,242'dir.

H_{7f}: Yaşa göre "Kişisel Çıkar Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 91: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Kişisel Çıkar Adalet	18-24 yaş arası	227	2,0617	,81777	Gruplar Arası	7,703	4	1,926	3,069	0,016
	25-35 yaş arası	433	1,9330	,77438						
	36-45 yaş arası	286	2,0559	,83583	Grup İçi	759,039	1267	,627		
	46-55 yaş arası	212	2,1509	,77021						
	56 yaş ve üzeri	114	2,0614	,73213						
	Toplam	1272	2,0314	,79472	Toplam	802,742	1271			

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,055

Tablo 91'de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,055 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre kişisel çıkar adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,016 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında kişisel çıkar adaleti algıları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{7f} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların kişisel çıkar adaletine ilişkin algılarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması ise şu şekildedir. 18-24 yaş arasındakilerin ortalaması 2,06, 25-35 yaş arasındakilerin ortalaması 1,93, 36-45 yaş arasındakilerin ortalaması 2,05, 46-55 yaş

arasındakilerin ortalaması 2,15 iken 56 yaş ve üzerindeki ortalaması 2,03,'dür. Kişisel çıkar adaleti algısı açısından en yüksek algı düzeyi 46-55 yaş grubu arasındakilerde iken en düşük 25-35 yaş grubu arasındaki kişilerdedir.

Tablo 92: Araştırmaya Katılanların Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Yaş Gruplarına Tukey Testi Sonuçları

Yaş Grupları	Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar	
(1) 18-24 yaş arası	25-35 yaş arası (2) 35-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üzeri (5)	,12865 ,00573 -,08927 ,00027	,06491 ,07042 ,07566 ,09093	,275 1,000 ,763 1,000	-
(2) 25-35 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,12865 -,12292 -, 21792* -,12838	,06491 ,06036 ,06640 ,08339	,275 ,249 ,009 ,537	(2-4)
(3) 36-45 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,00573 ,12292 -,09500 -,00546	,07042 ,06036 ,07179 ,08774	1,000 ,249 ,677 1,000	-
(4) 46-55 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 56 yaş ve üstü (5)	,08927 ,21792* ,09500 ,08954	,07566 ,06640 ,07179 ,09200	,763 ,009 ,677 ,867	(4-2)
(5) 56 yaş ve üstü	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4)	-,00027 ,12838 ,00546 -,08954	,09093 ,08339 ,08774 ,09200	1,000 ,537 1,000 ,867	-

p < ,05

Tablo 92'de araştırmaya katılan katılımcıların kişisel çıkar adaleti algılarına ilişkin yaş grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre 25-35 yaş grubu (X=1,93) ile 46-55 yaş grubu (X=2,13) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,217'dir. Bu farklılık iki grubun en yüksek ve en düşük kişisel çıkar adaleti algısı düzeyini taşımalarından kaynaklanmaktadır. Tablo verilerine göre gençler ile yaşlılar arasında kişisel çıkar kaygıları açısından bir farklılık bulunmazken, orta yaşta ki insanların kişisel çıkar kaygıları bu gruplardan farklıdır. Algı düzeyleri orta yaşta kilerin daha yüksek olduğundan denilebilir ki gençler ve yaşlılar orta yaşta ki kişilere göre daha kişisel kaygılar ile vergi sistemine yaklaşmaktadırlar.

H_8 : Yaşa göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 93: Araştırmaya Katılanların Yaş Gruplarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş Grubu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Refah Devleti	17-24 yaş arası	227	4,5022	,57511	Gruplar Arası	16,364	4	4,091	10,787	0,000
	25-35 yaş arası	433	4,3141	,64780						
	36-45 yaş arası	286	4,3531	,63614	Grup İçi	480,541	1267	,379		
	46-55 yaş arası	212	4,5078	,58390						
	56 yaş ve üzeri	114	4,6053	,57405	Toplam	496,905	1271			
Toplam	1272	4,4253	,62526							

Varyans Homojenliği Testi => **p: 0,108**

Tablo 93’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,108 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş gruplarına göre refah devletine yönelik tutumları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında refah devletine yönelik tutumları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_8 hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumlarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması ise şu şekildedir. 18-24 yaş arasındakilerin ortalaması 4,50, 25-35 yaş arasındakilerin ortalaması 4,31, 36-45 yaş arasındakilerin ortalaması 4,35, 46-55 yaş arasındakilerin ortalaması 4,50 iken 56 yaş ve üzerindeki ortalaması 4,60’dır. Bu ortalamalara göre refah devletine yönelik tutumlar, tüm yaş gruplarında oldukça yüksektir. (1=en düşük tutum ortalaması, 5=en yüksek tutum ortalaması). Refah devletine yönelik tutumlar genel olarak oldukça olumlu olmasına karşın yaş gruplarına göre bu tutum düzeyi değişmektedir. Buna göre refah devletine yaş grubuna göre en sempatik olan kesim yaşlılar iken refah devletine yönelik sempatisi diğer yaş gruplarına göre biraz daha zayıf olan kesim ise 25-35 yaş arasındaki gençlerdir. Yaş grupları arasında istatistiksel olarak farklılığın olduğu görülmekle birlikte hangi yaş grupları arasında bu farklılığın olduğuna bakmak için Tukey testi sonuçlarına bakmak gerekmektedir.

Tablo 94: Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Yaş Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Yaş Grupları	Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar	
(1) 18-24 yaş arası	25-35 yaş arası (2) 35-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üzeri (5)	,18811* ,14906 ,06855 ,10306	,05047 ,05474 ,05882 ,07069	,002 ,051 ,771 ,590	(1-2)
(2) 25-35 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,18811* ,03906 -,25667* -,29118*	,05047 ,04693 ,05162 ,06483	,002 ,921 ,000 ,000	(2-1) (2-4) (2-5)
(3) 36-45 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 46-55 yaş arası (4) 56 yaş ve üstü (5)	-,14906 ,03906 -,21761* -,25212*	,05474 ,04693 ,05581 ,07153	,051 ,921 ,001 ,002	(3-4) (3-5)
(4) 46-55 yaş arası	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 56 yaş ve üstü (5)	,06855 ,25667* ,21761* ,03451	,05882 ,05162 ,05581 ,07153	,771 ,000 ,001 ,989	(4-2) (4-3)
(5) 56 yaş ve üstü	18-24 yaş arası (1) 25-35 yaş arası (2) 36-45 yaş arası (3) 46-55 yaş arası (4)	,10306 ,29118* ,25212* ,03451	,07069 ,06483 ,06821 ,07153	,590 ,000 ,002 ,989	(5-2) (5-3)

p < ,05

Tablo 94’de araştırmaya katılan katılımcıların refah devletine yönelik tutumlarına ilişkin yaş grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki yaş grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre grup ortalamaları birbirine yakın olmasına karşın hemen her yaş grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Tablo verilerine göre, 18-24 yaş grubu (X=4,50) ile 25-35 yaş grubu (X=), 25-35 yaş grubu (X=4,31) ile 46-55 yaş grubu (X=4,50), 25-35 yaş grubu (X=4,31) ile 56 ve üzeri yaş grubu (X=4,60), 36-45 yaş grubu (X=4,35) ile 46-55 yaş grubu (X=4,50) ve 36-45 yaş grubu (X=4,35) ile 56 ve üzeri yaş grubu (X=4,60) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. 18-24 yaş grubunun ortalaması ile 25-35 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,188’dir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,256’dir. 25-35 yaş grubunun ortalaması ile 56 ve üzeri yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,291’dir. 36-45 yaş grubunun ortalaması ile 46-55 yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,256’dir. 36-45 yaş grubunun ortalaması ile 56 ve üzeri yaş grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,217’dir. Dolayısıyla refah devletine yönelik tutumların yaş

gruplarına göre homojen olmadığı, yaşa bağlı olarak tutum farklılıkları ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür.

H₀: Gelir düzeyine göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{0a}: Gelir düzeyine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 95: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Genel Adalet	Alt Gelir	541	1,9556	,85736	Gruplar Arası	7,732	2	3,866	5,320	0,004
	Orta Gelir	659	1,8907	,85422						
	Yüksek Gelir	72	1,6111	,79710	Grup İçi	922,180	1267	,727		
	Toplam	1272	1,9025	,85536	Toplam	929,912	1271			
Varyans Homojenliği Testi => p: 0,649										

Tablo 95’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,649 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların gelir gruplarına göre genel adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,004 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında genel adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{0a} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adalet algılarının yaş gruplarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Alt gelir grubu ortalaması 1,95, orta gelir grubu ortalaması 1,89 iken yüksek gelir grubu ortalaması 1,61’dir. Dolayısıyla genel adalet algısı tüm gelir gruplarında düşük olmakla birlikte genel olarak bu algı düzeyi gelir düzeyi arttıkça daha da düşmektedir. En düşük genel adalet algısı ise yüksek gelir grubundadır. Gelir grupları arasında genel adalet algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılığın hangi gelir grupları arasında olduğuna bakmak için Tukey testi sonuçlarına bakmak gerekmektedir.

Tablo 96: Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar
(1)Alt Gelir	Orta Gelir(2) Yüksek Gelir(3)	,06489 ,34453*	,04946 ,10694	,389 ,004	(1-3)
(2)Orta Gelir	Alt Gelir(1) Yüksek Gelir(3)	-,06489 ,27963*	,04946 ,10581	,389 ,023	(2-3)
(3)Yüksek Gelir	Alt Gelir(1) Orta Gelir(2)	-,34453* -27963*	,10694 ,10581	,004 ,023	(3-1) (3-2)

p < ,05

Tablo 96’da araştırmaya katılan katılımcıların genel adalet algılarına ilişkin gelir grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi gelir grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre alt grubu (X=1,95) ile yüksek gelir grubu (X=1,61) ve orta gelir grubu (X=1,89) ile yüksek gelir grubu (X=1,61) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Alt gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,344’dür. Orta gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,279’dur. Dolayısıyla tüm gelir gruplarında genel adalet algısı düşük olmakla beraber düşük ve orta gelir grubu ile yüksek gelir grubunun genel adalet algıları açısından homojen karakterler taşımadıkları görülmektedir.

H_{9b}: Gelir düzeyine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 97: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	p
Karşılıklı Adalet	Alt Gelir	541	2,1996	,82825	Gruplar Arası	8,575	2	4,288	5,916	0,003
	Orta Gelir	659	2,1442	,88151						
	Yüksek Gelir	72	1,8333	,73158	Grup İçi	919,745	1267	,725		
	Toplam	1272	2,1502	,85463	Toplam	928,320	1271			
<i>Varyans Homojenliği Testi => p: 0,096</i>										

Tablo 97’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,096 (p>0,05 ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu

söylenbilir. Araştırmaya katılan katılımcıların gelir gruplarına göre karşılıklı adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,003 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyleri karşılıklı adalet algıları açısından arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenbilir. Dolayısıyla, H_{9b} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların karşılıklı adalet algılarının gelir düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Alt gelir grubu ortalaması 2,19, orta gelir grubu ortalaması 2,14 iken yüksek gelir grubu ortalaması 1,83'dür. Dolayısıyla karşılıklı adalet algısı tüm gelir gruplarında düşük olmakla birlikte genel olarak bu algı düzeyi gelir düzeyi arttıkça daha da düşmektedir. En düşük karşılıklı adalet algısı ise yüksek gelir grubundadır. Gelir grupları arasında karşılıklı adalet algısı açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılığın hangi gelir grupları arasında olduğuna bakmak için Tukey testi sonuçlarına bakmak gerekmektedir.

Tablo 98: Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	P	Gruplar Arası Farklar
(1) Alt Gelir	Orta Gelir(2) Yüksek Gelir(3)	,05547 ,36630*	,04939 ,10680	,500 ,002	(1-3)
(2)Orta Gelir	Alt Gelir(1) Yüksek Gelir(3)	-,05547 ,31082*	,04939 ,10567	,500 ,009	(2-3)
(3)Yüksek Gelir	Alt Gelir(1) Orta Gelir(2)	-,36630* -,31082*	,10680 ,10567	,002 ,009	(3-1) (3-2)

$p < ,05$

Tablo 98'de araştırmaya katılan katılımcıların karşılıklı adalet algılarına ilişkin gelir grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi gelir grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre alt gelir grubu ($X=2,19$) ile yüksek gelir grubu ($X=1,83$) ve orta gelir grubu ($X=2,14$) ile yüksek gelir grubu ($X=1,83$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenbilir. Alt gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,366'dır. Orta gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,310'dur. Dolayısıyla tüm gelir gruplarında karşılıklı adalet algısı düşük olmakla beraber düşük ve

orta gelir grubu ile yüksek gelir grubunun karşılıklı adalet algıları açısından homojen karakterler taşımadıkları görülmektedir.

H_{0c}: Gelir düzeyine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 99: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Yatay Adalet	Alt Gelir	541	2,6063	,88086	Gruplar Arası	29,422	2	14,711	21,524	0,000
	Orta Gelir	659	2,4082	,84802						
	Yüksek Gelir	72	1,9861	,75978	Grup İçi	867,320	1269	,683		
	Toplam	1272	2,4686	,83996	Toplam	896,742	1271			
<i>Varyans Homojenliği Testi => p: 0,001</i>										

Varyans analizinden elde edilen sonuçların sağlıklı olduğunun söylenebilmesi için tek yönlü Anova testinin temel varsayımı olan varyans homojenliği testinde p değerinin 0,05’den büyük olması gerekir. Tablo 99’da görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,001 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan yapılacak olan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı çıkacağını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların gelir gruplarına göre yatay adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır.

Tablo 100: Araştırmaya Katılanların Gelir Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	GELİR DÜZEYİ	N	SO	SD	X ²	P
YATAY ADALET	Alt Gelir	541	693,44	2	42,957	,000
	Orta Gelir	659	611,42			
	Yüksek Gelir	72	438,18			

$P < ,05$

Tablo 93’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların gelir grupları arasında yatay adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre yaş gruplarının sıra ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 42,957$,

p<0,05). Dolayısıyla, H_{0c} hipotezi kabul edilmiştir. Bu farklılığın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney-U testi uygulanmış ve gruplar ikili olarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 101: Araştırmaya Katılanların Gelir Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	SO	Sıra Toplamı	U	P
YATAY ADALET	Alt Gelir	541	642,97	347847,00	155283,00	,000
	Orta Gelir	659	565,63	372753,00		
	Alt Gelir	541	321,47	173915,50	11647,50	,000
	Yüksek Gelir	72	198,27	14275,50		
	Orta Gelir	659	375,79	247644,50	17273,50	,000
	Yüksek Gelir	72	276,41	19901,50		

P<,05

Tablo 101’de gelir düzeyine göre yatay adalet algısının hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığını gösteren Mann-Whitney-U testi sonuçları yer almaktadır. Tablo verilerine bakıldığında yatay adalet algı düzeyi açısından tüm grup karşılaştırmaları için kritik değer 0,05’den küçük olduğundan, alt gelir-orta gelir, alt-gelir-yüksek gelir ve orta gelir-yüksek gelir grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Yatay adalet algı düzeyi ortalamaları Tablo 92’den izlenebileceği üzere sırasıyla alt gelir grubundakiler için 2,60, orta gelir grubundakiler için 2,40 ve yüksek gelir grubundakiler için de 1,98’dir. Dolayısıyla yatay adalet algısının gelir düzeyine bağlı olarak azaldığını ve bu adalet algısı açısından gelir gruplarının homojen karakter taşımadıklarını söyleyebilmek mümkündür.

H_{0d}: Gelir düzeyine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 102: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Dikey Adalet	Alt Gelir	541	2,7523	,97640	Gruplar Arası	24,466	2	12,233	12,979	0,000
	Orta Gelir	659	2,5918	,97007						
	Yüksek Gelir	72	2,1667	,93447	Grup İçi	1196,005	1267	,942		
	Toplam	1272	2,6360	,97992	Toplam	1220,471	1271			
<i>Varyans Homojenliği Testi => p: 0,523</i>										

Tablo 102’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,523 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeylerine göre dikey adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyleri arasında dikey adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{9d} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların dikey adalet algılarının gelir düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Alt gelir grubu ortalaması 2,75, orta gelir grubu ortalaması 2,59 iken yüksek gelir grubu ortalaması 2,16’dır. Yatay adalet algısında olduğu gibi dikey adalet algı düzeyinde de gelir düzeyine bağlı olarak bir azalmanın olduğu görülmektedir. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmıştır.

Tablo 103: Araştırmaya Katılanların Dikey Adalet Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) Alt Gelir	Orta Gelir(2)	,16050*	,05632	,000	(1-2)
	Yüksek Gelir(3)	,58564*	,12179	,000	(1-3)
(2)Orta Gelir	Alt Gelir(1)	-,16050*	,05632	,000	(2-1)
	Yüksek Gelir(3)	,42514*	,12050	,000	(2-3)
(3)Yüksek Gelir	Alt Gelir(1)	-,58564*	,12179	,000	(3-1)
	Orta Gelir(2)	-,42514*	,12050	,000	(3-2)

$p < ,05$

Tablo 96’da araştırmaya katılan katılımcıların dikey adalet algılarına ilişkin gelir düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi gelir düzeyindeki gruplar arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre alt gelir grubu ($X=2,75$) ile orta gelir grubu ($X=2,59$), alt gelir grubu ($X=2,75$) ile yüksek gelir grubu ($X=2,16$) ve orta gelir grubu ($X=2,59$) ile yüksek gelir grubu ($X=2,16$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Alt gelir grubunun ortalaması ile orta gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,160’dır. Alt gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,585’dir. Orta gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,425’dir.

H_{0e} : Gelir düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 104: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Ceza Adaleti	Alt Gelir	541	2,1553	,81076	Gruplar Arası	6,245	2	3,133	4,706	0,009
	Orta Gelir	659	2,0425	,82404						
	Yüksek Gelir	72	1,9028	,75358	Grup İçi	842,087	1269	,664		
	Toplam	1272	2,0825	,81698	Toplam	848,333	1271			
Varyans Homojenliği Testi => p: 0,152										

Tablo 104’de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,523 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeylerine göre ceza adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyleri arasında ceza adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{0e} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların ceza adaleti algılarının gelir düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Alt gelir grubu ortalaması 2,15, orta gelir grubu ortalaması 2,04 iken yüksek gelir grubu ortalaması 1,90’dır. Dolayısıyla gelir düzeyi arttıkça ceza adaleti algısının düştüğünü söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 105: Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) Alt Gelir	Orta Gelir(2) Yüksek Gelir(3)	,11278* ,25249*	,04726 ,10219	,045 ,036	(1-2) (1-3)
(2) Orta Gelir	Alt Gelir(1) Yüksek Gelir(3)	-,11278* ,13971	,04726 ,10111	,045 ,351	(2-1)
(3) Yüksek Gelir	Alt Gelir(1) Orta Gelir(2)	-,25249* ,13971	,10219 ,10111	,036 ,351	(3-1)

$p < ,05$

Tablo 105’de araştırmaya katılan katılımcıların ceza adaleti algılarına ilişkin gelir düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi gelir düzeyindeki gruplar arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre alt gelir grubu ($X=2,15$) ile orta gelir grubu ($X=2,04$) ve yüksek gelir grubu ($X=1,90$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Alt gelir grubunun ortalaması ile orta gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,112’dir. Alt gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,252’dir.

H_{9f}: Gelir düzeyine göre ‘‘Ceza Adaleti Algısı’’ açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 106: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Kişisel ıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Kişisel ıkar Adalet	Alt Gelir	541	2,1590	,79853	Gruplar Arası	20,009	2	10,005	16,220	0,000
	Orta Gelir	659	1,9636	,78853						
	Yüksek Gelir	72	1,6944	,64216	Grup İçi	782,733	1267	,617		
	Toplam	1272	2,0314	,79472	Toplam	802,742	1271			
<i>Varyans Homojenliği Testi => p: 0,117</i>										

Tablo 106’da görüldüğü yzere varyans homojenliği testinde p değerı 0,117 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeylerine göre kişisel çıkar adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerı 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyleri arasında kişisel çıkar adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{9f} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların kişisel çıkar adaleti algılarının gelir düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Alt gelir grubu ortalaması 2,15, orta gelir grubu ortalaması 1,96 iken yüksek gelir grubu ortalaması 1,69’dur. Kişisel çıkar adaleti algısı da gelir düzeyine bağlı olarak azalmaktadır.

Tablo 107: Araştırmaya Katılanların Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Gelir Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) Alt Gelir	Orta Gelir(2)	,19538*	,04556	,000	(1-2)
	Yüksek Gelir(3)	,46452*	,09852	,000	(1-3)
(2)Orta Gelir	Alt Gelir(1)	-,19538*	,04556	,000	(2-1)
	Yüksek Gelir(3)	,26914*	,09748	,016	(2-3)
(3)Yüksek Gelir	Alt Gelir(1)	-,46452*	,09852	,000	(3-1)
	Orta Gelir(2)	-,26914*	,09748	,016	(3-2)

p < ,05

Tablo 107’de araştırmaya katılan katılımcıların kişisel çıkar adaleti algılarına ilişkin gelir düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi gelir düzeyindeki gruplar arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre tüm gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Alt gelir grubunun ortalaması ile orta gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,195’dir. Alt gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,464’dür. Orta gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,269’dur. Dolayısıyla tüm gelir gruplarında karşılıklı adalet algısı düşük olmakla beraber düşük ve orta gelir grubu ile yüksek gelir grubunun karşılıklı adalet algıları açısından homojen karakterler taşımadıkları görülmektedir.

H₁₀: Gelir düzeyine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 108: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Kişisel Çıkar Adalet	Alt Gelir	541	4,5305	,58807	Gruplar Arası	35,087	2	17,544	48,207	0,000
	Orta Gelir	659	4,4082	,60293						
	Yüksek Gelir	72	3,7917	,71083	Grup İçi	461,818	1267	,364		
	Toplam	1272	4,4253	,62526	Toplam	496,905	1271			

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,227

Tablo 108’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,227 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu

söylenbilir. Araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeylerine göre refah devletine yönelik tutumları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyleri arasında refah devletine yönelik tutumları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenbilir. Dolayısıyla, H_{10} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumlarının gelir düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Alt gelir grubu ortalaması 4,53, orta gelir grubu ortalaması 4,40 iken yüksek gelir grubu ortalaması 3,79'dur. Dolayısıyla gelir düzeyi ile refah devletine yönelik tutumlar arasındaki ilişkiye bakıldığında düşük ve orta gelirli kişilerin refah devletine yönelik tutumlarının yüksek gelirlilere göre daha olumlu olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için de yine Tukey testi yapılmıştır.

Tablo 109: Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Gelir Düzeyleri Arası Tukey Testi Sonuçları

Gelir Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) Alt Gelir	Orta Gelir(2)	,12230*	,03500	,001	(1-2)
	Yüksek Gelir(3)	,73883*	,07568	,000	(1-3)
(2)Orta Gelir	Alt Gelir(1)	-,12230*	,03500	,001	(2-1)
	Yüksek Gelir(3)	,61653*	,07488	,000	(2-3)
(3)Yüksek Gelir	Alt Gelir(1)	-,73883*	,07568	,000	(3-1)
	Orta Gelir(2)	-,61653*	,07488	,000	(3-2)

$p < ,05$

Tablo 102'de araştırmaya katılan katılımcıların refah devletine yönelik tutumlarına ilişkin gelir düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi gelir düzeyindeki gruplar arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki gelir grubu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre tüm gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Alt gelir grubunun ortalaması ile orta gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,122'dir. Alt gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,738'dir. Orta gelir grubunun ortalaması ile yüksek gelir grubunun ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,616'dır. Dolayısıyla Tukey çoklu

karşılaştırma sonuçlarına göre tüm gelir gruplarının refah devletine yönelik tutumlar açısından homojen karakterler taşımadıkları görülmektedir.

H_{11} : Çalışma durumuna göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{11a} : Çalışma durumuna göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 110: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Genel Adalet	İşsiz	232	1,8879	,86562	Gruplar Arası	13,174	4	3,294	4,552	0,001
	Emekli	88	2,0114	,83727						
	Kamu Çalışanı	415	2,0217	,86086	Grup İçi	916,738	1267	,724		
	Özel Sektör(I)	256	1,7695	,82937						
	Özel Sektör(II)	281	1,8256	,84612	Toplam	929,912	1271			
	Toplam	1272	1,9025	,85536						

Varyans Homojenliği Testi => **p: 0,631**

Özel Sektör(I): kendi işinde çalışan, Özel Sektör(II): bir işverene bağlı olarak çalışan

Tablo 110’da görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,631 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre genel adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,001 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre grupların genel adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{11a} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adaletle ilişkin algılarının çalışma durumlarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İşsizlerin ortalaması 1,88, emeklilerin ortalaması 2,01, kamu çalışanlarının ortalaması 2,02, kendi özel işinde çalışanların ortalaması 1,76 iken bir işverene bağlı olarak çalışanların ortalaması ise 1,82’dir. Çalışma durumuna göre tüm grupların genel adalet algısı düşük olmakla birlikte genel adalet algısı en zayıf olan kesimler özel sektörde çalışanlardır. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmıştır.

Tablo 111: Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Çalışma Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) İşsiz	Emekli (2) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(I) (4) Özel Sektör(II) (5)	-,12343 -,13376 ,11840 ,06231	,10649 ,06973 ,07710 ,07546	,775 ,308 ,539 ,923	-
(2) Emekli	İşsiz (1) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(I) (4) Özel Sektör(II) (5)	,12343 -,01032 ,24183 ,18574	,10649 ,09983 ,10511 ,10391	,775 1,000 ,145 ,381	-
(3) Kamu Çalışanı	İşsiz (1) Emekli (2) Özel Sektör(I) (4) Özel Sektör(II) (5)	,13376 ,01032 ,25216* ,19606*	,06973 ,09983 ,06760 ,06571	,308 1,000 ,002 ,024	(3-4) (3-5)
(4) Özel Sektör(I)	İşsiz(1) Emekli (2) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(II) (5)	-,11840 -,24183 -,25216* -,05609	,07710 ,10511 ,06760 ,07349	,539 ,145 ,002 ,941	(4-3)
(5) Özel Sektör(II)	İşsiz(1) Emekli (2) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(I) (4)	-,06231 -,18574 -,19606* ,05609	,07546 ,10391 ,06571 ,07349	,923 ,381 ,024 ,941	(5-3)

p < ,05

Tablo 111’de araştırmaya katılan katılımcıların genel adalet algılarına ilişkin çalışma durumları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi çalışma durumu grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki çalışma durumu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre, işsizler ve emekliler ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmazken bu farklılık yalnızca kamu sektöründe çalışanlar (X=2,02) ile özel sektör çalışanları (X=1,76, X=1,82) arasında çıkmıştır. Kamu çalışanlarının ortalaması ile kendi özel işinde çalışanlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,252’dir. Kamu çalışanlarının ortalaması ile bir işverene bağlı olarak çalışanlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,196’dir.

H_{11b}: Çalışma durumuna göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 112’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,548 (p>0,05 ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre karşılıklı adalet

algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,010 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre gruplar arasında karşılıklı adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{11b} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adalete ilişkin algılarının çalışma durumlarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İşsizlerin ortalaması 2,25, emeklilerin ortalaması 2,23, kamu çalışanlarının ortalaması 2,14 kendi özel işinde çalışanların ortalaması 1,99 iken özel bir işverene bağlı olarak çalışanların ortalaması 2,18'dir. Tüm grupların karşılıklı adalet algısının zayıf olduğu görülmekle birlikte karşılıklı adalet algısı en yüksek olan işsizler ve emekliler iken en zayıf olan kesim özel sektör çalışanlarıdır.

Tablo 112: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Karşılıklı Adalet	İşsiz	232	2,2500	,84130	Gruplar Arası	9,732	4	2,433	3,356	0,010
	Emekli	88	2,2386	,84410						
	Kamu Çalışanı	415	2,1494	,83801	Grup İçi	918,588	1267	,725		
	Özel Sektör(I)	256	1,9922	,86316						
	Özel Sektör(II)	281	2,1851	,87091						
	Toplam	1272	2,1502	,85463	Toplam	928,320	1271			
Varyans Homojenliği Testi => p: 0,548										

Tablo 113'de araştırmaya katılan katılımcıların karşılıklı adalet algılarına ilişkin çalışma durumları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi çalışma durumu grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki çalışma durumu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre yalnızca işsizler ($X=2,25$) ile özel sektörde kendi özel işinde çalışanlar ($X=1,99$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söyleyebilmek mümkündür. İşsizlerin ortalaması ile kendi özel işinde çalışanların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,257'dir.

Tablo 113: Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Çalışma Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) İşsiz	Emekli (2) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(I) (4) Özel Sektör(II) (5)	,01136 ,10060 ,25781* ,06495	,10660 ,06980 ,07718 ,07553	1,000 ,601 ,008 ,911	(1-4)
(2) Emekli	İşsiz (1) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(I) (4) Özel Sektör(II) (5)	-,01136 ,08924 ,24645 ,05358	,10660 ,09993 ,10522 ,10401	1,000 ,900 ,132 ,986	-
(3) Kamu Çalışanı	İşsiz (1) Emekli (2) Özel Sektör(I) (4) Özel Sektör(II) (5)	-,10060 -,08924 ,15721 -,03566	,06980 ,09993 ,06767 ,06578	,601 ,900 ,138 ,983	-
(4) Özel Sektör(I)	İşsiz(1) Emekli (2) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(II) (5)	-,25781* -,24645 -,15721 -,19287	,07718 ,10522 ,06767 ,07357	,008 ,132 ,138 ,067	(4-1)
(5) Özel Sektör(II)	İşsiz(1) Emekli (2) Kamu Çalışanı (3) Özel Sektör(I) (4)	-,06495 -,05358 ,03566 ,19287	,07553 ,10401 ,06578 ,07357	,911 ,986 ,983 ,067	-

p < ,05

H_{11c}: Çalışma durumuna göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 114: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Yatay Adalet	İşsiz	232	2,4353	,86046	Gruplar Arası	4,972	4	1,243	1,766	,133
	Emekli	88	2,6250	,80676						
	Kamu Çalışanı	415	2,5205	,84781	Grup İçi	891,770	1267	,704		
	Özel Sektör(I)	256	2,4102	,84467						
	Özel Sektör(II)	281	2,4235	,81198	Toplam	896,742	1271			
Toplam	1272	2,4686	,83996							

Varyans Homojenliği Testi => **p: 0,524**

Tablo 114’de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,524 (p>0,05 ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre yatay adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,133 (p<0,05 ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumları arasında yatay

adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Dolayısıyla, H_{11c} hipotezi ret edilmiştir.

H_{11d} : Çalışma durumuna göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 115: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Dikey Adalet	İşsiz	232	2,7887	,97734	Gruplar Arası	13,602	4	3,400	3,570	,007
	Emekli	88	2,7045	,91173						
	Kamu Çalışanı	415	2,6554	,96274	Grup İçi	1206,869	1267	,953		
	Özel Sektör(I)	256	2,4648	1,01688						
	Özel Sektör(II)	281	2,6157	,97558	Toplam	1220,471	1271			
	Toplam	1272	2,6360	,97992						

Varyans Homojenliği Testi => **p: 0,004**

Tablo 115’de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,004 ($p>0,05$ ise homojen varyans) olduğundan yapılacak olan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Dikey adalet algı düzeyi ortalamaları açısından sırasıyla işsizlerin 2,78, emeklilerin 2,70, kamu çalışanlarının 2,65, kendi özel işinde çalışanların ortalaması 2,46 ve bir işverene bağlı olarak çalışanların 2,61 olduğu görülmektedir. Buna göre dikey adalet algısı en zayıf olan kesim kendi özel işinde çalışan kesim iken en yüksek olan kesim ise işsizlerdir. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumu gruplarına göre dikey adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır.

Tablo 116: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	SO	SD	X^2	P
DİKEY ADALET	İşsiz	232	692,13	4	14,429	,006
	Emekli	88	657,59			
	Kamu Çalışanı	415	643,86			
	Özel Sektör (I)	256	575,69			
	Özel Sektör (II)	281	628,50			

$P<,05$

Tablo 116’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların çalışma grupları arasında dikey adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını

gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre çalışma gruplarının sıra ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 14,429$, $p < 0,05$). Dolayısıyla, H_{11d} hipotezi kabul edilmiştir. Bu farklılığın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney-U testi uygulanmış ve gruplar ikili olarak karşılaştırılmıştır

Tablo 117: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Yatay Adalet Algularına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	SO	ST	U	P
DİKEY ADALET	İşsiz (1)	232	163,08	37835,50	9608,500	,389
	Emekli (2)	88	153,69	13524,50		
	İşsiz (1)	232	340,07	78897,00	44411,00	,082
	Kamu Çalışanı (3)	415	315,01	130731		
	İşsiz (1)	232	267,39	62034,50	24385,50	,000*
	Özel Sektör [I] (4)	256	223,76	57281,50		
	İşsiz (1)	232	271,08	62890,00	29330,00	,039*
	Özel Sektör [II] (5)	281	245,38	68951,00		
	Emekli (2)	88	256,29	22553,50	17882,50	,744
	Kamu Çalışanı (3)	415	251,09	104202,50		
	Emekli (2)	88	189,55	16680,50	9763,50	,051
	Özel Sektör [I] (4)	256	166,64	42659,50		
	Emekli (2)	88	191,56	16857,00	11787,00	,483
	Özel Sektör [II] (5)	281	182,95	51408,00		
	Kamu Çalışanı (3)	415	349,81	145172,00	47388,00	,013*
	Özel Sektör [I] (4)	256	313,61	80284,00		
Kamu Çalışanı (3)	415	351,94	146057,00	56878,00	,559	
Özel Sektör [II] (5)	281	343,41	96499,00			
Özel Sektör [I] (4)	256	257,18	65838,50	32942,50	,077	
Özel Sektör [II] (5)	281	279,77	78614,50			

* $P < 0,05$

Tablo 117’de çalışma durumlarına göre dikey adalet algısının hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığını gösteren Mann-Whitney-U testi sonuçları yer almaktadır. Tablo verilerine bakıldığında dikey adalet algı düzeyi açısından grup karşılaştırmalarında kritik değerin 0,05’den küçük olduğu gruplar, işsizler ($X=2,78$) ile kendi özel işinde çalışanlar ($X=2,46$) ve bir işverene bağlı olarak çalışanlar ($X=2,61$), kamu sektöründe çalışanlar ($X=2,65$) ile kendi özel işinde çalışanlardır ($X=2,46$). Buna göre işsizler özel sektör çalışanlarından, kamu çalışanları da özel sektörde kendi işinde çalışanlardan dikey adalet algısı açısından farklılık göstermektedir.

H_{11e} : Çalışma durumuna göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 118: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Ceza Adaleti	İşsiz	232	2,0689	,83975	Gruplar Arası	11,819	4	2,955	4,475	,001
	Emekli	88	2,2727	,78385						
	Kamu Çalışanı	415	2,1710	,82364	Grup İçi	836,513	1267	,660		
	Özel Sektör(I)	256	1,9531	,80058						
	Özel Sektör(II)	281	2,0213	,79254						
	Toplam	1272	2,0825	,81698	Toplam	848,332	1271			

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,027

Tablo 118’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,027 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Öte yandan ceza adaleti algısı ortalamalarına bakıldığında en düşük algı ortalaması 2,02 ile bir işverene bağlı olarak çalışanlarda en yüksek ortalama ise 2,27 ile emeklilerde çıkmıştır. İşsizlerin ortalaması 2,06, kamu çalışanlarının 2,17 ve kendi özel işinde çalışanların ise 1,95’dir.

Tablo 119: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	SO	SD	X ²	P
CEZA ADALETİ	İşsiz	232	631,64	4	18,186	,001
	Emekli	88	716,92			
	Kamu Çalışanı	415	674,69			
	Özel Sektör (I)	256	581,05			
	Özel Sektör (II)	281	609,45			

$P < ,05$

Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumu gruplarına göre ceza adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır. Tablo 119’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumu grupları arasında ceza adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre yaş gruplarının sıra ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 18,186$, $p < 0,05$). Dolayısıyla, H_{11e} hipotezi kabul edilmiştir. Bu farklılığın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney-U testi uygulanmış ve gruplar ikili olarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 120: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	SO	ST	U	P
CEZA ADALETİ	İşsiz (1)	232	154,74	35900,00	8872,00	,054
	Emekli (2)	88	175,68	15460,00		
	İşsiz (1)	232	310,31	71991,00	44963,00	,137
	Kamu Çalışanı (3)	415	331,66	137637,00		
	İşsiz (1)	232	254,38	59016,00	27404,00	,118
	Özel Sektör [I] (4)	256	235,55	60300,00		
	İşsiz (1)	232	261,72	60718,00	31502,00	,487
	Özel Sektör [III] (5)	281	253,11	71123,00		
	Emekli (2)	88	265,22	23339,00	17097,00	,314
	Kamu Çalışanı (3)	415	249,20	103517,00		
	Emekli (2)	88	200,18	17616,00	8828,00	,001*
	Özel Sektör [I] (4)	256	162,98	41724,00		
	Emekli (2)	88	209,34	18422,00	10222,00	,009*
	Özel Sektör [III] (5)	281	177,38	49843,00		
	Kamu Çalışanı (3)	415	354,77	147228,00	45332,00	,001*
	Özel Sektör [I] (4)	256	305,58	78228,00		
	Kamu Çalışanı (3)	415	363,07	150673,50	52261,50	,013*
	Özel Sektör [III] (5)	281	326,98	91882,50		
Özel Sektör [I] (4)	256	262,44	67184,00	34288,00	,321	
Özel Sektör [III] (5)	281	274,98	77269,00			

*P<,05

Tablo 120’de çalışma durumuna göre ceza adaleti algısının hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığını gösteren Mann-Whitney-U testi sonuçları yer almaktadır. Tablo verilerine bakıldığında ceza adaleti algı düzeyi açısından grup karşılaştırmaları için kritik değerin 0,05’den küçük olduğu grupların, emekliler (X=2,27) ve kamu çalışanları (X=2,17) ile kendi işinde çalışanlar (X=1,95), emekliler ve kamu çalışanları ile bir işverene bağlı çalışanlar (X=2,02) olduğu görülmektedir. Emekliler ile kamu sektöründe çalışanların ceza adaleti algı düzeyi yüksek iken özel sektörde çalışan kişilerin ceza adaleti algı düzeyi bu kesimlere göre daha düşüktür.

H_{11f}: Çalışma durumuna göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 121’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,364 (p>0,05 ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre kişisel çıkar adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,828 (p<0,05 ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumları

arasında kişisel çıkar adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Dolayısıyla, H_{11e} hipotezi kabul edilmemiştir.

Tablo 121: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algularına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Kişisel Çıkar Adalet	İşsiz	232	2,0690	0,79744	Gruplar Arası	,945	4	0,236	0,373	,828
	Emekli	88	2,0455	0,77176						
	Kamu Çalışanı	415	2,0458	0,81669	Grup İçi	801,797	1267	0,633		
	Özel Sektör(I)	256	1,9922	0,75663						
	Özel Sektör(II)	281	2,0107	0,80394	Toplam	802,742	1271			
	Toplam	1272	2,0314	0,79472						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,364

H_{12} : Çalışma durumuna göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 122: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Çalışma Durumu	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Refah Devleti	İşsiz	232	4,5129	,57344	Gruplar Arası	24,359	4	6,090	16,328	0,000
	Emekli	88	4,5568	,58443						
	Kamu Çalışanı	415	4,5229	,59290	Grup İçi	472,546	1267	,373		
	Özel Sektör(I)	256	4,1680	,69106						
	Özel Sektör(II)	281	4,4021	,59629	Toplam	496,905	1271			
	Toplam	1272	4,4253	,62526						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,905

Tablo 122’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,905 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumlarına göre refah devletine yönelik tutumlar arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumları arasında refah devletine yönelik tutumları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{12} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumlarının çalışma durumlarına göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İşsizlerin ortalaması 4,51, emeklilerin ortalaması 4,55, kamu çalışanlarının ortalaması 4,52, kendi özel işinde çalışanların ortalaması 4,16

iken bir işverene bağlı olarak çalışanları ortalaması ise 4,40'dir. Buna göre refah devletine yönelik tutum düzeyleri genelde olumlu olmakla birlikte refah devletine en sempatik kesim yaşlılar iken diğer gruplara göre daha az sempatik olan kesim kendi özel işinde çalışanlardır. Anova testi sonucu anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmıştır ve Tablo 123'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 123: Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Çalışma Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Çalışma Durumu	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) İşsiz	Emekli (2) -,04389	,07646	,979	(1-4)
	Kamu Çalışanı (3) -,00996	,05006	1,000	
	Özel Sektör(I) (4) ,34496	,05536	,000	
	Özel Sektör(II) (5) ,11080	,05417	,245	
(2) Emekli	İşsiz (1) ,04389	,07646	,979	(2-4)
	Kamu Çalışanı (3) ,03393	,07167	,990	
	Özel Sektör(I) (4) ,38885	,07547	,000	
	Özel Sektör(II) (5) ,15468	,07460	,232	
(3) Kamu Çalışanı	İşsiz (1) ,00996	,05006	1,000	(3-4)
	Emekli (2) -,03393	,07167	,990	
	Özel Sektör(I) (4) ,35492	,04853	,000	
	Özel Sektör(II) (5) ,12076	,04718	,079	
(4) Özel Sektör(I)	İşsiz(1) -,34496	,05536	,000	(4-1)
	Emekli (2) -,38885	,07547	,000	(4-2)
	Kamu Çalışanı (3) -,35492	,04853	,000	(4-3)
	Özel Sektör(II) (5) -,23417	,05277	,000	(4-5)
(5) Özel Sektör(II)	İşsiz(1) -,11080	,05417	,245	(5-4)
	Emekli (2) -,15468	,07460	,232	
	Kamu Çalışanı (3) -,12076	,04718	,079	
	Özel Sektör(I) (4) ,23417	,05277	,000	

$p < ,05$

Tablo 123'de araştırmaya katılan katılımcıların refah devletine yönelik tutumlarına ilişkin çalışma durumları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi çalışma durumu grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki çalışma durumu arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre işsizler ($X=4,51$) ile kendi özel işinde çalışanlar ($X=4,16$), emekliler ($X=4,55$) ile kendi özel işinde çalışanlar ($X=4,16$), kamu çalışanları ($X=4,52$) ile kendi özel işinde çalışanlar ($X=4,16$) ve kendi özel işinde çalışanlar ($X=4,16$) ile bir işverene bağlı olarak çalışanlar ($X=4,40$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. İşsizlerin ortalaması ile kendi özel işinde çalışanlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,344'dür. Emeklilerin ortalaması ile kendi özel işinde çalışanlarının ortalaması arasındaki

ortalama farkı 0,388’dir. Kamu çalışanlarının ortalaması ile kendi özel işinde çalışanlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,354’dür. Kendi özel işinde çalışanların ortalaması ile bir işverene bağlı olarak çalışanlarının arasındaki ortalama farkı ise 0,234’dür.

H₁₃: Eğitim düzeyine göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{13a}: Eğitim düzeyine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 124: Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Genel Adalet	İlköğretim-Lise	550	1,9636	,86130	Gruplar Arası	7,022	2	3,511	4,828	0,008
	Ön Lisans-Lisans	544	1,8952	,85077						
	Y. Lisans-Doktora	178	1,7360	,83222	Grup İçi	922,890	1269	,727		
	Toplam	1272	1,9025	,85536	Toplam	929,912	1271			
Varyans Homojenliği Testi => p: 0,997										

Tablo 124’de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,997 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeylerine göre genel adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,008 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyleri arasında genel adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{13a} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adalet algıları eğitim düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İlköğretim-lise ortalaması 1,96, ön lisans-lisans ortalaması 1,89 iken yüksek lisans-doktoranın ortalaması 1,73’dür. Genel olarak eğitim düzeyi arttıkça kişilerin genel adalet algıları azalmaktadır. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 125’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 125’de araştırmaya katılan katılımcıların genel adalet algılarına ilişkin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi eğitim düzeyi grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki eğitim düzeyi arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre

ilköğretim-lise mezunları (X=1,96) ile yüksek lisans-doktora mezunları (X=1,73) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. İlköğretim-lise mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,277'dir.

Tablo 125: Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) İlköğretim-Lise Ön Lisans-Lisans (2) Y. Lisans-Doktora (3)	,06842 ,22768*	,05157 ,07354	,381 ,006	(1-3)
(2) Ön Lisans-Lisans İlköğretim-Lise (1) Y. Lisans-Doktora (3)	-,06842 ,15927	,05157 ,07364	,381 ,078	-
(3) Y. Lisans-Doktora İlköğretim-Lise (1) Ön Lisans-Lisans (2)	-,22768* -,15927	,07354 ,07364	,006 ,078	(3-1)

$p < ,05$

H_{13b} : Eğitim düzeyine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 126’da görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,681 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeylerine göre karşılıklı adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,008 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyleri arasında karşılıklı adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{17b} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 126: Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Karşılıklı Adalet	İlköğretim-Lise	550	2,1782	0,83256	Gruplar Arası	7,001	2	3,500	4,821	0,008
	Ön Lisans-Lisans	544	2,1820	0,86361						
	Y. Lisans-Doktora	178	1,9663	0,87591	Grup İçi	921,319	1269	0,726		
	Toplam	1272	1,9663	0,85463	Toplam	928,320	1271			
<i>Varyans Homojenliği Testi => p: 0,681</i>										

Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların karşılıklı adalet algıları eğitim düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İlköğretim-lise ortalaması 2,17, ön lisans-lisans ortalaması 2,18 iken y. lisans-doktoranın ortalaması 1,96'dır. Genel olarak eğitim düzeyi yükseldikçe karşılıklı adalet algısı zayıflamaktadır. Anlamli bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 127'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 127: Araştırmaya Katılanların Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) İlköğretim-Lise	Ön Lisans-Lisans (2) Y. Lisans-Doktora (3)	-,00380 ,21189*	,05152 ,07348	,997 ,011	(1-3)
(2) Ön Lisans-Lisans	İlköğretim-Lise (1) Y. Lisans-Doktora (3)	,00380 ,21569*	,05152 ,07358	,997 ,010	(2-3)
(3) Y. Lisans-Doktora	İlköğretim-Lise (1) Ön Lisans-Lisans (2)	-,21189* -,21569*	,07348 ,07358	,011 ,010	(3-1) (3-2)

p < ,05

Tablo 127'de araştırmaya katılan katılımcıların karşılıklı adalet algılarına ilişkin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi eğitim düzeyi grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki eğitim düzeyi arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre ilköğretim-lise mezunları (X=2,17) ile yüksek lisans-doktora mezunları (X=1,96) ve ön lisans-lisans mezunları (X=2,18) ile yüksek lisans-doktora mezunları (X=1,96) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. İlköğretim-lise mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,211'dir. Ön lisans-lisans mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,215'dir. Bu sonuçlara göre karşılıklı adalet algısı açısından grup karakterlerinin homojen olmadığını söyleyebilmek mümkündür.

H_{13c}: Eğitim düzeyine göre "Yatay Adalet Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 128: Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyine Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Yatay Adalet	İlköğretim-Lise	550	2,4891	,86148	Gruplar Arası	8,835	2	4,418	6,314	,002
	Ön Lisans-Lisans	544	2,5147	,81636						
	Y. Lisans-Doktora	178	2,2640	,81853	Grup İçi	887,907	1269	,700		
	Toplam	1272	2,4686	,83996	Toplam	896,742	1271			

Varyans Homojenliği Testi => **p: 0,01**

Varyans analizinden elde edilen sonuçların sağlıklı olduğunun söylenebilmesi için parametrik bir test olan tek yönlü Anova testinin temel varsayımı olan varyans homojenliği testinde p değerinin 0,05'den büyük olması gerekmektedir. Tablo 128'de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,001 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyi gruplarına göre yatay adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır.

Tablo 129: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyi Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	GELİR GRUBU	N	SO	SD	X ²	P
YATAY ADALET	İlköğretim-Lise	550	646,78	2	12,929	,002
	Ön Lisans-Lisans	544	653,88			
	Y. Lisans-Doktora	178	551,62			

$P < 0,05$

Tablo 129'da görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyi grupları arasında yatay adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre gelir düzeyi gruplarının sıra ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 12,929$, $p < 0,05$). Dolayısıyla, H_{13c} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 130'da eğitim düzeyine göre yatay adalet algısının hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığını gösteren Mann-Whitney-U testi sonuçları yer almaktadır. Tablo verilerine bakıldığında yatay adalet algı düzeyi açısından grup karşılaştırmalarında kritik değer 0,05'den küçük olduğu, ilköğretim-lise ile yüksek

lisans-doktora ve ön lisans-lisans ile yüksek lisans-doktora grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Yatay adalet algı düzeyi ortalamaları, Tablo 121’den de görüldüğü üzere sırasıyla ilköğretim ve lise için 2,48, ön lisans ve lisans için 2,51 ve yüksek lisans ve doktora için de 2,64’tür. Dolayısıyla yatay adalet algısının eğitim düzeyi açısından fark edip etmediği noktasında yüksek tahsillilerin diğer eğitim düzeyi gruplarından farklı olduğunu ve bu adalet algısı açısından eğitim düzeyi gruplarının homojen karakterler taşımadıklarını söyleyebilmek mümkündür.

Tablo 130: Araştırmaya Katılanların Gelir Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	SO	Sıra Toplamı	U	p
YATAY ADALET	İlköğretim-Lise (1)	550	544,66	299560,50	148035,50	,746
	Ön Lisans-Lisans (2)	544	550,38	299404,50		
	İlköğretim-Lise (1)	550	377,62	207692,50	41732,50	,002*
	Y. Lisans-Doktora (3)	178	323,95	57663,50		
	Ön Lisans-Lisans (2)	544	376,01	204547,50	40524,50	,000*
	Y. Lisans-Doktora (3)	178	317,17	56455,50		

P<,05

H_{13d}: Eğitim düzeyine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 131’de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,140 (p>0,05 ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeylerine göre dikey adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,042 (p<0,05 ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyleri arasında dikey adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{17d} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 131: Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Dikey Adalet	İlköğretim-Lise	550	2,6945	,96258	Gruplar Arası	6,090	2	3,045	3,182	0,042
	Ön Lisans-Lisans	544	2,6268	,98539						
	Y. Lisans-Doktora	178	2,4831	1,00409	Grup İçi	1214,381	1269	,957		
	Toplam	1272	2,6360	,97992	Toplam	1220,471	1271			
Varyans Homojenliği Testi => p: 0,140										

Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların dikey adalet algıları eğitim düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İlköğretim-lise ortalaması 2,69, ön lisans-lisans ortalaması 2,62 iken yüksek lisans-doktoranın ortalaması 2,48’dir. Anlamli bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 132’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 132: Araştırmaya Katılanların Dikey Adalet Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) İlköğretim-Lise	Ön Lisans-Lisans (2) Y. Lisans-Doktora (3)	,06771 ,21140*	,05915 ,08436	,487 ,033	(1-3)
(2) Ön Lisans-Lisans	İlköğretim-Lise (1) Y. Lisans-Doktora (3)	-,06771 ,14369	,05915 ,08447	,487 ,205	-
(3) Y. Lisans-Doktora	İlköğretim-Lise (1) Ön Lisans-Lisans (2)	-,21140* -,14369	,08436 ,08447	,033 ,205	(3-1)

$p < ,05$

Tablo 132’de araştırmaya katılan katılımcıların dikey adalet algılarına ilişkin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi eğitim düzeyi grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki eğitim düzeyi arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre ilköğretim-lise mezunları ($X=2,69$) ile yüksek lisans-doktora mezunları ($X=2,48$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. İlköğretim-lise mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,211’dir.

H_{13e} : Eğitim düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 133: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Ceza Adaleti	İlköğretim-Lise	550	2,1673	0,82825	Gruplar Arası	7,032	2	3,516	5,304	0,005
	Ön Lisans-Lisans	544	2,0239	0,81275						
	Y. Lisans-Doktora	178	2,0000	0,77387	Grup İçi	841,300	1269	0,663		
	Toplam	1272	2,0825	0,81698	Toplam	848,333	1271			
Varyans Homojenliği Testi => $p: 0,005$										

Varyans analizinden elde edilen sonuçların sağlıklı olduğunun söylenebilmesi için Tek yönlü Anova testinin temel varsayımı olan varyans homojenliği testinde p değerinin 0,05'den büyük olması gerekmektedir. Tablo 133'de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,005 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyi gruplarına göre ceza adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır.

Tablo 134: Araştırmaya Katılanların Gelir Düzeyi Gruplarına Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	GELİR GRUBU	N	SO	SD	X ²	P
CEZA ADALETİ	İlköğretim-Lise	550	673,26	2	11,113	,004
	Ön Lisans-Lisans	544	611,40			
	Y. Lisans-Doktora	178	599,63			

P<,05

Tablo 134'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların gelir düzeyi grupları arasında yatay adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre gelir düzeyi gruplarının sıra ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 11,113$, $p < 0,05$). Dolayısıyla, H_{13e} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 135: Araştırmaya Katılanların Gelir Gruplarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Mann-Whitney-U Testi Sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	SO	Sıra Toplamı	U	p
CEZA ADALETİ	İlköğretim-Lise (1)	550	573,80	315591,00	135134,00	,003*
	Ön Lisans-Lisans (2)	544	520,91	283374,00		
	İlköğretim-Lise (1)	550	374,95	206225,00	43200,00	,012*
	Y. Lisans-Doktora (3)	178	332,20	59131,00		
	Ön Lisans-Lisans (2)	544	362,99	197468,50	47603,50	,721
	Y. Lisans-Doktora (3)	178	356,94	63534,50		

P<,05

Tablo 135'de eğitim düzeyine göre ceza adaleti algısının hangi gruplar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığını gösteren Mann-Whitney-U testi sonuçları yer almaktadır. Tablo verilerine bakıldığında ceza adaleti algı düzeyi açısından grup

karşılaştırmalarında kritik değerin 0,05'den küçük olduğu, ilköğretim-lise eğitim düzeyinde olan kişiler ile diğer eğitim düzeyi grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Ceza adaleti algı düzeyi ortalamaları, Tablo 126'dan da görüldüğü üzere sırasıyla ilköğretim ve lise için 2,16, ön lisans ve lisans için 2,02 ve yüksek lisans ve doktora için de 2,00'dir. Dolayısıyla ceza adalet algısının eğitim düzeyi açısından fark edip etmediği noktasında düşük eğitim düzeyini gösteren ilköğretim ve lise mezunları ile daha yüksek eğitim düzeyinde bulunan gruplar arasında bir farklılık bulunmakta olup eğitim düzeyi yükseldikçe ceza adaleti algısı artmaktadır.

H_{13f}: Eğitim düzeyine göre "Ceza Adaleti Algısı" açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 136: Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Kişisel Çıkar Adalet	İlköğretim-Lise	550	2,0836	,77548	Gruplar Arası	7,496	2	3,748	5,980	0,003
	Ön Lisans-Lisans	544	2,0386	,82791						
	Y. Lisans-Doktora	178	1,8483	,72449	Grup İçi	795,247	1269	0,627		
	Toplam	1272	2,0314	,79472	Toplam	802,742	1271			
<i>Varyans Homojenliği Testi => p: 0,129</i>										

Tablo 136'da görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,129 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeylerine göre kişisel çıkar adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,042 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyleri arasında kişisel çıkar adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{13f} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların kişisel çıkar adaleti algıları eğitim düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İlköğretim-lise ortalaması 2,08, ön lisans-lisans ortalaması 2,03 iken y. lisans-doktoranın ortalaması 1,84'dir. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 137'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 137: Araştırmaya Katılanların Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Eğitim Düzeyi Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi		Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) İlköğretim-Lise	Ön Lisans-Lisans (2)	,04503	,04787	,615	(1-3)
	Y. Lisans-Doktora (3)	,23532*	,06826	,002	
(2) Ön Lisans-Lisans	İlköğretim-Lise (1)	-,04503	,04787	,615	(2-3)
	Y. Lisans-Doktora (3)	,19029*	,06836	,015	
(3) Y. Lisans-Doktora	İlköğretim-Lise (1)	-,23532*	,06826	,002	(3-1)
	Ön Lisans-Lisans (2)	-,19029*	,06836	,015	(3-2)

p < ,05

Tablo 137’de araştırmaya katılan katılımcıların dikey adalet algılarına ilişkin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi eğitim düzeyi grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki eğitim düzeyi arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine (p<0,05 ise anlamlı) göre ilköğretim-lise (X=2,08) ile yüksek lisans-doktora (X=1,84) ve ön lisans-lisans (X=2,03) ile yüksek lisans-doktora (X=1,84) mezunu gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. İlköğretim-lise mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,235’dir. Ön lisans-lisans mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,190’dır. Kişisel çıkar adaleti algısı en düşük yüksek lisans ve doktora mezunlarında görülürken diğer mezunlarda da bu adalet algısı düşük olmakla birlikte daha yüksektir.

H₁₄: Eğitim düzeyine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 139: Araştırmaya Katılanların Eğitim Düzeyine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Refah Devleti	İlköğretim-Lise	550	4,4945	,59976	Gruplar Arası	13,426	2	6,713	17,620	0,000
	Ön Lisans-Lisans	544	4,4357	,61556						
	Y. Lisans-Doktora	178	4,1798	,67333	Grup İçi	483,479	1269	,381		
	Toplam	1272	4,4253	,62526	Toplam	496,905	1271			
Varyans Homojenliği Testi => p: 0,561										

Tablo 139’da görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,561 (p>0,05 ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu

söylenbilir. Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeylerine göre refah devletine yönelik tutumları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların eğitim düzeyleri arasında refah devletine yönelik tutumları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenbilir. Dolayısıyla, H_{14} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumları eğitim düzeylerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. İlköğretim-lise ortalaması 4,49, ön lisans-lisans ortalaması 4,43 iken yüksek lisans-doktoranın ortalaması 4,17'dir. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 140'daki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 140: Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Eğitim Düzeyleri Arası Tukey Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar
(1) İlköğretim-Lise Ön Lisans-Lisans (2) Y. Lisans-Doktora (3)	,05888 ,31477*	,03732 ,05323	,256 ,000	(1-3)
(2) Ön Lisans-Lisans İlköğretim-Lise (1) Y. Lisans-Doktora (3)	-,05888 ,25589*	,03732 ,05330	,256 ,000	(2-3)
(3) Y. Lisans-Doktora İlköğretim-Lise (1) Ön Lisans-Lisans (2)	-,31477* -,25589*	,05323 ,05330	,000 ,000	(3-1) (3-2)

$p < ,05$

Tablo 140'da araştırmaya katılan katılımcıların refah devletine yönelik tutumlarına ilişkin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi eğitim düzeyi grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki eğitim düzeyi arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre ilköğretim-lise mezunları ($X=4,49$) ile yüksek lisans-doktora mezunları ($X=4,17$) ve ön lisans-lisans mezunları ($X=4,43$) ile yüksek lisans-doktora mezunları ($X=4,17$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenbilir. İlköğretim-lise mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,314'dür. Ön lisans-lisans mezunlarının ortalaması ile yüksek lisans-doktora mezunlarının ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,314'dür. Tüm eğitim grubu mezunlarında refah devletine yönelik tutumlar oldukça olumlu olmakla birlikte eğitim düzeyi yükseldikçe bu tutum düzeyi zayıflamaktadır. Tutum noktasında, yüksek lisans ve doktora mezunları en zayıf

tutumuna sahip olup diğer mezuniyet derecesine sahip kişilere göre farklı bir tutum karakteri göstermektedir.

H₁₅: Siyasi düşüncelerine göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{15a}: Siyasi düşüncelerine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 141: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Genel Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Genel Adalet	Marksist	24	2,0417	,85867	Gruplar Arası	11,539	5	2,308	3,181	0,007
	Muhafazakar	266	1,8722	,85043						
	Milliyetçi Muhafazakar	405	1,8568	,83502	Grup İçi	918,373	1266	,725		
	Liberal Demokrat	231	1,7922	,84962						
	Sosyal Demokrat	188	2,0160	,89846	Toplam	929,912	1271			
	Kararsız	158	2,0759	,84117						
	Toplam	1272	1,9025	,85536						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,356

Tablo 141’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,356 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşüncelerine göre genel adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,007 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünceleri arasında genel adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{15a} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların genel adalet algıları siyasi düşüncelerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. marksistlerin ortalaması 2,04, muhafazakarların ortalaması 1,87, milliyetçi muhafazakarların ortalaması 1,85, liberal demokratların 1,79, sosyal demokratların ortalaması 2,01 iken kararsızların ortalaması 2,07’dir. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 142’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 142: Araştırmaya Katılanların Genel Adalet Algularına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Siyasi Düşünce	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) Marksist	Muhafazakar (2)	,16949	,18153	,938	-
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,18488	,17893	,907	
	Liberal Demokrat (4)	,24946	,18266	,748	
	Sosyal Demokrat (5)	,02571	,18462	1,000	
	Kararsız (6)	-,03428	,18659	1,000	
(2) Muhafazakar	Marksist (1)	-,16949	,18153	,938	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,01539	,06722	1,000	
	Liberal Demokrat (4)	,07997	,07660	,903	
	Sosyal Demokrat (5)	-,14378	,08115	,485	
	Kararsız (6)	-,20377	,08555	,163	
(3) M. Muhafazakar	Marksist (1)	-,18488	,17893	,907	-
	Muhafazakar (2)	-,01539	,06722	1,000	
	Liberal Demokrat (4)	,06458	,07022	,942	
	Sosyal Demokrat (5)	-,15917	,07516	,279	
	Kararsız (6)	-,21916	,07989	,068	
(4) Liberal Demokrat	Marksist (1)	-,24946	,18266	,748	
	Muhafazakar (2)	-,07997	,07660	,903	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	-,06458	,07022	,942	
	Sosyal Demokrat (5)	-,22375	,08366	,081	
	Kararsız (6)	-,28374*	,08793	,016	
(5) Sosyal Demokrat	Marksist (1)	-,02571	,18462	1,000	-
	Muhafazakar (2)	,14378	,08115	,485	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,15917	,07516	,279	
	Liberal Demokrat (4)	,22375	,08366	,081	
	Kararsız (6)	-,05999	,09192	,987	
(6) Kararsız	Marksist (1)	,03428	,18659	1,000	
	Muhafazakar (2)	,20377	,08555	,163	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,21916	,07989	,068	
	Liberal Demokrat (4)	,28374*	,08793	,016	
	Sosyal Demokrat (5)	,05999	,09192	,987	

$p < ,05$

Tablo 142’de araştırmaya katılan katılımcıların refah genel adalet algularına ilişkin siyasi düşünceleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi siyasi düşünce grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki siyasi düşünce arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre Liberal Demokratlar ($X=1,79$) ile kararsızlar ($X=2,07$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Liberal Demokratlar ortalaması ile kararsızların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,283’ dür.

H_{15b} : Siyasi düşüncelerine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 143: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Karşılıklı Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Karşılıklı Adalet	Marksist	24	1,9167	0,71728	Gruplar Arası	8,572	5	1,714	2,360	,058
	Muhafazakar	266	2,1842	0,87733						
	Milliyetçi Muhafazakar	405	2,2000	0,86000	Grup İçi	919,748	1266	0,726		
	Liberal Demokrat	231	2,0000	0,88955						
	Sosyal Demokrat	188	2,2128	0,77903	Toplam	928,320	1271			
	Kararsız	158	2,1456	0,83572						
Toplam	1272	2,1502	0,85463							

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,192

Tablo 143’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,192 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşüncelerine göre kişisel çıkar adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,058 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların çalışma durumları arasında kişisel çıkar adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Dolayısıyla, H_{15b} hipotezi kabul edilmemiştir.

H_{15c}: Siyasi düşüncelerine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 144’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,085 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir.

Tablo 144: Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Yatay Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Yatay Adalet	Marksist	24	2,5000	,97802	Gruplar Arası	9,362	5	1,872	2,671	,021
	Muhafazakâr	266	2,3835	,83978						
	Milliyetçi Muhafazakâr	405	2,4074	,86714	Grup İçi	887,381	1266	,701		
	Liberal Demokrat	231	2,4805	,81737						
	Sosyal Demokrat	188	2,6223	,80169	Toplam	896,742	1271			
	Kararsız	158	2,5633	,80154						
Toplam	1272	2,4686	,83996							

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,085

Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşüncelerine göre yatay adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,021 ($p < 0,05$ ise anlamlı)

olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünceleri arasında yatay adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{19c} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların yatay adalet algıları siyasi düşüncelerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Marksist 2,50, muhafazakar 2,38, milliyetçi muhafazakar 2,40, liberal demokratlar 2,48, sosyal demokratların 2,62 iken kararsızların ortalaması 2,56'dır. Anlamlı bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 145'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 145: Araştırmaya Katılanların Yatay Adalet Algılarına İlişkin Siyasi Düşünce Grupları Arası Tukey Testi Sonuçları

Siyasi Düşünce	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) Marksist	Muhafazakar (2)	,11654	,17844	,987	-
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,09259	,17589	,995	
	Liberal Demokrat (4)	,01948	,17955	1,000	
	Sosyal Demokrat (5)	-,12234	,18148	,985	
	Kararsız (6)	-,06329	,18342	,999	
(2) Muhafazakar	Marksist (1)	-,11654	,17844	,987	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	-,02395	,06607	,999	
	Liberal Demokrat (4)	-,09706	,07530	,791	
	Sosyal Demokrat (5)	-, 23888*	,07977	,033	
	Kararsız (6)	-,17983	,08409	,268	
(3) M. Muhafazakar	Marksist (1)	-,09259	,17589	,995	(3-5)
	Muhafazakar (2)	,02395	,06607	,999	
	Liberal Demokrat (4)	-,07311	,06903	,897	
	Sosyal Demokrat (5)	-, 21493*	,07389	,043	
	Kararsız (6)	-,15588	,07853	,351	
(4) Liberal Demokrat	Marksist (1)	-,01948	,17955	1,000	
	Muhafazakar (2)	,09706	,07530	,791	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,07311	,06903	,897	
	Sosyal Demokrat (5)	-,14182	,08224	,516	
	Kararsız (6)	-,08277	,08643	,931	
(5) Sosyal Demokrat	Marksist (1)	,12234	,18148	,985	(5-2) (5-3)
	Muhafazakar (2)	, 23888*	,07977	,033	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	, 21493*	,07389	,043	
	Liberal Demokrat (4)	,14182	,08224	,516	
	Kararsız (6)	,05905	,09036	,987	
(6) Kararsız	Marksist (1)	,06329	,18342	,999	
	Muhafazakar (2)	,17983	,08409	,268	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,15588	,07853	,351	
	Liberal Demokrat (4)	,08277	,08643	,931	
	Sosyal Demokrat (5)	-,05905	,09036	,987	

$p < ,05$

Tablo 145’de araştırmaya katılan katılımcıların yatay adalet algılarına ilişkin siyasi düşünceleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi siyasi düşünce grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki siyasi düşünce arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre muhafazakarlar ($X=2,38$) ile sosyal demokratlar ($X=2,62$) ve milliyetçi muhafazakarlar ($X=2,40$) ile sosyal demokratlar ($X=2,62$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Muhafazakarların ortalaması ile sosyal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,238’dir. milliyetçi muhafazakarların ortalaması ile Sosyal Demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,214’dür. Bu veriler doğrultusunda vergilemede yatay adalet algısının diğer siyasi düşünceye sahip olanlara göre sosyal demokratlarda daha yüksek olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

H_{15d}: Siyasi düşüncelerine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 146: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Dikey Adalet	Marksist	24	2,7917	,93153	Gruplar Arası	1,544	5	,309	,321	,901
	Muhafazakar	266	2,6090	,97000						
	Milliyetçi Muhafazakar	405	2,6395	1,00662	Grup İçi	1218,927	1266	,963		
	Liberal Demokrat	231	2,5974	1,03747						
	Sosyal Demokrat	188	2,6543	,90313	Toplam	1220,471	1271			
	Kararsız	158	2,6835	,90313						
Toplam	1272	2,6360	,97992							

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,024

Tablo 146’da görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,024 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünce gruplarına göre dikey adalet algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığına bakabilmek için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis-H testi yapılmıştır.

Tablo 147’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların yaş grupları arasında dikey adalet algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını gösteren Kruskal-Wallis-H testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre yaş gruplarının sıra

ortalamaları (SO) arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2 = 1,296$, $p > 0,05$). Dolayısıyla, H_{15d} hipotezi kabul edilmemiştir.

Tablo 147: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşünce Gruplarına Göre Dikey Adalet Algılarına İlişkin Kruskal-Wallis-H Testi Sonuçları

Ölçek	SIYASİ DÜŞÜNCE	N	SO	SD	X^2	P
SIYASİ DÜŞÜNCE	Marksist	24	690,69	5	1,296	,935
	Muhafazakar	266	626,95			
	Milliyetçi Muhafazakar	405	639,18			
	Liberal Demokrat	231	625,15			
	Sosyal Demokrat	188	640,43			
	Kararsız	158	649,40			

$P < ,05$

H_{15e} : Siyasi düşüncelerine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 148’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,356 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşüncelerine göre ceza adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünceleri açısından gruplar arasında ceza adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{15e} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 148: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Ceza Adaleti	Marksist	24	2,5417	,58823	Gruplar Arası	37,197	5	7,439	11,611	0,000
	Muhafazakar	266	2,0451	,82750						
	Milliyetçi Muhafazakar	405	1,9457	,83667	Grup İçi	811,135	1266	,641		
	Liberal Demokrat	231	1,9567	,81178						
	Sosyal Demokrat	188	2,2926	,73459	Toplam	848,333	1271			
	Kararsız	158	2,3608	,74199						
	Toplam	1272	2,0825	,81698						

Varyans Homojenliği Testi => $p: 0,356$

Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların ceza adaleti algıları siyasi düşüncelerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Marksist 2,54, muhafazakarların ortalaması 2,04, milliyetçi muhafazakarların ortalaması 1,94, liberal demokratların 1,95, sosyal demokratların 2,29 iken kararsızların ortalaması 2,36'dır. Anlamli bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 149'daki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 149: Araştırmaya Katılanların Ceza Adaleti Algılarına İlişkin Siyasi Düşünceleri Arası Tukey Testi Sonuçları

Siyasi Düşünce	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) Marksist	Muhafazakar (2)	,49655*	,17060	,043	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,59599*	,16816	,005	(1-2)
	Liberal Demokrat (4)	,58496*	,17167	,009	(1-3)
	Sosyal Demokrat (5)	,24911	,17351	,705	(1-4)
	Kararsız (6)	,18091	,17536	,907	
(2) Muhafazakar	Marksist (1)	-,49655*	,17060	,043	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,09943	,06317	,616	(2-1)
	Liberal Demokrat (4)	,08840	,07199	,823	(2-5)
	Sosyal Demokrat (5)	-,24744*	,07627	,015	(2-6)
	Kararsız (6)	-,31565*	,08040	,001	
(3) M. Muhafazakar	Marksist (1)	-,59599*	,16816	,005	
	Muhafazakar (2)	-,09943	,06317	,616	(3-1)
	Liberal Demokrat (4)	-,01103	,06600	1,000	(3-5)
	Sosyal Demokrat (5)	-,34687*	,07064	,000	(3-6)
	Kararsız (6)	-,41508*	,07508	,000	
(4) Liberal Demokrat	Marksist (1)	-,58496*	,17167	,009	
	Muhafazakar (2)	-,08840	,07199	,823	(4-1)
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,01103	,06600	1,000	(4-5)
	Sosyal Demokrat (5)	-,33584*	,07862	,000	(4-6)
	Kararsız (6)	-,40405*	,08264	,000	
(5) Sosyal Demokrat	Marksist (1)	-,24911	,17351	,705	
	Muhafazakar (2)	,24744*	,07627	,015	(5-2)
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,34687*	,07064	,000	(5-3)
	Liberal Demokrat (4)	,33584*	,07862	,000	(5-4)
	Kararsız (6)	-,06821	,08639	,969	
(6) Kararsız	Marksist (1)	-,18091	,17536	,907	
	Muhafazakar (2)	,31565*	,08040	,001	(6-2)
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,41508*	,07508	,000	(6-3)
	Liberal Demokrat (4)	,40405*	,08264	,000	(6-4)
	Sosyal Demokrat (5)	,06821	,08639	,969	

P<,05

Tablo 149'da araştırmaya katılan katılımcıların ceza adaleti algılarına ilişkin siyasi düşünce grupları arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi siyasi düşünce grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki siyasi düşünce

arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre; marksistler ($X=2,54$) ile muhafazakarlar ($X=2,04$), milliyetçi muhafazakarlar ($X=1,94$) ve liberal demokratlar ($X=1,95$) arasında, muhafazakarlar ($X=2,04$) ile marksistler ($X=2,54$), sosyal demokratlar ($X=2,29$) ve kararsızlar ($X=2,36$) arasında, milliyetçi muhafazakarlar ($X=1,94$) ile marksistler ($X=2,54$), sosyal demokratlar ($X=2,29$) ve kararsızlar ($X=2,36$) arasında, liberal demokratlar ($X=1,95$) ile marksist ($X=2,54$), sosyal demokrat ($X=2,29$) ve kararsızlar ($X=2,36$) arasında, sosyal demokratlar ($X=2,29$) ile muhafazakar ($X=2,04$), milliyetçi muhafazakar ($X=1,94$) ve liberal demokratlar ($X=1,95$) arasında kararsız kalanlar ($X=2,36$) ile de muhafazakar ($X=2,04$), milliyetçi muhafazakar ($X=1,94$) ve liberal demokratlar ($X=1,95$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

Marksistlerin ortalaması ile muhafazakarların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,496'dir. Marksistlerin ortalaması ile milliyetçi muhafazakarların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,595'dir. Marksistlerin ortalaması ile liberal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,584'dür. Muhafazakarların ortalaması ile sosyal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,247'dir. Muhafazakarların ortalaması ile kararsızların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,315'dir. Milliyetçi muhafazakarların ortalaması ile sosyal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,346'dır. Milliyetçi muhafazakarların ortalaması ile kararsızların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,415'dir. Liberal demokratların ortalaması ile sosyal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,335'dir. Liberal demokratın ortalaması ile kararsızların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,404'dür. Dolayısıyla ceza adaleti algısı açısından çoğu siyasi düşünce grubunun homojen karakterler taşımadıkları söylenebilir. En düşük ceza adaleti algısı milliyetçi muhafazakar kişilerde iken en yüksek ceza adaleti algısı marksistlerdedir. Fark değerlerine bakıldığında muhafazakar, milliyetçi muhafazakar ve liberal şeklinde gruplanabilen sağ görüşlü kişiler ile marksist ve sosyal demokrat olarak gruplanabilen sol görüşlü kişilerin ceza adaleti algısının farklılaştığı görülmektedir.

H_{15f}: Siyasi düşüncelerine göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 150: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Kişisel Çıkar Adaleti Algılarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Kişisel Çıkar Adaleti	Marksist	24	2,2083	0,83297	Gruplar Arası	4,400	5	,880	1,395	,223
	Muhafazakar	266	2,0000	,80564						
	M. Muhafazakar	405	1,9827	,77855	Grup İçi	798,343	1266	,631		
	Liberal Demokrat	231	2,0303	,84644						
	Sosyal Demokrat	188	2,1436	,78462	Toplam	802,742	1271			
	Kararsız	158	2,0506	,73837						
	Toplam	1272	2,0314	,79472						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,064

Tablo 150’de görüldüğü üzere varyans homojenliği testinde p değeri 0,064 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenemez. Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşüncelerine göre kişisel çıkar adaleti algıları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,223 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünceleri arasında kişisel çıkar adaleti algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Dolayısıyla, H_{15f} hipotezi kabul edilmemiştir.

H₁₆: Siyasi düşüncelerine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 151’de görüldüğü gibi varyans homojenliği testinde p değeri 0,068 ($p > 0,05$ ise homojen varyans) olduğundan tek yönlü Anova testi sonuçlarının sağlıklı olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşüncelerine göre refah devletine yönelik tutumları arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değeri 0,000 ($p < 0,05$ ise anlamlı) olduğundan araştırmaya katılan katılımcıların siyasi düşünce grupları arasında refah devletine yönelik tutumlar açısından anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, H_{16} hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan Anova testi sonucunda, araştırmaya katılanların refah devletine yönelik tutumları siyasi düşüncelerine göre dağılımların ortalaması şu şekildedir. Marksistlerin ortalaması 4,54, muhafazakarların ortalaması 4,47, milliyetçi muhafazakarların ortalaması 4,34, liberal demokratların 4,28, sosyal demokratların 4,56 iken kararsızların ortalaması 4,58’dir. Tüm siyasal grupların refah devletine yönelik tutumları oldukça olumludur. Refah devletine yönelik olumlu tutumları en yüksek siyasal grup sosyal demokratlar iken en düşük olan kesim ise liberal

demokratlardır. Sosyal demokratların tutumu “*kesinlikle katılıyorum* (5)” yakınken Türk liberal demokratlarının refah devletine yönelik tutumları “*katılıyorum* (4)” yakındır.

Tablo 151: Araştırmaya Katılanların Siyasi Düşüncelerine Göre Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Siyasi Düşünce	N	A.O.	SS	Kaynak	KT	SD	OKT	F	P
Refah Devleti	Marksist	24	4,5417	,58823	Gruplar Arası	15,846	5	3,169	8,340	0,000
	Muhafazakar	266	4,4737	,57729						
	Milliyetçi Muhafazakar	405	4,3407	,65811	Grup İçi	481,059	1266	,380		
	Liberal Demokrat	231	4,2857	,64317						
	Sosyal Demokrat	188	4,5638	,57689	Toplam	496,905	1271			
	Kararsız	158	4,5823	,57789						
	Toplam	1272	4,4253	,62526						

Varyans Homojenliği Testi => p: 0,068

Ancak yine de Tablo 151’e göre siyasal düşünceye göre grupların refah devletine olan tutumları açısından homojen karakterler taşımadıkları söylenebilir. Anlamli bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu söyleyebilmek için Tukey testi yapılmış ve Tablo 152’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 152’de araştırmaya katılan katılımcıların refah devletine yönelik tutumlarına ilişkin siyasi düşünceleri arasında anlamlı bulunan farklılığın hangi siyasi düşünce grupları arasında olduğunu gösteren Tukey testi sonuçları yer almaktadır. İki siyasi düşünce arasındaki farklılığın anlamlı olup olmadığını gösteren p değerine ($p < 0,05$ ise anlamlı) göre; muhafazakarlar ($X=4,47$) ile liberal demokratlar ($X=4,28$) arasında, milliyetçi muhafazakarlar ($X=4,34$) ile sosyal demokratlar ($X=4,56$) ve kararsızlar ($X=4,58$) arasında, liberal demokratlar ($X=4,28$) ile muhafazakarlar ($X=4,47$) ve sosyal demokratlar ($X=4,56$) arasında, sosyal demokratlar ($X=4,56$) ile milliyetçi muhafazakar ($X=4,34$) ve liberal demokratlar ($X=4,28$) arasında, kararsızlar ($X=4,58$) ile milliyetçi muhafazakarlar ($X=4,34$) ve liberal demokratlar ($X=4,28$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

Muhafazakarların ortalaması ile liberal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,187’dir. Milliyetçi muhafazakarların ortalaması ile sosyal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,223’dür. Milliyetçi muhafazakarların ortalaması ile kararsızların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,241’dir. Liberal demokratların

ortalaması ile sosyal demokratların ortalaması arasındaki ortalama farkı 0,278'dir. Liberal demokratın ortalaması ile kararsızların ortalaması arasındaki ortalama farkı ise 0,296'dır.

Tablo 152: Araştırmaya Katılanların Refah Devletine Yönelik Tutumlarına İlişkin Siyasi Düşünceleri Arası Tukey Testi Sonuçları

Siyasi Düşünce	Ortalama Farkları	SH	p	Gruplar Arası Farklar	
(1) Marksist	Muhafazakar (2)	,06798	,13138	,996	-
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,20093	,12950	,631	
	Liberal Demokrat (4)	,25595	,13220	,380	
	Sosyal Demokrat (5)	-,02216	,13362	1,000	
	Kararsız (6)	-,04061	,13505	1,000	
(2) Muhafazakar	Marksist (1)	-,06798	,13138	,996	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,13294	,04865	,070	
	Liberal Demokrat (4)	,18797*	,05544	,009	
	Sosyal Demokrat (5)	-,09015	,05873	,642	
	Kararsız (6)	-,10859	,06192	,496	
(3) M. Muhafazakar	Marksist (1)	-,20093	,12950	,631	(3-5) (3-6)
	Muhafazakar (2)	-,13294	,04865	,070	
	Liberal Demokrat (4)	,05503	,05083	,888	
	Sosyal Demokrat (5)	-,22309*	,05440	,001	
	Kararsız (6)	-,24154*	,05782	,000	
(4) Liberal Demokrat	Marksist (1)	-,25595	,13220	,380	(4-2) (4-5) (4-6)
	Muhafazakar (2)	-,18797*	,05544	,009	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	-,05503	,05083	,888	
	Sosyal Demokrat (5)	-,27812*	,06055	,000	
	Kararsız (6)	-,29656*	,06364	,000	
(5) Sosyal Demokrat	Marksist (1)	,02216	,13362	1,000	(5-3) (5-4)
	Muhafazakar (2)	,09015	,05873	,642	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,22309*	,05440	,001	
	Liberal Demokrat (4)	,27812*	,06055	,000	
	Kararsız (6)	-,01845	,06653	1,000	
(6) Kararsız	Marksist (1)	,04061	,13505	1,000	(6-3) (6-4)
	Muhafazakar (2)	,10859	,06192	,496	
	Milliyetçi Muhafazakar (3)	,24154*	,05782	,000	
	Liberal Demokrat (4)	,29656*	,06364	,000	
	Sosyal Demokrat (5)	,01845	,06653	1,000	

P<,05

4.4.3.1.3. Araştırmaya Katılanların Vergi Adaleti Algılarının Refah Devletine Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi İle İlgili Çoklu Regresyon Analizi ve Sonuçları

Regresyon analizinin temel işlevi, aralarında ilişki olan iki ya da ikiden fazla değişkenden bağımlı değişken ile bağımsız değişken ya da değişkenler arasındaki ilişkinin açıklanmasıdır (Üner ve Gamgam, 2006: 285). Dolayısıyla regresyon analizinin amaçları şu şekilde özetlenebilir (Büyüköztürk, 2009: 91-92);

1- Bağımlı değişken ile bağımsız değişken ya da değişkenler arasındaki ilişkiyi regresyon eşitliği ile açıklamak.

2- Regresyon modelinin bilinmeyen parametreleri tahmin edildiğinde, bağımsız değişken ya da değişkenlerin bilinen değerleri için bağımlı değişkenin alacağı değeri tahmin etmek.

3- Bağımsız değişkenin ya da değişkenlerin bağımlı değişkende gözlenen değişmelerin ne kadarını açıkladıklarını, determinasyon katsayısı ile belirlemek.

4- Bağımsız değişken ya da değişkenlerin bağımlı değişkene olan etkilerinin, birden fazla bağımsız değişken var ise bunların bağımlı değişken üzerindeki önemlerini saptamak.

Araştırma kapsamında ele alınan vergi adaleti algısı faktörlerinin refah devletine yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin ve bu etkilerin yönlerinin belirlenmesini kapsayan araştırma hipotezi Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi ile test edilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon modeli, bağımlı ya da yanıt değişkenindeki toplam değişimi açıklamak için $k > 1$ adet açıklayıcı değişkenin kullanıldığı regresyon modelidir (Erol, 2010: 320) ve çoklu doğrusal regresyon denklemi şu şekilde kurulmaktadır;

$$Y = B_0 + B_1X_1 + B_2X_2 + B_3X_3 + \dots + B_kX_k + \mu \quad (1)$$

Y : bağımlı (yanıt) değişkeni olup belli bir hataya sahip olduğu varsayılır.

B₀ : denklemin sabiti olup **X=0** olduğunda **Y**'nin aldığı değerdir.

X₁, X₂, ..., X_k : bağımsız (sebep) değişkenler olup hatasız ölçüldükleri varsayılır.

B₁, B₂, ..., B_k : regresyon katsayıları olup, **X**'in kendi birimi cinsinden 1 birim değişmesine karşılık **Y**'de kendi birimi cinsinden meydana getirdiği değişme miktarını ifade eder.

μ : tesadüfî hata terimidir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan “*Refah Devletine Yönelik Tutumlar (RDYT)*” faktörünü ölçmek için 10 değişkenden yararlanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise; *genel adalet algısı (GAA)*, *karşılıklı adalet algısı (KAA)*, *yatay adalet algısı (YAA)*, *dikey adalet algısı (DAA)*, *ceza adaleti algısı (CAA)* ve *kişisel çıkar adaleti algısı (KÇAA)* olmak üzere altı faktörden oluşmuştur. Bu altı faktör de 24 değişkenle ölçülmüştür. Tablo 145’de de çoklu regresyon analizine ilişkin sonuçlar ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 153: Refah Devletine Yönelik Tutumlar Bağımlı Değişken Olmak Üzere Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	P
Sabit	2,643	,043		61,863	,000
G.A: Genel Adalet	,238	,016	,326	14,859	,000
Y.A: Yatay Adalet	,181	,017	,243	10,832	,000
K.A: Karşılıklı Adalet	,172	,014	,236	11,974	,000
C.A: Ceza Adaleti	,127	,016	,167	8,086	,000
D.A: Dikey Adalet	,124	,012	,194	10,304	,000
K.Ç.A: Kişisel Çıkar Adaleti	-,039	,016	-,050	-2,431	,015
R²: 0,639 F: 375,333			Durbin-Watson: 1,968 p: ,000		

Tablo 153’deki **B** değerleri kısmi regresyon katsayılarını vermekte ve formüldeki değişkenlerin eğimlerini göstermektedir. β ise standardize edilmiş regresyon katsayıları olup, bağımlı değişkene ilişkin faktörlerin görece önem sıralarını yorumlamakta yardımcı olmaktadır. β ’ya bakıldığında Refah Devletine Yönelik Tutumlar ölçeği için en önemli faktör *Genel Adalet* olup, bu faktörü izleyen diğer faktörler ise sırasıyla; *Yatay Adalet*, *Karşılıklı Adalet*, *Dikey Adalet*, *Ceza Adaleti* ve *Kişisel Çıkar Adaleti* faktörleridir **t** ve **p** değerleri regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarıdır. Görüldüğü gibi regresyon katsayısı sonuçları 0.05 anlamlılık düzeyinde kabul edilebilirdir. **R²** bağımsız değişkenlerin, Refah Devletine Yönelik Tutumlarda toplam varyansın yaklaşık yüzde kaçını birlikte açıkladıklarını gösteren determinasyon katsayısıdır ve burada % 63,9’dur. **F** ve **p** değerleri bu regresyon ve determinasyon katsayılarının anlamlılığını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarıdır ve görüleceği gibi 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. **Durbin-Watson** istatistiği ise, araştırma modelinde oto korelasyon (ardışık

bağımlılık) sorunu olup olmadığını göstermektedir² ve 1,5 ile 2,5 arası bir değeri alması durumunda araştırma modelinde oto korelasyon sorununun olmadığını ifade etmektedir (Yavuz, 2009: 136). Tablo 153'den de görüleceği üzere Durbin-Watson istatistiği değeri 1,986 olarak bulunmuş olup kurulan regresyon modelinde ardışık bağımlılık sorununun olmadığı söylenebilir.

Tablo 153'den aşağıdaki regresyon denklemi elde edilir.

$$\text{Refah Devletine Yönelik Tutumlar} = 2,643 + 0,238 \text{ G.A} + 0,181 \text{ Y.A} + 0,172 \text{ K.A} + 0,127 \text{ C.A} + 0,124 \text{ D.A} - 0,039 \text{ K.Ç.A}$$

Tablo 153'den de izlenebileceği üzere oluşturulan refah devletine yönelik tutumlar eşitliğinde görüldüğü gibi genel adalettteki bir birimlik artış refah devletine yönelik tutumlar üzerinde 0,238 birim, yatay adalettteki bir birimlik artış refah devletine yönelik tutumlar üzerinde 0,181 birim, karşılıklı adalettteki bir birimlik artış refah devletine yönelik tutumlar üzerinde 0,172 birim, ceza adaletindeki bir birimlik artış refah devletine yönelik tutumlar üzerinde 0,127 birim, dikey adalettteki bir birimlik artış refah devletine yönelik tutumlar üzerinde 0,124 birimlik bir artışa sebep olurken kişisel çıkar adaletindeki bir birimlik artış refah devletine yönelik tutumlar üzerinde -0,039 birimlik bir azalışa sebep olmaktadır.

Regresyon analizi sonucunda yatay adalet algısının, karşılıklı adalet algısının, dikey adalet algısının, ceza adaleti algısının ve kişisel çıkar adaleti algısının, çoklu R^2 değeriyle refah devletine yönelik tutumların önemli bir göstergesi olduğu ispatlanmaktadır. Bu bulgu da vergi adaleti algısının tüm açıklayıcı faktörleri ile refah devletine yönelik tutumlar arasında güçlü bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hipotezlerden:

² Durbin Watson d istatistiği, ardışık bağımlılık (auto-correlation) olup olmadığını anlamak için kullanılır. Hata terimleri birbirlerini kurallı olarak izlerse ardışık bağımlılık ortaya çıkar. Klasik regresyon modelinin önemli bir varsayımı, hata terimleri arasında ardışık bağımlılık olmadığıdır. Bir atık değer (hata terimi) bir önceki veya bir sonraki atık değer ile anlamlı bir bağlantısı olmadığıdır. Oto korelasyon durumunda standart hata tahminleri doğru olmayabilir. Ne aynı yönlü ne de ters yönlü ardışık bağımlılığın olmadığı durumda d değerinin d'nin üst değeri (d_u) ile $4-d_u$ arasında olması gerekir. Bunu şöyle ifade ederiz. $d_u < d < 4-d$ (Öztürk, 2010: 67).

H₁₇: GAA, RDYT üzerinde etkilidir (*Kabul Edildi*).

H₁₈: YAA, RDYT üzerinde etkilidir (*Kabul Edildi*).

H₁₉: KAA, RDYT üzerinde etkilidir (*Kabul Edildi*).

H₂₀: DAA, RDYT üzerinde etkilidir (*Kabul Edildi*).

H₂₁: CAA, RDYT üzerinde etkilidir (*Kabul Edildi*).

H₂₂: KÇAA, RDYT üzerinde etkilidir (*Kabul Edildi*).

4.4.3.2. Araştırmada Yer Alan Hipotez Testi Bulgularının Özet Sunumu

Araştırma hipotezlerinin yapılan analizler ile test edilmeleri sonrasında elde edilen bulguların özeti Tablo 146’da yer almaktadır. Tablo 146’da görüldüğü üzere H_{1b}, H_{1f}, H_{3b}, H_{3d}, H_{3f}, H_{5a}, H_{5b}, H_{5c}, H_{5d}, H_{5f}, H_{11c}, H_{11f}, H_{15b}, H_{15d}, ve H_{15f} hipotezleri reddedilmiş geri kalan hipotezler ise kabul edilmiştir.

Tablo 154: Hipotez Testi Bulgularının Özet Sunumu

Hipotez Kodu	Hipotezler	Hipotez Testi Sonucu
H ₁	Cinsiyete göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır	Kabul
H _{1a}	Cinsiyete göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H _{1b}	Cinsiyete göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
H _{1c}	Cinsiyete göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır	Kabul
H _{1d}	Cinsiyete göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H _{1e}	Cinsiyete göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H _{1f}	Cinsiyete göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
H ₂	Cinsiyete göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H ₃	Medeni duruma göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H _{3a}	Medeni duruma göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H _{3b}	Medeni duruma göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
H _{3c}	Medeni duruma göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
H _{3d}	Medeni duruma göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret

<i>Tablo 154(devamı)</i>		
<i>H_{3e}</i>	Medeni duruma göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{3f}</i>	Medeni duruma göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H₄</i>	Medeni duruma göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₅</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{5a}</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{5b}</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{5c}</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{5d}</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{5e}</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{5f}</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H₆</i>	Çocuk sahibi olma duruma göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₇</i>	Yaşa göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{7a}</i>	Yaşa göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{7b}</i>	Yaşa göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{7c}</i>	Yaşa göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{7d}</i>	Yaşa göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{7e}</i>	Yaşa göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{7f}</i>	Yaşa göre “Kişisel Çıkar Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₈</i>	Yaşa göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₉</i>	Gelir düzeyine göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{9a}</i>	Gelir düzeyine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{9b}</i>	Gelir düzeyine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{9c}</i>	Gelir düzeyine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{9d}</i>	Gelir düzeyine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{9e}</i>	Gelir düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul

<i>Tablo 154 (devamı)</i>		
<i>H_{9f}</i>	Gelir düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₁₀</i>	Gelir düzeyine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₁₁</i>	Çalışma durumuna göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{11a}</i>	Çalışma durumuna göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{11b}</i>	Çalışma durumuna göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{11c}</i>	Çalışma durumuna göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{11d}</i>	Çalışma durumuna göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{11e}</i>	Çalışma durumuna göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{11f}</i>	Çalışma durumuna göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H₁₂</i>	Çalışma durumuna göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₁₃</i>	Eğitim düzeyine göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{13a}</i>	Eğitim düzeyine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{13b}</i>	Eğitim düzeyine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{13c}</i>	Eğitim düzeyine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{13d}</i>	Eğitim düzeyine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{13e}</i>	Eğitim düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{13f}</i>	Eğitim düzeyine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₁₄</i>	Eğitim düzeyine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H₁₅</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Vergi Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{15a}</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Genel Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{15b}</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Karşılıklı Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{15c}</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Yatay Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{15d}</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Dikey Adalet Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H_{15e}</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Ceza Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul
<i>H_{15f}</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Kişisel Çıkar Adaleti Algısı” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Ret
<i>H₁₆</i>	Siyasi düşüncelerine göre “Refah Devletine Yönelik Tutumlar” açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır.	Kabul

<i>Tablo 154 (devamı)</i>		
<i>H₁₇</i>	Genel Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir	Kabul
<i>H₁₈</i>	Yatay Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir	Kabul
<i>H₁₉</i>	Karşılıklı Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir	Kabul
<i>H₂₀</i>	Dikey Adalet Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	Kabul
<i>H₂₁</i>	Ceza Adaleti Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	Kabul
<i>H₂₂</i>	Kişisel Çıkar Adaleti Algısı Refah Devletine Yönelik Tutumlar üzerinde etkilidir.	Kabul

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma geniş saha araştırmasıyla; Türkiye’de sosyal sınıf farklılıklarına göre refah devletine yönelik tutumların ve vergi adaleti algısının değişip değişmediğini, vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumlar üzerinde etkisinin olup olmadığını sorgulamayı amaçlamıştır.

- Türkiye’de Refah Devletine Yönelik Tutumlara İlişkin Araştırma Sonuçları

Sosyalleşme sürecinde bireyler mensubu oldukları toplumun kendilerinde tezahür eden bazı sosyal değerlerini ve özelliklerini almaktadırlar. Ancak bireyler bu sosyalleşme sürecinde edindikleri farklı tecrübeler nedeniyle de farklı eğilimlerde bulunabilmektedirler. Bireylerin sosyalleşmesi sürecinde edindikleri farklı deneyimleri dikkate alan *bireysel (mikro) düzey* araştırmalarda temel olarak iki teoriden söz edilmektedir. Bu teorilerden ilki olan *kişisel çıkar teorisidir*. Bu teori; toplumların cinsiyet, gelir, eğitim, mesleki pozisyon ve yaş gibi özelliklere göre oluşan sosyal sınıflarında en dezavantajlı konumda bulunanların, sosyalleşme sürecinde en kötü deneyime sahip olanların ve dolayısıyla genelde buna bağlı olarak refah devletinin müşterisi konumunda kalan kesimlerin refah devletine yönelik daha olumlu tutum sergilediklerini iddia etmektedir.

Türkiye’de kişisel çıkar teorisinin ileri sürdüğü iddiaları test etmek amacıyla toplumun cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma, yaş, eğitim ve çalışma durumuna göre oluşmuş olan sosyal sınıflarına göre refah devletine yönelik tutumların değişip değişmediği test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, refah devletine yönelik tutum ortalamalarının tüm sosyal gruplar için oldukça yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Likert ölçeğinde; 1=en düşük, 5=en yüksek, 3 ise ortalamayı gösterdiğine göre; grup ortalamalarının Likert ortalaması üzerindeki değerleri olumlu tutum düzeylerini ifade etmektedir. Sosyal gruplar içerisinde yalnızca üst düzey gelir grubunda yer alan kişilerin ($X=3,79$) ve erkeklerin ($X=3,83$) tutum ortalamaları 4’ün

altında kalmaktadır. Ancak eğilimin bu gruplarda da yine de yüksek olduğu görülmektedir. Diğer sosyal grupların tamamında ise tutum ortalamaları 4'ün üzerindedir.

Türk halkının refah devletine yönelik destekleri oldukça yüksek olmakla birlikte, bulgular, sosyal gruplar arasında tutum farklılıklarının ortaya çıktığı sonucunu vermektedir. Kişisel çıkar teorisine göre kadınlar erkeklere göre daha paternalist ve korumacıdır. Dolayısıyla kadınların erkeklere göre refah devletine olan destekleri her zaman daha yüksektir. Bulgular bu iddiayı açıkça desteklemektedir. Türkiye'de kadınlar ($X=4,91$) erkeklere ($X=3,83$) göre daha devletçidirler. Ailenin bir dayanışma kurumu olduğunu, dolayısıyla aile kurmuş ve çocuk sahibi olmuş fertlerin daha olgun ve dayanışmacı olması gerektiğini beklemek doğaldır. Ancak bulgular bu beklentiyi yeterince desteklememektedir. Tutum düzeyleri yüksek olmakla birlikte bekârlar ($X=4,62$) evlilere ($X=4,25$) göre, çocuk sahibi olmayanlar ($X=4,48$) da olanlara ($X=4,37$) göre refah devletine daha fazla destek vermektedirler. Henüz aile kuramamış toplum fertlerinin bu şekilde daha devletçi tutum sergilemesi Türkiye'de refah devletine yönelik tutumların daha çok maddi kaygılara göre şekillenen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumu diğer bulgularda çok daha açık bir biçimde görebilmek mümkündür.

Denilebilir ki kişilerin yaşı aynı zamanda onların gelir ve çalışma durumu açısından dezavantajlı sosyal gruplar olup olmayacağını da belirlemektedir. Henüz iş bulamamış ya da yeterli gelir seviyesine kendini ulaştıramamış olan genç nüfus ile çalışmayan ve emekli aylığı alan toplumun yaşlı nüfus kesimi, belirli bir gelir düzeyine sahip olan ve düzenli geliri bulunan orta yaş gruplarına göre refah devletine daha fazla destek vermektedirler. Bulgular bu iddiayı desteklemektedir. Refah devletine olan destekler orta yaş grubuna doğru ilerledikçe azalmakta, orta yaş grubu üzerindeki yaşlılarda ise tekrardan artmaktadır. Türkiye'de 18-24 yaş grubundakiler ($X=4,50$) ile 55 yaş ve üzerinde olan kesimler ($X=4,50$) diğer yaş gruplarına göre özellikle de orta yaş grubuna ($X=4,35$) göre refah devletine daha fazla destek vermektedirler.

Kişisel çıkar teorisine göre yüksek gelir düzeyine ve iyi bir mesleki pozisyona sahip olmak, refah devletine daha az bağımlı olmak anlamına gelmektedir. Öte yandan refah politikalarının uygulanma biçimine göre değişmekle birlikte yine aynı zamanda bu kesimler vergi ya da vergi benzeri mali yükümlülükler ile refah devletinin finansman

yükünü üstlenmek zorunda kalabilmektedirler. Kişisel çıkar açısından bu sosyal sınıfta bulunan kesimlerin refah unsurlarının (gelir, servet, vs) vergi ya da diğer araçlar ile diğer toplum diğer kesimlerine aktarılması onların refah devletine olan desteklerini zayıflatmaktadır. Bulgular bu iddiayı desteklemektedir. Türkiye’de kişilerin gelir düzeyi arttıkça refah devletine olan destekleri azalmaktadır. Refah devletine en yüksek destek en fazla ona muhtaç olan alt gelir grubundakilerde ($X=4,53$) görülmektedir. Bu gelir grubunu daha sonra orta gelirliler ($X=4,40$) ve yüksek gelirliler ($X=3,79$) izlemektedir.

Mesleki pozisyonu gereği de refah güvencesinden en uzak olan toplum kesimlerinden en yakın olan kesimlere gidildikçe destek düzeyleri zayıflamaktadır. En zayıf refah güvencesine zayıf olanlar emekliler ($X=4,55$) ve işsizlerdir ($X=4,51$). Dolayısıyla bu kesimlerin destekleri oldukça yüksektir. Kişisel çıkar teorisinin diğer bir iddiasına göre kamusal refah politikaları, kamu çalışanlarının çıkarlarına hizmet edebilmekte ya da onları topluma daha hassas kılabilir. Dolayısıyla bu kesimler özellikle özel sektör çalışanlarına göre daha dayanışmacı yapıdadırlar. Türkiye’de kamu çalışanları ile özel sektör ücretlileri arasında bir tutum farklılığı ortaya çıkmamakta ancak bulgular kamu çalışanlarının ($X=4,52$) emeklilerden sonra en fazla devletçi olan meslek grubu olduğunu da vermektedir. Destek noktasında emekliler, kamu çalışanları ve işsizleri yine zayıf bir refah güvencesine sahip olan bir işverene bağlı olarak çalışan ücretliler ($X=4,40$) kesimi izlemektedir. Kendi işi olan (esnaf, doktor, vs) ve gelir düzeyi yüksek olan (iş adamı gibi) kesimlerin ($X=4,16$) destekleri diğer mesleki pozisyonda bulunanlara göre hem daha zayıftır hem de tutumları onlardan farklılaşmaktadır. Bu kesimdekiler refah devletini desteklemekle birlikte diğer kesimlere göre ona daha bir şüpheyle yaklaşmaktadırlar.

Diğer bir sosyalleşme göstergesi de eğitimidir. Eğitimin refah devletine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi ise kişisel çıkar teorisinde tartışmalıdır. Bir kısım görüşe göre eğitim kişilere daha geniş fırsatlar sağlarken onları bireyselleştirmekte ve daha az dayanışmacı kılmaktadır. Buna karşıt olan görüşe göre eğitim, dayanışmacı ve paylaşımcı olmak gibi müspet değerleri kişilere kazandırmaktadır. Dolayısıyla refah devletlerinin uygulamalarına ve toplumların kültürel farklılıklarına bağlı olarak eğitimin tutumlar üzerindeki etkisi değişmekte, ilgili araştırmalar farklı sonuçlar verebilmektedir. Türkiye’de eğitime bağlı olarak tutumların nasıl geliştiğine ilişkin bulgulara bakıldığında çok net

olmamakla beraber eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin dayanışmacı yapılarının zayıfladığı görülmektedir. En yüksek destek, ilköğretim ve orta öğretim ($X=4,49$) mezunlarındadır. Bu kesimi daha düşük destekle üniversite mezunları ($X=4,43$) ve daha yüksek seviyede tahsile sahip (yüksek lisans-doktora) kişiler ($X=4,17$) izlemektedir. Eğitim düzeyi açısından tutum farklılığının en belirgin olduğu sosyal grup açıkçası yüksek lisans ve doktora eğitimi almış olan kesimdir. Bu kişiler refah devletine olan desteklerini sürdürmekle birlikte diğer eğitim düzeyine sahip olan kişilere göre refah politikalarının gerekliliği noktasında daha fazla şüphe duymaktadırlar.

Araştırmada iddiası test edilen ikinci teori *siyasal ideoloji (ya da sembolik tutum) teorisi*dir. Siyasal ideoloji teorisi sübjektif kişisel çıkar öngörüsünde bulunarak genel olarak siyasal eğilimleri sol düşünceye yakın olan kesimlerin diğer siyasal eğilimlere sahip toplum kesimlerine göre refah devletine yönelik destek düzeylerinin daha yüksek olduğunu iddia etmektedir. Araştırmada parti tercihleri açıklaması istenmeden doğrudan deneklerin siyasal ideolojilerini ifade etmeleri istenmiştir. Bu bağlamda Marksist düşünce ve sosyal demokrasi sol siyasal eğimleri, muhafazakâr, milliyetçi muhafazakâr ve liberal demokrasi düşünceleri de sağ siyasal eğilimleri veren siyasal tutumlar olarak ele alınmıştır. Veriler analiz edildiğinde Türkiye’de sağ ya da sol eğilimlerin açık bir biçimde devlete yönelik tutumları belirlemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öncelikle hangi siyasal eğilime sahip olursa olsun tüm toplum kesimlerinin refah devletine olan destekleri yüksektir. Öte yandan bir sağ siyasal ideoloji olan liberal demokrasi ($X=4,25$) savunucuları en düşük destek düzeyine sahip iken yine aynı yelpaze içerisinde yer alan milliyetçi muhafazakârların ($X=4,34$) ve muhafazakârların ($X=4,73$) destek düzeyleri aksine oldukça yüksektir. Marksist düşünceye ($X=4,51$) sahip olanlar ile sosyal demokrasiyi ($X=4,56$) savunan sol eğilimli kişilerin de destek düzeyleri bu kesimlere oldukça yakındır. Anova analizi sonuçları ise yelpazeyi tutum açısından sağ ve sol şeklinde ayırmak yerine muhafazakârlar ($X=4,47$) ile liberal demokratlar ($X=4,28$) arasında, milliyetçi muhafazakârlar ($X=4,34$) ile sosyal demokratlar ($X=4,56$) arasında, liberal demokratlar ($X=4,28$) ile muhafazakârlar ($X=4,47$) ve sosyal demokratlar ($X=4,56$) arasında, sosyal demokratlar ($X=4,56$) ile milliyetçi muhafazakâr ($X=4,34$) ve liberal demokratlar ($X=4,28$) arasında anlamlı bir tutum farklılığı olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk halkının refah devletine yönelik tutumlarına ilişkin araştırmanın bulgularını toplu olarak değerlendirildiğinde, öncelikli olarak görülmektedir ki kişisel çıkar teorisinin iddiaları güçlü bir şekilde desteklenmektedir. Ayrıca Türk halkının sosyal tabakalaşma düzeylerine göre oluşmuş olan sosyal sınıflarının tutum ortalamalarının birbirine oldukça yakın olmasından ötürü *cemaatçi-dayanışmacı* toplum yapısını korumaya devam ettiğini de söylemek mümkündür. Öte yandan tutum farklılığını veren bulgular, ayrışan hassas bir sınıf yapısına sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Ancak denilebilir ki bu ayrışma yine de diğer refah dünyalarında olduğu gibi sınıflar arasında bir çatışma ortaya çıkarabilecek kadar güçlü bir yapı ortaya koymamaktadır.

Tutum bulgularının ortaya koyduğu diğer önemli bir sonuç da Türk halkının oldukça *paternalist* bir devletçi düşünceye sahip olduğu gerçeğidir. Esping-Andersen (1999) dünya üzerindeki refah toplumlarını tanımlarken homo-economicus insan tipinden farklı olan üç ayrı insan tipinin (homines) olduğunu iddia etmektedir. Çıkarıcı kaygıları birbirinden ayrı olan bu insan tipleri homo-liberalismus (Liberal refah devletlerinin halkları için), homo-familius (Kıta Avrupası refah devletlerinin halkları için) ve homo-social democraticus (Kuzey Avrupa refah devletlerinin halkları için)'tur. Türk toplumu ise devletçi tutumları ile Bonoli (2000)'nin bu üç insan tipine ilave olarak verdiği "*homo-statismus (Akdeniz refah devletlerinin halkları için)*" insan tipine daha yakın bir halk görünümündedir. Homo-statismus, serbest piyasa ekonomisine ve onun kurulu ekonomik düzeni olan kapitalizmin tesis edeceği refah güvencesine oldukça şüpheli yaklaşmaktadır. Çoğu zaman bu halkların refah devletine yönelik olumlu tutumları, dayanışmacı toplum yapısına sahip olan Kuzey Avrupa refah devletlerinin halklarından bile daha yüksek çıkabilmektedir. (Gelissen, 2000). Araştırma bulgularına göre Türk halkının tutum ortalaması 4,37 ile oldukça yüksek düzeydedir ve bu bulgu Türk insanının homo-statismus olduğu yargısını açıkça desteklemektedir.

Siyasal eğilimlere göre tutumları dikkate aldığımızda ise siyasi ideoloji teorisinin iddialarının Türk halkı için geçerli olmadığı görülmektedir. En azından Türkiye'de halk kesimlerinin siyasi ideolojilerin farklılaşmasında Türk refah devletinin deneyimleri ve sosyal politikaları etkisizmiş gibi gözükmektedir. Bunu şöyle bir nedene bağlayabilmek elbette mümkündür. Batı'da olduğu gibi Türk refah devletinin ve onun sosyal politikalarının, toplumun sınıfları arasındaki çatışmalara göre şekillenen bir tarihsel

geçmişi bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türk halkının ileri kapitalist toplum örneklerini göre, onların değerleri ile şekillenebilmiş, özel olarak da emek-sermaye gibi bir takım sınıf mücadelelerine göre beliren sağ ve sol eğilimlerin olduğunu söyleyebilmek güçtür. Öte yandan Türkiye’de politik zeminde seçmenlerin çok kolaylıkla parti tercihlerini değiştirmelerini de bulgular bir nebze de olsa açıklamaktadır. Özellikle, Batı örneklerine bakıldığında siyasal ideolojilerin şekillenmesinde güçlü bir etkisi bulunan (refah) devletin karşısında halkın ona yönelik eğilimlerinin bu derece birbirine yakınsıyor olması Türk halkının yine devlet eliyle ne kadar apolitize edildiğine açıklık getirmektedir.

- Türkiye’de Vergi Adaleti Algısına, Vergi Adaleti Algısının ve Refah Devletine Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkisine İlişkin Araştırma Sonuçları

Vergi psikolojisi literatüründe vergilemede adalet algısından söz edildiğinde ilk akla gelen teori dağıtım adaleti teorisidir (Kirschler, 2007). Bununla birlikte eşitlik teorisinden ve uygulama adaleti teorilerinden de adalet algısı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda sıklıkla bahsedilmektedir. Eşitlik teorisi; muhatapların kamu sektörüne aktardıkları kaynaklar kadar onun sunduğu hizmetlerinden fayda sağlamaları halinde müspet adalet algısının yükseleceğini iddia etmektedir. Dağıtım adaleti teorisinin genişletilmiş halini vermektedir. Zira teori eşitlik teorisinin kabulünü benimsemekle birlikte genel olarak kamu sektöründe sağlanan hizmetlerden ve kaynaklardan, yapılan vergi ödemelerine bakılmaksızın eşit ve ihtiyaç ölçüsünde yararlanmanın söz konusu olması durumunda adalet algısının daha da yüksek olacağını iddia etmektedir. Bu bağlamda eşitlik teorisinin gelirin refah devleti eliyle düzenleyici biçimde yeniden dağıtımını öngörmediğini söylemek mümkün iken dağıtım adaleti teorisi adalet mefhumunu, vergilendirmenin sosyal refahı yeniden dağıtıcı etkileriyle ele almaktadır. Diğer bir teori olan uygulama adaleti teorisi ise vergi yapısının adillikinden daha çok uygulama biçimlerinin ve yöntemlerinin muhataplarınca adil algılanıp algılanmadığıyla ilgilenmektedir. Bu çalışmanın araştırma kısmında ise Türkiye’de vergi adaleti algısı boyutlandırılmaya çalışılırken konu özellikle dağıtım adaleti teorisinin ileri sürdüğü iddialar çerçevesinde ele alınmıştır.

Adalet kavramı içeriği açısından muğlak bir kavramdır. Böyle bir olgunun algı dünyasında hangi durumlarda müspet anlamda belireceği yazarlarca etraflı bir biçimde

tartışılmaktadır. Dolayısıyla yapılan araştırmalarda tek bir adalet algısı boyutundan ve onu araştıran araştırma ölçeğinden söz edebilmek mümkün değildir. Bu araştırmada ilk kez Gerbing (1988) tarafından ABD için geliştirilen ve daha sonra kültürel farklılıklar nedeniyle farklı sonuçlar vermesinden ötürü başkaca yazarlar tarafından genişletilmek zorunda kalınan, araştırmalarda sıklıkla atıf yapılan adalet algısı ölçeği Türkiye'ye uyarlanmıştır. Faktör Analizi sonucunda elde edilen altı adet vergi adaleti algısı boyutu (faktörü) bulunmaktadır.

Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen Vergi Adaleti Algısı Boyutları

Algı Boyutu	Ölçüm Konusu
(1). <i>Genel Adalet</i>	Objektif ve sübjektif vergi yükünün mükellefler arasında nasıl dağıldığı, genel olarak vergi sisteminin ve vergi politikalarının adil olup olmadığı algısını ölçmektedir.
(2). <i>Karşılıklı Adalet</i>	Kişilerin devlete vergi şeklinde yapmış oldukları ödemeler karşılığında devletten elde ettikleri hizmetlerin faydalarının ödemelerini karşılayıp karşılamadığı algısını ölçmektedir.
(3). <i>Yatay Adalet</i>	Kişilerin refah düzeyi açısından kendileri ile aynı durumda olduklarını düşündükleri diğer kişiler ile aynı vergi muamelelerine tabi olup olmadıkları hakkındaki algılarını ölçmektedir.
(4). <i>Dikey Adalet</i>	Kişilerin, kendilerinden daha yüksek refah düzeyine sahip olanların daha fazla vergi ödeyip ödemedikleri ile ilgili algılarını ölçmektedir.
(5). <i>Ceza Adaleti</i>	Kişilerin uygulamadaki vergi cezalarını ve vergi cezalarının adil uygulanıp uygulanmadığı ile ilgili algılarını ölçmektedir.
(6). <i>Kişisel Çıkar Adaleti</i>	Kişilerin vergi sisteminin kendi lehlerine uygulamalar içerip içermediği ile ilgili algılarını ölçmektedir.

Bulgulara bakıldığında öncelikli olarak göze çarpan en önemli husus, Türk halkının mevcut vergilendirmeye yönelik adalet algısının şüphe duyulmayacak ölçüde menfi yönde olduğu gerçeğidir. Adalet algısı boyutlandırılmadan tek bir faktör olarak ele alındığı takdirde bunu ölçmeye çalışan 24 soruya deneklerin verdikleri cevapların beşli Likert ölçeği üzerinden hesaplanmış ortalama skor düzeyi 2,11'dir. Bu skor düzeyini,

“Türkiye’de vergi sisteminin ve uygulamalarının adil olduğu fikrine Türk halkı katılmamaktadır” şeklinde ifade etmek mümkündür.

Boyutları bazında dikkate alındığında ise en zayıf adalet algısı 1,90 skor düzeyi ile vergi yükünün adil dağıtılıp dağıtılmadığı ve vergi sisteminin genel olarak adil uygulamalar içerip içermediği ile ilgili *genel adalet algısında* olduğu görülmektedir. En yüksek adalet algısının ise 2,57 skor düzeyi, ödeme gücünü hedef alan *dikey adalet* algısında ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu algı düzeyinin de Likert ölçeği ortalamasının altında olduğu dikkate alınır, yurttaşların dikey adalete yönelik vergi uygulamalarına da olumlu bakmadıklarını söyleyebilmek mümkündür. Diğer adalet algısı boyutlarında da benzer biçimde menfi durumların olduğu görülmekte olup ilgili boyutların ortalama skor düzeyleri özetle şu şekildedir; kişisel çıkar adaleti 2,04, ceza adaleti 2,06 karşılıklı adalet 2,15 ve yatay adalet 2,40.

Farklı yöntem, değişken ve örnekleme araştırmalarına konu alsalar bile daha önce yapılan araştırmaların bulguları ile bu araştırmanın bulguları karşılaştırıldığında en önemli ortak sonucun şüphe götürmeyecek ölçüde Türk halkının mevcut vergilendirmeyi adil algılamadığı olduğu söylenebilir. Ayrıca bu araştırma gibi örneklem olarak yurttaşları konu alan hem ulusal ölçekli araştırmalarda (Zenginobuz ve diğerleri 2010) hem de yerel ölçekli araştırmalarda (Altuğ ve diğerleri, 2010, İstanbul ili) genelde en düşük adalet algısı benzer biçimde vergi yükünün dağılımı noktasında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca vergi yükünün adil dağıtılmadığı noktasında, bu araştırmanın bulguları ile örneklem olarak vergi mükelleflerini araştırmalarına konu edinen yerel (Cansız 2006; Çelikkaya ve Gürbüz 2008; Karakaş ve Çiçek 2009 gibi) ve ulusal (Tuay ve Güvenç 2007; Baloğlu ve diğerleri 2010 gibi) ölçekli araştırmaların bulguları da örtüşmektedir.

Ancak adalet algısının boyutlandırılmasında diğer araştırmalarda farklı yöntemlerin kullanılması ve kısıtlı değişkenler ile araştırmaların yapılması nedeniyle araştırmaların bulguları arasında karşılaştırma yapmak hem zorlaşmakta hem de farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Mesela bu araştırmada adalet algısının en olumlu olduğu faktör olan dikey adalet algısı, yerel ölçekli bir araştırma olan ve vergi mükelleflerini örneklem olarak alan Benk ve diğerleri (2011)’in araştırmasında en düşük adalet algısının olduğu faktör şeklinde

bulunmuştur. Yine bu araştırmada en yüksek adalet algısı yatay adalette gözlemlenirken sözü edilen araştırmada ise en düşük adalet algısının olduğu faktör yatay adalettir.

Araştırmaların bulguları arasındaki bir takım çelişkiler kenarda tutulursa araştırma bulgularının karşılaştırılmasından şöyle bir sonucun da ortaya çıktığı açıkça görülmektedir. Türk halkı, vergilendirmede adalet değerlendirmesi yaparken takındığı genel eğilim daha çok vergi yükünün yüksekliği ve bireyler arasında adil dağıtılıp dağıtılmadığı ile ilgilidir. Dolayısıyla Türk halkının en temel çekincesi objektif ve subjektif vergi yüküdür. Daha önce yapılmış çalışmalardan bilindiği üzere vergi mükelleflerinin genel olarak talepleri, vergilendirme sürecinde vergi yükünün daha çok dikey ve yatay adalet ile karşılıklı adaleti sağlayan bir vergi sistemidir. Aslında doğrudan muhatap olan mükelleflerin bu talebi Türk halkı için de geçerlidir. Öte yandan buradaki en ince nokta ise ister mükellef olsun isterse sıradan bir yurttaş olsun Türk vergi sisteminin ve uygulamalarının muhataplarının taleplerini karşılayacak ölçüde iyi kurgulanamadığı gerçeğidir. Daha müspet adalet algısı için ceza adaleti ve kişisel çıkar adaleti gibi hususlar da belli ölçüde önemlidir. Ancak diğer adalet boyutlarına göre bu faktörlerin önemleri göreceli olarak daha düşük düzeydedir.

Türk toplumunun sosyal sınıfları arasında mevcut vergilendirmeye ilişkin algı farklılıklarının olup olmadığını sorgulayan analizlerin bulgularına bakıldığında mevcut vergilendirmeyi tüm sosyal sınıflar adil bulmuyor olmasına karşın sosyalleşme sürecinde farklı deneyimlere sahip olanların algı açısından bazı farklılıklar gösterdikleri de görülmektedir.

Kadınlar erkeklere göre vergilendirmeyi daha adil bulmaktadırlar. Bu bulgu neredeyse evrensel bir bulgudur. Zira kadınların daha devletçi ve koruyucu yapıları onları devletin uyguladığı politikalara daha sempatik kılmaktadır. Bununla beraber, özellikle Türkiye’de kadınların geleneksel rollerini korumaya devam etmeleri ve ekonomik yaşamda daha az roller üstleniyor olmalarına bağlı olarak böyle bir farklılığın çıkmasına etki ettiğini de söyleyebilmek mümkündür. Boyutları bazında ele alındığında ise karşılıklı adalet ve kişisel çıkar adaleti açısından iki grup arasında fark bulunmazken diğer boyutların tamamında kadınların genel eğilimi vergilendirmeyi daha adil algılamak şeklindedir. Bu

bulgu, kadınlar ile erkekler arasında kişisel çıkar dürtüsü ve devletten beklenen hizmetler açısından bir farklılık olmadığı sonucunu da ortaya koymaktadır.

Türkiye’de evli kişilerin bekârlara göre daha düşük vergi adaleti algısına sahip oldukları görülmektedir. Benzer bir bulgu çocuk sahibi olma durumunda da geçerlidir. Evliler ile bekârlar arasında boyut düzeyinde algı farklılığı yatay adalet ve ceza adaletinde ortaya çıkmaktadır. Ceza adaleti açısından evlilerin daha düşük bir adalet algısına ve farklı algılayış biçimine sahip olmalarını, evliliğin getirdiği sorumluluk bilincinin kişileri hata ve kusurlara daha hassas yapmasına bağlayabilmek mümkündür. Bunu destekleyen diğer bir bulgu da hane halkı büyüklüğünün bir göstergesi olan çocuk sahibi olup olmama durumuna göre oluşan algı farklılıklarında görülmektedir. Çocuk sahibi olma durumuna göre hiçbir adalet algısı boyutunda farklılık ortaya çıkmazken yalnızca ceza adaletinde çocuk sahibi olanların daha hassas adalet değerlendirmelerine sahip oldukları görülmektedir. Yatay adalet algısında ortaya çıkan algı farklılığını ise Türk vergi sisteminde bazı ülke uygulamalarında olduğu gibi aile kurumunu ve hane halkı gelirini koruyucu tedbirlerinin yeterince geliştirilememiş olmasına bağlayabilmek mümkündür.

Yaş açısından bakıldığında her bir vergi adaleti algısı boyutuna göre yaş gruplarına göre değişen algı farklılıklarının ortaya çıktığı görülmektedir. Genel adalet, dikey adalet, yatay adalet ve ceza adaleti algısının en zayıf olduğu nüfus kesimi aktif olarak iş yaşamında bulunanlarda ve vergi yüküne en fazla muhatap olan kişilerdedir (25-55 yaş arası). Bu kesimin vergi sisteminden beklentisi; vergilendirmenin ödeme gücünü sağlıklı bir şekilde kavraması, vergi kayıp ya da kaçakları nedeniyle uğranılan gelir kaybının ve vergi yükünün muhataplarına adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Kişisel çıkar adaleti ve karşılıklı adalet açısından ise en zayıf algı gençlerdedir (18-35 yaş arası). Gençlerin toplumun diğer kesimlerine göre vergilendirmeyi adalet açısından değerlendirirken daha çok kişisel çıkarlarını ön planda tuttıkları ve ödedikleri vergiler karşılığında daha yüksek fayda sunan kamu hizmetleri bekledikleri görülmektedir. Yaşlılar ise diğer nüfus kesimlerine göre hemen hemen tüm boyutlar için daha yüksek adalet algısına sahiplerdir. Bazı refah devletlerinde görüldüğü gibi yaşlıların kişisel çıkarları ön planda tutmaları eğilimi Türk halkında gözlemlenmemektedir. Türkiye’de yaşlılar daha dayanışmacı bir yapı sergilemekte ve vergilerin eşitlik ya da adalet gibi dağıtım adaleti karakteri

göstermesinden önce kamusal ihtiyaçlara cevap verebilen bir özelliğe sahip olması gerektiğini düşünmektedirler.

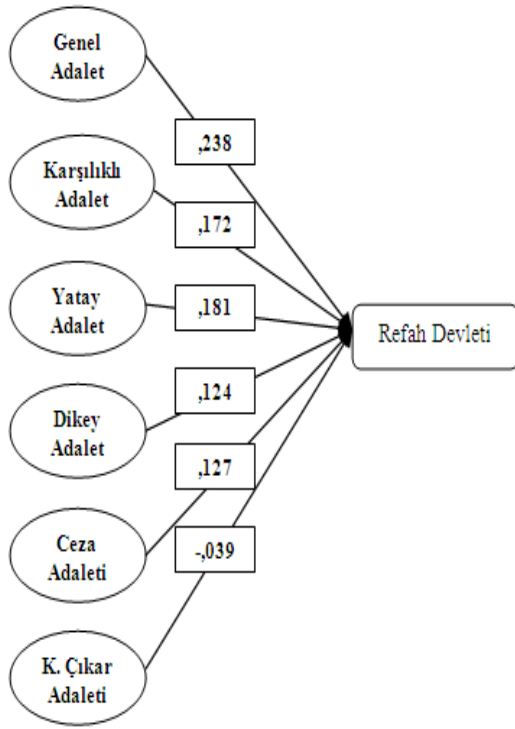
Türkiye’de kişilerin gelir düzeyi arttıkça vergi adaleti algı düzeyleri de zayıflamaktadır. Bu durum bütün vergi adaleti algısı boyutları için geçerlidir. Belirtmek gerekir ki Türkiye’de tüm boyutlar açısından vergilendirmeden en hoşnutsuz ve sisteme karşı en tepkili olan kesim yüksek gelirlilerdir. Yüksek gelirlileri daha sonra orta düzey gelir sahipleri izlemektedir. Bu bulgu daha önceki çalışmalarda yeterince değinilmeyen önemli bir sonucu da ortaya koymaktadır. Daha önceki çalışmalarda sıklıkla Türkiye’de dar gelirliler üzerindeki vergi yükünün ağır olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu bulgu böyle bir gerçeği elbette yadsımamaktadır. Ancak vergi uyumu ve hazinenin daha yüksek vergi geliri elde etmesi açısından bazı sorunlara da işaret etmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki ülkemizde dar gelirlilerin önemli bir kesimi ücretli olarak çalışmaktadır ve doğrudan mükellefi oldukları gelir vergisi kaynakta kesinti yoluyla tahsil edilmektedir. Dolayısıyla böyle bir vergiyi kaçırabilmeleri güçtür. Mükellefi olmamalarına karşın fiyatlar kanalıyla yükleri üzerlerinde kalan dolaylı vergiler nedeniyle bazı kaçınma/kaçırma girişimlerinde bulunmaları mümkündür. Ancak yapacakları mal ve hizmet alımları nedeniyle oluşacak olan işlem hacmi daha yüksek gelirlilere göre hem oldukça düşüktür hem de mal ve hizmet alımlarını bu kesimlerden yapmaktadırlar. Orta ve yüksek gelir düzeyine sahip olanların vergi sistemine karşı daha fazla tepkili olmaları göreceli olarak dar gelirlilere göre hazinenin daha yüksek gelir kaybına uğraması riskini ortaya çıkarmaktadır. Zira bu kesimler, vergiye konu olay ile muhataplık biçimlerine ve vergi mükellefiyetliği türlerine göre değişen vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma fırsatlarına daha fazla sahiptirler.

Çalışma durumuna göre de Türkiye’de sosyal sınıflar arasında algı farklılıkları söz konusudur. En belirgin algı farklılığı ülkemizde sektör bazında ortaya çıkmaktadır. Kendi özel işine sahip olanlar ve ücretli olarak istihdam edilenlerden oluşan özel sektör mensupları, kamu çalışanlarına göre vergi yükünün dağılımının adil olmadığına daha fazla inanmaktadırlar. Ceza adaletinin ve dikey adaletin sağlanamadığı noktasında ise bu kesim kamu çalışanlarına, emekliler ile işsizlerden oluşan aktif iş yaşamı dışında kalanlara göre de daha olumsuz düşünce içerisindedir. Yine kamu hizmetlerinden yararlanabilme açısından en hoşnutsuz olan kesim özel sektörde kendi özel işine sahip olanlardır. Bununla birlikte işsizlerin, emeklilerin, kamu çalışanlarının ve özel sektör kesiminin kişisel çıkar

adaleti ve yatay adalet algısı açısından bir farklılık göstermedikleri de görülmektedir. Burada temel iki sonucun ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Birincisi, Türk vergi sistemine aktif iş yaşamında en tepkili kesim özel sektördür. Bu sonuç gelir ile ilgili olarak ifade edilen bir takım sorunları da desteklemektedir. Diğer bir sonuç ise çalışan ve çalışmayan tüm toplum kesimlerinin, tahrip edici düzeyde bir gelir kaybı ortaya çıkarmayan bir vergi yapısını talep ettikleri noktasında ortak bir uzlaşmaları mevcuttur.

Önemli bir sosyalleşme göstergesi de eğitimidir. Eğitim hem bilinçlenme hem de bazı fırsatların elde edilmesini sağlayan meşakkatli bir süreçtir. Dolayısıyla bu iki önemli işlevi, vergilendirme açısından iki önemli hususu da ön plana çıkarmaktadır. Birincisi eğitim düzeyine göre vergi bilinci değişmektedir. Dolayısıyla vergi sistemi ile ilgili olarak daha iyi eğitim almış olanlar daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmektedirler. İkinci husus ise eğitimin kişilere meslek ve gelir açısından toplumda ne gibi roller biçtiği ile ilgilidir. Kişilerin hangi meslekte çalışacakları ve gelir düzeylerinin ne olacağı daha önce almış oldukları eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Ancak bu ilişki, o toplumda ne kadar eğitimin bu gibi sosyal statüleri kişilere kazandırabilme gücüne sahip olduğuna göre değişmektedir. Şayet eğitim güçlü bir sosyal rol paylaşımı sağlayabiliyorsa gelir ve meslek gibi faktörlerin verdiği sonuçlar ile eğitim faktörünün verdiği sonuçlar paralel olmalıdır denilebilir. Araştırma bulgularına bakıldığında eğitim düzeyi toplumda yükseldikçe adaletsizlik algısının da arttığı görülmektedir. Özellikle yüksek lisans ve doktora gibi en yüksek tahsil düzeyine sahip olanlar, tüm adalet algısı boyutları için diğer eğitim düzeyine sahip olanlara göre daha farklı ve olumsuz yönde bir algı eğilimi göstermektedirler. Bu sonuç gelir ile ilgili bulgulara tamamen paraleldir. Dolayısıyla denilebilir ki Türk eğitim sistemi sosyal rol paylaşımında güçlü bir işlev üstlenmektedir. Mesleki konum ile ilgili sonuçlar ile eğitimin sonuçları karşılaştırıldığında, paralel bulguların özel sektörde faaliyet gösterenlerle ilgili olduğu görülmektedir. Bu sonuç da daha iyi eğitim almış olan kişilerin özellikle özel sektörde faaliyet gösteren ekonomik birimlerde istihdam edildiklerini de ortaya koymaktadır. Ancak böyle bir sonucu kamu sektöründe çalışanların vasıfsız işgücünden oluştuğu şeklinde yorumlamak yanlış olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere kamu çalışanlarının algı farklılığı altında yatan temel nedenlerden biri özel sektör mensuplarına göre daha devletçi tutumları sergilemeleri ve kamu politikalarını diğer kesimlere göre daha meşru görebilmeleridir.

Türkiye’de genel olarak siyasi eğilimlere göre vergi adaleti algısı farklılıklarının oluşmadığı görülmektedir. Yalnızca vergilendirmede yatay adalet algısı açısından toplumun milliyetçi ve muhafazakâr sağ seçmenlerinin, sol eğilimli sosyal demokrat seçmelere göre daha farklı algı içerisinde oldukları görülmektedir. Bu noktada ilginç ve düşündürücü bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Zira Türkiye’de önemli bir zaman diliminde iktidarı paylaşan sağ kesimin temsilcisi olan siyasal partilerdir ve mevcut vergilendirme reformlarının önemli bir kısmı bu partilerce gerçekleştirilmiştir. Oysa bulgulara bakıldığında Türkiye’de sağ seçmenlerin, sol seçmenlere göre yatay adalet açısından mevcut vergi uygulamalarından daha hoşnutsuz oldukları görülmektedir.

Boyutları bazında vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumlar üzerindeki etkilerini veren regresyon analizi bulgularına bakıldığında, Türkiye’de refah devletine yönelik tutumları üzerindeki etkisi açısından açıklayıcılık gücü en yüksek adalet algısı faktörü, vergilemede genel adalet algısıdır. Bu faktörü sırasıyla daha sonra yatay adalet, karşılıklı adalet, ceza adaleti ve dikey adalet izlemektedir. Tüm bu faktörlerin tutumlar üzerindeki etkisi pozitif yönlüdür. Çok düşük bir açıklayıcı gücü olmakla birlikte vergilendirmede kişisel çıkar adaleti algısı tutumlar üzerinde negatif bir etki yapmaktadır.

Türk toplumu nezdinde sosyal refah devletinin ve politikaların meşruluğu; vergi politikasının özellikle dağıtım adaletinin *ödeme gücü ilkesini* kavraması, kamu hizmetlerinin ve sosyal politikaların eşitlik ve ihtiyaç ölçüsünde muhataplarına ulaştırılması, vergi kaçakçılığının caydırılması ve buna muhatap olanların adil biçimde cezalandırılması durumlarında artmaktadır. Kişilerin çıkarlarına hizmet eden ve bazı toplum çevrelerini koruyan bir vergi sistemi ise açıklayıcı gücü zayıf olmakla birlikte refah devletinin halk nezdindeki meşruiyetine zarar vermektedir.

Yeri gelmişken belirtmekte fayda vardır ki buradaki kişisel çıkar ile refah devletine yönelik tutumlar için anılan kişisel çıkar farklı olguları ifade etmektedir. Refah devletine yönelik tutumlar için teorileştirilen kişisel çıkar, refah devletinden yararlanma ve ona bağımlı olma düzeyi ile ifade edilirken vergilemede adalet algısındaki kişisel çıkar kişilerin dayanışmacı olmaktan ne kadar uzak ya da yakın bir fitrat içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Daha yüksek kişisel çıkar kaygısına sahip olan kişilerin, refah devletinin dayanışmacı bir toplum öngörüsünde bulunan politikalarına tepki göstermeleri doğal bir durumdur. Ayrıca bu faktörün tutumlar üzerindeki etkisinin menfi yönde olması ve açıklayıcılık düzeyinde görülen zayıflık, Türk halkının bireycilikten uzak ve dayanışmacı yapısını korumaya devam eden bir toplum olduğu ile ilgili fikir de vermektedir.

Refah devletine yönelik tutumlar literatüründe yer alan bir kısım çalışmalardan da bilinmektedir ki Batı'nın kapitalist refah devletlerinde başarısız kamu politikaları toplumların refah devletine yönelik tutumlarını zayıflatmakta ve devlete yönelik tepkiler ortaya çıkarmaktadır. Zira demokrasi ile yönetilen bu toplumlarda kamu harcamalarını ödedikleri vergilerle finanse eden halkın, yönetime katılmasında ve bu fonları kullananlardan hesap sormasında en önemli bağ kendilerince ödenen vergilerdir. Oysa araştırmanın sonuçları topluca dikkate alındığında, Türk toplumu vergi politikalarından ciddi ölçüde hoşnutsuz olsa bile başarısız politikalarına rağmen devlete olan bağlılığını, devletçi ruhunu ve kamu politikalarına olan desteğini sürdürmekte ısrar etmektedir. Öte yandan bilindiği üzere Türk halkı yönetime yeterince katılamamakta ve kamu fonlarının kullanımından yeterince hesap soramamaktadır. Aslında bu zayıf demokrasi kültürünün arkasında yatan bazı tarihsel gerçeklikler mevcuttur. Bu gerçekliklerin işaret ettiği en önemli husus, Türk toplumunun çağdaşlaşma sürecinin hep devlet merkezli olduğu gerçeğidir. Dolayısıyla Türk devleti ile yurttaşları arasında vergiler; halkın hesap sorabileceği meşruiyet kaynağı olmaktan öte hep bir “*yurttaşlık vazifesi*” olarak var olmuştur. Araştırma sonuçları bu durumun Türkiye'nin demokrasi tarihinde belirsiz bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Belki de bunun sezgisel olarak hep böyle kalacağı söylenebilir. Zira ileriye dönük net bir kestirim yapmaya bulgular yeterince müsaade etmemektedir. Yalnızca görünen şudur ki kesin çizgilerle ayrışan ya da çatışan bir toplum yapısı olmasa bile, Türkiye'nin kapitalist iktisadi sistemi olgunlaştıkça sosyal

sınıfları da belirginleşmektedir. Ancak bu sonuç bile ileriye yönelik net bir eğilim ortaya koyamamaktadır.

Öte yandan, araştırma sonuçları, Türk refah devletinin ve sosyal politikalarının halk nezdinde meşruiyetinin canlı kaldığını doğrulamaktadır. Ancak bu durumun sürekliliğinin korunabilmesi için de Türk refah devletinin temel araçlardan biri olan vergilendirmeyi, adalet değeri üzerine ve daha da sağlıklı bir şekilde kurması gerektiğine de işaret etmektedir. Öncelikle bu zorunluluk refahın yeniden dağıtımında toplumsal bağlılığın sağlanabilmesi için önemlidir. Ayrıca refah politikalarının finansmanında hayati önemi bulunan daha yüksek vergi geliri ve yurttaşların vergiye daha yüksek uyumu için de oldukça bu gereklidir. Mevcut haliyle Türk devletinin yurttaşlar üzerinde kurmuş olduğu “*devlet bir şekilde vergisini alır*” tahakkümüne olan güven; sağlıksız ve adaletsiz vergi yapısının devamlılığına ve dinamikleşmeye başladığı görülen toplumsal yapıda, yeni sorunların ortaya çıkması riskine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ergül (2008), “Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği”, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, 3 (8), 127-148.
- Akalın, Güneri (1986), **Kamu Ekonomisi**, Yayın No: 554, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Aktan, Coşkun C. ve Çoban, Hilmi (2006), “Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler”, **Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi**, C. C. Aktan, D. Dileyici ve İ.Y. Vural (Ed.) içinde (137-157), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Alesina, Alberto ve Rodrik, Dani (1994), “Distributive Politics and Economic Growth”, **The Quarterly Journal of Economics**, 109 (2), 465-490.
- Allan, James P. ve Scruggs, Lyle (2004), “Political Partizanship and Welfare State Reform in Advanced Industrial Societies”, **American Journal of Political Sciences**, 48 (3), 496-512.
- Alm, James ve diğerleri (1992a), “Explaining the Determinants of Taxpayer Compliance with Experimental Data”, **National Tax Journal**, 45 (1), 107-114.
- (1992b), “Why do People Pay Taxes?”, **Journal of Public Economics**, 48, 21-38.
- Alm, James ve Torgler, Benno (2006), “Culture Differences and Tax Morale in the United States and in Europe”, **Journal of Economic Psychology**, 27, 224-246.
- Altan, Ö. Zühtü (2010), **Sosyal Politika**, Yayın No: 900, Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Altuğ ve diğerleri (2010), **Türkiye’de Vergi Bilinci: İstanbul Araştırması**, Yayın No: 134, İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası Yayınları.
- Andersson, Jessica (2010), “Welfare Regime Types: Do They Really Matter for Welfare Support?”, **PSA Graduate Network Conference**, Edinburgh, 29-30 March, 1-16.

- Andreb, Hans-Jürgen ve Heien, Thorsten (2001), “Four Worlds of Welfare Attitudes? A Comparison of Germany, Norway and the United States”, **European Sociological Review**, 17 (4), 337-356.
- Andreoni, James ve diğerleri (1998), “Tax Compliance”, **Journal of Economic Literature**, 36 (2), 818-860.
- Arts Wil ve Gelissen, John (2001), “Welfare States, Solidarity and Justice Principles: Does the Type Really Matter?”, **Acta Sociologica**, 44, 283-299.
- (2002), “Three Worlds of Welfare Capitalism or More? A State-of-the-Art Report”, **Journal of European Social Policy**, 12 (2), 137-158.
- Atherton, Charles R (1990), “A Pragmatic Defense of the Welfare State Against the Ideological Challenge from the Right”, **Social Work**, 35 (1), 41-45.
- Ay, Hakkı M. ve diğerleri (2010), “Mükellef ile Vergi İdaresi İlişkilerinde Yönetişimin Rolü ve Karaman İli Örneği”, **C.U. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 11 (1), 271-288.
- Azmi, Anna A. Che ve Perumal, Kamala A. (2008), “Tax Fairness Dimensions In An Asian Context: The Malaysian Perspective”, **International Review of Business Research Papers**, 4 (5), 11-19.
- Bahar, Aynur ve Parlar, Serap (2007), “Yaşlılık ve Evde Bakım”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 2 (4), 32-39.
- Baloğlu ve diğerleri (2010), **Sosyolojik Açıdan Türkiye’de Halkın Vergiye Bakışı**, Sosyal Araştırmalar Yayın No: 2010-61, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Baloğlu, Burhan ve Baloğlu, Filiz (2010), **Toplumsal Yapı ve Verginin Sosyal Bileşenleri Tercihli Vergi**, Sosyal Araştırmalar Yayın No: 2010-62, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Bean, Clive ve Papadakis, Elim (1993), “Popular Support for the Welfare State: A Comparison Between Institutional Regimes”, **Journal of Public Policy**, 13 (3), 227-254.
- (1998), “A Comparison of Mass Attitudes Toward the Welfare State in Different Institutional Regimes: 1985-1990”, **International Journal of Public Opinion Research**, 10 (3), 211-236.
- Bedük, Aykut ve Mete, Okan (2006), “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reorganizasyon Çalışmaları”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, 11 (9), 24-42.

- Benk, Serkan ve diğerkleri (2009), “An Emprical Study of Ethical Opinion in Turkey”, **Journal of Accounting, Ethics and Public Policy**, 10 (1), 83-99.
- Benk, Serkan ve diğerkleri (2011), “An Investigation of Tax Compliance Intention: A Theory of Planned Behavior Aproach”, **European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences**, 28, 180-188.
- Benli, Abdurrahman (2004), “4447 Sayılı Kanuna G6re İşsizlik 6deneğine Hak Kazanma Koşulları”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 49, 303-316.
- Berber, şakir (2003), “Modern Bir Olgu Olarak Sosyal Sınıflar”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9, 223-232.
- Berger, Johannes (2000), “Gelişmiş Kapitalist Toplumlarda Piyasa ve Devlet”, **Bilgi Dergisi**, 3 (2), 125-148.
- Beugre, Constant D. (2002), “Understanding Organizational Justice and Its Impact on Managing Employees: An African Perspective”, **International Journal of Human Resources Management**, 13 (7), 1091-1104.
- Biggs, Andrew G. ve Springstead, Glenn R. (2008), “Alternate Measures of Replacement Rates for Social Security Benefits and Retirement Incomes”, **Social Security Bulletin**, 68 (2), 1-19.
- Blekesaune, Morten (2007), “Economic Conditions and Public Attitudes to Welfare Policies”, **European Sociological Review**, 23 (3), 393-403.
- Blekesaune, Morten ve Quadagno, Jill (2003), “Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations”, **European Sociological Review**, 19 (5), 415-427.
- Bl6me, Agner ve M6ller, Kai-Uwe (2007), “Attitudes Toward Mother’s Employment Family Policies in 11 European Welfare States”, **5th Annual ESPAnet Conference**, 20-22 September, Vienna, Austria, 1-36.
- Bobek, Donna ve Hatfield, Richard C. (2001), “The Effect of Policy Objectives, Complexity and Self-Interest on Individual’s Comparative Fairness Judgmenets of A Flat Tax”, **Advances in Taxation 13**, T. Stock (Ed.) *içinde* (1-25), Emerald Group Publication, UK.
- Bobo, Lawrence ve Kluegel, James R. (1993), “Opposition to Race-Targeting: Self-Interest, Stratification Ideology or Racial Attitudes?”, **American Sociological Review**, 58, 443-468.

- Boeri, Titp ve diğeri (2000), "Would You Like to Shrink the Welfare State? The Opinions of the European Citizens", **Paper prepared for the 32nd Economic Policy Panel**, 1-37, ftp://ftp.igier.uni-bocconi.it/homepages/tabellini/bbt_nov24.pdf (27.05.2011).
- Bolino, Mark C. ve Turney, William H. (2008), "Old Faces, New Places: Equity Theory in Cross-Cultural Contexts", **Journal of Organizational Behavior**, 29, 29-50.
- Boninger, David S. ve Krosnick, Jon A. (1995), "Origins of Attitude Importance: Self Interest Social Identification and Value Relevance", **Journal of Personality and Social Psychology**, 68 (1), 61-80.
- Bonoli, Giuliano (1997), "Classifying Welfare States: A Two-Dimension Approach", **Journal of Social Policy**, 26 (3), 351-372.
- (2000), "Public Attitudes to Social Protection and Political Economy Traditions in Western Europe", **European Societies**, 2 (4), 431-452.
- Bowles, Samuel ve Gintis, Herbert (2000), "Reciprocity, Self-Interest and the Welfare State", **The Nordic Journal of Political Economy**, 26, 33-53.
- Briggs, Asa (2006), "The Welfare State in Historical Perspective", **Welfare State Reader**, C. Pierson ve F. G. Castles (Ed.), 2nd Edition içinde (16-29), Cambridge, New York: Polity Press.
- Brooks, Clem ve Manza, Jeff (1996), "Social Policy Responsiveness in Development Countries", **American Sociological Review**, 71 (3), 474-494.
- (2006), "Why Do Welfare States Persist?", **The Journal of Politics**, 68 (4), 816-827.
- Buğra, Ayşe ve diğeri (2003), **Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi**, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf, (18.04.2011).
- Buğra, Ayşe ve Keyder, Çağlar (2006), "The Turkish Welfare Regime in Transformation", **Journal of European Social Policy**, 16 (3), 211-228.
- Bussemeyer, Marius R. ve diğeri (2009), "Attitudes Towards Redistributive Spending in an Era of Demographic Aging: The Rival Pressures From Age and Income in 14 OECD Countries", **Journal of European Social Policy**, 19 (3), 195-212.
- Büyüköztürk, Şener (2009), **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Cansız, Harun (2006), “Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 8 (2), 115-138.
- Castles, Francis G. (1998), **Comparative Public Policy: Patterns of Post-War Transformation**, Cheltenham: Edward Elgar Publication.
- (2001), “On the Political Economy of Recent Public Sector Development”, **Journal of European Social Policy**, 11 (3) 195-211.
- Castles, Francis G. ve Ferrera, Maurizio (1996), “Home Ownership and the Welfare State: Is Southern Europe Different?”, **Journal of South European Society and Politics**, 1 (2), 163-185.
- Chan, Chris W. ve diğerleri (2000), “An Expanded Model of Taxpayer Compliance: Empirical Evidence from the United States and Hong Kong”, **International Accounting, Auditing and Taxation**, 9 (2), 83-103.
- Chong, Dennis ve diğerleri (2001), “When Self-Interest Matters”, **Political Psychology**, 22 (3), 541-570.
- Christensen, A. L. ve diğerleri (1994), “The Impact of Education on Perceptions of Tax Fairness”, **Advances in Taxation 6**, T. M. Porcano (Ed.) içinde (63-94), Emerald Group Publication, UK.
- Clasen, Jochen ve Daniel Clegg (2005), “Restructuring Welfare States: A Conditionality Approach”, **Exploring the Dynamics of Reform: The Dependent Variable Problem in Comparative Welfare State Analysis**, isimli konferansta *sunulan bildiri*, 13-14 May 2005, Stirling University, Scotland, 1-35.
- Cnaan, Ram A. ve diğerleri (1995), “Cross Cultural Comparison of Attitudes toward Welfare-State Programmes: Path Analysis with Log-Linear Models”, **Social Indicator Research**, 29, 123-152.
- Cook, Karen S. ve Hegtvedt, Karen A. (1983), “Distributive Justice: Equity and Equality”, **Annual Review of Sociology**, 9, 217-241.
- Coombes, Greg ve Dollery, Brian (2002), **An Analysis of the Debate on Intergenerational Equity and Fiscal Sustainability in Australia**, Working Paper Series, No: 2002/5, School of Economics, University of New England, 1-21.
- Cousins, Mel (2005), **European Welfare States: Comparative Perspectives**, London: Sage Publication.

- Çataloluk, Cuma (2008), “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20, 213-228.
- Çelik, Aziz (2010),”Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 42, 63-81.
- Çelikkaya, Ali ve Gürbüz, Hüseyin (2008), “Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi”, **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, 4 (8), 23-54.
- Çetin, Güneş (2006), “Vergi Aflarının Mükelleflerin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 14 (2), 171-187.
- Çoban, Arzu İ. ve Özbesler, Cengiz (2009), “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, **Aile ve Toplum Dergisi**, 5 (18), 31-41.
- Daly, Mary ve Lewis, Jane (2000), “The Concept of Social Care and the Analysis of Contemporary Welfare States”, **British Journal of Sociology**, 51 (2), 281-298.
- Dasgupta, Partha (2001), **Human Well-Being and the Natural Environment**, New York: Oxford University Press.
- Dedeoğlu, Saniye (2007), “Avrupa’da Eviçi Hizmetlerinde Göçmen Kadın Emeği ve Sosyal Refah Devleti”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 5 (17), 78-91.
- Devrim, Fevzi (1998), **Kamu Maliyesine Giriş**, İzmir: Anadolu Matbaacılık Ltd.Şti.
- Deutsch, Morton (1975), “Equity, Equality and Need: What Determines Which Value will Be Used As The Basis of Distributive Justice?”, **Journal of Social Issues**, 31 (3), 137-149.
- Dubin, Jeffrey A. ve Wilde, Louis L. (1988), “An Emprical Analysis of Federal Income Tax Auditing and Compliance”, **National Tax Journal**, 41 (1), 61-74.
- Durmaz, M. Nuri (2006), “Korporatizm, Yönetişim ve Kesişim Noktaları Üzerine Bir Deneme”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 4 (15), 56-81.
- Durmuş, Mustafa (2008), **Kamu Ekonomisi**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- d’Anjou ve diğerleri (1995), Social Position, Ideology and Distributive Justice”, **Social Justice Research**, 8 (4), 351-384.
- Easterlin, Richard A. (2001), “Income and Happiness: Towards a Unified Theory”, **The Economic Journal**, 111, 465-485.

- Edlund, Jonas (1999), "Trust in Government and Welfare Regimes: Attitudes to Redistribution and Financial Cheating in the USA and Norway", **European Journal of Political Research**, 35, 341-370.
- (2003), "The Influence of Class Situations of Husband and Wives on Class Identity, Party Preference and Attitudes Towards Redistribution: Sweden, Germany, and the United States", **Acta Sociologica**, 46 (3), 195-214.
- Edgell, Stephen (1998), **Sınıf**, Ankara: Dost Kitabevi.
- Efe, Ercan ve diğeri (2000), **SPSS'te Çözümleri İle İstatistik Yöntemler**, Yayın No: 10, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları.
- Eikimo, T. A. ve Bamba, C. (2008), "The Welfare State: A Glossary for Public Health", **Journal of Epidemiol Community Health**, 62, 3-6.
- Eisenstadt, S. Noah ve Ahimer, Ora (1997), **The Welfare State and Its Aftermath**, Jerusalem Institute for Israel Studies, Sydney.
- Elkins, David (2006), "Horizontal Equity as a Principle of Tax Theory", **Yale Law and Policy Review**, 24, 43-90.
- Ellison, Nick (2005), **The Transformation of Welfare States**, London: Routledge Pub.
- Engster, Daniel ve Stensöta, Helena O. (2011), "Do Family Policy Regimes Matter for Children's Well-Being", **Social Politics**, 18 (1), 82-124.
- Ensari, Sıddık (2010), "TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine", **Maliye Finans Yazıları**, 24 (87)
- Er, Ünal (2011), **Sağlıkta Dönüşümün Aracı Genel Sağlık Sigortası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eriksen, K. ve Fallan, L. (1996), "Tax Knowledge and Attitudes Towards Taxation: A Report on a Quasi-Experiment", **Journal of Economic Psychology**, 17, 387-402.
- Erol, Hamza (2010), **SPSS Paket Programı ile İstatistiksel Veri Analizi**, Adana: Nobel Kitabevi.
- Ervasti, H. J. (1998), "Civil Criticism and the Welfare State", **Scandinavian Journal of Social Welfare**, 7, 288-299.
- Esping-Andersen, Gosta (1990), **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Cambridge: Polity Press.
- (1999), **Social Foundation of Postindustrial Economies**, New York: Oxford University Press.

- Fallan, Lars (1999), "Gender, Exposure to Tax Knowledge and Attitudes Towards Taxation: An Experimental Approach", **Journal of Business Ethics**, 18, 173-184.
- Farrar, Jonathan (2011), "Tax Fairness in Canadian Government Budgets: How Fair is Fair?", **Critical Perspectives on Accounting**, 22, 365-375.
- Feinstein, Jonathan S. (1991), "An Econometric Analysis of Tax Evasion and Its Detection", **RAND Journal of Economics**, 22 (1), 14-35.
- Feldman, Stanley (1988), "Structure and Consistency in Public Opinion: the Role of Core Beliefs and Values", **American Journal of Political Science**, 32 (2), 416-440.
- Feldman, Stanley ve Zaller, John (1992), "The Political Culture of Ambivalence: Ideological Responses to the Welfare State", **American Journal of Political Science**, 36 (1), 268-307.
- Feldman, Stanley ve Steenbergen, Marco R. (2001), "The Humanitarian Foundation of Public Support for Social Welfare", **American Journal of Political Science**, 45 (3), 658-677.
- Ferreira ve diğerleri (2010), **Measuring Inequality of Opportunity with Imperfect Data: The Case of Turkey**, World Bank Policy Research Working Paper, Paper No: 5204, 1-40.
- Ferrera, Maurizio (1996), "The Southern Model of Welfare in Social Europe", **Journal of European Social Policy**, 6 (1), 17-37.
- Fong, Christina (2001), "Social Preferences, Self-Interest and the Demand for Redistribution", **Journal of Public Economics**, 82, 225-246.
- Forbes ve diğerleri (2010), **The Effects of Education and Health on Wages and Productivity**, Australian Government Productivity Commission Staff Working Paper, Melbourne.
- Forma, Pauli ve Kangas, Olli E. (1999), "Need, Citizenship or Merit? Public Opinion on Pension Policy in Australia, Finland and Poland", **The End of the Welfare State: Responses to State Retrenchment**, S. Svallfors ve P. Taylor-Gooby (Ed.) içinde (161-189), Routledge, London.
- Fox, Cybelle (2004), "The Changing Color of Welfare? How Whites Attitudes Toward Latinos Influence Support for Welfare", **American Journal of Sociology**, 110 (3), 580-625.

- Fraille, Marta ve Ferrer, Mariona (2005), "Explaining the Determinants of Public Support for Cuts in Unemployment Benefit Spending Across OECD Countries", **International Sociology**, 20 (4), 459-481.
- Frey, Bruno S. ve Torgler, Benno (2007), "Tax Morale and Conditional Cooperation", **Journal of Comparative Economics**, 35, 136-159.
- Furniss, N. (1986), **European Welfare States in Transition**, Nomos, Verlagsgesellschaft, Baden.
- Gal, John (2010), "Is There an Extended Family of Mediterranean Welfare States?", **Journal of European Social Policy**, 20 (4), 283-300.
- Galle, Brian (2008), "Tax Fairness", **Washington Law Review**, 65, 1323-1379.
- Garret, Geoffrey ve Mitchell, Deborah (2001), "Globalization, Government Spending and Taxation in the OECD", **European Journal of Political Research**, 39, 145-177.
- Gaspar, Des (2004), **Human Well-Being: Concepts and Conceptualizations**, United Nations University Discussion Paper, Paper No: 2004/6, 1-34.
- Geist, Claudia (2005), "The Welfare State and the Home: Regime Differences in the Domestic Division of Labour", **European Sociological Review**, 21 (1), 23-41.
- Gelissen, John (2000), "Popular Support for Institutionalised Solidarity: A Comparison Between European Welfare States", **International Journal of Social Welfare**, 9, 285-300.
- Gemmell, Norman ve diğerleri (2003), "Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidence from UK Micro-Data", **European Journal of Political Economy**, 19, 793-816.
- Gencer, Bedri (2009), "Sosyal Devletten Kerim Devlete", **Bilgi Dergisi**, 2, 1-18.
- Gerbing, Monica Diane (1988), **An Empirical Study of Taxpayer Perceptions of Fairness**, Dissertation, The University of Texas at Austin, US.
- Giddens, Anthony (2000), **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gilbert, Neil ve Terrell, Paul (1998), **Dimensions of Social Welfare Policy**, 4th Edition, Massachusetts: Allyn-Bacon Publication.
- Gilens, Martin (1995), "Racial Attitudes and Opposition to Welfare", **The Journal of Politics**, 57 (4), 994-1014.

- Gilligan, George ve Richardson, Grant (2005), "Perceptions of Tax Fairness and Tax Compliance in Australia and Hong Kong: A Preliminary Study", **Journal of Financial Crime**, 12 (4), 331-343.
- Gornick, Janet ve Jacobs, Jerry (1997), **Gender, the Welfare State, and Public Employment: A Comparative Study of Seven Industrilized Countries**, Luxembourg Income Study Working Paper, No: 168, 1-50.
- Gough, Ian (1979), "The Political Economy of the Welfare State", **Critical Texts in Social Work and the Welfare State**, içinde (1-39), London: Macmillan Press.
- (2001), "Social Assistance Regimes: A Cluster Analysis", **Journal of European Social Policy**, 11 (2), 165-170.
- (2008). "Güney Avrupa'da Sosyal Yardım", **Sosyal Politika Yazıları**, A. Buğra ve Ç. Keyder (Çev.), içinde (231-260), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gough, Ian ve diğerleri (2007), "Theorising Welbeing in the International Development", **Wellbeing in Developing Countries: From Theory to Research**, I. Gough ve A. McGregor (Ed.) içinde (1-44), New York: Cambridge University Press.
- Gökbunar, Ali Rıza (2001), "Ailenin Korunmasına Yönelik Vergi Politikaları", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 8 (2), 1-6.
- Gökbunar ve diğerleri (2008), "Küreselleşme Kısılcındaki Refah Devletlerinde Sosyal Refah Harcamaları", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 9 (2), 158-173.
- Gravelle, Jane ve Gravelle, Jennifer (2006), "Horizontal Equity and Family Tax Treatment: The Orphan Child of Tax Policy", **National Tax Journal**, 59 (3), 631-649.
- Green-Pedersen, Christoffer (2004), "The Dependent Variable Problem within the Study of Welfare State Retrenchment: Defining the Problem and Looking for Solution", **Journal of Comparative Policy Analysis**, 6 (1), 3-14.
- Greve, Bent (2007), "What Chractarise the Nordic Welfare State Model", **Journal of Social Sciences**, 3 (2), 43-51.
- (2008), "What is Welfare?", **Central European Journal of Public Policy**, 2 (1), 50-73.
- Griffiths, M. R. ve Lucas, J. R. (1995), **Ethical Economics**, Oxford: Macmillan.
- Groskind, Fred (1994), "Ideological Influences on Public Support for Assistance to Poor Families", **Social Work**, 39 (1), 81-89.

- Grütjen, Daniel (2008), "The Turkish Welfare Regime: An Example of the Southern European Model: The Role of the State, Market and Family in the Welfare Provision", **Turkish Policy Quarterly**, 7 (1), 111-129.
- Gülmez, Mesut, (2009), **İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar**, Ankara: Belediye-İş Sendikası Yayını.
- Günel, Pınar (2009), **Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye**, Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Güneş, İsmail ve Yakar, Soner (2004), "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13 (2), 127-142.
- Güven, Sami (2009), **Sosyal Politikanın Temelleri**, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Güzel, Ali (2005), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü?", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 4, 61-76.
- Gylefasson, Thorvaldur ve Zoega, Gylfi (2003), "Education, Social Equality and Economic Growth: A View of Landscape", **CESifo Economic Studies**, 49 (4), 557-579.
- Hair, J. ve diğerleri (2003): **Marketing Research Within A Changing Information Environment**, 2nd Edition, Irwin: McGraw Hill.
- Haney, Lynne A. (1998), "Engendering the Welfare State: A Review Article", **Comparative Studies in Society and History**, 40 (4), 748-767.
- (2000), "Feminist State Theory: Application to Jurisprudence, Criminology and Welfare State", **Annual Review of Sociology**, 26, 641-666.
- Harris, John (1999), "State Social Work and Social Citizenship in Britain: From Clientelism to Consumerism", **British Journal of Social Work**, 29, 915-937.
- Hartner, Martina ve diğerleri (2011), "Perceived Distributive Fairness of EU Transfer Payments, Outcome Favorability, Identity and EU-Tax Compliance", **Law Policy**, 33 (1), 60-81.
- Hasenfeld, Yeheskel ve Rafferty, Jane A. (1989), "The Determinants of Public Attitudes Toward the Welfare State", **Social Forces**, 67 (4), 1027-1048.
- Hasseldine, John. D. (1998), "Tax Amnesties: An International Review". **Bulletin for International Fiscal Documentation**, 52 (7), 303-10.

- Hasseldine, John ve Hite, Peggy A. (2003), "The Effects of Attribute Framing and Political Party Affiliation on Taxpayer Preferences", **eJournal of Tax Research**, 1 (1), 5-18.
- Hassler, John ve diğeri (2003), "The Survival of Welfare State", **The American Economic Review**, 93(1), 87-112.
- Heien, Thorsten ve Höfacker, Dirk (1999), "How do Welfare Regimes Influence Attitudes? A Comparison of Five European Countries and United States 1985-1996", **Paper presented at the ECSR Workshop**, Mannheim, Germany, 7-8 October, 1-48.
- Heineman, Friedrich ve Hennighausen, Tanja (2010), **Don't Tax Me? Determinants of Individual Attitudes Toward Progressive Taxation**, Centre for European Economic Research, ZEW Discussion Paper, No: 10-07, 1-21.
- Hicks, Alexander ve Esping-Andersen, Gosta (2005), "Comparative and Historical Studies of Public Policy and the Welfare State", **The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies and Globalization**, T. Janoski, R. Alford, A. Hicks ve M. A. Schwartz (Ed.) içinde (509-525), New York: Cambridge University Press.
- Hite, Peggy A. (1997), "An Investigation of Moral Suasion and Vertical Equity Arguments on Intended Taxpayer Noncompliance", **Law and Policy**, 19 (1), 1-22.
- Hite, Peggy A. ve Roberts, Michael R. (1991), "An Experimental Investigation of Taxpayer Judgments on Rate Structures in the Individual Tax System", **Journal of The American Taxation Association**, Fall, 47-63.
- Hite, Peggy A. ve Hasseldine, John (2007), "Tax Rate Preferences: Understanding the Effects of Perceived and Actual Current Tax Assessment" **The IRS Research Bulletin**, 23-50.
- Huber, Evelyne ve Stephens, John D. (2000), "Partisan Governance, Women's Employment, Social Democratic Service State", **American Sociological Review**, 65 (3), 323-342.
- International Social Survey Programme (2006)**, Role of Government IV Questionnaire, <http://zocat.gesis.org/webview/index.jsp?object=http://zocat.gesis.org/obj/fStudy/ZA4700>, (11.10.2009).
- Iversen, T. and Cusack, T. (2000) "The Causes of Welfare State Expansion: Deindustrialization or Globalization?", **World Politics**, 52, 313-49.
- İçerli, Leyla (2010), "Örgütsel Adalet: Kuramsal Bir Yaklaşım", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 5 (1), 67-92.

- İpek, Selçuk ve Kaynar, İlknur (2009), “Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 16 (1), 173-190.
- Jaeger, Mads Meier (2006a), “What Makes People Support Public Responsibility for Welfare Provision Self-Interest or Political Ideology: A Longitudinal Approach ”, **Acta Sociologica**, 49 (3), 321-338.
- (2006b), “Welfare Regimes and Attitudes Towards Redistribution: The Regime Hypothesis Revisited”, **European Sociological Review**, 22 (2), 157-170.
- (2008), “Does Left-Right Orientation Have a Causal Effect on Support for Redistribution? Causal Analysis with Cross-Sectional Data Using Instrumental Variables”, **International Journal of Public Opinion Research**, 20 (3), 363-374.
- Jackson, B. R. ve Milliron, V. C. (1986), “Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects”, **Journal of Accounting Literature**, 5, 125-165
- Jacoby, William G. (1994), “Public Attitudes Toward Government Spending”, **The American Journal of Political Science**, 38 (2), 336-361.
- (2008), “The Dimensionality of Public Attitudes toward Government Spending”, **Political Research Quarterly**, 61 (1), 158-161.
- Johnston, Richard ve diğerleri (2010), “National Identity and Support for the Welfare State”, **Canadian Journal of Political Science**, 43 (2), 349-377.
- Kalaycı, Şeref (2009), **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, 2. Baskı, Ankara: Asil Yayınevi.
- Kangas, Olli E. (1997), “Self Interest and Common Good: The Impact of Norms, Selfishness and Context in Social Policy Opinions”, **Journal of Socio-Economic**, 26 (5), 475-494.
- Kar, Muhsin ve Taban, Sami (2003), “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 58 (3), 145-169.
- Karadeniz, Oğuz (2007), “Social Security of Causal Agricultural Workers in Turkey”, **5th International Research Conference on Social Security**, Warsaw, 5-7 March, <http://www.issa.int/pdf/warsaw07/2karadeniz.pdf>, (16.06.2011).
- Karakaş, Mehmet ve Çiçek, Halil (2009), “Vergi Yükümlülerinin Yoksulluğa İlişkin Tutum ve Tepkileri: Gaziantep Örneği”, **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, 5 (9), 47-76.

- Kasza, Gregory J. (2002), "The Illusion of Welfare Regimes", **Journal of Social Policy**, 31 (2), 271-287.
- Katrougalos, G. S. (1996), "The South European Welfare Model: The Greek Welfare State in Search of an Identity", **Journal of European Social Policy**, 6 (1), 39-60.
- Kaufmann, Franz-Xavier (2001), "Towards a Theory of the Welfare State", **Welfare State Futures**, S. Leibfried (Ed.) içinde (15-36), New York: Cambridge University Press.
- Kelley, Jonathan ve Evans, M. D. R. (1995), "Class and Class Conflict in Six Western Nations", **American Sociological Review**, 60 (2), 157-178.
- Kennett, Patricia (2001), **Comparative Social Policy: Theory and Research**, Philadelphia: Open University Press.
- Kesici, Tahsin ve Kocabaş, Zahide (1998), **Biyoistatistik**, Yayın No: 70, Ankara: A.Ü. Eczacılık Fakültesi Yayını.
- Khasawneh, Abdulhadi ve diğerleri (2008), "Income Tax Fairness and Taxpayers' Compliance in Jordan", **Journal of Economic and Administrative Sciences**, 24 (1), 14-39.
- Kim, Chung Kweon (2002), "Does Fairness Matter in Tax Reporting Behavior", **Journal of Economic Behavior**, 23, 771-785.
- Kinsey, Karyl A. ve diğerleri (1991), "Framing Justice: Taxpayer Evaluations of Personal Tax Burden", **Law and Society Review**, 25 (4), 845-873.
- Kinsey, K. A. ve Grasmick, H. G. (1993), "Did the Tax Reform Act of 1986 Improve Compliance? Three Studies of pre- and post-TRA Compliance Attitudes", **Law and Policy**, 15(4), 239-325.
- Kirchler, Erich (1999), "Reactance to Taxation: Employers' Attitudes Towards Taxes", **Journal of Socio-Economics**, 28, 131-138.
- (2007), **The Economic Psychology of Tax Behavior**, New York: Cambridge University Press.
- Kirmanoglu, Hülya (2009), **Kamu Ekonomisi Analizi**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yay.
- Klein, Rudolf (1980), "The Welfare State: A Self-Inflicted Crisis?", **Political Quarterly**, 51 (1), 24-34.
- Koçak, Orhan ve Tiryaki, Davut (2011), "Sosyal Devlet Anlayışında Sağlık Politikalarının Önemi ve Sağlıkta Dönüşüm Programının Değerlendirilmesi: Yalova Örneği", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19, 51-84.

- Koray, Meryem (2005), "Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2, 27-60.
- Korpi, Walter (2003), "Welfare-States Regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization and Europeanization", **Annual Review of Sociology**, 29, 589-609.
- Korpi, Walter ve Palme, Joakim (1998), "The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries", **American Sociological Review**, 63 (5), 661-687.
- (2003), "New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare State Regress in 18 Countries: 1975-95", **American Political Science Review**, 97(3), 425-446.
- Köppe, Stephan (2008), "New Phenomena and Old Theories: Welfare Markets and Welfare State Change", **The Economics and Politics of Institutional Change**, Stockholm, 21-23 August, 1-21
- Kurtuluş, Kemal (2006), **Pazarlama Araştırmaları**, Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul: Literatür Kitabevi.
- Lago-Penas, Ignacio ve Lago-Penas, Santiago (2010), "The Determinants of Tax Morale in Comparative Perspective: Evidence from European Countries", **European Journal of Political Economy**, 26, 441-453.
- Lamont, Julian (2004), "Distributive Justice", **Handbook of Political Theory**, G. F. Gaus ve C. Kukathas (Ed) *çinde* (223-238), London: Sage Publication.
- Larsen, Christian A. (2007), "The Institutional Logic of Welfare Attitudes: How Welfare Regimes Influence Public Support", **Comparative Political Studies**, 20 (10), 1-24.
- Leibfried, Stephan (1993); **Towards a European Welfare State? On Integrating Poverty Regimes into the European Community**, London: Routledge Pub.
- Leventhal, Gerald S. (1976), **What Should be Done Equity Theory? New Approaches to the Study of Fairness in Social Relations**, Washington DC: National Science Foundation.
- Levin-Epstein, Noah ve diğerleri (2003), "Distributive Justice and Attitudes Toward the Welfare State", **Social Justice Research**, 16 (1), 1-27.
- Lewis, Jane (1998), "Feminist Perspectives", **The Student's Companion to Social Policy**, P. Alcock, E. Angus and M. May (Ed.) *çinde* (82-109) UK: Blackwell Pub.
- (2001), "The Decline of Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care", **Social Politics**, Summer, 152-169.

- Lindbeck, Assar (2006), **The Welfare State-Background, Achievements, Problems**, Research Institute of Industrial Economics, Working Paper No. 662, Stockholm.
- Linos, Katerina ve West, Martin (2003), "Self-Interest, Social Beliefs and Attitudes to Redistribution: Re-Adressing the Issue of Cross-National Variation", **European Sociological Review**, 19 (4), 393-409.
- Lipsmeyer, Christine S. ve Nordstrom, Timothy (2003), "East versus West: Comparing Political Attitudes and Welfare Preferences Across European Societies", **Journal of European Public Policy**, 10 (3), 339-364.
- Luhman, Niklas (2002), **Refah Devletlerinin Siyaset Teorisi**, İstanbul: Bakış Yayınları.
- Maroney, J. ve diğerleri (2002), "The Perceived Fairness of Taxing Social Security Benefits: The Effect of Explanations Based on Different Dimensions of Tax Equity", **The Journal of the American Taxation Association**, 24 (2), 79-96.
- Marsh, Charles D. (1964) **The Future of the Welfare State**, Harmondsworth: Penguin Books.
- Marshall, Thomas H. (1979), **Social Policy**, London: Hutchinson & Co Publishers Ltd.
- (2009), "Citizenship and Social Classes", **Inequality and Society**, J. Manza ve M. Sauder içinde (148-154), New York: W.W. Norton and Co Ltd.
- Marshall, Thomas H. ve Bottomore, Tom (2006), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Ayhan Kaya (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Martin, Claude (1997), "Social Welfare and the Family in Southern Europe", **Southern European Welfare States: Between Crisis and Reform**, M. Rhodes (Ed.) içinde (23-41), London: Frank Cass and Co Ltd.
- Martinez-Herrera, Enric (2004), **Liberal-Nationalist Theory, Political Confidence and Support for the Welfare State: Evidence from Britain**, European University Institute Working Paper Series, No: 2004/8, 1-34.
- Malhotra, Naresh K. (2006), **Marketing Research: An Applied Orientation**, 5th Edition, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- McGee, Robert W. (2008), "Opinions on Tax Evasion in Asia", **Taxation and Public Finance in Transition and Developing Economies**, R. W. McGee (Ed.) içinde (309-320), North Miami: Springer.
- McGee, Robert W. ve Tyler, Michael (2006), **Tax Evasion and Ethics: A Demographic Study of 33 Countries**, Andreas School of Business Working Paper, No: 33161, Barry University Miami, USA.

- Metin, Onur (2011), “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 1, 179-200.
- Moon, J. Donald (2004), “The Political Theory of the Welfare State”, **Handbook of Political Theory**, G. F. Gaus ve C. Kukathas (Ed.) içinde (210-222), London: Sage Publication.
- Moser, Donald ve diğerleri (1995), “The Effects of Horizontal and Exchange Inequity on Tax Reporting Decisions”, **The Accounting Review**, 70 (4), 619-634.
- Murphy, Kristina (2004), **Procedural Justice and Tax Compliance**, The Australian National University, Centre for Tax System Integrity, Working Paper, No: 56, 1-29.
- Musgrave, Richard A. (1990), “Horizontal Equity, Once More”, **National Tax Journal**, 43 (2), 113-122.
- Myles, John ve Quadagno Jill (2000), “Envisioning a Third Way: The Welfare State in the Twenty-First Century”, **Contemporary Sociology**, 29 (1), 156-167.
- (2002), “Political Theories of the Welfare State”, **Social Service Review**, March, 34-57.
- Norheim, Ole Frithjof ve Asada, Yukiko (2009), “The Ideal of Equal Health Revisited: Definitions and Measures of Inequity in Health Should Be Better Integrated with Theories of Distributive Justice”, **International Journal for Equity in Health**, 8 (40), 1-9.
- O’Brein, Martin ve Penna, Sue (1998), **Theorising Welfare: Enlightenment and Society**, London: Sage Publication.
- O’Connor, Julia S. (1993), “Gender, Class and Citizenship in the Comparative Analysis of Welfare State Regimes: Theoretical and Methodological Issues”, **The British Journal of Sociology**, 44 (3), 501-518.
- OECD Stats**, <http://stats.oecd.org/Index.aspx>, (12.08.2011).
- Oorschot, Wim van (1998), “The Legitimacy of Welfare: A Sociological Analysis of Motives for Contributing to Welfare Schemes”, **Paper for De Toekomst Van De Sociale Zekerheid**, Universiteit Antwerpen, 2-3 December, 1-24.
- (2006), “Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions Among Citizens of European Welfare States”, **Journal of European Social Policy**, 16 (1), 23-42.

- (2010), “Public Perception of the Economic, Moral, Social and Migration Consequences of the Welfare State: An Empirical Analysis of Welfare State Legitimacy”, **Journal of European Social Policy**, 20 (1), 19-31.
- Oorschot, Wim van ve diğeri (2005), “Welfare State Effects on Social Capital and Informal Solidarity in the European Union: Evidence from the 1999/2000 European Values Study”, **Policy and Politics**, 33 (1), 33-54.
- Orhaner, Emine (2006), “Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Genel Sağlık Sigortası”, **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1, 1-22.
- Orloff, Ann Shola (1993), “Gender and Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States”, **American Sociological Review**, 58 (3), 303-328.
- (1996), “Gender in the Welfare State”, **Annual Review of Sociology**, 22, 51-78.
- Özbek, Nadir (2002), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 92, Bahar, 7-33.
- Özdemir, Süleyman (2004a) “Sosyal Refahın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: “Refah Karması” ve Sosyal Refahı Sağlayıcı Kurumlar,” **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 48, 231-266.
- (2004b), “Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 49, 231-266.
- (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Genişletilmiş 2. Baskı, Yayın No: 2007-57, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özkazanç, Alev (2009), “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 64 (1), 248-274.
- Özmen, Ömür N. T. ve diğeri (2007), “Adalete Verilen Değerin Adalet Üzerindeki Etkisinin Sorgulanmasına İlişkin Bir Araştırma”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, 7 (1), 17-33.
- Öztürk, Hakkı (2010), “Artık Kar, Özsermayeye Serbest Nakit Akımı ve Defter Değerlerinin Şirketlerin Piyasa Değerleri Üzerindeki Etkileri: İMKB’de Ampirik Bir Uygulama”, **Maliye Finans Yazıları**, 24 (89), 49-72.
- Öztürk, Nazım (2005), “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050102.pdf> (16.05.2011).

- Palme, Joakim (2006), "Welfare States and Inequality: Institutional Design and Distributive Outcome", **Research in Social Stratification and Mobility**, 24, 387-403.
- Page, Benjamin I. ve Shapiro, Robert Y. (1983), Effects of Public Opinion on Policy", **The American Political Science Review**, 77 (1), 175-190.
- Pehlivan, Osman (2006), **Kamu Maliyesi**, Trabzon: Derya Kitabevi
- Pereirinha, Jose A. (1997), "Welfare States and Anti-Poverty Regimes: Case of Portugal", **Southern European Welfare States: Between Crisis and Reform**, M. Rhodes (Ed.) içinde (198-218), London: Frank Cass and Co Ltd.
- Peters, Susanne L. ve van den Bos, Kees (2008), "When Fairness Especially Important: Reactions to Being Inequitably Paid in Communal Relationship", **Journal of Social Justice Research**, 21, 86-105.
- Petterson, Per Arnt (2001), "Welfare State Legitimacy: Ranking, Rating, Paying The Popularity and Support for Norwegian Welfare Programmes in the Mid 1990s", **Scandinavian Political Studies**, 24 (1), 27-49.
- Pfau-Effinger, Birgit ve Smidt, Maike (2011), "Differences in Women's Employment Patterns and Family Policies: Eastern and Western Germany", **Community, Work and Family**, 14 (2), 217-232.
- Pierson, Paul (1996), "The New Politics of the Welfare State", **World Politics**, 58, 143-179.
- (2001), **The New Politics of the Welfare State**, Oxford: Oxford University Press,
- Pierson, Christopher (2006), **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, 3rd Edition, New York: Cambridge, Polity Press.
- Pigou, Arthur Cecil (2009), **The Economics of Welfare**, 3rd Edition, US: MacMillan and Co Ltd.
- Piketty, Thomas (1995), "Social Mobility and Redistributive Politics", **The Quarterly Journal of Economics**, 60 (3), 551-584.
- Polanyi, Karl (2009), **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ponza, Michael ve diğerleri (1988), "The Guns of Autumn? Age Differences in Support for Income Transfers to the Young and Old", **The Public Opinion Quarterly**, 52 (4), 441-466.

- Porcano, Thomas M. (1984), "Distributive Justice and Tax Policy", **The Accounting Review**, 49 (4), 619-636.
- Porcano, Thomas M. ve Price C. E. (1992), "Some Evidence on the Association Between Judgment Criteria and Fairness Perception", **Advances in Taxation** 4, J. J. Stern (Ed.) içinde (183-210), UK: Emerald Group Publication.
- Powell, Martin ve Barrientos, Armando (2004), "Welfare Regimes and Welfare Mix", **European Journal of Political Research**, 43, 83-105.
- Rawls, John (1999), **A Theory of Justice**, Revised Edition, Massachusetts: Harward University Press
- Reckers, Philip M. J. ve diğerleri (1994), "The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance", **National Tax Journal**, 47 (4), 825-836.
- Reutter, Linda I. ve diğerleri (2002), "Public Support for Poverty-Related Policies", **Canadian Journal of Public Health**, 93 (4), 297-302.
- Richardson, Grant (2006), "The Impact of Tax Fairness Dimensions on Tax Compliance Behavior in an Asian Jurisdiction: The Case of Hong Kong", **International Tax Journal**, Winter, 29-42.
- Ritzman, Rosemary L. ve Tomaskovic-Devey, Donald (1992), "Life Chances and Support for Equality and Equity as Normative and Counternormative Distribution Rules", **Social Forces**, 70 (3), 745-763.
- Roberts, Michael L. ve diğerleri (1994), "Understanding Attitudes Toward Progressive Taxation", **The Public Opinion Quarterly**, 58 (2), 165-190.
- Robson, William A. (1976), **Welfare State and Welfare Society: Illusion and Reality** London: George Allen & Unwin Ltd.
- Roller, Edeltraud (1994), "Ideological Basis of the Market Economy: Attitudes Toward Distribution Principles and the Role of Government in Western and Eastern Germany", **European Sociological Review**, 10 (2), 105-117.
- Rosanvallon, Pierre (2004), **Refah Devletin Krizi**, Ankara: Dost Kitabevi.
- Saad, Natrah (2010), "Fairness Perception and Compliance Behavior: The Case of Salaried Taxpayer in Malaysia After Implementation of the Self-Assessment Treatment", **eJournal of Tax Research**, 8 (1), 32-63.
- Sabbagh, Clara ve Vanhuysse, Pieter (2006), "Exploring Attitudes Towards the Welfare State: Students' Views in Eight Democracies", **Journal of Social Policy**, 35 (4), 607-628.

- Sachewh, Patrick ve Olafsdottir, Sigrun (2010), "The Welfare State and Equality? Stratification Realities and Aspiration in Three Regimes", **European Sociological Review**, 24 (1), 1-20.
- Sainsbury, Dianne (1999), "Gender, Policy and Politics", **Gender and Welfare State Regimes**, Diane Sainsbury (Ed.), içinde (245-275), New York: Oxford University Press.
- (2003), **Gender, Equality and Welfare States**, New York: Cambridge University Press,
- Sallan-Gül, Songül (2006), **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısılcığında Refah Devleti**, 2. Baskı, Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Saraceno, Chiara (2004), "Exploring Social Assistance Dynamics", **Social Assistance Dynamics in Europe: National and Local Poverty Regimes**, C. Saraceno (Ed), içinde (1-34), Bristol: The Policy Press.
- Saraçoğlu, Fatih (2008), "Çevre, Adalet Algısı, Suçun Algılanış Biçimi ile Vergi Kaçakçılığına İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişki", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 3 (1), 59-74.
- Saunders, Mark ve diğerleri (2009), **Research Methods for Business Students**, 5th Edition, Essex: Pearson Education Limited.
- Savaşan, Fatih (2006), "Vergi Aflarına Mükellef Tepkisi: Türkiye’de Vergi Aflarından Kimler Faydalaniyor?", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12 (2), 149-171.
- Schisler, D.L. (1995), "Equity, Aggressiveness, Consensus: A Comparison of Taxpayers and Tax Preparers", **American Accounting Association**, 9 (4), 76-8.
- Schmölders, Günter (2006), **The Psychology of Money and Public Finance**, New York: Palgrave MacMillan.
- Sears, David O. ve diğerleri (1980), "Self Interest vs. Symbolic Politics in Policy Attitudes and Presidential Voting", **The American Political Science Review**, 74 (3), 670-684.
- Sears, David O. ve Funk, Carolyn L. (1992), "The Role of Self-Interest in Social and Politic Attitudes", **Social Psychology**, 24, 1-90.
- Seguna-Ubiergo, Alex (2007), **The Political Economy of the Welfare State in Latin America: Globalization, Democracy and Development**, New York: Cambridge University Press.

- Sen, Amartya (2002), "Merit and Justice", **Meritocracy and Economic Inequality**, K. Arrow, S. Bowles ve S. Durlauf (Ed.) içinde (5-16), New Jersey: Princeton University Press,
- Shaviro, Daniel N. (2003), "Rethinking Tax Expenditures and Fiscal Language", **New York University Tax Law Journal**, 57, 187-249.
- Shayo, Moses (2009), "A Model of Social Identity with an Application to Political Economy: Nation, Class and Redistribution", **American Political Science Review**, 103 (2), 147-174.
- Sheffrin, Steven M. (1993), "What Does the Public Believe About Tax Fairness", **National Tax Journal**, 46 (3), 301-308.
- Siaroff, Alan (1994), "Work, Welfare and Gender Equality: A New Typology", **Gendering Welfare States**, D. Sainsbury (Ed), içinde (82-100), London: Sage Publication.
- Sihvo, Tuire ve Uusitalo, Hannu (1995), "Economic Crises and Support for the Welfare State in Finland 1975-1993", **Acta Sociologica**, 38, 251-262.
- Sinn, Hans-Werner (1995), "A Theory of the Welfare State", **The Scandinavian Journal of Economics**, 97 (4), 495-526.
- Skocpol, Theda ve Amenta, Edwin (1986), "States and Social Policies", **Annual Review of Sociology**, 12, 131-157.
- Spicer, M. W. ve Becker, L. A. (1980), "Fiscal Inequity and Tax Evasion: An Experimental Approach", **National Tax Journal**, 33 (2), 171-5.
- Spicker, Paul (2006), **Liberty, Equality, Fraternity**, Bristol: Policy Press.
- Starke, Peter (2006), "The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review", **Social Policy and Administration**, 40 (1), 104-120.
- Steinmetz, George (1993), **Regulating the Social: The Welfare State and Local Politics in Germany**, New Jersey: Princeton University Press.
- Stella, P. (1991), "An Economic Analysis of Tax Amnesties", **Journal of Public Economics**, 46 (3), 283-400.
- Svallfors, Stefan (1991), "The Politics of Welfare Policy in Sweden: Structural Determinants and Attitudinal Cleavages", **The British Journal of Sociology**, 42 (4), 609-634.
- (1995), "The End of Class Politics? Structural Cleavages and Attitudes toward Swedish Welfare Policies", **Acta Sociologica**, 38 (1), 53-74.

- (1997), “Worlds of Welfare and Attitudes to Redistribution: A Comparison of Eight Western Nations”, **European Sociological Review**, 13 (3), 283-304.
- (2003), “Welfare Regimes and Welfare Opinions: A Comparison of Eight Western Countries”, **Social Indicator Research**, 64, 495-520.
- (2004), “Class, Attitudes and Welfare State: Sweden in Comparative Perspective”, **Social Policy and Administration**, 38 (2), 119-138.
- Şengönül, Turhan (2008), “Toplumumuzda Eğitimin Dikey Sosyal Hareketliliğe Etkisi: İzmir’de Profesyonel Meslek Sahibi Bireyler Üzerine Bir Araştırma”, **Sosyoloji Dergisi**, 19, 171-208.
- Şenkal, Abdülkadir (2007), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Şenkal, Abdülkadir ve Sarıpek, Doğa Başar (2007), “Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Yüzü”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14 (2), 146-175.
- Şenocak, Hasan (2009), “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 59, 409-468.
- Şenol, Dolunay (2008), “Aile Destek Hizmeti Bağlamında Sosyal Yardımların Kent Yoksulluğu İle Mücadeledeki Önemi: Silvan Örneği”, **V. Aile Şurası Aile Destek Hizmetleri Bildirileri içinde** (192-206), TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Takenishi, Masanori ve Takenishi, Ako (1990), “Why Japanese Citizens Evaluate the New Indirect Tax as Unfair: Fairness Criteria and Their Relative Importance”, **Social Justice Research**, 4 (3), 251-263.
- Tan, Lin Mei (1999), “Taxpayers’ Preference for Type of Advice From Tax Practitioner: A Preliminary Examination”, **Journal of Economic Psychology**, 20, 431-447.
- Tanzi, Vito (2002), “Globalization and the Future of Social Protection”, **Scottish Journal of Political Economy**, 49, 1, 116-127.
- Taylor-Gooby, Peter (2011), “Security, Equality and Opportunity: Attitudes and Sustainability of Social Protection”, **Journal of European Social Policy**, 21 (2), 150-163.
- Tekeli, Recep (2011), “Determinants of Tax Morale in Turkey”, **Papers for European Public Choice Society**, University of Rennes, 28 April-1 May, 1-29.

- Tekin, Vasfi Nadir (2009), **SPSS Uygulamalı İstatistik Teknikleri**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Tepe, F. Fulya (2005), "An Introduction to the Swedish Welfare State", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7 (1), 261-274.
- The Cambridge Dictionary of Sociology** (2006), Bryan S. Turner (Ed), New York: Cambridge University Press,
- Tinbergen, Jan (1957), "Welfare Economics and Income Distribution", **The American Economic Review**, 47 (2), 490-503.
- (1991), "On the Measurement of Welfare", **Journal of Econometrics**, 50, 7-13.
- Torgler, Benno (2003a), **Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance**, Dissertation, Universitat Basel, Switzerland.
- (2003b), "To Evade Taxes or Not to Evade: That is Question", **Journal of Socio-Economics**, 32, 283-302.
- Torgler, Benno ve diğerleri (2008), "Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation", **Economic Analysis and Policy**, 38 (2), 313-339.
- Tosuner, Mehmet ve Demir, İhsan Cemil (2008), "Ege Bölgesi'nin Vergi Ahlakı Düzeyi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10 (2), 355-373.
- Trifiletti, Rossana (1999), "Southern European Welfare Regimes and Worsening Position of Women", **Journal of European Social Policy**, 9 (1), 49-64.
- Tuay, Elif ve Güvenç, İnci (2007), **Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı**, Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 51, Ankara.
- Tuna, Orhan ve Yalçıntaş, Nevzat (1999), **Sosyal Siyaset**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Turner, Bengt ve Whitehead, Christine M. E. (2002), "Reducing Housing Subsidy: Swedish Housing Policy in an International Context", **Urban Studies**, 39 (2), 201-217.
- Tyler, Tom R. ve Blader, Steven L. (2003), "The Group Engagement Model: Procedural Justice, Social Identity and Comparative Behavior", **Personality and Social Psychology Review**, 7 (4), 349-361.
- Uçar, Ceren (2011), **Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri**, Uzmanlık Tezi, TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Ulutürk, Süleyman ve Dane, Kutlu (2009), “Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm ve Türkiye Uygulaması”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 8 (29), 114-142.
- URL, “9,5 Milyon Yeşil Kart’a Test Yapılacak”, **Vatan Gazetesi**, <http://haber.gazetevatan.com/95-milyon-yesil-karta-testyapilacak/386414/41/Haber>, (02.07.2011).
- Üner, Özkan ve Gamgam, Hamza (2006), **Uygulamalı Temel İstatistik Yöntemler**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Veit-Wilson, John (2000), “States of Welfare: A Conceptual Challenge”, **Social Policy and Administration**, 34 (1), 1-25.
- Verboon, Peter ve van Dijke, Marius (2007), “A Self-Interest Analysis of Justice and Tax Compliance: How Distributive Justice Moderates the Effect of Outcome Favorability”, **Journal of Economic Psychology**, 28, 704-727.
- Verboon, Peter ve Goslinga, Sjoerd (2010), “The Role of Fairness in Tax Compliance”, **Netherlands Journal of Psychology**, 65 (4), 136-145.
- Walker, Robert (2005), **Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons**, New York: Open University Press.
- Wallerstein, Immanuel (2006), **Tarihsel Kapitalizm**, 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Wennemo, Irene (1992), “The Development of Family Policy: A Comparison of Family Benefits and Tax Reductions for Families in 18 OECD Countries”, **Acta Sociologica**, 35, 201-217.
- Wenzel, Michael (2002a), “Tax Compliance and Psychology of Justice: Mapping the Field”, **Taxing Democracy**, V. Braithwaite (Ed.) içinde (41-69), Hants: Ashgate Publication.
- (2002b), “The Impact of Outcome Orientation and Justice Concerns on Tax Compliance: The Role of Taxpayer Identity”, **Journal of Applied Psychology**, 87, 629-645.
- (2004a), “The Social Side of Sanctions: Personal and Social Norms as Moderators of Deterrence”, **Law and Human Behavior**, 28 (5), 547-567.
- (2004b), “An Analysis of Norm Process in Tax Compliance”, **Journal of Economic Psychology**, 25, 213-228.
- Yavuz, Selahattin (2009), “Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23 (3), 123-140.

- Yayla, Hilmi Erdoğan ve diğerleri (2009), “Para Sevgisinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, 2 (3), 51-78.
- Yılmaz, Sema (2009), **John Kenneth Galbraith: İktisadi Düşüncenin Değişimine Bir Katkı**, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Yiğit, Esra ve Gamgam, Hamza (2011), “Homojen Olmayan Varyans Varsayımı Altında Ortalamaların Eşitliği İçin Bazı Test İstatistikleri ve Karşılaştırmaları”, **Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi-Teorik Bilimler**, 1 (1), 51-71.
- Yüksel Arabacı, Rabihan (2011), “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, **Sosyal Politika**, A. Tokol ve Y. Alper (Ed.) *içinde* (117-142), Bursa: Dora Yayınları.
- Zenginobuz, Ünal ve diğerleri (2010), **Vergi, Temsiliyet ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Türkiye’de Vatandaşların Algıları**, İstanbul: Açık Toplum Vakfı Yayını.
- Zhiyong, Dong ve diğerleri (2007), “An Experimental Study of Fairness Perceptions: Evidence From Singapore and Two Cities in China”, **The Business Review**, 7 (1), 82-89.

EKLER

EK 1: Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu anket formu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı doktora programında Prof. Dr. Osman Pehlivan danışmanlığında yürütülmekte olan “Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma” isimli doktora tez çalışmasında kullanılmak üzere veri elde etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bilimsel nitelikli bir araştırmanın veri setini oluşturacak olan sonuçların güvenilirliği, tamamen verdiğiniz yanıtların içtenliğine bağlıdır. Anketten elde edilen veriler toplu olarak değerlendirileceğinden lütfen adınızı yazmayınız. Katılımınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. M. Hanefi TOPAL

E-posta: mhanefitopal@hotmail.com.

A- Lütfen aşağıda yer alan soruları, ülkemizdeki vergi sistemini dikkate alarak belirtilen ölçeğe göre yanıtlayınız.

- 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kısmen Katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum.

	1	2	3	4	5
1. Ülkemizde vergi sistemi öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik olarak en adil bir biçimde uygulanmaktadır.	()	()	()	()	()
2. Ülkemizde herkes gelirine uygun düzeyde vergi ödemektedir.	()	()	()	()	()
3. Ülkemizde vergi yükü vergi mükellefleri arasında adil dağıtılmıştır.	()	()	()	()	()
4. Ülkemizde vergi sistemi, sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal yardım programları için adil bir biçimde kullanılmaktadır.	()	()	()	()	()
5. Ülkemizde herkes ödeme gücüne uygun vergi ödemektedir.	()	()	()	()	()
6. Ülkemizde genel olarak alınan vergiler adildir.	()	()	()	()	()
7.Ülkemizde zengin insanlar ödemeleri gereken vergiyi tam olarak ödemektedirler.	()	()	()	()	()
8. Ülkemizde başta yoksul, muhtaç, yaşlı, işsiz gibi düşük gelirli mükelleflerin vergi yükü olduğu düşüktür.	()	()	()	()	()
9.Ülkemizde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları hak edenlere tanınmaktadır.	()	()	()	()	()
10. Yaptığım vergi ödemelerine karşılık devletin bana sağladığı sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal destekler yeterli düzeydedir.	()	()	()	()	()
11. Ülkemizde yoksul kişilere sağlanan muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları zenginlere göre daha yüksektir.	()	()	()	()	()
12. Devletin bana sağladığı hizmetleri dikkate aldığımda, ödediğim verginin tam karşılığı olduğunu düşünüyorum.	()	()	()	()	()
13. Bana göre ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip kişiler aynı düzeyde vergi ödemektedirler.	()	()	()	()	()
14. Ülkemizde benimle aynı gelir düzeyine sahip herkesin benim ödediğim kadar vergi ödediğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()
15. Ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip herkese aynı düzeyde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlanmaktadır.	()	()	()	()	()
16. Ülkemizde kişilerin gelirleri arttıkça daha fazla vergi ödemektedirler.	()	()	()	()	()
17. Ülkemizde gelir düzeyi çok düşük olanlar çok düşük oranda vergi ödemektedirler.	()	()	()	()	()
18. Ülkemizde yüksek gelirli zenginler yüksek oranda vergi ödemektedirler.	()	()	()	()	()
19. Ülkemizde vergi cezaları adildir.	()	()	()	()	()

20. Ülkemizde vergi kaçırınlar kaçırıldıkları verginin cezasını tam olarak ödemektedirler.	()	()	()	()	()
21. Ülkemizde vergi kaçırınlar hak ettikleri cezayı zamanında görmektedirler.	()	()	()	()	()
22. Üzerime düşen verginin tamamını ödemiyorum	()	()	()	()	()
23. Benimle aynı yaşam standardına sahip olanlar ile kendimi karşılaştırdığımda onlarla aynı vergi ayrıcalıklarına sahip olduğumu düşünüyorum	()	()	()	()	()
24. Vergi sistemimiz, benden daha yüksek gelirlilere göre bana daha fazla muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlamaktadır.	()	()	()	()	()

B- Lütfen, kendi düşüncelerinizi dikkate alarak aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtilen ölçüğe göre işaretleyiniz.

- 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kısmen Katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum.

Devlet	1	2	3	4	5
1. Çalışmak isteyen herkese iş sağlamalıdır.	()	()	()	()	()
2. Hasta olan herkese sağlık güvencesi sağlamalıdır.	()	()	()	()	()
3. Yaşlı kimseler için asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.	()	()	()	()	()
4. İşsiz durumda olan herkes için asgari bir gelir düzeyi sağlamalıdır.	()	()	()	()	()
5. Zenginler ile yoksullar arasındaki gelir adaletsizliğini azaltmalıdır	()	()	()	()	()
6. Düşük gelirli ailelerin üniversite eğitimi alan çocuklarına parasal destek sağlamalıdır.	()	()	()	()	()
7. Kendi imkânları ile konut sahibi olamayacak durumda olanların konut edinmelerinde yardımcı olmalıdır.	()	()	()	()	()
8. Mal ve hizmet fiyatları ile işgücü piyasasındaki ücretleri kontrol altında tutmalıdır.	()	()	()	()	()
9. Engelli kimselere asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.	()	()	()	()	()
10. Düşük gelirli ailelerin çocuklarına asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.	()	()	()	()	()

F- Lütfen aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

- Yaşınız:**
18-24 25-35 36-45 46-55 56 ve üzeri
- Cinsiyetiniz:**
Kadın Erkek
- Medeni durum:**
Evli (Çocuğunuz varsa kaç tane:.....)
Bekar (Çocuğunuz varsa kaç tane:.....)
- Aylık gelir düzeyiniz?**
0-399 TL 400-749TL 750-1299TL 1300-2499TL
2500-4499TL 4500-9999TL 10.000 ve üzeri

- Son mezun olduğunuz okul?
 İlköğretim Lise Ön Lisans Lisans
 Yüksek Lisans Doktora

- Çalışma durumunuz?
 İşsiz
 Emekli
 Kamu Çalışanı
 Kendi özel işimde çalışıyorum
 Bir işverene bağlı olarak çalışıyorum.

- Siyasi Düşünceniz?
 Marksist
 Liberal Demokrat
 Milliyetçi Muhafazakâr
 Muhafazakâr
 Sosyal Demokrat
 Kararsızım

- Şahsınıza ait konutunuz var mı?
 Evet
 Hayır

- Şahsınıza ait otomobiliniz var mı?
 Evet
 Hayır

*Anket soruları sona ermiştir,
Lütfen, tüm bölümleri eksiksiz olarak yanıtladığınızdan emin olunuz....
Çalışmamıza göstermiş olduğunuz ilgi için Teşekkür ederiz...*

EK-2: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sorulara Vermiş Oldukları Cevapların Frekans Dağılımları, Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

DEĞİŞKEN KODU	SORU MADDESİ	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Kısmen Katılıyorum (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)	ARİTMETİK ORTALAMA (AO)	STANDART SAPMA (SS)
GA1	Ülkemizde vergi sistemi öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik olarak en adil bir biçimde uygulanmaktadır.	504	551	211	6	0	1,78	,730
GA2	Ülkemizde herkes gelirin uygun düzeyde vergi ödemektedir.	493	568	210	1	0	1,78	,712
GA3	Ülkemizde vergi yükü vergi mükellefleri arasında adil dağıtılmıştır.	458	576	236	2	0	1,83	,723
GA4	Ülkemizde vergi sistemi, sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal yardım programları için adil bir biçimde kullanılmaktadır.	376	576	298	21	1	1,97	,776
GA5	Ülkemizde herkes ödeme gücüne uygun vergi ödemektedir.	394	573	295	10	0	1,94	,755
GA6	Ülkemizde genel olarak alınan vergiler adildir.	391	576	294	11	0	1,94	,755
GA7	Ülkemizde zengin insanlar ödemeleri gereken vergiyi tam olarak ödemektedirler.	480	536	247	9	0	1,83	,756
GA8	Ülkemizde başta yoksul, muhtaç, yaşlı, işsiz gibi düşük gelirli mükelleflerin vergi yükü oldukça düşüktür.	367	565	319	21	0	2,00	,778
GA9	Ülkemizde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları hak edenlere tanınmaktadır.	341	567	342	21	1	2,04	,781
KA1	Yaptığım vergi ödemelerine karşılık devletin bana sağladığı sosyal güvenlik, sağlık sigortası, eğitim yardımı, çocuk yardımı, konut yardımı ve benzeri sosyal destekler yeterli düzeydedir.	327	722	212	11	0	1,93	,673
KA2	Ülkemizde yoksul kişilere sağlanan muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları zenginlere göre daha yüksektir.	283	554	365	69	1	2,18	,839
KA3	Devletin bana sağladığı hizmetleri dikkate aldığımda, ödediğim verginin tam karşılığı olduğunu düşünüyorum.	162	591	442	77	0	2,34	,775
YA1	Bana göre ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip kişiler aynı düzeyde vergi ödemektedirler.	203	788	265	16	0	2,07	,643
YA2	Ülkemizde benimle aynı gelir düzeyine sahip herkesin benim ödediğim kadar vergi ödediğini düşünüyorum.	147	431	590	10	0	2,51	,803
YA3	Ülkemizde aynı gelir düzeyine sahip herkese aynı düzeyde muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlanmaktadır.	109	376	670	11	0	2,63	,768
DA1	Ülkemizde kişilerin gelirleri arttıkça daha fazla vergi ödemektedirler.	195	484	455	13	1	2,42	,878
DA2	Ülkemizde gelir düzeyi çok düşük olanlar çok düşük oranda vergi ödemektedirler.	195	484	455	13	1	2,65	,913
DA3	Ülkemizde yüksek gelirli zenginler yüksek oranda vergi ödemektedirler.	154	371	518	22	1	2,64	,913
CA1	Ülkemizde vergi cezaları adildir.	337	733	199	3	0	1,90	,648
CA2	Ülkemizde vergi kaçırınlar kaçırdukları verginin cezasını tam olarak ödemektedirler.	343	496	423	10	0	2,08	,792
CA3	Ülkemizde vergi kaçırınlar hak ettikleri cezayı zamanında görmektedirler.	198	602	462	10	0	2,22	,708
KÇA 1	Üzerime düşen verginin tamamını ödemiyorum	365	726	178	3	0	1,86	,645
KÇA 2	Benimle aynı yaşam standardına sahip olanlar ile kendimi karşılaştığımda onlarla aynı vergi ayrıcalıklarına sahip olduğumu düşünüyorum	332	592	313	35	0	2,04	,785
KÇA 3	Vergi sistemimiz, benden daha yüksek gelirlilere göre bana daha fazla muafiyet, indirim ve istisna gibi vergi ayrıcalıkları sağlamaktadır.	148	735	353	34	2	2,22	,684

DEĞİŞKEN KODU	SORU MADDESİ	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Kısmen Katılmıyorum (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)	ARİTMETİK ORTALAMA (AO)	STANDART SAPMA (SS)
RD1	Devlet, çalışmak isteyen herkese iş sağlamalıdır.	13	23	166	497	573	4,25	,826
RD2	Devlet, hasta olan herkese sağlık güvencesi sağlamalıdır.	1	4	93	480	694	4,46	,651
RD3	Devlet, yaşlı kimseler için asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.	1	6	79	522	664	4,45	,640
RD4	Devlet, işsiz durumda olan herkes için asgari bir gelir düzeyi sağlamalıdır.	2	15	212	612	431	4,14	,739
RD5	Devlet, zenginler ile yoksullar arasındaki gelir adaletsizliğini azaltmalıdır.	1	8	104	539	620	4,39	,670
RD6	Devlet, düşük gelirli ailelerin üniversite eğitimi alan çocuklarına parasal destek sağlamalıdır.	0	2	91	537	642	4,43	,631
RD7	Devlet, kendi imkânları ile konut sahibi olamayacak durumda olanların konut edinmelerinde yardımcı olmalıdır.	2	6	124	598	542	4,31	,677
RD8	Devlet mal ve hizmet fiyatları ile işgücü piyasasındaki ücretleri kontrol altında tutmalıdır.	4	11	125	583	549	4,31	,707
RD9	Devlet, engelli kimselere asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.	0	1	57	507	707	4,51	,587
RD10	Devlet, düşük gelirli ailelerin çocuklarına asgari bir yaşam standardı sağlamalıdır.	0	1	82	533	656	4,45	,618

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Hanefi TOPAL, 02.09.1980 tarihinde Trabzon'un Çaykara ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sakarya'nın Karasu ilçesinde tamamladı. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü'nde lisans öğrenimine başladı ve 2003 yılında başarı ile bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2005-2006 yılları arasında bu Anabilim Dalında 50/d statüsünde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2006 yılında yüksek lisanstan mezun olan Topal, 2007 yılında aynı Enstitü'nün İktisat Anabilim Dalında Doktora eğitimine başladı. 2009 yılında Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak atandı. Halen aynı Üniversite ve bölümde İktisat Teorisi ABD başkanlığı ve bölüm başkan yardımcılığı görevlerini sürdürmektedir.

TOPAL, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.